

శ్రీమతంగముని విరచిత

బృహదేశి

(అను ప్రాచీన సంగీతశాస్త్రగ్రంథము)

ప్రతిపదార్థ, తాత్పర్య సహితము

Sri Matangamuni virachita

BRIHADDESI

(Ancient Musical Treatise With Word For Word Translation and Paraphrase)

సంగీత కళాప్రపూర్ణ గాందర్వవిద్యావాచస్పతి గానకళాధర,

గాందర్వవిద్యాబూషణ, సంగీత లక్ష్మలక్షణకోవిద

ఆచార్య ద్వారం భావనారాయణరావు

Sangita Kalaprapurna, Gandharva Vidya Vachaspati,
Ganakaladhara, Gandharva Vidyabhushana,
Sangita Lakshya Lakshana Kovida

Prof Dwaram Bhavanarayana Rao

ప్రథమముద్రణ

1000 ప్రతులు

2001 వ్యసనామ సంవత్సరము

మూల్యము

రూ 300

US \$ 30

ప్రతులకు

- 1 శ్రీమతి ద్వారం వెంకట వరదమ్మాభావనారాయణ రావు
ఫ్లాట్ నెం 17 గజిటెడ్ ఆఫీసర్స్ కాలనీ,
ఇసుకతోట విశాఖపట్నం - 530022
Tel 0891 543465
- 2 శ్రీ నేమాని వెంకటరమణ
శ్రీనిలయం , 16/9, మునిరెడ్డి కాలనీ
శ్రీవద్మావతి నగర్ తిరువతి (వెస్ట్) - 517502
Tel 08574 42627 & 41079

ప్రకాశకులు

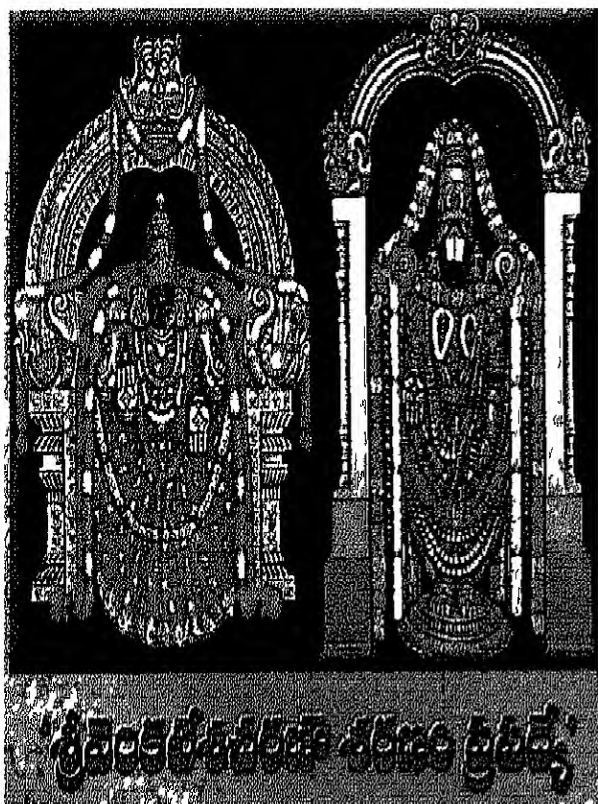
శ్రీ ద్వారం పబ్లికేషన్స్ విశాఖపట్నం

ముద్రణ

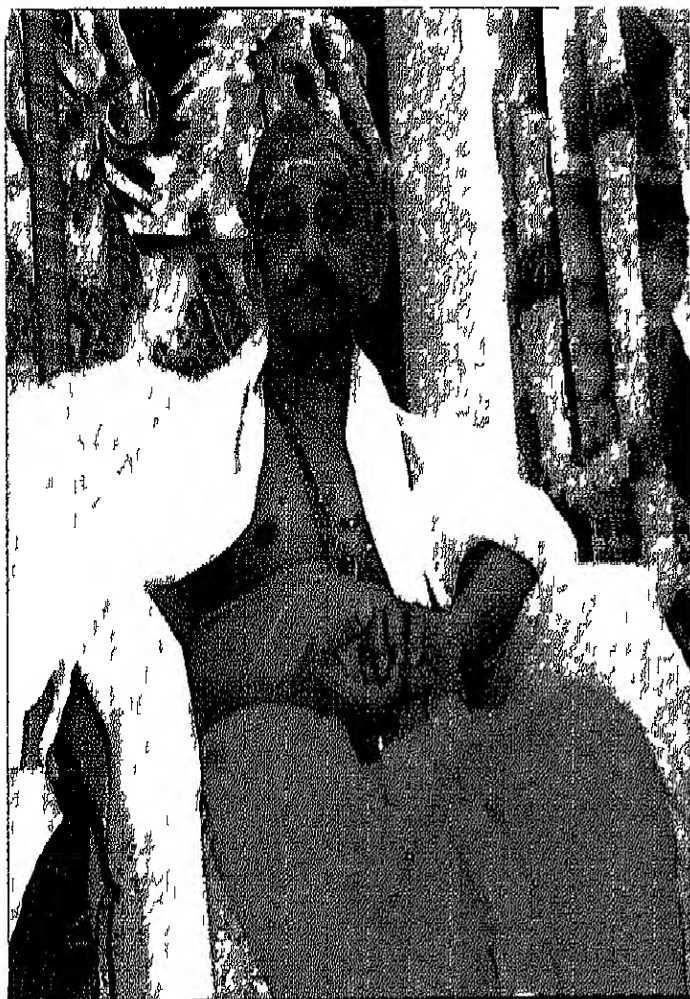
శ్రీ లక్ష్మీ గణపతి బైండింగ్ వర్క్స్,

Main Road, KOVVUR 534350

Phone 08813 31575, Fax 08813 32354

ఈ గ్రంథము శ్రీతిరుమల తిరుపతి దేవస్థానము వారి
 అధిక సహాయముతో ప్రచురింపబడినది

గుద్దురు పూజ్యశ్రీ శివానందమూర్తి గారికి
విగ్రహతాపూర్వక ప్రణామాలు

**Sangita Kalanidhi, Padmasri, Sangita Ratnakara, Kalooprarnna
Prof. Dwaram Venkataswamy Naidu Garu
&
Smt Dwaram Jaggayamma Garu**

**నాదరూప దైవసిమాసులైన మా నాన్నగారికి
ప్రేమైకమూర్తి మా అమ్మకు నిరంతర ప్రణామాలు**

ಗ್ರಂಥಕರ್ತೃ ಶ್ರೀ ವ್ಯಾಸರಿಂ ಭಾಷಣಾರಾಯಣರಾತ್ರೃ ಗಾರು
ವಾರಿ ಶ್ರೀಮತಿ ವ್ಯಾಸರಿಂ ವೆಂಕಟ ವರದಮ್ಮ

FOREWORD

In my Foreword to Prof. Dwaram Bhava Narayana Rao's Telugu translation of the Chaturdandi Prakasika of Venkatamakhi I wrote "the translation bears testimony not only to Prof. Rao's knowledge of music but also to his understanding of the Sanskrit language considering the fact that Venkatamakhi's style is terse and scientific. The world of music must be grateful to him for his selfless service and should benefit by his painstaking research."

Prof. Rao's Telugu Chaturdandi Prakasika was published in June this year but the noble soul departed for his heavenly abode the very next month. It is, therefore, with a heavy heart that I am writing this Foreword to his Telugu translation of the Brihaddesi of Matanga. Prof. Rao appears to have translated into Telugu several other Sanskrit treatises without even the members of his family knowing the magnificent service he was rendering to the art of music. This, again, was another characteristic trait of Prof. Rao's nature.

The Natya Sastra of Bharata and the Brihaddesi of Matanga are two major works available from the ancient period. Of these, the Brihaddesi is a work dealing solely with the theory of music. It is an authoritative work which highlights many aspects of music omitted by Bharata although the Brihaddesi is considered to be a successor to the Natya Sastra.

Matanga has tried to follow Bharata in many respects and himself claims to have thrown light on ragas and allied aspects of music. The term 'raga' has been mentioned for the first time in this work. He refers only to two gramas viz. Shadja and Madhyama gramas. But he gives much importance to the raga which, he says, centres on sweet distilled sound dressed in appropriate svaras and embellishments. The oft quoted sloka "Yosau dhvani viseshastu" is from the Brihaddesi.

It was perhaps the Almighty's will that such treatises should be translated into Telugu by Prof. Rao before he shed his mortal coil. Although he is no longer with us, the translation has been made available to the music world which should benefit by it with a sense of gratitude to its author.

Sangita Kala Acharya

I. S. PARTHASARATHY

Fellow, Sangeet Natak Akademi

& Emeritus Fellow,

Department of Culture, Government of India

వాచస్పతి పండితరాజు సాహిత్యవిశారద
 డా॥ ఎన్.సి. నరసింహాచార్య ఎమ్.ఎ (బి.ఓ.ఎల్.)
 భారతరాష్ట్రపతి అవార్డుగ్రహీత
 9, టి.టి.డి. జూనియర్ ఆఫీసర్స్ క్వార్టర్స్
 తిరుపతి - 517501

శ్రీ.

సంస్థాపనము

చతుష్పథి కళలలో ఉత్తమోత్తమమై, దేవనరతిర్యగ్గడములకు స్పందనానందము కలిగించేది సంగీతకళ నాదము పరబ్రహ్మస్వరూపము నాదము రెండుతెరగులు - అనాహతము, ఆహతము అని అనాహతనాదము యోగిజనైకగమ్యము ఆహతనాదము గానమునకు మూలము ఇది శృతి స్వరగ్రామమూర్చనాదులద్వారమున రక్షిప్రదము, జనరంజకము భారతీయకళలకన్నిటికిని వేదమూలకత్వము విద్వత్సమ్మతము 'సామవేదాదిదం గీతం సంజగ్రాహ పితామహ' అని సంగీతరత్నాకరము బ్రహ్మదేవుడు సంగీతము సామవేదము నుండి గ్రహించినట్లు తెలిపినది కాగ వేదమువలె సంగీతమనాది, అపరిచ్ఛేద్యము వర్ణాత్మకనాదజన్యము సాహిత్యము స్వరాత్మకనాదజన్యము గానము ఈ రెండును నన్నియోగశిష్టములు అనగ రెండును ఒకదానినొకటి విడిచియుండలేనిజంట కాబట్టి వాగధిష్ఠాత్రియైన సరస్వతికి ఈ రెండును రెండు స్తనములవంటివి ఈ పోలికను ఉన్న రూపమునే గ్రహింపరాదు దాని తాత్పర్యము తెలియవలెను వయోధరములే పిల్లలకు జీవనప్రదములు అట్లే సంగీతసాహిత్యములు లేనిచో జీవాత్మలు పెంపొందవు వీని అవినాభావబంధమును గుర్తించి మాఘమహాకవి ఈ రెంటిని ఒక గాటకట్టి వర్ణించినాడు

‘వద్దై కతివదైరేవగ్రధతస్సస్వరైరివఅనంతావాఙ్మయస్యాహోగేయ
 స్యేవవిచిత్రతా’ ఇందు సంగీతముపమానము సాహిత్యముపమేయము
 ఉపమానముత్కృష్టగుణకము ఉపమేయము న్యూనగుణకము అట్లుచేసి
 రెంటియొక్క అనంతపారత్వముగ్గడించినాడు ఏబదియక్షరములే
 మూలముగా గలది సాహిత్యముకాగా ఏడేస్వరములు మూలముగా గలది
 సంగీతము అల్పసంఖ్యాక వర్ణమునుండియే పుట్టిన భాష
 అపారవాఙ్మయముగా వెల్లివిరిసినది ఏడే స్వరములతో
 అనంతరాగసాగరముప్పొంగినది ఇట్లగుట సంగీతము శ్రేష్ఠతరమైనది ఈ
 రెండు శ్లోకములు పరికింపుడు -

‘సంగీతమథసాహిత్యం సరస్వత్యా స్రవద్యయమ్

ఏకమాపాతమధురమన్యదాలోచనామృతమ్

‘శిశుర్వేత్తి పశుర్వేత్తి వేత్తిగానరసం ఫణీ

సాహిత్యరసమాధుర్యం శంకరో వేత్తివానవా’

ఈ రెండు వద్యములు సంగీతప్రాశస్త్యమునకు రెండు
 పట్టుకొమ్మలు ఈ శ్లోకములకు పైపైన తోచెడి భావముతో తృప్తిపడరాదు
 కొంచెము తరచిచూచెదము గాక ! శ్రీ వాణీదేవి యొక్క ఒకస్తనము
 (సంగీతాత్మకము) ఆపాతమధురము మరియొకటి (సాహిత్యాత్మకము)
 ఆలోనామృతము అనగ సంగీతమాపాతమధురమా ?
 సాహిత్యమాలోచనామృతమా ? ఇట్లే గ్రహించుచో సంగీతము ‘చౌకబారు’
 అగుచున్నది అది సరికాదు ‘సంగీతమాపాతమధురమపి’ అనవలెను
 సాహిత్యము ఆలోచించిననే మధురము సంగీతమట్లుగాక లోతుకు
 దిగవలసిన పనిలేకయే మాధుర్యమును కురియును శాస్త్రపులోతుపాతులు
 తెలియని పామరుని కూడ అలరింపగలదు సాహిత్యమట్లుగాక
 సహృదయులై భావనచేయగలవానికే అమృతప్రాయమగుచున్నది

సంగీతము ఆపాతమధురమే యినరాదు సాహిత్యానుభవము వ్యుత్పత్త్యాది సాపేక్షము సంగీతము చెవులున్నచాలు, ఆస్వాదనకదిచాలును సంగీతమాస్వాదించువానికి శాస్త్రజ్ఞానము కూడనున్నచో, స్వరగ్రామమూర్ఖునావిశేషాదులెరిగి, శతగుణితమాధుర్యము చుట్టునచూరగా గ్రోలగలడు 'శిశుర్వేత్తి' అను క్లోకమును బాగుగ గమనింపగలరు చంటిపాపగానమాస్వాదింపగలదు కమ్మని జోలపాట విని నెమ్మదిగ నిద్రింపగలదు ఇది అనుభవసిద్ధమే శ్రీకృష్ణునివేణుగానమాధుర్యమును చెవియొగ్గివిని గోవులు పంపశించుట తెలియుచున్నాము వేటగాళ్లు పిల్లనగ్రోవియూది లేళ్ళను తమయొద్దకు రప్పించుకొని పరవశములను చేసి పట్టుకొనుట యెరుగుదుము 'నాద రీరు తరదేతమ్మగ' (హిందీ) అన్నట్లు మధురగానమునకు లోబడి హరిణములు తమ దేహములనే అప్పనచేయుచున్నవి నాగస్వరము ఊదితే నాగులకు నిద్రఅనుపాట మనకు ఉండనేఉన్నది ఘోరవిషసర్పములు కూడ గానమాధుర్యమునకు లోబడినవే 'మధ్యక్తా యత్ర గాయంతి తత్ర తిష్ఠామి నారద !' అనుచు నారాయణుడే, తన గానప్రియత్వమును చాటి చెప్పకొనినాడు 'రాలగరించు విమల గాంధర్వమను పలుకుబడి తెలిసినదే 'మ్యూజికల్ థెరపి' అనగ సంగీతముతో చికిత్స సుసాధ్యమమని చెప్పుచున్నారు చెట్లకు కూడ పాట వినిపించి నత్ఫలితమును సాధించుచున్నారు గానము వినని అరటితోటకంటె గానముగ్ధమైన అరటితోట అధికమైన దిగుబడి యిచ్చినట్లు పత్రికలలో చదివినాము ఫోటోలతో బాటు చూచినాము కావున చేతనాచేతన సృష్టియంతయు సంగీతప్రభావమునకు లోనైనదే

‘సంగీతరసమాధుర్యం శంకరోవేత్తివానవా’ దీని భావమేమి తిరుమలేశా? శంకరుడు సర్వజ్ఞుడు సర్వజ్ఞానామధేయము శర్వునకే (శివునకే) చెల్లు అట్టి పరమేశ్వరునకు కూడ సాహిత్యరసమాధుర్యము తెలియునో తెలియదో యనుమాటకు శివునియెడకూడ లోటు చూపుట తాత్పర్యము

కాదు సర్వజ్ఞునకు కూడ సాహిత్యరసమాధుర్యము తెలియునో తెలియదో కాని, జ్ఞానమంతగాలేని శిశుపశునాగములు గానమునకు పరవశించుట నిక్కువము అని గానమహి సూచించుటే వచన తాత్పర్యము అట్లగుటకు సంగీతమందలి షడ్జాది స్వరమాధుర్యమే కారణము 'స్వతో రంజయతి శ్రోత్రమతిస్వర' అను స్వరనిష్ఠరంజకత్వమిట స్మరణీయము 'స్వత' అను శబ్దములోని 'స్వ'వర్ణముతోడను రంజయతి 'ర'వర్ణముతోడను స్వరశబ్దము ఎబ్రివియేషన్ పద్ధతిలో నిష్పన్నమైనది ఆబాలగోపాలము, ఆ తిరగ్జడము అందరిని అన్నిటిని సుధాబిందువులు చిలికించి ఆనందింపజేయగల మహామహిమ సంగీతములోనున్నది కావుననే 'షేక్స్పియర్' అను అంగ్లనాటక రచయిత 'సంగీతమెవ్వనిని స్పందింపజేయదో అట్టిమనుజుడు కృతఘ్నుడు, క్రూరుడునై కడకు నిరయపతితుడును కాగలడ'నినారు అనగ యట్టి పాషాణకరిన హృదయునైనను సంగీతము, లోబరచుకొనుననునదే ఆ కవిహృదయము

ఇంతవరకు గానమహిమను మనము గమనించినాము అట్టి మధురాతిమధురమైన మహిమోన్నతమైన సంగీతమునకు సంబంధించిన శాస్త్రగ్రంథములు అనాది సంస్కృతభాషయందెన్నియో గలవు సంస్కృతభాష తెలియనివారికవి దుర్బోధములు అది ఆంధ్రసంగీత విద్వాంసులకు పెద్ద కొదవే అట్టి లోటును తీర్చి, తెలుగుభాషలో ఆ సంగీతగ్రంథములను అనువదింపపూనుకొనుట కడు శ్లాఘ్యము ఈ భాషాంతరీకరణము శాస్త్రమర్మజిజ్ఞాసువులకు మహావకారము అట్టి తర్జుమా కు వూనుకొనినవారు సంగీత శాస్త్రరహస్యమును అనుభవపూర్వకముగ తెలిసినవారైనచో - బంగారుకు తావియబ్బినట్లే

అనువాదమహాయజ్ఞము చేయవూనుకొనినవారు సంగీతకళామర్మజ్ఞులైన పేరెన్నికగన్న సంగీతకళాప్రపూర్ణ, సంగీత లక్ష్య, లక్షణకోవిద, గాంధర్వవిద్యావాచస్పతి, గానకళాధర, గాంధర్వవిద్యాభూషణ

అచార్య శ్రీ ద్వారం భావనారాయణరావుగారు, - వీరు అన్ని విధముల దీనికి తగినవారు వీరి జనకులు ప్రఖ్యాత సంగీతవిద్వాంసులు, వాయులీన విద్యాపారంగతులు, సంగీతకళానిధి, వద్మశ్రీ ద్వారం వెంకటస్వామినాయుడుగారు ద్వారం వారి వంశము సంగీతవిద్యసాధమహాద్వారము ఈ వంశము వారందరును సంగీతప్రియులు సంగీతమర్మజ్ఞులైన పండితప్రకాండలు శ్రీద్వారం భావనారాయణరావుగారు సంగీతకళాప్రపూర్ణులు వీరు కళాప్రావీణ్య ప్రదర్శనతో నిలువక ఉపాధ్యాయులై, కళాశాలాధ్యక్షులై, ఉన్నతోన్నత పదవులధిరోహించి ఎందరెందరికో సంగీతవిద్యకరపి వారినందు ప్రవిణులను జేయుటలో సిద్ధహస్తులైరి వీరి ధర్మవత్సీమతల్లిక, పుత్రపుత్రికాదులును సంగీతోపాసకులే, విద్యాధురీణులే వీరి పుత్రీరత్నము డా॥ శ్రీమతి ద్వారం (నేమాని)లక్ష్మీదేవి తన శ్రీవారు నేమాని వెంకటరమణగారితో వచ్చి ముద్రిత చతుర్థంధీప్రకాశికా గ్రంథము, దత్తిలగ్రంథములను నాకొనగి అట్లే ముద్రితమగుచున్న బృహద్దేశి, సంగీతసమయసారములను పూర్వదశలోనున్నవానిని ఇచ్చిచూచి ఆశీర్వదించుడని అడకువతోనడిగిరి నాకు తెలిసినది చాలస్వల్పము వారిమాటతోసి రాజనలేక స్థాలీపులాకన్యాయముగ చదివి చూచితిని అనువాదకుల కడక కడు శ్లాఘ్యము కళామర్మజ్ఞులగుటచే మిగుల వెలకువతో చక్కగా ఆంధ్రీకరించి, మహావకృతి కావించిరి భావనారాయణరావుగారు

ముద్రితగ్రంథము పేరు చతుర్థంధీప్రకాశిక రచయిత విద్వద్వ్రతంసులు సుగృహీతనామధేయులు శ్రీవేంకటమఖి గ్రంథము ఉచ్చకోటికి చెందినది తగినవారిచేత తెనుగు అనువాదమును సంతరించుకొనినది ఆ కోశము దశప్రకరణి అయినను, అందున్న నాలుగు ప్రకరణములు అలాప, రాయ, గీత, ప్రబంధ సంజ్ఞములు వానికి

ప్రాధాన్యము చూపదలచి కాబోలు ఆ గ్రంథము 'చతుర్దండీప్రకాశిక' యని నామకరణము చేయబడినది ఇందులో నాల్గవది మేళప్రకరణము ఇది అతిముఖ్యము ఇందు రచయిత డెబ్బదిరెండు (72) మేళకర్తలను వింగడించి చూపినారు ఇందలి ప్రప్రథమమగు మేళకర్తల విశిష్టస్వరూప, నిరూపణ నిరూమానము ఈ యంశము సంగీతప్రపంచమున నాటికి నేటికి స్థిరముగా నెలవుకొనియున్నది సంగీతజగత్తులో ఆ గ్రంథమునకు విశిష్టస్థానము దక్కుటకు హేతువు అందులోని అంశము నిశితనిరూపణే అట్టి ఉత్కృష్టగ్రంథమును శ్రీద్వారం భావనారాయణరావుగారు సులభశైలిలో తెలుగులోనికి అనువదించుట ఆంధ్ర సంగీతవిద్వాంసుల విశిష్టసుకృతఫలము వారు అంతటితో నిలువక దత్తీలమునకును, బృహద్దేశికిని, సంగీతసమయసారమునకును ఆంధ్రభాషాంతరీకరణము చేసినారు ఆంధ్రమున సంగీతశాస్త్రగ్రంథముల లోటును తీర్చసంకల్పించుట మిగుల మోదావహము ఈ అనువాదగ్రంథము ముద్రించి ప్రకటించుచున్నారు ఇందు వారి సహధర్మచారిణి శ్రీమతి ద్వారం వెంకటవరదమ్మగారు, వారి తనయులు, తనయులు, ఇంకను వారి బంధుగులును సడలని పూనికతో లక్షలకొలది రూప్యములు వెచ్చించి ముద్రింపగడంగుట మహాపవిత్రమైన కైంకర్యము ఇది లోకమునకు లోకులకు మహోపకృతి శ్రీరావుగారి కుటుంబసభ్యులందరును సకల్పితకృత్యమును నెరవేర్చి కృతకృత్యులై, ఇంకను పెక్కుగ్రంథములను ప్రచురించి, సంగీతలోకమునకు మహోపకారమొనర్తురుగాక । వీరికి కావలసిన శక్తియుక్తులును, ఆయురారోగ్యాదిభాగ్యములనన్నిటిని ప్రసాదించి అభిలషితాధికదానరతుడైన వృషగిరీశ్వరుడైన శ్రీనివాసుడు సర్వకాల సర్వావస్థలయందును బాసటయై నిలిచి బ్రోచుగాక ।

సర్పంచివార్య

I recall with pride and warmth my association with Late Professor

Dwaram Bhavanarayana garu. As days go by I discover more and more about his involvement with and commitment to the Sangitasastra. It was only two years ago that he published and released his translation of Venkatmakhi's Chaturdandiprakasika. Then in 2000, came Dattilam as a posthumous publication. And now we have the Brhaddesi of Matanga.

Brhaddesi is the earliest available text of the Desi tradition, as different from Dattilam and Natyasastra which belonged to Marga. Although it reveals a great awareness of the Marga tradition, citing Dattila and Bharata profusely, it brings to light for the first time, the aspects of Raga And Prabandha. The work first edited by Sri Sambasiva Sastri and published in 1928 has in the last ten years seen two translations: one in English by Dr. Premalata Sharma and Anil Behan Beohar and the other in Kannada by Dr. R. Sathyanarayana. Now by making available this work in Telugu language, Professor Dwaram Bhavanarayanagaru has opened out this new area of Desi Sangita to many a scholar and student. Once again the family of Bhava Narayanagaru needs to be commended for its sustained dedicated Effort in publishing his creations.

N. Ramanathan

Chairperson, School of Fine and Performing Arts

Professor & Head, Department of Indian Music

University of Madras, Chennai - 600 005

కృతజ్ఞతాంజలి

జగద్విఖ్యాత వయోలిన్ విద్వాంసులు సంగీత కళావిది పద్మశ్రీ కళాప్రపూర్ణ బరుదాంకితులు పూజ్యులు శ్రీ మా మామగారైన డా॥ ద్వారం వేంకటస్వామినాయుడుగారి పుత్రుడిగా జన్మించి, శిష్యుడిగా లక్ష్య లక్షణ సంగీత శిక్షణను పొంది సంగీతం యొక్క సమగ్ర స్వరూపాన్ని, మారుమూలమహిమను యథాశక్తి గ్రహించి సంగీతరంగానికి తనదైన సేవలనందించి నాదబ్రహ్మైక్యం చెందిన నా పతిదేవులు ఆచార్య ద్వారం బావనారాయణరావుగారు జగమెరిగిన విద్వాంసులు వారు చదువుకున్న, తెలుసుకొన్న విషయాలను, సంగీతరంగంలో ప్రముఖంగా పేర్కొనబడుతున్న సంగీతగ్రంథాలను ప్రతిపదార్థ, తాత్పర్యసహితంగా తెలుగులో ప్రకటించాలని, అవి నేటి సంగీతలోకానికి భావితరాల వారికి కూడ ఎంతో ఉపయుక్తంగా వుంటాయని నాతో చెబుతుండేవారు అలా రూపుదిద్దుకున్న గ్రంథాల్లో ప్రథమంగా 'చతుర్దండీ ప్రకాశికా' ను 1999 డిసెంబరు నెలలో మద్రాసు మ్యూజిక్ ఆకాడమీ, 2000 జూన్ నెలలో విశాఖలోని విశాఖ మ్యూజిక్ మరియు డాన్స్ అకాడమీ, విశాఖపట్నంలో ఆవిష్కరణగావించడం, యావత్సంగీతలోకం వారికి అభినందనలను అందించడం కళాభిమానులందరికీ విదితమే

అదే కోవలో సుమారు 2 దశాబ్దాలకాలం కృషిచేసి, మరిన్ని గ్రంథాలను సిద్ధంచేసి ఆచార్య భావనారాయణరావుగారు నాదబ్రహ్మలో లీనమైనారు వాటినన్నింటిని ప్రకటించి సంగీతలోకానికి అందించడమే వారి భార్యగా, శిష్యురాలిగా వారి కందించే నిజమైన నివాళి అనే ఉద్దేశ్యంతో గ్రంథాలన్నింటిని ప్రకటించ పూనుకున్నాను ఈయజ్ఞంలో భాగంగా శ్రీభావనారాయణరావుగారి రచనల్లో దత్తలముని విరచిత 'దత్తలం' గ్రంథానువాదాన్ని నంద్యులు శ్రీ శివానందమూర్తిగారి దివ్యాశీస్సులతో ప్రచురించగా, మదరాసులోని సుప్రసిద్ధ సాంస్కృతిక సంస్థ "రచన" ఆద్వర్యంలో ఈ గ్రంథాన్ని పద్మవిభూషణ్ శ్రీ మంగళంపల్లి బాలమురళీకృష్ణగారు, లోకమాన్య కళాబంధువులైన శ్రీ పి వి

రమణయ్యరాజాగారు ప్రసిద్ధకవిపండితులైన శ్రీ జి ఎస్ ఆర్ కృష్ణగారు, సంగీత సాహిత్య కోవిదులు శ్రీ పవ్వవేణుగోపాలరావుగార్లు ఆవిష్కరించడం జరిగింది

తదుపరి ప్రచురణగా శ్రీ మతంగముని రచించిన బృహద్దేశి గ్రంథాన్ని సద్గురు పూజ్యశ్రీ శివానందమూర్తిగారి దివ్యాశీస్సులతో ప్రచురించ పూనుకున్నాను

ఈ గ్రంథాన్ని ప్రచురించడానికి శ్రీ తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానంవారు ఆర్థికసహాయాన్ని అందించినందుకు మున్నుండుగా శ్రీ అలమేలుమంగాసమేత శ్రీవేంకటేశ్వరస్వామివారికి సాష్టాంగ ప్రణామాలు సమర్పించుకొంటున్నాను

మాశ్రీవారు భావనారాయణరావుగారికి చిన్ననాటినుండి వ్యక్తిగతంగా అతినన్నిహితులై ఆయన యొక్క కళాజీవితానికి ఎంతో స్ఫూర్తినిచ్చి అన్ని రకాలయిన సహకారాన్ని అందించిన అందిస్తున్న కళాబంధువులు శ్రీ పి వి రమణయ్యరాజాగారికి మన పూర్వక కృతజ్ఞతలు

మాకు అత్యంత సన్నిహితులు, ఆదినుండి మాకుటుబంలో ఒకరై, అవసరమైన సూచనలు సలహాలు అందివ్వడమే కాకుండా, సంగీతరచనాసంబంధిత విషయాలన్నింటిలో మా ఇద్దరికీ నిరంతరం చేదోడువాదోడుగా వున్న సోదరులు సంగీత సాహిత్యకోవిదులు చి॥ పవ్వవేణుగోపాలరావుగారికి ఆశీ పూర్వక ధన్యవాదాలు

'శ్రీ బావగారు' వ్రాసిన సంగీత గ్రంథాలన్నింటినీ ప్రకటించాలనే దృఢసంకల్పంతో ఎనలేని కృషి సలుపుతున్న నా ద్వితీయ సోదరుడు చి॥ గుమ్మలూరి మణిభూషణప్రసాద్, మరదలు చి॥ సౌ॥ రామసుబ్బలక్ష్మికి మన పూర్వక ఆశీర్వచనాలు

ఒక గ్రంథాన్ని ప్రకటించడం ఎంతటి వ్యయవ్రయానలతో కూడుకున్నదో సంగీతలోకానికి తెలియనిదికాదు

ఆచార్య భావనారాయణగారి సంగీతలక్ష్మలక్షణ విద్యాసంపదకు, ఆయన బహుముఖప్రజ్ఞకు ఎంతో ఆనందించి నిరంతరం వారిని గ్రంథ ప్రచురణకు ప్రోత్సహించిన పెద్దలలో ఆచార్య శ్రీ శే డా॥ సి హెచ్

వెంకటేశ్వర్లు (ముంబై) ముఖ్యులు వారికి, వారి కుటుంబసభ్యులందరికి ఈ ప్రచురణకు సహాయమందించినందులకుగాను మన పూర్వక నమస్కారాలు తెలియజేసుకొంటున్నాను

ఇదేవిధంగా ఈ ప్రచురణకు సహాయ సహకారాలందించిన మా మరిదిగాదైన ఆచార్య డా॥ వి రామారావుగారికి, వారినతీమణి, నా సోదరి చి॥ సో॥ వి వి పి తులసి (ముంబై)కి ఆశీ పూర్వక దన్యవాదాలు

గ్రంథప్రచురణగురించి తెలిసినవెంటనే ఎంతోపెద్దమనసుతో చేయూతనిచ్చిన శ్రీమతి రాజ్యలక్ష్మిగారు ఆచార్య డా॥ పాపారావు (ముంబై)గార్లకు కృతజ్ఞతాంజలి

సంగీతాభిమానులు ఆచార్య శ్రీకృష్ణాక వెంకటేశ్వరరావుగారు (ముంబై) బృహద్దేశి సంగీతనమయసారం గ్రంథాల ప్రచురణకు గొప్పసహాయం అందించారు వారికి నమోవాక్యాలు తెలియజేసుకొంటున్నాను

ఈ పుస్తకరచనను అమూల్యగ్రం పరిశీలించి, 'ముందుమాట' ను వ్రాసి ఆశీరబంధనలు తెలిపిన శాస్త్రీయ సంగీత, నృత్య కళాభిజ్ఞులు, సంగీత కళాచార్య శ్రీమాన్ టియస్ పార్థసారథిగారికి నా ప్రణామాలు

సుప్రసిద్ధ సాహితీవేత్తలు, సంస్కృత, ప్రాకృత, బ్రాహ్మీభాషల్లో కవిపండితులైన శ్రీమాన్ ఎన్ సి నరసింహాచార్యులవారు ఆశీర్వాదించి పంపిన 'సంస్తవానికి కృతజ్ఞతాపూర్వక నమస్కారాలు

"విద్యావినయసంపన్నులు", మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయ సంగీత శాఖాధ్యక్షులు ఐన ప్రొఫెసర్ డా॥ ఎన్ రామనాథన్ గారు తమ అమూల్యమైన అభిప్రాయంతో ఈ గ్రంథానికి వన్నెకూర్చారు వారికి నమోవాకాలు

ఈ గ్రంథరచనల్లో భాషావరమైన సహకారం అందించిన కుమారి పెనుమర్తి లక్ష్మీనరసమ్మ (హిటెల్, సంస్కృత విద్యాప్రవీణ, సంస్కృతోపన్యాసకురాలు, యలమంచిలి) కు నా ఆశీపూర్వక దన్యవాదాలు

అమితమైన ఆదరాభిమానాలతో ఆచార్య ద్వారం భావనారాయణరావుగారు రచించిన ప్రతిగ్రంథాన్ని పరిశీలనాదృష్టితో సానుకూలపరుస్తున్న డా॥ శ్రీ జానమద్ది రామకృష్ణ (అసోసియేట్ ప్రొఫెసర్ రాష్ట్రీయ సంస్కృత విద్యాపీఠం, తిరువతి, గాలికి నవ్వుదయ సాధువాదాలనర్పించుకుంటున్నాను

భారతదేశపు సనాతన సంప్రదాయ విలువలను, కళలను, సంస్కృతి సంబంధిత తదితర తత్వబంధిత విశేషాలను ప్రోత్సహిస్తూ, పూర్వవైభవాన్ని పునరుజ్జీవనం చేయాలనే నద్గరు శ్రీ శివానందమూర్తిగారి సత్సంకల్పంతో ఆశీర్వాదించుకుంటున్నాను

మా అదృష్టంగా భావించుకొంటున్నాను నద్గరు శ్రీ శివానందమూర్తిగారికి సాష్టాంగప్రణామాలు సమర్పించుకొంటున్నాను ట్రస్టీవారికి ధన్యవాదాలనర్పించుకొంటున్నాను

ఈ గ్రంథాన్ని లేజర్ టైప్ సెట్టింగ్ చేసిన కుమారి జయగారికి, శ్రీ అన్నపూర్ణాస్థానానికి (తిరువతి) అదినేత శ్రీ శర్వగారికి, అతిస్వల్పవ్యవధితో అత్యంత సుందరంగా అచ్చువేసిన శ్రీ లక్ష్మీగణపతి బైండింగ్ వర్క్స్ (కొవ్వూరు) యాజమాన్యం శ్రీమన్యం నాగభూషణరావు సోదరులకు హృదయపూర్వక కృతజ్ఞతాంజలి

మా చిరంజీవులు (అల్లుళ్లు) నేమాని వెంకటరమణ శీలంశెట్టి ప్రభాకర్ (కుమార్తెలు) డా॥ (ద్వారం) నేమాని వెంకటజగ్గయ్యమ్మలక్ష్మి, (ద్వారం) శీలంశెట్టి వెంకటశారదాపద్మశ్రీ (కుమారులు) (ద్వారం) అనంత వెంకటస్వామి, ద్వారం వెంకట కృష్ణగణేశత్యాగరాజ్, ద్వారం శ్రీనివాసవేంకటమూర్తి, (కోడళ్ళు) ద్వారం (బత్తుల) మణీశ్రీ ద్వారం (కందుల) నాగమణి, (మనుమలు) శీలంశెట్టి సునీల్, నేమాని అనిల్ కైవల్య ద్వారం మెహర్భావన, శీలంశెట్టి తేజభావన్ ద్వారం సాయిశర్వర్ ద్వారం వరదనారాయణప్రియభావన లను ఆ నాదవరమేశ్వరుడు సదాకాపాడాలని ప్రార్థిస్తూ ప్రేమైత ఆశీస్సులను అందజేస్తున్నాను

భవదీయరాలు

ద్వారం వేంకట వరదమ్మభావనారాయణరావు

శ్రీ మతంగముని ప్రణీతమగు

ఔహార్దేశీ

దేశ్యత్పత్తి ప్రకరణమ్

నానావిధేషు దేశేషు జంతూనాం సుఖదో భవేత్ ।

తత ప్రభృతి లోకానాం నరేంద్రాణాం యదృచ్ఛయా ॥ 1

ప్రతిపదార్థము నానావిధేషు దేశేషు = అనేక దేశములందు, జంతూనాం = జంతువులకు, లోకానాం = లోకములకు (ప్రజలకు), నరేంద్రాణాం = ప్రభువులకు, యదృచ్ఛయా = స్వేచ్ఛగా, (ధ్వని = ధ్వని), సుఖద = సుఖమును కల్గించునదిగా భవేత్ = అయెను, తత ప్రభృతి = అదిమొదలుకొని

తాత్పర్యము అనేక దేశములందు జంతువులకు, లోకములకు మరియు ప్రభువులకు స్వేచ్ఛగా ధ్వని సుఖమును కల్గించునదయ్యెను అదిమొదలుకొని

దేశే దేశే ప్రవృత్తౌ సౌ ధ్వనిర్దేశీతి సంజ్ఞిత ।

మతంగస్య వచ శ్రుత్వా నారదో మునిరబ్రవీత్ ॥ 2

ప్రతిపదార్థము దేశే దేశే = ప్రతిదేశమునందును, ప్రవృత్తౌ = ప్రవర్తించినదై, అసౌధ్వని = ఈ ధ్వని, దేశీతి = దేశియని, సంజ్ఞిత = పిలువబడినది, మతంగస్యవితత్ వచ = మతంగమహర్షి యొక్క ఈ మాటను, శ్రుత్వా = విని, నారద ముని అబ్రవీత్ = నారదమహర్షి ఇట్లు పలికెను

తాత్పర్యము ప్రతిదేశమునందును ప్రవర్తించినదై ఈధ్వని దేశీయని పిలువబడినది మతంగమహర్షి యొక్క ఈ మాటను విని నారదమహర్షి ఇట్లు సలికెను

నను ధ్వనేస్తు దేశీత్వం కథ జాతం మహామునే ! ।

అమూర్తత్వాచ్చ తేషాం హి ఇతి మే వక్తుమర్హసి ॥ 3

ప్రతిపదార్థము తేషాం (ధ్వనీనాం) = ఆధ్వనులకు అమూర్తత్వాత్ = అమూర్తత్వమువలన, నను మహామునే ! = ఓ మహర్షి ! ధ్వనే = ధ్వనికి, దేశీత్వం కథం జాతం = దేశీత్వమెట్లు కల్గినది ? ఇతి = ఈవిషయమును, మే = నాకు వక్తుం లర్హసి = చెప్పుటకు తగియున్నావు

తాత్పర్యము ఓమహర్షి ! ధ్వనులు అమూర్తములు కదా ! మరి వాటికి దేశీత్వమెట్లుకల్గినది ? ఈవిషయమును నాకు చెప్పుటకు తగియున్నావు

యథానుభూత దేశాచ్చ ధ్వనే స్థానానుగాదపి ।

తతో బిందుస్తతో నాదస్తతో మాత్రాస్త్వ నుక్రమాత్ ॥ 4

ప్రతిపదార్థము యథానుభూతదేశాత్ = అనుభవింపబడినదేశము వలన, (దేశానుభూతి వల్లను) యథాస్థానానుగాదపి = స్థానానుగమనమువలనను, తతో బిందు = తరువాత బిందువు తతో = అటుతరువాత, నాద = నాదము, తతస్త = తరువాత, మాత్రా = మాత్రలు, అనుక్రమాత్ = క్రమానుసరణముగా (భవంతి = అగుచున్నవి)

తాత్పర్యము అనుభవింపబడిన దేశము వలన, (దేశానుభూతివల్లను) స్థానానుగమనము వలనను తరువాత బిందువు, అటుతరువాత నాదము, తరువాత మాత్రలు క్రమానుసరణముగా అగుచున్నవి

వర్ణాస్తు మాత్రకోద్భూతా మాత్రకా ద్వివిధా మతా ।

స్వరవ్యంజనరూపేణ జగజ్జ్యోతిరిహోవ్యతే ॥ 5

ప్రతిపదార్థము వర్ణా = వర్ణములు, మాత్రకోద్భూతా = మాత్రలనుండి పుట్టినవి మాత్రకా = మాత్రలు, ద్వివిధా మతా = రెండు విధములు, స్వరవ్యంజన

రూపేణ = స్వరము మరియు వ్యంజనము అనునట్లుగా, జగత్ జ్యోతి = పరమేశ్వరుడు ఇహ = ఇక్కడ ఉచ్యతే = చెప్పబడెను

తాత్పర్యము వర్ణములు మాత్రలనుండి పుట్టినవి మాత్రలు రెండువిధములు స్వరము వ్యంజనము అనునట్లుగదూపముగా పరమేశ్వరుడు ఇక్కడ చెప్పబడెను

స్వ (రూ,ర్య) తే దేశభాషాయాం ఆదిక్షాంతం యథావిధి ।

తేన స్వరా సమాఖ్యాతా అన్యే షడ్జాయ స్వరా ॥ 6

ప్రతిపదార్థము దేశభాషాయాం = దేశీయ భాషయందు, ఆది క్షాంతం = అమొదలు క్షకారము వరకు యథావిధి = యథాశాస్త్రముగా, స్వర్యతే = పలుకబడుచున్నవో, (స్వర్యతే = స్వరయుక్తములగు చున్నవో,) తేన = అందుచే స్వరా = స్వరములుగా, సమాఖ్యాతా = పిలువబడినవి, అన్యే = మిగిలినవి (వేరైనవి), షడ్జాయ స్వరా = షడ్జాదిస్వరములు

తాత్పర్యము దేశీయ భాషయందు అ మొదలు క్షకారము వరకు యథాశాస్త్రముగా పలుకబడుచున్నవో స్వరయుక్తములగుచున్నవో అందుచే స్వరములుగా పిలువబడినవి మిగిలినవి (వేరైనవి) షడ్జాదిస్వరములు

వ్యంజనత్వం తు సర్వేషాం కాదివర్గేషు సంస్థితమ్ ।

శక్త్యభివ్యక్తిమాత్రేణ వ్యంజనం శివతాం గతమ్ ॥ 7

ప్రతిపదార్థము కాదివర్గేషు = కవర్గాదులందు, సర్వేషాం = అన్నిటికిని వ్యంజనత్వం సంస్థితం = వ్యంజనత్వమున్నది శక్త్యభివ్యక్తి మాత్రేణ = శక్తిని సృష్టికరించినమాత్రముచే, వ్యంజనం = వ్యంజనము, శివతాం గతం = శివత్వమును (దైవత్వమును శుభమును కల్గించునది గాన మంగళ ప్రదత్వమును) పొందినది

తాత్పర్యము కవర్గాదులందు అన్నిటికిని వ్యంజనత్వమున్నది శక్తిని సృష్టికరించిన మాత్రముచే వ్యంజనము శివత్వమును (దైవత్వమును, శుభమును కల్గించునది గాన మంగళప్రదత్వమును) పొందినది

పదవాక్యస్వరూపేణ వాక్యార్థవహనేన యత్ ।

వర్ణయంతి జగత్ పర్యం తేన వర్ణా ప్రకీర్తితా ॥ 8

ప్రతిపదార్థము పదవాక్యస్వరూపేణ = పదవాక్య రూపముచేతను,
వాక్యార్థపహనేన = వ్యాఖ్యార్థమును వహించుటచేతను, యత్ = ఏ కారణముచే,
ఒగత్ సర్వం = లోకమునంతను, వర్ణయంతి = వర్ణించుచున్నవో, తేన =
అందుచేత తే = అవి వర్ణా ప్రకీర్తితా = వర్ణములుగా చెప్పబడుచున్నవి

తాత్పర్యము పదవాక్యరూపముచేతను, వాక్యార్థమును వహించుటచేతను
ఏకారణముచే లోకమునంతను వర్ణించుచున్నవో అందుచేత అవి వర్ణములుగా
చెప్పబడుచున్నవి

వర్ణపూర్వకమేతద్ది పదం జ్ఞేయం సదా బుధైః ।

పదైస్తు నిర్మితం వాక్యం క్రియాకారకసంయుతమ్ ॥ 9

ప్రతిపదార్థము సదా = ఎల్లప్పుడు, బుధైః = పండితులచే, ఏతత్ పదం = ఈ
పదము వర్ణపూర్వకం హి = వర్ణ పూర్వకమైనదిగనే (వర్ణసముదాయముగనే),
జ్ఞేయం = తెలియదగినది క్రియాకారక సంయుతం = క్రియాకారకములతో
కూడిన వాక్యం = వాక్యము పదైస్తు = పదములచేత మాత్రమే, నిర్మితం =
తయారుచేయబడినది

తాత్పర్యము ఎల్లప్పుడు పండితులచే ఈపదము వర్ణపూర్వకమైనదిగనే
(వర్ణసముదాయముగనే) తెలియదగినది క్రియాకారకములతో కూడిన వాక్యము
పదములచేత మాత్రమే తయారుచేయబడునది

తతో వాక్యాన్మహావాక్యం వేదా సాంగా హ్యనుక్రమాత్ ।

వ్యక్తాస్తే ధ్వనిత సర్వే తతో గాంధర్వ సంభవ ॥ 10

ప్రతిపదార్థము తతో = పిమ్మట, వాక్యాత్ = సామాన్యవాక్యమునుండి, మహావాక్యం =
మహావాక్యమును అనుక్రమాత్ = వరుసగా, సాంగా వేదాః = అంగములతో
కూడిన (షట్ శాస్త్ర యుతములైన) వేదములు, తే సర్వే = అవిఅన్నియు, ధ్వనిత
వ్యక్తాః = ధ్వనినుండి స్పష్టములైనవి, తతో = తరువాత, గాంధర్వ సంభవ =
గాంధర్వము జనించినది

తాత్పర్యము పిమ్మట సామాన్యవాక్యమునుండి మహావాక్యమును వరుసగా
అంగములతో కూడిన (షట్ శాస్త్రయుతములైన) వేదములు అవిఅన్నియు
ధ్వనినుండి స్పష్టములైనవి తరువాత గాంధర్వము జనించినది

ధ్వని ర్యోని పరా జ్ఞేయా ధ్వని సర్వస్య కారణమ్ ।

అక్రాంతం ధ్వనినా సర్వం జగత్ స్థావరజంగమమ్ ॥ 11

ప్రతిపదార్థము ధ్వని = ధ్వని, పరా = ఉత్కృష్టమైన, యోని = జనకస్థానముగా, జ్ఞేయా = తెలియదగినది, ధ్వని = శబ్దము, సర్వస్య = సమస్తమునకు, కారణం = కారణమైనది, సర్వం = సమస్తమైన, స్థావరజంగమం = స్థిరచరాత్మకమైన, జగత్ = లోకము, ధ్వనినా = ధ్వనిచేత, అక్రాంతం = ఆక్రమింపబడినది

తాత్పర్యము ధ్వని ఉత్కృష్టమైన జనస్థానముగా తెలియదగినది శబ్దము సమస్తమునకు కారణమైనది సమస్తమైన స్థిరచరాత్మకమైన లోకము ధ్వనిచేత ఆక్రమింపబడినది

ధ్వనిస్తు ద్వివిధ ప్రోక్తో వ్యక్తావ్యక్త విభాగత ।

వర్ణోపలంభనాద్యుక్తో దేశీ ముఖముపాగత ॥ 12

ప్రతిపదార్థము వ్యక్తావ్యక్తవిభాగత = వ్యక్త, అవ్యక్త విభాగముచేతను, ధ్వని = ధ్వని, ద్వివిధ ప్రోక్త = రెండు విధములుగా చెప్పబడుచున్నది, వర్ణోపలంభనాత్ = వర్ణములచే వర్ణింపబడుటవలన, వ్యక్త = వ్యక్తమును ధ్వని విభాగము, దేశీముఖం ఉపాగత = దేశీత్వమును పొందుచున్నది

తాత్పర్యము వ్యక్త, అవ్యక్త విభాగము చేతను ధ్వని రెండు విధములుగా చెప్పబడుచున్నది వర్ణములచే వర్ణింపబడుట వలన వ్యక్తమును ధ్వనివిభాగము దేశీత్వమును పొందుచున్నది

ఇతి దేశ్యత్పత్తి ప్రకరణమ్ ।

(అని దేశీధ్వన్యత్పత్తి విభాగము)

✱ - ✱ - ✱

అబలాబాలగోపాలై క్షీతిపాలైర్నిజేచ్ఛయా ।

గీయతే సానురాగేణ స్పదేశే దేశిరుచ్చతే ॥ 13

ప్రతిపదార్థము నిజేచ్ఛయా = స్వేచ్ఛగా, అబలాబాలగోపాలై = స్త్రీలచేతను, బాలురచేతను, గోపాలుర చేతను, (అబాలగోపాలము) క్షీతిపాలై =

ప్రభువులచేతను, సానురాగేణ = ఆదరముగా స్వదేశీ = తమదేశమందు,
గీయతే = గానము చేయబడినచో, తత్ = ఆధ్వని దేశి ఉచ్యతే = దేశియని
చెప్పబడుచున్నది

తాత్పర్యము స్వేచ్ఛగా స్త్రీలచేతను, బాలురచేతను గోపాలురచేతను
(ఆలాలగోపాలము) ప్రభులచేతను ఆదరముగా తమ దేశమందు గానము
చేయబడినచో ఆధ్వని దేశియని చెప్పబడుచున్నది

నిబద్ధశ్చ నిబద్ధశ్చ మార్గోయం ద్వివిధోమతః ।

అస్లాపాదినిబంధోయ స చ మార్గ ప్రకీర్తిత ॥ 14

ప్రతిపదార్థము నిబద్ధ = నిబద్ధమని అనిబద్ధశ్చ = అనిబద్ధమని అయంమార్గం =
ఈమార్గము (ధ్వని) ద్వివిధ మత = రెండు విధములు, అస్లాపాదినిబంధం =
అస్లాపాదినిబంధము య = ఏదియో, స = అది, మార్గ ప్రకీర్తిత = మార్గ
ధ్వనిగా చెప్పబడుచున్నది

తాత్పర్యము నిబద్ధమని అనిబద్ధమని ఈమార్గము (ధ్వని) రెండు విధములు
అస్లాపాదినిబంధము ఏదియో అది మార్గధ్వనిగా చెప్పబడుచున్నది

ఏవం ప్రకారో దేశీ య జ్ఞాతవ్యోగీతకోవిదై ।

ఏవమేతన్మయా ప్రోక్తం దేశ్యా ఉత్పత్తి లక్షణమ్ ॥ 15

ప్రతిపదార్థము య = ఏధ్వని ఏవం ప్రకార = ఈవిధమైనదియగునో, స =
అది దేశీ = దేశీయని గీతకోవిదై = సంగీతజ్ఞులచే జ్ఞాతవ్య = తెలియదగినది,
ఏవం = ఇట్లు దేశ్యా = దేశీయొక్క, ఏతత్ ఉత్పత్తి లక్షణం = ఈఉత్పత్తి
లక్షణము మయా = నాచే, ప్రోక్తం = చెప్పబడినది

తాత్పర్యము ఏధ్వని ఈవిధమైనదియగునో అది దేశీయని సంగీతజ్ఞులచే
తెలియదగినది ఇట్లు దేశీయొక్క ఈఉత్పత్తి లక్షణము నాచే చెప్పబడినది

ఇతి దేశ్యుత్పత్తిలక్షణమ్

ఇదానీం సంప్రవక్ష్యామి నాదలక్షణముత్తమమ్ ।

న నాదేన వినా గీతం న నాదేన వినా స్వరా ॥ 16

ప్రతిపదార్థము ఇదానీం = ఇప్పుడు, ఉత్తమం నాదలక్షణం = యోగ్యమైన నాదలక్షణమును, సంప్రవక్ష్యామి = చెప్పుచున్నాను నాదేన వినా = నాదములేనిదే, గీతం న = గీతములేదు, నాదేన వినా స్వరా న = నాదములేనిదే స్వరములు లేవు

తాత్పర్యము ఇప్పుడు యోగ్యమైన నాదలక్షణమును చెప్పుచున్నాను నాదములేనిదే గీతములేదు, నాదములేనిదే స్వరములు లేవు

న నాదేన వినా స్వత్తం తస్మాన్నాదాత్మకం జగత్ ।

నాదరూప స్పృతో బ్రహ్మ నాదరూపో జనార్దన ॥ 17

ప్రతిపదార్థము నాదేన వినా = నాదములేనిదే, స్వత్తం = స్వత్యములేదు, తస్మాత్ = అందువలన, జగత్ = లోకము, నాదాత్మకం = నాదరూపమైనది, బ్రహ్మ = బ్రహ్మ, నాదరూప స్పృత = నాదరూపునిగా చెప్పబడుచున్నాడు, జనార్దన = విష్ణువు, నాదరూప = నాదస్వరూపుడు

తాత్పర్యము నాదములేనిదే స్వత్యములేదు అందువలన లోకము నాదరూపమైనది బ్రహ్మ నాదరూపునిగా చెప్పబడుచున్నాడు విష్ణువు నాదస్వరూపుడు

నాదరూపా పరాశక్తిర్నాదరూపో మహేశ్వర ।

యదుక్తం బ్రహ్మణ స్థానం బ్రహ్మగ్రంథిశ్చ య స్పృత ॥ 18

తన్మధ్యే సంస్థిత ప్రాణ ప్రాణాద్యహ్ని సముద్గమ ।

పహ్నిమారూపంయోగాన్నిద సముపజాయతే ॥ 19

ప్రతిపదార్థము పరాశక్తిః = పరమేశ్వరి, నాదరూపా = నాదస్వరూపము గలది మహేశ్వర = శంకరుడు, నాదరూప = నాదస్వరూపుడు, యత్ బ్రహ్మణ స్థానం ఉక్తం = ఏది బ్రహ్మకు స్థానముగా చెప్పబడినదో, య = ఏది, బ్రహ్మగ్రంథి స్పృత = బ్రహ్మగ్రంథిగా తలచబడుచున్నదో తన్మధ్యే = దానిమధ్యన, ప్రాణ =

ప్రాణము సంస్థిత = ఉన్నది ప్రాణాత్ = ప్రాణమునుండి వహ్ని సముద్గమ = అగ్ని (తేజము) జన్యమైనది, వహ్నిమారుతనయోగాత్ = అగ్ని వాయుపులకలయిక వలన, నాద సముపజాయతే = నాదము పుట్టుచున్నది

తాత్పర్యము పంచమేషరీనాదస్వరూపము గలది శంకరుడు నాదస్వరూపుడు ఏది బ్రహ్మకు స్థానముగా చెప్పబడినదో దానిమధ్యన ప్రాణము ఉన్నది ప్రాణమునుండి అగ్ని (తేజము) జన్యమైనది అగ్నివాయువు కలయికవలన నాదము పుట్టుచున్నది

నాదాదుత్పద్యతే బిందు నాదాత్ సర్వంచ వాఙ్మయమ్ ।

ఇతికేచిత్ ।

కందస్థానసముత్థోహి స చ పంచవిధో భవేత్ ॥

20

ప్రతిపదార్థము నాదాత్ = నాదమునుండి, బిందు ఉత్పద్యతే = బిందువు పుట్టుచున్నది, సర్వం వాఙ్మయం చ = పదజాలమంతయును, నాదాత్ = నాదమునుండి ఉత్పద్యతే ఇతి = పుట్టుచున్నదని, కేచిత్ = కొందరు (చెప్పుచున్నారు) కందస్థానసముత్థం = మూలస్థాన జనితమైన, స = ఆ నాదము, పంచవిధ భవేత్ = 5 విధములగును

తాత్పర్యము నాదమునుండి బిందువు పుట్టుచున్నది పదజాలమంతయును నాదమునుండి పుట్టుచున్నదని కొందరు (చెప్పుచున్నారు) మూలస్థానజనితమైన ఆనాదము 5 విధములగును

సూక్ష్మశ్చైవాతి సూక్ష్మశ్చ సమీర సంచరన్నధ ।

ఊర్వం చ కురుతే సర్వాం నాదపద్ధతిఃసద్ధతామ్ ॥

21

ప్రతిపదార్థము సూక్ష్మ = సూక్ష్మము, అతి సూక్ష్మశ్చ = మిక్కిలి సూక్ష్మమును అగు సమీర = వాయువు, అధ సంచరన్ = క్రిందుగా ప్రసారమగుచు, సర్వాం = అంతను ఊర్వం కురుతే = ఉచ్చస్థానముగా చేయును, ఉద్ధతాం నాదపద్ధతించ = ఉద్ధతమైనదిగను, నాదపద్ధతి పంచ విధములగుచున్నవి, ఇతి అన్యే వదంతి = అని మరికొందరు చెప్పుచున్నారు

తాత్పర్యము సూక్ష్మము, మిక్కిలి సూక్ష్మమును అగు వాయువు క్రిందుగా

ప్రసారమగుచు అంతను ఉచ్చస్థానముగాచేయుచు ఉద్ధతమైనదిగను నాదపద్ధతి పంచ విధములగుచున్నవి, అని మరికొందరు చెప్పుచున్నారు

నకార ప్రాణ ఇత్యాహు దకారశ్చనరో మత ।

నాదస్య ద్విపదార్థో యం సమీచీనో మయోదిత ॥ 22

ప్రతిపదార్థము నకార = నకారము ప్రాణ ఇతి = ప్రాణమని, ఆహు = చెప్పుచున్నారు, దకార = దకారము, అనల మత = అగ్ని యని చెప్పబడినది నాదస్య = నాదమునకు, సమీచీన = యోగ్యమైన, అయం ద్విపదార్థ = ఈ పదార్థ ద్వయము, మయా = నాచేత, ఉదిత = చెప్పబడినది

తాత్పర్యము నకారము ప్రాణమని చెప్పుచున్నారు దకారము అగ్నియని చెప్పబడినది నాదమునకు యోగ్యమైన ఈ పదార్థద్వయము నాచేత చెప్పబడినది

నాదో యం నదతేర్థాతో స చ పంచవిధో భవేత్ ।

సూక్ష్మశ్చైవాతిసూక్ష్మశ్చవ్యక్తై వ్యక్తశ్చ కృత్రిమ ॥ 23

ప్రతిపదార్థము అయం నాద = ఈనాదమనే శబ్దము, నదతేః థాతో ఉత్పన్న = నదధాతువునుండి పుట్టినది, స పంచవిధ స్పృత = అది ఐదువిధములుగా చెప్పబడినది, సూక్ష్మ = సూక్ష్మము, అతి సూక్ష్మ = అతిసూక్ష్మము వ్యక్త = వ్యక్తము, అవ్యక్త = అవ్యక్తము, కృత్రిమశ్చ = కృత్రిమమును

తాత్పర్యము ఈనాదమనే శబ్దము నదధాతువునుండి పుట్టినది అది ఐదువిధములుగా చెప్పబడినది సూక్ష్మము, అతిసూక్ష్మము, వ్యక్తము, అవ్యక్తము, కృత్రిమమును

సూక్ష్మో నాదో గుహావాసీ హృదయే చాతిసూక్ష్మక ।

కంఠమధ్యే స్థితో వ్యక్త అవ్యక్త స్త్రైలుదేశే ॥ 24

ప్రతిపదార్థము సూక్ష్మ నాద = సూక్ష్మనాదము, గుహావాసీ = గుహ యందుండునది, అతిసూక్ష్మక హృదయే వర్తతే = అతిసూక్ష్మనాదము హృదయమందున్నది, వ్యక్త = వ్యక్తనాదము, కంఠమధ్యే స్థిత =

కంఠమధ్యమందున్నది, అవ్యక్త = అవ్యక్తనాదము, తాలుదేశకే వర్తతే = తాలుప్రదేశమునకలదు

తాత్పర్యము సూక్ష్మనాదము గుహయందుండునది, అతిసూక్ష్మనాదము హృదయమందున్నది వ్యక్తనాదము కంఠమధ్యమందున్నది, అవ్యక్తనాదము తాలు ప్రదేశమునకలదు

కృత్రిమో ముఖదేశే తు జ్ఞేయ పంచవిధో బుధై ।

ఇతి తావన్నయా ప్రోక్తా నాదోత్పత్తిర్యనోహరా ॥ 25

ప్రతిపదార్థము కృత్రిమ = కృత్రిమనాదము ముఖదేశే వర్తతే = ముఖ ప్రదేశమున కలదు ఇతి = అని బుధై = పండితులచే, పంచవిధ = ఐదువిధములుగ జ్ఞేయ = తెలియదగినది, ఇతి తావత్ = ఇంత మాత్రముగా, మనోహరా = అందమైన నాదోత్పత్తి = నాదోత్పత్తి మయా = నాచే, ప్రోక్తా = చెప్పబడినది

తాత్పర్యము కృత్రిమనాదము ముఖప్రదేశమున కలదని పండితులచే ఐదువిధములుగ తెలియదగినది ఇంతమాత్రముగా అందమైన నాదోత్పత్తి నాచే చెప్పబడినది

ఇతి నాదోత్పత్తిః

:- :- :-

ఇదానీం తు ప్రవక్ష్యామి శ్రుతీనాంచ వినిశ్చయమ్ ।

శ్రు శ్రవణే చాస్య ధాతో క్తి ప్రత్యయసముద్భవ ॥ 26

ప్రతిపదార్థము ఇదానీం = ఇప్పుడు, శ్రుతీనాం = శ్రుతుల యొక్క, వినిశ్చయ = నిర్ణయము, ప్రవక్ష్యామి = చెప్పుదును శ్రు శ్రవణే = శ్రు శ్రవణము, అస్యధాతో = శ్రు అను ధాతువునకు క్తి ప్రత్యయసముద్భవ = క్తిఅను ప్రత్యయము కలుపగా పుట్టినది, శ్రుతి శబ్ద ప్రసాద్యోయం శబ్దజ్ఞై భావసాధన అయం శ్రుతిశబ్ద = ఈశ్రుతిశబ్దము, భావసాధన = భావసాధనముగా శబ్దజ్ఞై = వ్యాకరణ శాస్త్రజ్ఞులచే, ప్రసాద్య = సాధింపదగినది,

శ్రుయంతే ఇతి శ్రుతయ = వినబడుచున్నవి గాన శ్రుతులైనవి, సాచ ఏకా అనేకావా = అది ఏకములేదా అనేకము, తత్ర ఏకా ఏవ = శ్రుతి ఒకటి, తత్ యథా = అది ఎట్లనగా?, తత్ర ఆదౌ తావత్ ఇహ అగ్ని పవన సంయోగాత్ = వాటిలో అగ్నివాయువుల కలయిక వలన, పురుష ప్రయత్న ప్రేరిత = పురుష ప్రయత్నముచే ప్రేరేపింపబడి, నాభే ఊర్ధ్వం = బొడ్డునకు పైగా, ఊర్ధ్వ కారదేశం = ఊర్ధ్వకార ప్రదేశమును, ఆక్రామత్ = ఆక్రమించుచు, ధూమవత్ = పొగవలె, సోపానపద క్రమేణ = మెట్లమార్గము రీతిగా, పవనేచ్ఛయా = వాయుప్రసార పద్ధతిగా, అన్యేషున = మరికొంతమంది ద్విప్రకారా శ్రుతీ మన్యంతే = రెండు విధములైన శ్రుతులు అని తలచుచున్నారు, కథం, = ఎట్లు, స్వర అంతరవిభాతగాత్ = స్వర, అంతర భేదమువలన తథా చ విశ్వావసు = అట్లే విశ్వావసువు

తాత్పర్యము ఇప్పుడు శ్రుతులయొక్క నిర్ణయము చెప్పుదును శ్రుశ్రవణము శ్రు అను ధాతువు(నకు) నుండి క్రి అను ప్రత్యయముకలువగా దానినుండి పుట్టినది ఈ శ్రుతి శబ్దము భావసాదనముగా వ్యాకరణ శాస్త్రజ్ఞులచే ప్రసాధ్యమైనది వినబడుచున్నవిగాని శ్రుతులైనవి అది ఏకము అనేకముగాని ఒకటికనుకనే శ్రుతియని (చెప్పబడినది) అది ఎట్లనగా? వాటిలో వాయువుల కలయిక వలన పురుష ప్రయత్నముచే ప్రేరేపింపబడి బొడ్డునకు పైగా ఊర్ధ్వకారప్రదేశమును ఆక్రమించుచు పొగవలె మెట్లమార్గమురీతిగా వాయుప్రసార పద్ధతిగా మరికొంతమంది రెండు విధములైన శ్రుతులు అని తలచుచున్నారు ఎట్లు? స్వర, అంతర భేదమువలన అట్లే విశ్వావసువు

శ్రవణేంద్రియగ్రాహ్యత్వాత్ ధ్వనిరేవ శ్రుతిర్భవేత్ ।

సాచైకాపి ద్విధా జ్ఞేయా స్వరాంతర విభాగత ॥

శ్రుతిపదార్థము శ్రవణేంద్రియ గ్రాహ్యత్వాత్ = శ్రోత్రగ్రహణమువలన ధ్వనిరేవ = ధ్వనియే, శ్రుతిర్భవేత్ = శ్రుతియగును, సా చ = ఆశ్రుతి, ఏకాపి = ఒక్కటైనను, స్వరాంతరవిభాగత = స్వరఅంతర విభాగమువలన ద్విధా జ్ఞేయా = రెండు విధములుగా తెలియదగినది

తాత్పర్యము శ్రోత్రగ్రహణమువలన ధ్వనియే శ్రుతియగును ఆశ్రుతి

ఒక్కటైనను స్వరఅంతర విభాగము వలన రెండు విధములుగా తెలియదగినది

నియతశ్రుతి సంస్థానాత్ గీయంతే సప్తగీతిషు ।

తస్మాత్ స్వరగతా జ్ఞేయా శ్రుతయ శ్రుతివేదిభిః ॥

ప్రతిపదార్థము నియతశ్రుతిసంస్థానాత్ = నిశ్చితమైన శ్రుతి యుండుటవలన, సప్తగీతిషు గీయంతే = ఏడు స్వరములయందును గానము చేయబడుచున్నవి, తస్మాత్ = అందువలన శ్రుతివేదిభిః = శ్రుతి వేత్తలచే, స్వరగతా శ్రుతయ జ్ఞేయా = స్వరగతములగు శ్రుతులు తెలియదగినవి

తాత్పర్యము నిశ్చితమైన శ్రుతి యుండుటవలన ఏడు స్వరములయందును గానము చేయబడుచున్నవి అందువలన శ్రుతివేత్తలచే శ్రుతులు స్వరగతములగు శ్రుతులు తెలియదగినవి

అంత శ్రుతివివర్తన్యో హ్యంతరశ్రుతయో మతా ।

ఏతాసామపి చైశ్వర్యం క్రియాగ్రామవిభాగత ॥

ప్రతిపదార్థము అంత శ్రుతి వివర్తన్య = అంత శ్రుతులుగా పరిణమించినవియై, అంత శ్రుతయ మతా = అంత శ్రుతులుగా ఇష్టమగుచున్నవి, ఏతాసాం అపి = ఈ అంత శ్రుతులకు కూడ, క్రియాగ్రామవిభాగత. = క్రియా, గ్రామ విభాగముగా, ఐశ్వర్యం = విభవము

కేచిత్ = కొందరు, స్థానత్రయయోగాత్ = స్థాన త్రయయోగము వలన, త్రివిధాం శ్రుతిం ప్రతిపద్యంతే = శ్రుతిని మువ్విధమైనదిగా ప్రతిపాదించిరి, అపరే తు = మరికొందరు, ఇంద్రియవైగుణ్యాత్ = ఇంద్రియ విగుణత వలన, శ్రుతిం = శ్రుతిని, త్రివిధాం మన్యంతే = మూడు విధములైనదిగా తలచుచున్నారు, ఇంద్రియ వైగుణ్యంచ త్రివిధం = ఇంద్రియ వైగుణ్యము మూడు విధములైనది సహజం దోషజం అభిఘాతజం చ ఇతి = సహజము, దోషజము, అభిఘాతజమని, అపరే తు = మరికొందరు వాతపిత్తకఫ సన్నిపాతభేదభిన్నాం చతుర్విధాం శ్రుతిం ప్రతివేదిరే = వాత, పిత్త, కఫ, సన్నిపాత భేదములచే నాల్గువిధములుగా శ్రుతిని ప్రతిపాదించిరి, తదా చాహ చతుర = అనాల్గింటిన చెప్పుచున్నాడు

తాత్పర్యము అంత శ్రుతులుగా పరిణమించినవియై అంత శ్రుతులుగా ఇష్టమగుచున్నవి - ఈఅంత శ్రుతులకు కూడ క్రియా, గ్రామ, విభాగముగా విభవము కొందరు స్థానత్రయయోగము వలన శ్రుతిని మువ్విధమైనదిగా ప్రతిపాదించిరి మరికొందరు ఇంద్రియ విగుణతవలన శ్రుతిని మూడు విధములైనదిగా తలచుచున్నారు ఇంద్రియ వైగుణ్యము మూడు విధములైనది సహజము, దోషజము, అభిఘాతజమని మరికొందరు వాత, పితృ, కఫ, సన్నిపాత భేదములచే నాల్గు విధములుగా శ్రుతిని ప్రతిపాదించిరి ఆనాల్గింటిని చెప్పుచున్నాడు

ఉచ్చైస్తరో ధ్వనీ రూక్షో విజ్ఞేయో వాతజో బుధై ।

గంభీరో ఘన (నీ ? శీ)లశ్చ జ్ఞాతవ్య పిత్తజో ధ్వని ॥

స్నిగ్ధశ్చ సుకుమారశ్చ మధుర కఫజోధ్వని ।

త్రయాణాం గుణసంయుక్తో విజ్ఞేయ సన్నిపాతజ ॥

అపరేతు న్నాదయో నవధా శ్రుతిం ప్రతిపద్యంతే ॥ 27

ప్రతిపదార్థము ఉచ్చైస్తర = తారస్థాయి నొందినదియు, రూక్ష = రూక్షమైనదియు అయిన, ధ్వని = ధ్వని, వాతజః విజ్ఞేయ = వాయు జనితముగా తెలియదగినది, గంభీర = గంభీరమైనట్టియు, ఘనశీల = ఘనశీలమైన, ధ్వని = ధ్వని పిత్తజ జ్ఞాతవ్య = పిత్త జనితముగా తెలియవలెను, స్నిగ్ధ = స్నిగ్ధము, సుకుమార = సకుమారము, మధుర = మధురమును అయిన, ధ్వని = ధ్వని, కఫజ = ధ్వనికఫజనితము, త్రయాణాం గుణ సంయుక్త = ఈ మూడింటి గుణములు కలది, సన్నిపాతజ విజ్ఞేయ = సన్నిపాతోద్భవముగా తెలియవలెను, అపరే - - - న్నాదయ = మరికొందరు శ్రుతిం నవధా ప్రతిపద్యంతే = శ్రుతిని తొమ్మిది విధములుగా ప్రతిపాదించుచున్నారు, తథాహి - అదియుక్తమేగదా ! (ఎట్లనగా)

తాత్పర్యము తారస్థాయి నొందినదియు రూక్షమైనదియు అయిన ధ్వని వాయుజనితముగా తెలియదగినది గంభీరమైనట్టియు ఘనశీలమైన ధ్వని పిత్తజనితముగా తెలియవలెను స్నిగ్ధము సుకుమారము మధురమును అయిన ధ్వని కఫజనితము ఈ మూడింటి గుణములు కలది సన్నిపాతోద్భవముగా

తెలియవలెను మరికొందరు శ్రుతిని తొమ్మిదివిధములుగా ప్రతిపాదించుచున్నారు అదియుక్తమే గదా (ఎట్లనగా)

ద్విశ్రుతిస్త్రిశ్రుతిశ్చైవ చతుశ్రుతిక ఏవ చ ।

స్వర ప్రయోగ కర్తవ్యో వంశే చిద్రగతో బుధై ॥ 28

ప్రతిపదార్థము బుధై = పండితులచే, ద్విశ్రుతి, త్రిశ్రుతి, చతుశ్రుతిక ఏవ = ద్వి, త్రి, చతుశ్రుతులనే, వంశే = వేణువునందు చేయదగినది, చిద్రగత = చిద్రగతమైన స్వరప్రయోగ కర్తవ్య = స్వరప్రయోగము (ఉపయోగించి), భరతేనాప్యుక్తం = భరతునిచేతనుకూడ చెప్పబడినది

తాత్పర్యము పండితులచే ద్వి, త్రి, చతుశ్రుతులనే వేణువునందు చిద్రగతమైన స్వరప్రయోగము చేయదగినది

భరతే ఏనాప్యుక్తమ్ = భరతునిచేతనుకూడ చెప్పబడినది

ద్వికక్రికచతుష్కాస్త జ్ఞేయా వంశగతా స్వరా ।

ఇతి తావన్మయా ప్రోక్తా సవంశశ్రుతయో నవ ॥

ప్రతిపదార్థము ద్విక క్రిక = ద్వి, త్రి, చతుష్కా = చతుశ్రుతియు కలవి, వంశగతా స్వరా విజ్ఞేయా = వంశగతములైన స్వరములుగా తెలియనగును, ఇతి తావత్ = ఇట్లని, మయా = నాచే, సవంశశ్రుతయ = వంశసహిత శ్రుతులు నవ = తొమ్మిది ప్రోక్తా = చెప్పబడినవి

తాత్పర్యము ద్విశ్రుతి, త్రిశ్రుతి, చతుశ్రుతియు కలవి, వంశగతములైన స్వరములుగా తెలియనగును నాచే వంశసహిత శ్రుతులు తొమ్మిది చెప్పబడినవి

తత్ర కేచిత్ మీమాంసామాంసలితధియధియ ధీరా ద్వావింశతి శ్రుతీర్మన్యంతే । కిచనపున (షట్) పప్తిభేద భిన్నా శ్రుతయ ఇతి మన్యంతే అన్యేషున ఆనంత్యం వర్ణయంతిశ్రుతీనామ్ ।

ప్రతిపదార్థము కొందరు మీమాంస చేతను అందమైన బుద్ధికల ధీరులు 22 శ్రుతులుగా తలచుచున్నారు మరికొందరు (60)భేదములనుచున్నారు

మరికొందరు శ్రుతులనంతములను చున్నారు యథా చాహకోహాల =
కోహాలుడిట్లు చెప్పుచున్నాడు,

ద్వావింశతిం కేచిదుదాహరంతి (శ్రుతీ) శ్రుతిజ్ఞాననిచారదక్షా ।

షట్ షష్టి భిన్నా ఖలు కేచిదాసామానంత్యమేవ ప్రతిపాదయన్తి ॥

ప్రతిపదార్థము కేచిత్ = కొందరు, శ్రుతీ ద్వావింశతిం ఉదాహరంతి = 22
శ్రుతులను చెప్పుచున్నారు, కేచిత్ = కొందరు షట్ షష్టిభిన్నా = 66గను
కేచిత్ = కొందరు, ఆనంత్యమేవ = అనంతముగను ప్రతిపాదయన్తి =
ప్రతిపాదించుచున్నారు

ననుశ్రుతే కింమానం? ఉచ్యతే! (ఓయి!) శ్రుతికి ప్రమాణము (లెక్క)
ఏది? (ఏమి) ? చెప్పబడుచున్నది పంచమస్య శ్రుత్యుత్కర్షా పకర్షాభ్యాం
మార్దవాదయతత్వాద్వా = యదంతరం తత్ ప్రమాణం శ్రుతేరితి =
పంచమమునకు శ్రుతి ఉత్కర్ష అపకర్షలచే (హెచ్చు తగ్గులచే) మార్దవమువలన
గాని, దీర్ఘత్వమువలన గాని, ఏలంతరముగలదో అదిశ్రుతికి ప్రమాణముగనని,
ఇదానీం ద్వావింశతి ప్రకారతాయా నిదర్శనం యథా = ఇప్పుడు 22 శ్రుతుల
ప్రకారమునకు నిదర్శనము ఎట్లనగా ద్వేవేణీ తుల్యప్రమాణే తంత్ర్యుపపాదనం
దండమూర్చనాసమే కృత్వా షడ్జగ్రామాశ్రితే కార్యే = సమాన ప్రమాణముగల
రెండు వేణులు తంత్రీ ఉపపాదనము దండమూర్చనా సమములుగాచేసి
షడ్జగ్రామా శ్రితములుగా చేయవలెను తయో అన్యతరస్యాం మధ్యమగ్రామికిం
శ్రుతిం కృత్వా పంచమస్య అపకర్షాత్ తామేవ శ్రుతిం పంచమవశాత్
షడ్జగ్రామకింకుర్యాత్ = ఆరెండు వేణులలో ఒకదాని యందు మధ్యమగ్రామ
సంబంధశ్రుతిని చేసి పంచమాపకర్షణ వలన ఆశ్రుతినే పంచమవశముగా,
షడ్జగ్రామసంబంధిగా చేయవలెను, ఏవం శ్రుత్యపక్యష్టా భవతి = ఇట్లు శ్రుత్య-
పక్యష్టమగుచున్నది, ఉచ్చనీచమాత్రప్రతితే = ఉచ్చనీచమాత్రమైన ప్రతితి వలన,
పరం విశేషలాభోనాస్తి = అంతకంటె ఎక్కువ లాభము లేదు, పునరపి
తద్వదేవ అపకర్షయేత్ = మరలకూడ అట్లే అపకర్షణముచేయవలెను
యథాగాంధార నిషాదౌ కర్తారౌ పునరన్యతరస్యాం స్థిరవిషాయాం ధైవతర్షభౌ
కర్మతామాపన్నౌ ప్రవేక్ష్యత ద్విశ్రుత్యేభ్య సికలాత్ పునరపి తద్వదేవాప

కృష్ణాయాం చలవీణాయాం ధైవతర్షభౌ ఇతరస్యాం పంచమషడ్జై ప్రవేశ్య తత్
 త్రిశ్రుత్యధి కత్వాత్ పునరపి తద్వదేవ అపకృష్టాయా పంచమమధ్యమ షడ్జై ఇతి =
 ఎట్లనగా గాంధారనిషాదములు కర్తలు మరల దానిలోనొకటి స్థిరవీణయందు
 ధైవతరిషభములు కర్మత్వము పొందినవిగా చూచి (అది ద్విశ్రుతికంటె
 అధికమగుటవలన) మరల, దానివలె అపకర్షణమందుచేయగా, చలవీణయందు,
 ధైవతరిషభములు ఒకదానియందు పంచమషడ్జములు ప్రవేశపెట్టి అది
 త్రిశ్రుత్యధికమగుటవలన మరల దానివలెనే అపకృష్టముకాగా పంచమ మధ్యమ
 షడ్జములని అస్యాం మధ్యమగాంధారనిషాదా ప్రవిశంతి చతుశ్రుత్యధికత్వాత్ =
 ఇందు మధ్యమ గాంధారనిషాదములు, చతుశ్రుత్యధికతవలన ప్రవేశించు
 చున్నవి ఏవం అనేన దర్శనేన ద్వావింశతి శ్రుతయో భవంతి = ఇట్లు
 ఈవిధముగా చూపుటచే 22 శ్రుతులగు చున్నవి ఏవం మధ్యమ- గామే
 ద్రష్టవ్యం = ఇట్లు మధ్యమ గ్రామమందును చూడవలెను

(పట్టిక అపెండిక్స్ ఎ చివరిపేజీలలో చూడుడు)

చలవీణాయా ప్రధమాపకర్షే శ్రుతిలాభోనాస్తి = చలవీణయొక్క
 ప్రధమాపకర్షణమందు శ్రుతిలాభము లేదు, ద్వితీయే చతుశ్రుతిలాభ =
 ద్వితీయాపకర్షణమందు చతుశ్రుతిలాభము, (చతుర్థే ద్వాదశ శ్రుతిలాభ =
 చతుర్థాపకర్షణ మందు ద్వాదశ శ్రుతి లాభము ఏవం ద్వావింశతిభేద భిన్నా
 శ్రుతయ త్రిషుస్థానేషు ప్రత్యేకావాద్వావింశతిప్రకార తయాశ్రుతిలాభ ?) =
 ఇట్లు 22 శ్రుతులు మూడు స్థానములందు ప్రత్యేకముగా గాని 22
 విధములుగాగాని శ్రుతిలాభము? తృతీయే షట్ శ్రుతి లాభ = తృతీయాపకర్షణ
 మందు షట్ శ్రుతిలాభము, చతుర్థే ద్వాదశశ్రుతి లాభ = చతుర్థాపకర్షణము
 నందు ద్వాదశ శ్రుతిలాభము ఏవం ద్వావింశతి భేదభిన్నా, శ్రుతయ దర్శితా =
 ఇట్లు ద్వావింశతి శ్రుతి భేదములు చూపబడినవి, ఇదానీం షట్ షష్టి భేదభిన్నా
 శ్రుతయ కద్యంతే = 66 భేదములైన శ్రుతులు చెప్పబడుచున్నవి

మందమధ్యమతారేషు ఉర కంఠశిరస్సు త్రిషు స్థానేషు ప్రత్యేకం
 ద్వావింశతి ప్రకారతయా భిద్యమానేషు శ్రుతయో హి షట్ షష్టిభేదభిన్నా భవంతి
 ఇతి కేచిత్ మన్యంతే = మంద్ర మధ్యమ తార స్వరములందు, ఉర కంఠ
 శిరస్సుల మూడు స్థానములందు ప్రత్యేకముగా ఇరువదిరెండువిధములుగా

భేదింపబడినవై శ్రుతులు 66 భేదములగుచున్నవని కొందరనుచున్నారు అధునా శ్రుతీనాం ఆనంత్యం దర్శయామ = ఇప్పుడు శ్రుతుల ఆనంతత్వమును చూపుచున్నాము

ఆనంత్యం తు శ్రుతీనాం తు దర్శయంతి విశశ్చిత ।

యథాధ్వని విశేషాణాం ఆనంత్యం గగనోదరే ॥ 29

ఉచ్చండ పవనోద్వేగ జలరాశిసముదృవా ।

(కీ) యంత ప్రతిపద్యంతే న తరంగ పరంపరా ॥ 30

ఇతి శ్రుతీనాం ఆనంత్యం దర్శితమ్ ॥

ప్రతిపదార్థము గగనోదరే ధ్వనివిశేషాణాం ఆనంత్యం యథా = ఆకాశోదర మందు అనంతమైన ధ్వని విశేషములవలె, శ్రుతీనాం ఆనంత్యం = అనంత శ్రుతులను, విశశ్చిత. దర్శయంతి = పండితులు చూపుచున్నారు, ఉచ్చండ పవనోద్వేగ జలరాశిసముదృవా = భయంకరమైన వాయువు యొక్క ఉద్వేగము వలన జలరాశి (సముద్రము)నుండి పుట్టిన, తరంగపరంపరా = అలల (వరుసలు) సముదాయములు, కీయంత న ప్రతిపద్యంతే = ఎన్నికుదురుటలేదు । (అట్లే శ్రుతుల ఆనంత్యమును అనిభావము), ఇతిశ్రుతీనాం ఆనంత్యం దర్శితం = అని శ్రుతుల అనంతత్వము చూపబడినది, ఇదానీం శ్రుతీనాం తాదాత్మ్యాది వికల్ప కథ్యతే = ఇప్పుడు శ్రుతుల యొక్క తాదాత్మ్యాది వికల్పము చెప్పబడుచున్నది

తాత్పర్యము ఆకాశోదరమందు అనంతమైన ధ్వనివిశేషములవె అనంత శ్రుతులను పండితులు చూపుచున్నారు భయంకరమైన వాయువుయొక్క ఉద్వేగము వలన జలరాశి (సముద్రము)నుండి పుట్టిన అలల (వరుసలు) సముదాయములు ఎన్నికుదురుటలేదు । (అట్లే శ్రుతుల ఆనంత్యము అనిభావము) అని శ్రుతుల అనంతత్వము చూపబడినది ఇప్పుడు శ్రుతుల యొక్క తాదాత్మ్యాది వికల్పము చెప్పబడుచున్నది

తాదాత్మ్యం చ నివర్తత్వం కార్యత్వం ఎరిణామితా ।

అభివ్యంజకతా చాపి శ్రుతీనాం పరికథ్యతే ॥

ప్రతిపదార్థము తాదాత్మ్యము, వివర్తత్వము, కార్యత్వము పరిణామత్వము అభివ్యంజకత్వమును, శ్రుతీనాం = శ్రుతులకు, పరికధ్యతే = చెప్పబడుచున్నది, ఇదాసీం ఏతదేవ విప్రణోతి = ఇప్పుడు దీనినే వివరించుచున్నాడు

తాత్పర్యము తాదాత్మ్యము, వివర్తత్వము, కార్యత్వము, పరిణామత్వము, అభివ్యంజకత్వమును శ్రుతులకు చెప్పబడుచున్నది ఇప్పుడు దీనినే వివరించుచున్నాడు

విశేష స్పర్శ శూన్యత్వాచ్చవణేంద్రియ గ్రాహ్యతా ।

స్వరశ్రుత్యోస్తు తాదాత్మ్యం జాతివ్యక్త్యేరివానయో ॥ 32

ప్రతిపదార్థము విశేషస్పర్శశూన్యత్వాత్ = విశేషమైన స్పర్శరాహిత్యమువలన, శ్రవణేంద్రియగ్రాహ్యతా = శ్రవణేంద్రియగ్రహణత్వముండును, జాతివ్యక్త్యే = జాతివ్యక్తులకువలె స్వరశ్రుత్యో = స్వరశ్రుతులను అనయో = ఈరెండింటికి తాదాత్మ్యం = తాదాత్మ్యము

తాత్పర్యము విశేషమైన స్పర్శరాహిత్యము వలన శ్రవణేంద్రియ గ్రహణత్వముండును స్వరశ్రుతులకు జాతివ్యక్తులకు ఈరెండింటికి తాదాత్మ్యము

నరాణాం చ ముఖం యద్వత్ దర్పణే తు వివర్తితమ్ ।

ప్రతిభాతి స్వరస్తద్వత్ శ్రుతిస్సేవ వివర్తిత ॥ 33

ప్రతిపదార్థము దర్పణే = అద్దమందు, నరాణాం ముఖం = మనుష్యుల ముఖము, వివర్తితం యద్వత్ = వివర్తితమైన విధముగా, స్వర = స్వరము శ్రుతిమే ఏవ = శ్రుతులయందే వివర్తిత ప్రతిభాతి = వివర్తితమై భాసించుచున్నది

తాత్పర్యము అద్దమందు మనుష్యులముఖము వివర్తితమైన విధముగా స్వరము శ్రుతులయందే వివర్తితమై భాసించుచున్నది

శ్రుతీనాం శ్రుతికార్యత్వమతి కేచిద్వదంతి హి ।

మృత్పిండ దండ కార్యత్వం ఘటస్యేహ యథా భవేత్ ॥ 34

ప్రతిపదార్థము ఇహ = ఇక్కడ ఘటస్య = ఘటమునకు మృత్పిండదండ కార్యత్వం యథాభవేత్ తథా = మట్టిముద్ద మరియు దండముచే ఎట్లు ఉత్పత్తి

కల్గునో అవిధముగా, శ్రుతీనాం శ్రుతికార్యత్వం = శ్రుతులకు శ్రుతికార్యత్వము, కేచిత్ వదంతి = కొందరు చెప్పుచున్నారు

తాత్పర్యము ఘటమునకు మట్టిముద్ద మరియు దండముచే ఎట్లు ఉత్పత్తి కల్గునో అవిధముగా శ్రుతులకు శ్రుతికార్యత్వము కొందరు చెప్పుచున్నారు

శ్రుతయ స్వరరూపేణ పరీణమతి నసంశయః ।

పరిణమేత (?) యథాక్షీరం దధిరూపేణ సర్వథా ॥ 35

ప్రతిపదార్థము సర్వథా = అన్నివిధముల క్షీరం = పాలు యథా = ఏవిధముగా దధిరూపేణ పరిణమేత = పెరుగురూపముగా మారునో, తథా = అట్లే, శ్రుతయ = శ్రుతులు స్వరరూపేణ = స్వరరూపముగా, పరీణమతి = మారుచున్నవి, న సంశయః = నిస్సందేహము

తాత్పర్యము అన్నివిధముల పాలు ఏవిధముగా పెరుగురూపముగా మారునో అట్లే శ్రుతులు స్వరరూపముగా మారుచున్నవి నిస్సందేహము

షడ్జాయ స్వరా సప్త వ్యజ్యంతే శ్రుతిభి సదా ।

అంధకార స్థితా యద్వత్ ప్రదీపేన ఘటాయ ॥ 36

ప్రతిపదార్థము అంధకార స్థితా ఘటాయ. ప్రదీపేన యద్వత్ = చీకటిలో నున్న ఘటాయల దీపముచేతను వలె, షడ్జాయ సప్తస్వరా = షడ్జాది సప్తస్వరములు, సదా = ఎల్లప్పుడు, శ్రుతిభి వ్యజ్యంతే = శ్రుతులచేత వ్యక్తమగుచున్నవి

తాత్పర్యము చీకటిలో నున్న ఘటాయలు దీపముచేతను వలె షడ్జాది సప్తస్వరములు ఎల్లప్పుడు శ్రుతులచేత వ్యక్తమగుచున్నవి

ఇతి తావన్మయాప్రోక్షం శ్రుతీనాం చవికల్పనమ్ ।

ఇదానీం సంప్రవక్ష్యామి వికల్పస్య చ దూషణమ్ ॥ 37

ప్రతిపదార్థము ఇతి = ఈవిధముగా, శ్రుతీనాం వికల్పనం = శ్రుతులవికల్పనము, మయాప్రోక్షం = నాచే చెప్పబడినది, ఇదానీం = ఇప్పుడు, వికల్పస్య దూషణం ప్రవక్ష్యామి = వికల్పదూషణమును చెప్పుదును

తాత్పర్యము ఈవిధముగా శ్రుతుల వికల్పనము నాచే చెప్పబడినది ఇప్పుడు వికల్పదూషణమును చెప్పుదును

భేద స్వరలక్షణానాం (?) సామాన్యేనాన్యవస్తువత్ సిద్ధః ।

తద్ధివిశేషై శూన్యం భవతి సభ పుష్పసంకాశమ్ ॥ 38

నానాబుద్ధి ప్రసాద్యత్వాత్ స్వరశ్రుత్యోస్తు భిన్నతా ।

ఆశ్రయాశ్రయి భేదాచ్చ తాదాత్మ్యం నైవ సిద్ధ్యతి ॥ 39

యదభాణి వివర్తత్యం శ్రుతీనాం తదసంగతమ్ ।

వివర్తత్యే స్వరాణాం హి భ్రాంతిజ్ఞానం ప్రసజ్యతే ॥ 40

కార్యకారణభావస్తు స్వర శ్రుత్యోర్నంభవేత్ ।

శ్రుతీనామిహ సద్భావే ప్రమాణం నైవ విద్యతే ॥ 41

ప్రతిపదార్థము స్వరలక్షణానాం భేద = స్వరలక్షణముల భేదము, సామాన్యేన అన్యవస్తువత్ సిద్ధః = సామాన్యముగా వేరువస్తువువలె సిద్ధము తత్ = అది సభ పుష్ప సంకాశం = ఆకాశ పుష్ప తుల్యముగా, విశేషై శూన్యం భవతి = విశేషముల చే శూన్యమగును నానాబుద్ధి ప్రసాద్యత్వాత్ = అనేక బుద్ధిప్రసాద్యతవలన స్వరశ్రుత్యో భిన్నతా = స్వర శ్రుతులకు భేదము వలన కూడ, తాదాత్మ్యం నైవసిద్ధ్యతి = తాదాత్మ్యము సిద్ధించదు, శ్రుతీనాం వివర్తత్యం యత్ అభాణి తత్ అసంగతమ్ = శ్రుతుల వివర్తత్యమేది భాసించునో అదియును అసంగతమగును, స్వరాణాం వివర్తత్యే = స్వర వివర్తనమందు, భ్రాంతి జ్ఞానం ప్రసజ్యతే = భ్రాంతి జ్ఞానము సంభవించును, స్వర శ్రుత్యో కార్యకారణ భావ న సంభవేత్ = స్వర శ్రుతులకు కార్యకారణ భావము సంభవించదు, ఇహ=ఇక్కడ, శ్రుతీనాం సద్భావే =శ్రుతుల సద్భావమందు, ప్రమాణం = ప్రమాణము నైవ విద్యతే = ఉండనే ఉండదు

తాత్పర్యము స్వరలక్షణముల భేదము సామాన్యముగా వేరువస్తువువలె సిద్ధము అది ఆకాశపుష్పతుల్యముగా విశేషములచే శూన్యమగును అనేక బుద్ధిప్రసాద్యత వలన స్వర శ్రుతులకు భిన్నత్వము ఆశ్రయఅశ్రయి భేదము వలనకూడ తాదాత్మ్యము సిద్ధించదు శ్రుతుల వివర్తత్యమేది భాసించునో అదియును

అసంగతమగును స్వర వివర్తనమందు భ్రాంతిజ్ఞానము సంభవించును
స్వరశ్రుతులకు కార్యకారణభావము సంభవించదు ఇక్కడ శ్రుతుల
సద్భావమందు ప్రమాణము ఉండనేఉండదు

అర్థాపత్తా యదివా వ్యాప్తి గ్రహణపూర్వకప్రమాణబలాత్ । (?)

సిద్ధస్వర జనకానాం గగన గుణానాం స్వరోభేద సత్యమ్ ॥ 42

కార్యకారణ భేదోస్తి యద్యపిస్ఫుటమేవహి ।

తథాపి కారణత్వం చ శ్రుతీనాం నైవ సంభవేత్ ॥ 43

కార్యేషు విద్యమానేషు తు మృత్పిండో నోపలభ్యతే ।

పరిణామోభివ్యక్తస్తు న్యాయ్య పక్ష సతాం మత ॥ 44

ఇతి తావన్మయాప్రోక్షం తాదాత్మ్యాది వికల్పనమ్ ॥ 45

ప్రతిపదార్థము అర్థాపత్తా = అర్థాపత్తిచేతను, యదివా = లేక, వ్యాప్తి గ్రహణ
పూర్వక ప్రమాణ బలాత్ = వ్యాప్తి గ్రహణ ప్రమాణ బలము వలన, సిద్ధస్వర
జనకానాం = సిద్ధ స్వర జనకములైన, గగన గుణానాం = గగనగుణములకు
స్వర భేద = స్వరము భేదము, సత్యం = యధార్థము, యద్యపికారకారణ
భేద అస్తి = వాస్తవమున కార్యకారణ భేదముకలదు, తత్ = అది స్ఫుటమేన =
స్పష్టమైనదియే, తథాపి = అయినప్పటికి, కారణత్వం = కారణత్వము,
శ్రుతీనాం = శ్రుతులకు నైవ సంభవేత్ = కుదరదు ఘటాదా భిద్యమానే =
ఘటాదులు బ్రద్దలుకాగా, మృత్పిండ నోపలభ్యతే = మృత్పిండము
లభ్యముకాదు (అట్లే) పరిణామ అభివ్యక్త = పరిణామము వ్యక్తమగును
న్యాయ్య పక్ష = న్యాయముతో కూడినపక్షము, సతాంమత = సజ్జనుల
మతము, ఇతి = ఈవిధముగా, తాదాత్మ్యాదివికల్పనం తావత్ = తాదాత్మ్యాది
వికల్పనము, మయా ప్రోక్షం = నాచేత చెప్పబడినది

ననుశ్రుతీనాం ద్వావింశతి ప్రకారతా యత్ తదప్యసంగతం = శ్రుతుల
22 విధములను నదేదికలదో అదికూడ అసంగతమైనదియే శ్రుతీనాం
శ్రుత్యవయవానాం చానులంభాత్ తదుక్తం = శ్రుతులయొక్క
శ్రుత్యవయవములయొక్క ఉపలంభమువలన, అది చెప్పబడినది

తాత్పర్యము అర్థాపత్తిచేతను లేక వ్యాప్తి గ్రహణ ప్రమాణ బలము వలన సిద్ధస్వర జనకములైన గగనగుణములకు స్వరము భేదము యదార్థము ఏకార్యకారణ భేదముకలదో అది స్పష్టమైనదియే అయినప్పటికి కారణత్వము శ్రుతులకు కుదరదు ఘటాదులు బ్రద్ధలు కాగా మృత్పిండములభ్యముకాదు (అట్లే) పరిణామము వ్యక్తమగును న్యాయపక్షము సజ్జనుల మతము ఈవిధముగా తాదాత్మ్యాది వికల్పనము నాచేత చెప్పబడినది శ్రుతుల 22 విధములను నదేదికలదో అదికూడ అసంగతమైనదియే శ్రుతులయొక్క, శ్రుత్యవయవములయొక్క ఉపలంభమువలన అది చెప్పబడినది

కథం ప్రతీతిశ్చ భవేదముష్యా నాదౌ నభోద్యాకులితశ్రుతిత్వాత్ ।

భవేదలక్ష్మ్యావయవా శ్రుతిస్తు+ + +నైవా వయవీ ప్రతీతా (?) ॥ 46

ప్రతిపదార్థము అదౌ = మొదట నభోద్యాకులిత శ్రుతిత్వాత్ = ఆకాశకులిత మైన శ్రుతిత్వమువలన, అముష్యా = దీనియొక్క, ప్రతీతి కథం భవేత్ = ఎట్లు ప్రతీతియగును? అలక్ష్మ్యావయవాశ్రుతి, భవేత్ = శ్రుతి గుర్తింపబడని అవయవములుకలది (కూడ) యగును, నైవా అవయవీ ప్రతీతా = అవయవిగా ప్రసిద్ధముగాదు (కనబడదు)

తాత్పర్యము మొదట ఆకాశకులితమైన శ్రుతిత్వమువలన వీటినిగూర్చి ఎట్లు ప్రతీతియగును? శ్రుతిగుర్తింపబడని అవయవములు కలది (కూడ) యగును అవయవిగా ప్రసిద్ధముగాదు (కనబడదు)

తాసాం భవతీతా స్య కియతోమాత్రకా ప్రతి ।

యది ద్వావింశతిస్తాసాం వ్యాపార క క్రమోత్క్రమాత్ ॥ 47

ప్రతిపదార్థము తాసాం = వాటికి మాత్రకా ప్రతి = మాత్రకములగూర్చి, కియత్య = ఎన్ని (ఎంత), భవతీతా స్య = అసాధారణ ములైనవగును, యది ద్వావింశతి = 22అయినచో క్రమోత్క్రమాత్ = క్రమ ఉత్క్రమము వలన, క వ్యాపార = ఏదికార్యము

తాత్పర్యము వాటికి మాత్రకములగూర్చి ఎన్ని (ఎంత) అసాధారణములైన వగును 22అయినచో క్రమ ఉత్క్రమమువలన ఏదికార్యము

శ్రుతీనాం యద్యనంత్యంచ ప నివార్యం ప్రసజ్యతే ।

ఏకత్వం వా భవేత్తస్యాం మాత్రకాణాం సంశయమ్ ॥ 48

ప్రతిపదార్థము శ్రుతీనాం = శ్రుతులకు, యదిఅనంత్యం = అనంతత్వమైన యెడల నివార్యం నప్రసజయతే = హద్దు పనికిరాదు, (నివారణ) తస్యాం = దానియందు మాత్రకాణాం = మాత్రకములు, ఏకత్వం వా = ఏకత్వముగాని, భవేత్ = అగును, అసంశయం = నిస్సందేహముగా

తాత్పర్యము శ్రుతులకు అనంతత్వమైన యెడల హద్దుపనికిరాదు (నివారణ) దానియందు మాత్రకములు ఏకత్వముగాని అగును నిస్సందేహముగా

మాత్రకాఏవ నో సంతి కథం తాసాం వికల్పనమ్ ।

సతి ధర్మిణి ధర్మాణాం సత్తే త్యాహుర్మనీషిణా ॥ 49

ప్రతిపదార్థము మాత్రకా ఏవ న సంతి = మాత్రకములేనిచో, తాసాం = వాటికి, వికల్పనం కథం = వికల్పనమెట్లగును?, ధర్మిణి సతి = ధర్మియుండగా, ధర్మాణాం సత్తా ఇతి ఆహు = ధర్మములుండుట యగునని పెద్దలు చెప్పుదురు
తాత్పర్యము మాత్రకములేలేనిచో వాటికి వికల్పనమెట్లగును? ధర్మియుండగా ధర్మములుండుట యగునని పెద్దలు చెప్పుదురు

+ + + ++ధర్మాణ సంతోప్యాహుర్మనీషిణా ।

సత్వాసత్వే సదా గుణదోషాణాం గుణౌ తుయదా ॥ 50

వివైవ కారణం తాస్తా స్వరాణాం కారణం యది ।

భవేయు శ్రుతయస్తాపామాది ర్దేశ్యేత కారణమ్ ॥ 51

కించ ప్రమాణగమ్యత్వే సమేఽపి యది మాత్రకా ।

నిహ్యోతవ్యాతదా రక్షా శ్రుతీనా మపిదుర్లభా ॥ 52

ప్రతిపదార్థము + + + + +ధర్మాణ = ధర్మములు, సంతోపి = ఉన్నప్పటికి, మనీషిణా ఆహు = వండితులు చెప్పుచున్నారు, సదా = గుణదోషాణాం సత్వాసత్వే = గుణదోషముల సత్వాసత్వమందు, గుణౌ = గుణమందు, యదా = ఎప్పుడు, వివైవకారణం = కారణములేకనే, స్వరాణాంకారణం యది=

స్వరముల కారణమున్నయెడల, తాస్తా శ్రుతయ భవేయ = ఆయాశ్రుతులగును తాసాం = వాటికి, ఆది కారణం న ఇవ్యతే = ఆదికారణమనమ్మలము, కించ= మరియు, ప్రమాణగమ్యత్యే = ప్రమాణముచే గమ్యమానము కాగా, మాత్రకా యది సమేపి = మాత్రకలు అన్ని, నిహిత్యా = కప్పిపుచ్చదగినవి, తదా = అప్పుడు శ్రుతీనాం అపిరక్షాదుర్లభా = శ్రుతులకు కూడ రక్షదుర్లభము అత్ర ఉద్యతే = ఇచ్చట (-ఈవిషయమై) చెప్పబడుచున్నది తాత్పర్యము ధర్మములు ఉన్నప్పటిక పండితులుచెప్పుచున్నారు గుణదోషముల నత్యానత్వమందు గుణమందు ఎప్పుడు కారణములేకనే స్వరముల కారణమున్నయెడల ఆయాశ్రుతులగును వాటికి ఆదికారణము సమ్మతము మరియు ప్రమానము గమ్యమానముకాగా అన్ని మాత్రకలు కప్పిపుచ్చదగినవి అప్పుడు శ్రుతులకు కూడ రక్షదుర్లభము ఇచ్చట (-ఈవిషయమై) చెప్పబడుచున్నది

అర్ధాపత్తానుమానేన ప్రత్యక్ష జ్ఞానతోపివా ।

గృహ్యంతే శ్రుతయస్తావత్ స్వరాభివ్యక్తి హేతవ ॥ 53

ప్రతిపదార్థము అర్ధాపత్తా = అర్ధాపత్తిచేతను, అనుమానేన = అనుమానము చేతను, ప్రత్యక్షజ్ఞానత = ప్రత్యక్షముగాగాని (-ఈమూడు ప్రమాణములచేతను) స్వరాభివ్యక్తి హేతవ శ్రుతయ గృహ్యంతే = స్వరమును వ్యక్తీకరించుటకు (స్పష్టముచేయుటకు) కారణములైన శ్రుతులు (గ్రహింపబడుచున్నవి

ఏతదేవ స్పష్టీకరణార్థ ప్రస్తారేణ దర్శయామి = దీనినే (ఇదియే) స్పష్టీకరించుటకు ప్రస్తారముచేత చూపుచున్నాను తత్రకేచిత్ దండప్రస్తారేణ దర్శయంతి = ద్వావింశతయ (?) శ్రుతయో రేఖాణాం ఇతి = అందుకొందరు దండ ప్రస్తారముచే రేఖలద్వారా 22శ్రుతులను చూపుచున్నారు, అన్యేతు వీణా ప్రస్తార్యం ఆహు = మరికొందరు వీణాప్రస్తార్యమును చెప్పుచున్నారు వయం పున, మండల ప్రస్తారం బ్రూమ = మేము మాత్రము (మతంగముని) మండల ప్రస్తారమును చెప్పుచున్నాము, తథాహి = అదియుక్తమేగదా !, (ఉపపాదనా ప్రకారమేమనగా) తిర్యగూర్జ్వలం చ పంచషడ్రేఖా ఇత్యేకాదశ = అడ్డుగను నిలువుగను 5 6 గీతలు గీయుటచే 11 అగును, ఉభయో ద్వావింశతి = రెండింటి

యందు 22 అగును ఏవం గ్రామద్వయే-పుష్పయోగిన్య శ్రుతయ ఇతి దర్శితా = ఇట్లు రెండుగ్రామములందును శ్రుతులు ఉపయోగ పడునని చూపబడినవి తద్యధా = అదివిట్లనగా

తాత్పర్యము అర్థాపత్తిచేతను అనుమానము చేతను ప్రత్యక్షముగాగాని (ఈమూడు ప్రమాణములచేతను) స్వరమును వ్యక్తీకరించుటకు (స్పష్టముచేయుటకు) కారణములైన శ్రుతులు గ్రహింపబడుచున్నవి దీనినే (ఇదియే) స్పష్టీకరించుటకు ప్రస్తారముచేత చూపుచున్నాము అందుకొందరు దండ ప్రస్తారముచే రేఖలద్వారా 22 శ్రుతులను చూపుచున్నారు మేము మాత్రము (మతంగముని) మండల ప్రస్తారమును చెప్పుచున్నాము అదియుక్తమేగదా! (ఉపపాదనాప్రకారమేమనగా) అడ్డుగను నిలువుగను 5,6 గీతలు గీయుటచే 11 అగును ఇట్లు రెండు గ్రామములందును శ్రుతులు ఉపయోగపడునని చూపబడినవి అదివిట్లనగా -

త్రిశ్రుతిరితి క్రమ్యాదౌ దేయ షడ్జశ్రుతు శ్రుతి ।
తదూర్ధ్వం ద్వేశ్రుతీ త్యక్త్యా తృతీయ ఋషభో మత ॥ 54

తతశ్చైకాంశ్రుతిం త్యక్త్యా గాంధారో ద్విశ్రుతి స్పృత ।
తదను త్రిశ్రుతీస్త్యక్త్యా కర్తవ్యో సుధ్యను స్వర ॥ 55

తదూర్ధ్వం పంచమ కార్య పరిత్యజ్య శ్రుతిత్రయమ్ ।
శ్రుతిద్వయం పరిత్యజ్య కర్తవ్యో ఛైవతస్తత ॥ 56

ఏకాం శ్రుతిం పరిత్యజ్య నిషాదస్తదనంతరమ్ ।
షడ్జగ్రామసముద్భూత ఉక్తోశౌ శ్రుతిమండల ॥ 57

ప్రతిపదార్థము క్రమ్యాదౌ శ్రుతి ఇతి = క్రమ్యాదియందు త్రిశ్రుతియని షడ్జంచతు శ్రుతి = షడ్జము చతు శ్రుతికరము, తదూర్ధ్వం = దానిపైని, ద్వేశ్రుతీత్యక్త్యా = రెండు శ్రుతులువిడిచి, తృతీయ ఋషభ మత = తృతీయ (ము) రిషభము సమ్మతము, తత = తరువాత, ఏకాంశ్రుతి త్యక్త్యా = ఒక శ్రుతిని విడిచి = గాంధార ద్విశ్రుతి స్పృత = గాంధారముద్విశ్రుతికము చెప్పుబడినది, తదను = తరువాత, త్రిశ్రుతీ త్యక్త్యా = మూడు శ్రుతులను

విడిచి, మధ్యమస్వర కర్తవ్య = మధ్యమ స్వరముచేయదగినది, తదూర్థం = దానిపైని, శ్రుతిత్రయం పరిత్యజ్య = మూడు శ్రుతులను విడిచి, పంచమ కార్య = పంచమముచేయదగినది శ్రుతిద్వయం పరిత్యజ్య = రెండు శ్రుతులు విడిచి, తత = తరువాత, ధైవత కర్తవ్య = ధైవతము చేయదగినది, తదనంతరం ఏకశ్రుతిం పరిత్యజ్య = తరువాత ఒక శ్రుతిని విడిచి, నిషాద. కార్య = నిషాదము చేయవలెను షడ్జగ్రామముద్యుత = షడ్జగ్రామజనితమైన, శ్రుతిమండలం అసౌ ఉక్త = ఈశ్రుతిమండలము చెప్పబడినది

తాత్పర్యము క్రమ్యాదియందు త్రిశ్రుతియని షడ్జము చతు శ్రుతికరము దానిపైని రెండు శ్రుతులు విడిచి తృతీయ (ము) రిషభముసమ్మతము తరువాత ఒక శ్రుతిని విడిచి గాంధారము ద్విశ్రుతికముచెప్పబడినది తరువాత మూడు శ్రుతులను విడిచి మధ్యమస్వరము చేయదగినది దానిపైని మూడు శ్రుతులను విడిచి పంచమముచేయదగినది రెండు శ్రుతులు విడిచి తరువాత ధైవతము చేయదగినది తరువాత ఒక శ్రుతిని విడిచి నిషాదముచేయవలెను షడ్జగ్రామజనితమైన ఈశ్రుతిమండలము చెప్పబడినది

తద్యథా షడ్జగ్రామే శ్రుతిమండలమ్ -

(పట్టిక అపెండిక్స్ బి చివరిపేజీలలో చూడుడు)

షడ్జగ్రామమందలి శ్రుతిమండలమేవిధమనగా -

ఇదానీం సంప్రవక్ష్యామి మధ్యమ శ్రుతిమండలమ్ ।

జ్ఞేయస్త్రీసోహ్యతి క్రమ్యమధ్యమో యం చతు శ్రుతి ॥

శ్రుతిద్వయమతిక్రమ్య తృతీయ పంచమో భవేత్ ।

తతస్త్రిసో హ్యతి క్రమ్య చతుర్థోధైవతో భవేత్ ॥

జ్ఞేయస్త్రీకామతి క్రమ్య నిషాదస్తు ద్వితీయక ।

శ్రుతిత్రయమతిక్రమ్య తత షడ్జశ్చతుర్థక ॥

ఋషభస్తు ద్వయం త్యక్తా తృతీయ పరతో భవేత్ ।

శ్రుతిమేకామతిక్రమ్య గాంధార స్వాద్వితీయక ॥

ప్రతిపదార్థము ఇదానీం = ఇప్పుడు మధ్యమ శ్రుతిమండలం సంప్రవక్ష్యామి =

మధ్యమ శ్రుతిమండలమును చెప్పుచున్నాను, తిస్ర అతిక్రమ్య = మూడు శ్రుతులను దాటి, అయం మధ్యమ చతు శ్రుతి జ్ఞేయ = ఈమధ్యమము చతుశ్రుతికము తెలియదగినది, శ్రుతిద్వయం అతిక్రమ్య = రెండు శ్రుతులను దాటి, తృతీయ పంచమ భవేత్ = మూడవది (త్రిశ్రుతికము) పంచమమగును తత తిస్ర అతిక్రమ్య = తరువాత మూడు శ్రుతులను దాటి చతుర్థ ధైవత భవేత్ = నాల్గవది ధైవతమగును, ఏకాం అతిక్రమ్య = ఒక శ్రుతిని దాటి ద్వితీయక నిషాద జ్ఞేయ = రెండవది నిషాదమగును, శ్రుతిత్రయం అతిక్రమ్య = మూడు శ్రుతులను దాటి, తత చతుర్థక షడ్జ = తరువాత షడ్జము నాల్గవది యగును, ద్వయం త్యక్త్యా = రెండు శ్రుతులను విడిచి, పరత = తరువాత తృతీయ ఋషభ భవేత్ = మూడవది రిషభమగును ఏకాంశ్రుతిం అతిక్రమ్య = ఒకశ్రుతిని దాటి, ద్వితీయక గాంధార స్వాత్ = రెండవది గాంధారమగును

(పట్టిక అపెండిక్స్ సి చివరి పేజీలలో చూడుడు)

భరతస్తుపునబ్రుమబాదిశ్రుతిమండలం దర్శయతి = భరతుడును రిషబాదిశ్రుతిమండలమును చూపుచున్నాడు, కిమత్ర కారణం = ఇందుకు కారణమేమి?, ఉచ్యతే = చెప్పబడుచున్నది, గ్రామధ్వయేపి అంతర్మూర్చనా ప్రతిపాదనార్థం = గ్రామధ్వయమందును అంతర్మూర్చనను ప్రతిపాదించుట కొఱకు, యద్వా గ్రామధ్వయేపి షడ్జమధ్యపరౌ గ్రామణ్యో భవత = లేక గ్రామధ్వయమందు షడ్జమధ్యపరములైన గ్రామములగుచున్నవి, అన్యస్వరా = మిగిలిన స్వరములు, తదగ్రేసరా ఇతి = వాటికి ముందుండుననుటయే

తాత్పర్యము ఇప్పుడు మధ్యమశ్రుతిమండలమును చెప్పుచున్నాను మూడు శ్రుతులను దాటి ఈమధ్యమము చతుశ్రుతికముగ తెలియదగినది రెండు శ్రుతులను దాటి మూడవది (త్రిశ్రుతికము) పంచమమగును తరువాత మూడు శ్రుతులను దాటి, నాల్గవది ధైవతమగును ఒక శ్రుతిని దాటి రెండవది నిషాదమగును మూడు శ్రుతులను దాటి తరువాత షడ్జమునాల్గవది యగును రెండు శ్రుతులను విడిచి తరువాత మూడవది రిషభమగును ఒక శ్రుతిని దాటి రెండవది గాంధారమగును భరతుడును రిషబాదిశ్రుతిమండలమును చూపుచున్నాడు ఇందుకుకారణమేమి? చెప్పబడుచున్నది గ్రామధ్వయమందును అంతర్మూర్చనను ప్రతిపాదించుట కొఱకు లేక గ్రామధ్వయమందు

షడ్వమధ్యపరములైన గ్రామములగుచున్నవి మిగిలిన స్వరములు వాటికి ముందుండుననుటయే

ఇతి తావన్మయాప్రోక్తా శ్రుతయో గ్రామసంశ్రితా ॥

ప్రతిపదార్థము ఈవిధముగా, గ్రామసంశ్రితా శ్రుతయ = గ్రామాశ్రితములైన శ్రుతులు, మయా ప్రోక్తా = నాచేత చెప్పబడినవి

తాత్పర్యము ఈవిధముగా గ్రామాశ్రితములైన శ్రుతులు నాచేత చెప్పబడినవి

ఇతి శ్రుతిప్రకరణమ్

-:- -:- -:-

ఇదానీం సంప్రవక్ష్యామి స్వరాణాం చ వినిశ్చయమ్ ॥

ప్రతిపదార్థము ఇదానీం = ఇప్పుడు స్వరాణాం వినిశ్చయం ప్రవక్ష్యామి = స్వరనిర్ణయము చెప్పుదును

తాత్పర్యము ఇప్పుడు స్వరనిర్ణయము చెప్పుదును

తత్రాదౌ స్వర శబ్దస్య వ్యుత్పత్తిరిహ కథ్యతే ।

రాజ్యదీప్తావితిధాతోః స్వశబ్దపూర్వకస్యచ ॥

63

స్వయం యో రాజతే యస్మాత్ తస్మాదేష స్వర స్మృత ॥

ప్రతిపదార్థము తత్ర = అందు, ఆదౌ = మొదట, స్వరశబ్దవ్యుత్పత్తి = స్వరశబ్దమునకు వ్యుత్పత్తి ఇహ = ఇక్కడ, కథ్యతే = చెప్పబడుచున్నది స్వశబ్దపూర్వకస్య = స్వశబ్దపూర్వకమైన రాజ్యదీప్తా ఇతి ధాతో = రాజ్యదీప్తా అనుధాతుము (యొక్క)నుండి, స్వయం = స్వయముగా, యస్మాత్ = దేనివలన, య, = ఏది, రాజతే = ప్రకాశించునో తస్మాత్ = అందువలన, ఏష = ఇది, స్వర స్మృత = స్వరముగా చెప్పబడినది

ననుస్వర, ఇతికిం ? = స్వరమనగానేమి ?, ఉచ్యతే = చెప్పబడు చున్నది, రాగజనకోద్భవి స్వర ఇతి = రాగజనకమైనట్లని స్వరమని తథాచాహ కోహల = అట్లే కోహలుడనుచున్నాడు

తాత్పర్యము అందు మొదట స్వరశబ్దమునకు వ్యుత్పత్తి ఇక్కడ చెప్పబడు

చున్నది స్వశబ్దపూర్వకమైన రాజ్యదీప్తి అనుధాతుము (యొక్క) నుండి స్వయముగా దేనివలన ఏది ప్రకాశించునో అందువలన ఇది స్వరముగా చెప్పబడుచున్నది రాగజనకమైనధ్వని స్వరమని అట్లే కోహలుడనుచున్నాడు

అత్మేచ్ఛయా మహితలాత్ వాయురుద్యన్ని ధార్యతే ।

వాడీభిత్తా తథాకాశే ధ్వనిరక్త స్వర స్పృత ॥

ప్రతిపదార్థము అత్మేచ్ఛయా = స్వేచ్ఛగా, మహితలాత్ = భూభాగము నుండి, వాయు = వాయువు ఉద్యమం పైకిలేచి, నిధార్యతే = భరింపబడునో, వాడీభిత్తా = వాడీభిత్తియందు, తథా = అట్లే, ఆకాశే = ఆకాశమందు ధ్వనిరక్త = ధ్వనిరంజకమై, స్వర స్పృత = స్వరముగా చెప్పబడినది

ననుస్వర ఏవ స్యాదేకోఽనేకోవా వ్యాపకోఽన్యోవ్యాపకోవా నిత్యో నిత్యోవా స్యాత్ = స్వరము ఏకమా అనేకమా? వ్యాపకమా? అవ్యాపకమా? నిత్యమా? అనిత్యమా? అత్మేచ్ఛతే = ఇక్కడ చెప్పబడుచున్నది, ఏకో. నేకో వ్యాపకో నిత్యశ్చేతి = ఏకము, అనేకము, నిత్యము, అనిత్యము అని, నిత్య నిష్కలరూపేణైక స్వర = అందు నిష్కలరూపముగా ఏకస్వరము, షడ్జదిరూపేణానేకస్వర = షడ్జము మొదలుగ అనేక స్వరము, ఆధాదానా కోహల = కోహలుడట్లే చెప్పెను

తాత్పర్యము స్వేచ్ఛగా భూభాగమునుండి వాయువు పైకిలేచి భరింపబడునో వాడీభిత్తియందు అట్లే ఆకాశమందు ధ్వని రంజకమై స్వయముగా చెప్పబడినది స్వరము ఏకమా? అనేకమా? వ్యాపకమా? అవ్యాపకమా? నిత్యమా? అనిత్యమా? ఇక్కడచెప్పబడుచున్నది, ఏకము, అనేకము, నిత్యము, అనిత్యము అని అందు నిష్కలరూపముగా ఏకస్వరము షడ్జదిరూపముగ అనేక స్వరము కోహలుడట్లే చెప్పెను

జాతిభాషాది సంయోగాదనంత. కీర్తితః స్వరః ।

వాదైర్ముక్తస్తాలమితి కృతా యోజ్యో రసేష్వపి ॥

ప్రతిపదార్థము జాతిభాషాది సంయోగాత్ = జాతిభాషాదుల సంయోగము వలన, స్వర = స్వరము, అనంత కీర్తిత = అనంతమని చెప్పబడినది, వాదైర్ముక్తస్తాలమితి కృతా యోజ్యో రసేష్వపి ॥

యుక్త = నాదములతో కూడినది తాలమితి = తాలమని, కృత = గ్రంథమందును, రసేషు అపి = రసములందును కూడ, యోజ్య = కూర్చదగినది, ఇతి = అని, నిత్య అవినాశీ = నాశములేనిది నిత్యస్వరము వ్యాపక స్వరగత = అంతటనుండునది వ్యాపకస్వరము, తథాచాహకోహల తాత్పర్యము జాతిభాషాదుల సంబంధమువలన స్వరము అనంతమని చెప్పబడినది నాదములతో కూడినది తాలమని, గ్రంథమందును, రసములందును కూర్చదగినది, నాశములేనిది నిత్యస్వరము అంతటనుండునది వ్యాపకస్వరము

ఊర్ధ్వ నాడీప్రయత్నేన స్వరభిత్తి నిఘట్టనాత్ ।

మూర్ఛితో ధ్వనిరామూర్ఛ స్వరోఽసౌ వ్యాపక పర ॥

ప్రతిపదార్థము ఊర్ధ్వనాడీ ప్రయత్నేన = ఊర్ధ్వ నాడీప్రయత్నముచే, స్వరభిత్తి నిఘట్టనాత్ = సమస్త భిత్తుల (గోడల) ఘట్టనమువలన, ఆమూర్ఛ = శిర పర్వంతము, మూర్ఛిత = మూర్ఛితమైన, అసౌ ధ్వని = ఈధ్వని, పర = ఉత్కృష్టమైన, వ్యాపక స్వర = వ్యాపక స్వరమగుచున్నది

నను షడ్జాదీనాం కథం స్వరత్వం ? వ్యంజనత్వాత్ = ఓయీ షడ్జాదులకు ఎట్లు స్వరత్వము (సిద్ధించినది)? వ్యంజనత్వమువలన, యదివ్యంజనానాం స్వరత్వమభిధీయతే = వ్యంజనములకు స్వరత్వము చెప్పబడిన యెడల, తదానీం = అప్పుడు, కాదీనామేవాస్తు స్వరత్వం = కాదులకు కూడ స్వరత్వము సిద్ధించుగాక !, (ఇదిపూర్వపక్షము) అత్రోచ్యతే = ఇక్కడ చెప్పబడుచున్నది, అసాధారణ త్వాత్ షడ్జాదీనా మేవస్వరత్వం నకాదీనాం ఇతి = అసాధారణత వలన షడ్జాదులకే స్వరత్వము, కమోదలుగు వాటికి స్వరత్వములేదని, నను షడ్జాదీనాం అసాధారణత్వం కథం = షడ్జాదులక సాధారణత్వమెట్లు? అప్రోపదేశాత్ షడ్జాదీనాం అసాధారణ త్వం = ఆవుల ఉపదేశమువలన షడ్జాదులకు అసాధారణత్వము

తాత్పర్యము ఊర్ధ్వ నాడీప్రయత్నముచే సమస్తభిత్తుల (గోడల) ఘట్టనమువలన మూర్ఛితమైన ఈధ్వని ఉత్కృష్టమైన వ్యాపక స్వరమగుచున్నది ఓయీ షడ్జాదులకు ఎట్లు స్వరత్వము (సిద్ధించినది?) వ్యంజనత్వము వలన

వ్యంజనములకు స్వరత్వము చెప్పబడిన యెడల అప్పుడు కాదులకు కూడ స్వరత్వము సిద్ధించుగాక ! (ఇదిపూర్వపక్షము) ఇక్కడ చెప్పబడుచున్నది అసాధారణత వలన షడ్జదులకే స్వరత్వము కమొదలగు వాటికి స్వరత్వమెట్లు? ఆస్తుల ఉపదేశమువలన షడ్జదులకు అసాధారణత్వము

తథాచాహకోహల - మహేశ్వర -

షడ్జం వదతి మయూర ఋషభం చాతకో వదేత్ ।

అజా వదంతి గాంధారం క్రౌంచో వదతి మధ్యమమ్ ॥

పుష్పసాధారణే కాలే కోకిల పంచమం వదేత్ ।

ప్రావృట్కాలే తు సంప్రాప్తే ధైవతం దర్శురో వదేత్ ॥

స్వరదా చ తథా దేవి ! నిషాదం వదతే గజ ॥

ప్రతిపదార్థము షడ్జం మయూర వదతి = షడ్జస్వరమును మయూరము పలుకును, ఋషభం చాతక వదేత్ = రిషభమును చాతకము పలుకును, గాంధారం అజా వదంతి = గాంధారమును అజములు (మేకలు) పలుకును క్రౌంచ మధ్యమం వదతి = క్రౌంచ వక్షి మధ్యమమును పలుకును పుష్పసాధారణేకాలే = వసంతకాలము నందు కోకిల పంచమం వదేత్ = కోకిల పంచమ స్వరమును పలుకును, ప్రావృట్ కాలే తు సంప్రాప్తే = వర్షాకాలమురాగా, దర్శుర ధైవతం వదేత్ = కప్ప ధైవతస్వరము పలుకును తథా = అట్లే, దేవి ! = ఓ పార్వతీ !, స్వరదా = ఎల్లప్పుడు, గజ నిషాదం వదతే = మదగజము నిషాదస్వరము పలుకును

యద్వా ఊర్ధ్వధ్వని గామిత్యేన షడ్జాదీనా మేవ సాధారణత్వం ఇతి = లేక ఊర్ధ్వధ్వని గమనముచే షడ్జదులకే సాధారణత్వమని, అధవా = లేక, షడ్జాదయ స్వరా న భవంతి = షడ్జదులు స్వరములు కాకపోవును, ఆకారాదయ ఏవ స్వరా = ఆ మొదలగునవియే స్వరములు షడ్జాదయస్తు తేషామకారా దీనాం ఉచ్చారణార్థమితి = షడ్జదులు ఆకారాదుల ఉచ్చారణ కొఱకు అని, నను చతుర్థశానాం స్వరాణాం మధ్యే ఆకారాదీనాం కథం గ్రహణత్వం = ఓయీ ! 14 స్వరములలో ఆకారాదులకు ఎట్లుగాగ్రహణము? సత్యముక్తం =

నిజము చెప్పబడినది ఏతేషామసాధారణత్వేన గ్రహణం కృతం = వీటికి
 సాధారణముచేతనే వీటి గ్రహణముచేయబడినది, అసాధారణ త్వంచ
 ఏతేషాం ఊర్ధ్వధ్వని గామిత్యేన = అసాధారణతయు వీటికి ఊర్ధ్వధ్వని
 గమనముచేతనే యద్వా షడ్జాదీనాం వ్యంజనానాం స్వరత్వం ఉక్తం = లేక
 షడ్జాదివ్యంజనములకు స్వరత్వము చెప్పబడినది, న తు సంకేతమాత్రం
 ఏతద్యుక్తం భవతి = సంకేతమాత్రముగా ఇది చెప్పబడలేదు, ఆచార్యాణాం
 ఎరిభాషేత్సర్త = ఆచార్యుల (శిష్యుల) భాషణము అని అర్థము

ఇదానీం అవసరప్రాప్తం చాతుర్విధ్యం స్వరాణాం దర్శయామి = ఇప్పుడు
 అవసరముగా ప్రాప్తించిన స్వరముల చాతుర్విధత్వమును చూపుచున్నాను.
 తద్యథా = అదియెట్లునగా, వదనాత్ = ప్రతిపాదకత్వము వలన వాదీ =
 వాదిస్వరము స్వామి వత్ = ప్రభువువలె, సంవదనాత్ = సంవదనము వలన,
 సంవాదీ = సంవాదిస్వరము అమాత్యవత్ = మంత్రివలె, అనువదనాత్ =
 అనువదనమువలన అనువాదీ = అనువాదిస్వరము పరిజనవత్ = సేవకునివలె,
 ఎనదనాత్ = వివాదమువలన నివాదీ = వివాది స్వరము శత్రువత్ =
 శత్రువువలె, నను వదనాది కం ప్రాణిధర్మ = ఓయీ వదనాదికము
 ప్రాణిధర్మము కథం అచే నానాం స్వరాణాం సంభవతి = ఎట్లు అచేతనములైన
 స్వరములకు సంభవించును?, సత్యముక్తం = నిజముచెప్పబడినది, వదనం
 హి నామాత్ర ప్రతిపాదకత్వంవివక్షితం న వచనమితి = వదనమునగా నిక్కడ
 ప్రతిపాదకత్వము, వచనముకాదు కింతత్ ప్రతిపాదయతి? = ఏమి
 ప్రతిపాదించును?, రాగస్య రాగజ్ఞంజనయతి = రాగమునకు రాగత్వమును
 పుట్టించును త్రికేచ వాదిన సప్త ఏవ = త్రికమందు వాది స్వరములు ఏడే, స
 చ వాద్యాంశవత్ దశవిధో బోధ్య = అది వాద్యాంశమువలె పదివిధములుగా
 తెలియదగినది

వాదిమండలం యథా - వాదిమండల మెట్లునగా -

౧ రిగమ పదనీ ! , సంవాదినస్తు పున సమశ్రుతికత్వే నతి
 త్రయోదశనవాంతరత్వేన అవబోధ్యవ్యా = సంవాదిస్వరములు
 నమశ్రుతికముకాగా (ఉండగా) వదనముడు తొమ్మిది అంతరముచే

తెలియదగినవి, కింతత్ సంవాదినీత్వం నామ = సంవాదినీ త్వమనమగానేమి?
యద్వాదిస్వరేణ రాగస్య రాగత్వం జనితం తన్నిర్వాహకత్వం నామ
సంవాదిత్వం = వాదిస్వరముచే రాగమునకు రాగత్వము జనితమగును దాని
నిర్వాహకత్వమే సంవాదిత్వము

సంవాదిమండలం యథా -

(పట్టిక అపెండిక్స్ డి చివరి పేజీలలో చూడుడు)

యోఽంశత్వేన

ఇతి సంవాదిమండలం = ఈవిధమైనది, సంవాదిమండలము,
సంవాదిప్రయోగో యథా = సంవాదిప్రయోగము ఎట్లునిన యస్మిన్ గీతే యోఽంశత్వేన
పరికల్పిత షడ్జ తస్య స్థానే మధ్యమ క్రియమాణ రాగహా న భవేత్ =
యేగీతమందు యేషడ్జమము అంశముగా కల్పించబడునో దాని స్థానమందు
మధ్యమముచేయబడుచున్నదై రాగనాశకముకాదు, యస్మిన్ స్థానే మూర్ఛనావశాత్
మధ్యమ ప్రయుక్త అస్మిన్ స్థానే క్రియమాణ షడ్జ జాతిరాగహా భవేత్ = దేని
స్థానమందు మూర్ఛనావశము వలన మధ్యమము ప్రయోగింపబడునో దాని
స్థానమందు చేయబడిన షడ్జము జాతిరాగనాశకముకాదు, షడ్జవంచమయో
స్థానే పంచమషడ్జ ప్రయుజ్యమానో జాతిరాగహానికరో న భవత =
షడ్జవంచమస్థానములందు పంచమ - షడ్జములు ప్రయోగింపబడుచు
జాతిరాగహానికరములు కావు, ఏవం ఋషభ ధైవతయో స్థానే ధైవతర్షభౌ
ప్రయుజ్యమానో జాతిరాగ వినాశకరోన భవత = ఇట్లే రిషభధైవతముల
స్థానమందు ధైవతరిషభములు ప్రయోగింపబడిననై జాతిరాగ వినాశకములుకావు,
ఏవం గాంధారనిషాదయో స్థానే నిషాదగాంధారౌ ఋషభస్య ధైవతాంశత్వేన
ధైవతస్య ఋషభాంశత్వేన తదుభయరాగ జనన్యాశ్చర్షభజాతే
ఋషభాంశపరిగ్రహాత్ పరస్పర సంబద్ధౌ చ ప్రయుజ్యమానౌ జాతిరాగ
వినాశకరో న భవత = ఇట్లే గాంధార నిషాదములస్థానమందు
నిషాదగాంధారములు రిషభమునకు ధైవతాంశత్వముచేతను ధైవతమునకు
రిషభాంశముచేతను, ఆరెండు రాగముల మాతృకచేతను రిషభజాతికి

రిషభాంశగ్రహణమువలన అన్యోన్యము సంబంధము కలవై ప్రయోగింపబడినవై జాతిరాగనాశకములు కావు, అనువాదిత్వం చిపున ఏకశ్రుత్యంతరహీనత్వేన స్యాత్ = అనువాదిత్వము మాత్రము ఒక శ్రుతి అంతరమున హీనములగును, నను కిం తత్ అనివాదిత్వం ? = ఓయీ ? ఆఅనువాది త్వమనగానేమి?, యత్ సంవాదినా రాగస్య రాగత్వం సంపాదితం తత్ ప్రతిపాదకం నామానువాదిత్వంయథా = సంవాదిచేత రాగమునకు రాగత్వము సంపాదించబడునో దానిని ప్రతిపాదించునది అనువాదిత్వము ఎట్లనగా -

(పట్టిక అపెండిక్స్ ఇ చివరిపేజీలలో చూడుడు)

అనువాదిప్రయోగో యథా -

షడ్జస్థానే ఋషభ ఋషభస్థానే షడ్జ ప్రయుజ్యమాన స్వరూపం భజన్ జాతిరాగహా న భవతి = షడ్జస్థానమునందు రిషభము, రిషభస్థానమున షడ్జము ప్రయోగింపబడుచున్నదై స్వరూపమునుపొందుచు జాతిరాగనాశకము గాదు, పంచమస్య స్థానే ధైవత ప్రయుజ్యమాన ధైవతస్య స్థానే పంచమ ప్రయుజ్యమాన రాగహా న భవేత్ = పంచమస్థానమందు ధైవతము, ధైవతస్థానమందు పంచమము ప్రయోగింపబడి రాగనాశకము కాదు షడ్జస్థానే ధైవత ప్రయుజ్యమాన ధైవతస్థానే షడ్జ ప్రయుజ్యమాన జాతిరాగ వినాశకరో న భవతి = షడ్జస్థానమందు ధైవతము, ధైవత స్థానమందు షడ్జము ప్రయోగించబడి జాతిరాగవినాశకముకాదు, పంచమస్థానే ఋషభ ప్రయుజ్యమాన ఋషభస్థానే పంచమ ప్రయుజ్యమాన జాతిరాగహా న భవేత్ = పంచమస్థానమందు రిషభము, రిషభస్థానమందు పంచమము ప్రయోగించబడి జాతిరాగ వినాశకముకాదు, ఇదానీం గాంధార నిషాదయో ఏకశ్రుత్యంతరహీనత్వేన అనువాదిత్వే ప్రాప్తే ద్వ్యంతరత్వాత్ వివాదిత్వముక్తం = ఇప్పుడు గాంధారనిషాదములకు ఏకశ్రుత్యంతర రహితముచే అనువాదిత్వము రాగా ద్విశ్రుత్యంతరమువలన వివాదిత్వము చెప్పబడినది కింతత్ వివాదిత్వం నామ = అవివాదిత్వమనగానేమి ?, వాద్యాదిభి స్వరైర్యత్ రాగస్య వాదిత్వం సంవాదిత్వమును వాదిత్వం ప్రాప్తం తద్వినాశకత్వం నామ వివాదిత్వం = వాద్యాదిస్వరములచే యేరాగమునకు వాదిత్వ- సంవాదిత్వ- అనువాదిత్వములు పొందబడినవో వాటి వినాశకత్వమే వివాదిత్వము

వివాదిమండలం యథా -

(పట్టిక అపెండిక్స్ ఎఫ్ చివరిపేజీలలో చూడుడు)

వివాది ప్రయోగో యథా -

ఋషభస్థానే గాంధార ప్రయుజ్యమాన గాంధార స్థానే పంచమ ఋషభ ప్రయుజ్యమాన జాతిరాగహానికరో భవేత్ = రిషభస్థానమందు గాంధారము, గాంధారస్థానమున పంచమము రిషభము ప్రయోగింపబడిన జాతి రాగహానియగును, దైవతస్థానే నిషాద ప్రయుజ్యమాన జాతిరాగహానికరో భవేత్ = దైవతస్థానమందు నిషాదము ప్రయోగించబడిన జాతిరాగహానియగును ఇతి షడ్జగ్రామే = అని షడ్జగ్రామమందు,

ఇదానీం మధ్యమగ్రామే వాదిత్వం సంవాదిత్వం అనువాదిత్వంచ ప్రదర్శ్యతే = ఇప్పుడు మధ్యమగ్రామమున వాదిత్వము, సంవాదిత్వము అనువాదిత్వము చూపబడుచున్నది తత్ర వాదిన మధ్యమాది స్వరా = అందు వాదిస్వరములు మధ్యమములు మొదలగునవి, సప్త నవకత్రయో దశాంతా సంవాదిన = 7,9,13 వరకు సంవాదిస్వరములు, ఏకశ్రుత్యంతరహీనాదనువాదిన = ఒక శ్రుత్యంతరహీనమువలన అనువాదిస్వరములు, ద్వ్యంతరౌ తు స్వరౌ వివాదినౌ = ద్విశ్రుత్యంతరములు వివాదిస్వరములు, మధ్యమగ్రామే వాదిమండలం = మపదనిసరిగ సంవాది మండలం యథా -

(పట్టిక అపెండిక్స్ జి చివరిపేజీలలో చూడుడు)

మధ్యమగ్రామే ఆనువాదిమండలమ్ యథా -

(పట్టిక అపెండిక్స్ హెచ్ చివరిపేజీలలో చూడుడు)

మధ్యమగ్రామే వివాదిమండలం యథా -

(పట్టిక అపెండిక్స్ ఐ చివరిపేజీలలో చూడుడు)

ఇదానీం సప్తవిధ స్వరయోగవ్య నామాని కథ్యంతే = ఇప్పుడు సప్తవిధములైన స్వరయోగము యొక్క నామములు చెప్పబడుచున్నవి, ఆర్చికం, గాండికం సామికం, స్వరాంతరం, ఔడవం, షాడవం, సంపూర్ణం చేతి, తథాచాహ నారద = అట్లు నారదుడు చెప్పెను

“ఆర్చికో గాడికశ్చైవ సామికశ్చ స్వరాంతర ।

ఔడవం షాడశ్చైవ సంపూర్ణశ్చైతి సప్తమ ॥

ఆర్చికము, గాడికము, సామికము, స్వరాంతరము, ఔడవము షాడవము
ఏడవది సంపూర్ణము

ఏకస్వర ప్రయోగ ఆర్చిక సోఽభిధీయతే ।

గాడికో ద్విస్వరో జ్ఞేయ త్రిస్వరశ్చైవ సామిక ॥

చతు స్వర ప్రయోగో హి కథితస్తు స్వరాంతర ।

ప్రతిపదార్థము ఏకస్వరప్రయోగ ఆర్చిక అభిధీయతే =
ఏకస్వరప్రయోగముకలది ఆర్చికముగా చెప్పబడును, ద్విస్వర గాడిక, జ్ఞేయ
= ద్విస్వరయుతము గాడికము, త్రిస్వర సామిక = త్రిస్వరయుతము
సామికము చతు స్వరప్రయోగ స్వరాంతర కథిత = చతు స్వరప్రయోగము
స్వరాంతరమనబడును, ఔడవ = ఔడవము

పంచమేన ధృతో యస్మాత్ తేనాసా దైవతో మత

లలాటే దైవత ఇత్యర్థః ॥

ప్రతిపదార్థము యస్మాత్ = ఎందువలన, పంచమేన ధృత = పంచముము
చేధృతమగునో, తస్మాత్ = అందువలన, దైవత మత = దైవతముగా
అంగీకృతము, లలాటే = ఫాలమందు, దైవత ఇత్యర్థ = దైవతమని యర్థము
తాత్పర్యము ఎందువలన పంచముముచే ధృతమగునో అందువలన
దైవతముగా అంగీకృతము ఫాలమందు దైవతమని యర్థము

నిషీదంతి స్వరా సర్వే నిషాదస్తేన కథ్యతే ।

చతు శ్రుతిస్వరా విప్రాస్త్రిశ్రుతి క్షత్రియోమతౌ ॥

64

ప్రతిపదార్థము సర్వే స్వరా = అన్నిస్వరములు, నిషీదంతి = కూర్చొన్నవి
(ఉన్నది) తేన = అందుచే నిషాద కథ్యతే = నిషాదము అగుచున్నది, చతు
శ్రుతి స్వరా విప్రా = చతు శ్రుతిస్వరములు విప్రజాతికములు, త్రిశ్రుతీక్షత్రియో
మతౌ = త్రిశ్రుతికములు క్షత్రియజాతికములు

తాత్పర్యము అన్నిస్వరములు కూర్చొన్నవి (ఉన్నది) అందుచే నిషాదము అగుచున్నది చతు శ్రుతిస్వరములు విప్రజాతికములు త్రిశ్రుతికములు క్షత్రియజాతికములు

వైశ్య ద్విశ్రుతికౌ జ్ఞేయౌ శూద్రౌ చాంతరకౌ స్వరౌ ॥ 65

ప్రతిపదార్థము ద్విశ్రుతికౌ వైశ్య జ్ఞేయౌ = ద్విశ్రుతికములు వైశ్యజాతికములు అంతరకౌ స్వరౌ శూద్రౌ = అంతర స్వరములు శూద్రజాతికములు

తాత్పర్యము ద్విశ్రుతికములు వైశ్యజాతికములు అంతరస్వరము శూద్రజాతికములు

వర్గాష్టకం తు సంప్రాప్య అకారాదియశాంతకమ్ ।

వర్ణమాత్రసమాయుక్త ముద్ధరేత్ స్వరసప్తకమ్ ॥ 66

ప్రతిపదార్థము వర్గాష్టకం సంప్రాప్య = వర్గాష్టకమును పొంది, అకారాది యశాంతకం = అకారముమొదలు యశవరకు, వర్ణమాత్రసమాయుక్తం = వర్ణమాత్రముగా కూడియుండి, స్వరసప్తకం ఉద్ధరేత్ = సప్త స్వరములను ఉద్ధరించవలెను

తాత్పర్యము వర్గాష్టకమునుపొంది అకారము మొదలు యశవరకు వర్ణమాత్రముగా కూడియుండి సప్తస్వరములను ఉద్ధరించవలెను

అష్టమస్య తృతీయం తు హరిబీజసమన్వితమ్ ।

ఆద్యం స్వరం స్వరజ్ఞం ఉద్ధరేత్ ప్రయత్నత ॥ 67

ప్రతిపదార్థము అష్టమస్య = అష్టమ వర్ణమునకు హరిబీజసమన్వితం = హరిబీజముతో కూడిన, తృతీయం = తృతీయమును, ఆద్యం స్వరం = ఆద్యస్వరమును (షడ్జమును), ప్రయత్నత ఉద్ధరేత్ = ప్రయత్నమువలన ఉద్ధరించవలెను

తాత్పర్యము అష్టమ వర్ణమునునకు హరిబీజముతో కూడిన తృతీయమును ఆద్యస్వరమును (షడ్జమును) ప్రయత్నమువలన ఉద్ధరించవలెను

సప్తమస్య ద్వితీయం తు కామబీజ సమన్వితమ్ ।

ద్వితీయం తు స్వరం విద్ధి బ్రహ్మస్థానసముద్భవమ్ ॥ 68

ప్రతిపదార్థము సప్తమస్య ద్వితీయం = సప్తమవర్గముయొక్క ద్వితీయాక్షరము, కామ బీజసమన్విత = కామబీజయుతమైనది బ్రహ్మస్థానసముద్భవం = బ్రహ్మస్థానజనితమైన, ద్వితీయం స్వరం విద్ధి = రెండవ స్వరము (రిషభము)గా తెలియుము

తాత్పర్యము సప్తవర్గము యొక్క ద్వితీయాక్షరము కామబీజయుతమైనది బ్రహ్మస్థానజనితమైన రెండవ స్వరము (రిషభము) గా తెలియుము

ద్వితీయస్యాపి వర్గస్య తృతీయం విష్ణు సంయుతమ్ ।

ఉద్ధరేచ్ఛ స్వరం నిత్యం స్వరభేదమనోహరమ్ ॥ 69

ప్రతిపదార్థము ద్వితీయస్యాపి వర్గస్య = రెండవవర్గమునకుకూడ, విష్ణుసంయుతం తృతీయం = విష్ణుయుతమైన మూడవ వర్ణమును నిత్యం = సదా స్వరభేదమనోహరం = స్వరభేదమువలన అందమైన స్వరం = స్వరమును (గాంధరము), ఉద్ధరేత్ = ఉద్ధరించవలెను

తాత్పర్యము రెండవవర్గమునకుకూడ విష్ణుయుతమైన మూడవ వర్ణమును సదా స్వరభేదమువలన అందమైన స్వరమును (గాంధారము) ఉద్ధరించవలెను

షష్ఠస్యాపి హి వర్గస్య అంతిమం చాదిసంయుతమ్ ।

అవినష్టం విజానీయాన్మధ్యమం స్వరసత్తమమ్ ॥ 70

ప్రతిపదార్థము షష్ఠస్య వర్గస్య = 6వ వర్గముయొక్క ఆదిసంయుతం అంతిమం = మొదటిదానితో కూడిన అంతిమాక్షరము, అవినష్టం = నశించనిదైన స్వరసత్తమం మధ్యమం విజానీయాత్ = శ్రేష్ఠస్వరమైన మధ్యమముగా తెలియవలెను

తాత్పర్యము 6వ వర్గముయొక్క మొదటిదానితో కూడిన అంతిమాక్షరము నశించనిదైన శ్రేష్ఠస్వరమైన మధ్యమముగా తెలియవలెను

తథాది ప్రథమోపేతం స్వరం సంవిద్ధి శోభనమ్ ।

వ్యోమసంఖ్యాసహాయుక్తమోష్ఠస్థానసముద్భవమ్ ॥ 71

ప్రతిపదార్థము తథా = అట్లే ఆదిప్రథమోపేతం = ఒకటవ వర్గముతో

మొదటిదానితో కూడినదియు వ్యోమసంఖ్యానమాయుక్తం = వ్యోమసంఖ్య(5)తో కూడినదియు, ఓష్ఠస్థాన సముద్భవం = ఓష్ఠస్థానమున జనించిన శోభనం స్వరం = మంగళప్రదమైన స్వరమును (పంచమము), సంవిద్ధి = తెలియుము తాత్పర్యము అట్లే ఒకటవ వర్గముతో మొదటిదానితో కూడినదియు వ్యోమసంఖ్య (5)తో కూడినదియు ఓష్ఠస్థానమున జనించిన మంగళప్రదమైన స్వరమును (పంచమము) తెలియుము

పంచమస్యాపి వర్గస్య చతుర్థం చాదిసంయుతమ్ ।

కోదండ ద్వయ సంభూతముద్ధరేత్ స్వరముత్తమమ్ ॥ 72

ప్రతిపదార్థము పంచమస్యాపి వర్గస్య = పంచమవర్గమునకు, ఆదిసంయుతం చతుర్థం = ఆదియుతమైన చతుర్థవర్గము, కోదండద్వయసంభూతం = కోదండద్వయ జనితమైన దానిని, ఉత్తమం స్వరం = ఉత్తమస్వరము (ధైవతము) ఉద్ధరించవలెను

తాత్పర్యము పంచమవర్గమునకు ఆదియుతమైన చతుర్థవర్గము కోదండద్వయజనితమైన దానిని ఉత్తమస్వరము (ధైవతము) ఉద్ధరించవలెను

అకారాంతాంత సంభిన్నం పంచమాంతం సముద్ధరేత్ ।

బ్రహ్మస్థానసముద్భూతం సుతారధ్వని సంయుతమ్ ॥ 73

ప్రతిపదార్థము అకారాంత అంతసంభిన్నం = అకారాంత అంత భిన్నమైనట్టియు, పంచమాంతం = పంచమాంతమును, బ్రహ్మస్థాన సముద్భూతం = బ్రహ్మస్థాన జనితమైన సుతార ధ్వని సంయుతం = తారశబ్దయుతమైన స్వరమును (నిషాదమును), ఉద్ధరేత్ = ఉద్ధరించవలెను

తాత్పర్యము అకారాంత అంతభిన్నమైనట్టియు పంచమాంతమును బ్రహ్మస్థానజనితమైన తారశబ్దయుతమైన స్వరమును (నిషాదమును) ఉద్ధరించవలెను

ఆగమస్తం స్వరోద్ధారమితి తావత్ ప్రదర్శితమ్ ।

అథునా సంప్రవక్ష్యామి కులవర్ణాది నిర్ణయమ్ ॥

ప్రతిపదార్థము ఆగమస్తం = ఆగమమందున్న, స్వరోద్ధారం ప్రదర్శితం = స్వరోద్ధారము చూపబడినది అధునా కులవర్గాది నిర్ణయం = ఇప్పుడు కులవర్గాది నిర్ణయమును, సంప్రవక్ష్యామి = చెప్పుచున్నాను

తాత్పర్యము ఆగమమందున్న స్వరోద్ధారము చూపబడినది ఇప్పుడు కులవర్గాది నిర్ణయమును చెప్పుచున్నాను

దేవకులసముత్పన్నా షడ్జగంధారమధ్యమా ।

పితృవంశసముత్పన్న స్వరో- సౌ పంచమ కీల ॥ 75

ప్రతిపదార్థము షడ్జగంధారమధ్యమా = షడ్జగంధారమధ్యమములు, దేవకులసముత్పన్నా = దేవవంశమునందు ఉద్భవించినవి, అసౌ పంచమ స్వర = ఈ పంచమ స్వరము, పితృవంశసముత్పన్న = పితృవంశమందు జనించినది

తాత్పర్యము షడ్జగంధారమధ్యమములు దేవవంశమునందు ఉద్భవించినవి ఈపంచమస్వరము పితృవంశమందు జనించినది

ఋషి వంశసముత్పన్నౌ స్వరో వృషభధైవతౌ ।

అసురాణాంకులే జాతోనిషాద సనిసంజ్ఞిత ॥ 76

ప్రతిపదార్థము ఋషభధైవతౌ స్వరో = రిషభధైవతస్వరములు రెండును, ఋషివంశసముత్పన్నౌ = ముని వంశమునందు పుట్టినవి నిషాద = నిషాదస్వరము, అసురాణాం కులే జాత = రాక్షసవంశజము స = అది, నిసంజ్ఞిత = ని అనుగుర్తుకలది

తాత్పర్యము రిషభధైవతస్వరములు రెండును ముని వంశమునందు పుట్టినవి నిషాదస్వరము రాక్షసవంశజము, ని అనుగుర్తుకలది

శూద్రజాతినముత్పన్నౌ తత్ కాకలస్యాంతరౌ స్వరో ।

సద్మతప్రప్రభ షడ్జ ఋషభ శుకవర్ణక ॥ 77

ప్రతిపదార్థము తత్ కాకలస్య అంతరౌ స్వరో = అనిషాద భేదములైన కాకలిఅంతర స్వరములు రెండును, శూద్రజాతి సముత్పన్నౌ = శూద్రజాతి

జనితములు, షడ్జ పద్మపత్రప్రభ = షడ్జము పద్మపత్రమువంటి కాంతి (రంగు) కలది, ఋషభ శుకవర్ణక = రిషభము శుకవర్ణముకలది

తాత్పర్యము ఆనిషాద భేదములైన కాకలి అంతర స్వరములు రెండును శూద్రజాతి జనితములు షడ్జము పద్మపత్రము వంటికాంతి (రంగు)కలది రిషభము శుకవర్ణముకలది

కనకాభస్మ గాంధారో మధ్యమ కుండసన్నిభ ।

పంచమస్తు భవేత్ కృష్ణ పీతవర్ణస్తు దైవత ॥ 78

ప్రతిపదార్థము గాంధారకనకాభ = గాంధారము స్వర్ణవర్ణముకలది, మధ్యమ కుండ సన్నిభ = మధ్యమము మల్లి పూవుతో సమానమైనది (శ్వేతవర్ణము), పంచమ కృష్ణ = పంచమము నలుపు, దైవత పీతవర్ణ = దైవతము పసుపు వర్ణముకలది

తాత్పర్యము గాంధారము స్వర్ణ వర్ణముకలది మధ్యమము మల్లిపూవుతో సమానమైనది (శ్వేతవర్ణము) పంచమము నలుపు దైవతము పసుపువర్ణముకలది

నిషాద సర్వవర్ణోఽయం విజ్ఞేయ స్వరవర్ణక ।

షడ్జస్య దైవతం బ్రహ్మ ఋషభో పహ్నిదైవత ॥ 79

ప్రతిపదార్థము నిషాద = నిషాద స్వరము, సర్వవర్ణ = చిత్రవర్ణము, స్వరవర్ణక అయం విజ్ఞేయ = ఈ స్వరవర్ణమును తెలియవలెను, షడ్జస్య దైవతం బ్రహ్మ = షడ్జస్వరమునకు బ్రహ్మదేవత, ఋషభ అగ్నిదైవత = అగ్నిదేవతాకము రిషభస్వరము

తాత్పర్యము నిషాదస్వరము చిత్రవర్ణము ఈస్వరవర్ణమును తెలియవలెను షడ్జస్వరమునకు బ్రహ్మ దేవత అగ్నిదేవతాకము రిషభస్వరము

గాంధారో భారతీదేవో మధ్యమో హరదైవత ।

పంచమ శతయజ్ఞస్థు దైవతో గణనాయక ।

నిషాదో భానుదేవస్థు ఇత్యేతే స్వరదేవతా ॥

ప్రతిపదార్థము గాంధార = గాంధారము, భారతీ దేవ = సరస్వతీదేవతాకము

మధ్యమ వారధైవత = మధ్యమస్వరము ఈశ్వరదేవతాకము, పంచమ
 ధైవత = పంచమ స్వరము ఇంద్రదేవతాకము, ధైవత గణనాయక =
 చైతన్యరము వినాయకదేవతాకము, నిషాద భానుదేవ = నిషాదస్వరము
 సూర్యదేవతాకము, ఇత్యేతే = ఇట్లు వీరు, స్వరదేవతా = స్వరదేవతలు

తాత్పర్యము గాంధారము సరస్వతీదేవతాకము, మధ్యమస్వరము
 ఈశ్వరదేవతాకము, పంచమస్వరము ఇంద్రదేవతాకము, ధైవతస్వరము
 సూర్యదేవతాకము, నిషాదస్వరము సూర్యదేవతాకము ఇట్లు వీరు
 స్వరదేవతలు

అగ్నిగీత స్వర. షడ్జ ఋషభోబ్రహ్మణోదిత ।

సోమేన గీతోగాంధారో విష్ణునా మధ్యమ స్వర ॥

పంచమస్తు స్వరో గీతో నారదేన మహాత్మనా ।

ధైవతశ్చ నిషాదశ్చ గీతో తుంబురుణా స్వరౌ ॥

అగ్నిగీతము అగ్నిగీత షడ్జ స్వర = షడ్జస్వరము అగ్నికీర్తితము, ఋషభ.
 బ్రహ్మణా ఉదిత = రిషభము బ్రహ్మచే చెప్పబడినది గాంధార సోమేన
 గీత = గాంధారము చంద్రునిచే కీర్తితము, మధ్యమస్వర విష్ణునాకథిత =
 మధ్యమము విష్ణువుచే నిగదితము, మహాత్మనా నారదేన పంచమ స్వర
 గీత = మహాత్ముడైన నారదునిచే పంచమస్వరము చెప్పబడినది, ధైవత నిషాద
 స్వరౌ తుంబురుణాగీతౌ = ధైవతనిషాదస్వరములు తుంబురునిచే
 కీర్తింపబడినవి

తాత్పర్యము షడ్జస్వరము అగ్నికీర్తితము రిషభము బ్రహ్మచే చెప్పబడినది
 గాంధారము చంద్రునిచే కీర్తితము మధ్యమము విష్ణువుచే నిగదితము
 మహాత్ముడైన నారదునిచే పంచమ స్వరము చెప్పబడినది, ధైవతనిషాదస్వరములు
 తుంబురునిచే కీర్తింపబడినవి

హస్య శృంగారయో కార్యో నృపౌ మధ్యమ పంచమౌ ।

షడ్జస్వరౌ తథా జ్ఞేయౌ వీర రౌద్రాద్భుతేశుచ ।

గాంధారశ్చ నిషాదశ్చ కర్తవ్యా కరుణీ రసే ॥

దైవతశ్వాపి కర్తవ్యో బీభత్సే సభయానకే ॥

ప్రతిపదార్థము మధ్యమ పంచమో స్వరౌ హోస్య శృంగారయో కార్యౌ = మధ్యమ పంచమ స్వరములు హోస్య శృంగారములందు చేయదగినవి వీరరౌద్రాద్భుతేషు = వీరరౌద్రులద్భుత రసములందు, షడ్జర్వభౌ జ్ఞేయౌ = షడ్జరిషభస్వరములను గుర్తింపవలెను, కరుణే రసే = కరుణరసమందు, గాంధార నిషాదశ్చ కర్తవ్యా = గాంధార నిషాదస్వరములను చేయవలెను సభయానకే బీభత్సే = భయానకర సముతో కూడిన బీభత్సరసమందు దైవత కర్తవ్య = దైవతమువాడదగినది

తాత్పర్యము మధ్యమ పంచమ స్వరములు హోస్య శృంగారములందు చేయదగినవి వీరరౌద్రులద్భుతరసములందు షడ్జరిషభస్వరములను గుర్తింపవలెను కరుణరసమందు గాంధారనిషాద స్వరములను చేయవలెను భయానకరసముతో కూడిన బీభత్సరసమందు దైవతము వాడదగినది

కంఠాదుత్తిష్ఠతే షడ్జ ఋషభ శిరస స్థితః ।

నాసాయాశ్చైవ గాంధార ఉరసో మధ్యమ స్వరః ।

ఉరస శిరస కంఠాత్ ఉత్థితః పంచమ స్వరః ॥

తాలుదేశాత్ సముత్పన్నో దైవతస్తు యశస్విని ।

నిషాదస్తు సముత్పన్నో విజ్ఞేయ సర్వసంధితః ॥

ప్రతిపదార్థము షడ్జ కంఠాత్ ఉత్తిష్ఠతే = షడ్జము కంఠమునుండి పుట్టును ఋషభ శిరస స్థితః = రిషభము శిరోజనితము, నాసాయా గాంధార = నాసికనుండి గాంధారము ఉద్భవమగును, మధ్యమ ఉరస, = మధ్యమము ఉరస్సునుండి జనితము, పంచమ స్వర = పంచమ స్వరము ఉరస శిరస కంఠాత్ = ఉరస్సు శిరస్సు కంఠములనుండి పుట్టును, దైవత తాలుదేశాత్ సముత్పన్న = దైవతము తాలువునుండి పుట్టును, నిషాద = నిషాదస్వరము, సర్వసంధిత సముత్పన్న ఇతి విజ్ఞేయ = సర్వ సంధులనుండి ఉత్పన్నమగునని తెలియవలెను

తాత్పర్యము షడ్జము కంఠమునుండి పుట్టును రిషభము శిరోజనితము నాసికనుండి గాంధారము ఉద్భవమగును మధ్యమము ఉరస్సునుండి జనితము పంచమ స్వరము ఉరస్సు శిరస్సు కంఠములనుండి పుట్టును దైవతము

తాలువునుండి పుట్టును నిషాదస్వరము సర్వసంధులనుండి ఉత్పన్నమగునని తెలియవలెను

ఏవం స్వరాన్ విజానీయాదుత్పన్నాన్ స్వరసాగరే ।

మహాదేవ ముఖోద్భూతాన్ దేశీమార్గే చ సంస్థితాన్ ॥

ప్రతిపదార్థము ఏవం = ఇట్లు, స్వరసాగరే సముత్పన్నాన్ = స్వరసాగరమందు పుట్టినటువంటిన్ని, మహాదేవముఖోద్భూతాన్ = పరమేశ్వరుని ముఖమునుండి పుట్టినటువంటిన్ని, దేశీ మార్గేసంస్థితాన్ = దేశీ మార్గమందున్న, స్వరాన్ = స్వరములను విజానీయాత్ = తెలియవలెను

అధకిముచ్యతే గ్రామశబ్దేన = గ్రామశబ్దము చేనేమిచెప్పబడినది? నను కతి గ్రామా భవంతి = ఎన్నిగ్రామములగుచున్నవి ?

తాత్పర్యము ఇట్లు స్వరసాగరమందు పుట్టినటువంటిన్ని పరమేశ్వరుని ముఖమునుండి పుట్టినటువంటిన్ని దేశీమార్గమందున్న స్వరములను తెలియవలెను గ్రామశబ్దముచే నేమిచెప్పబడినది ? ఎన్నిగ్రామములగుచున్నవి ?

కస్మాదుత్పద్యతే గ్రామ కిం నా తస్య ప్రయోజనమ్ ।

ప్రతిపదార్థము గ్రామ కస్మాత్ ఉత్పద్యతే = గ్రామము దేనినుండి పుట్టుచున్నది, తస్య ప్రయోజనం కిం = దాని ప్రయోజనమేమి? అత్ర ఉచ్యతే = ఈవిషయమై చెప్పబడుచున్నది

తాత్పర్యము గ్రామముదేనినుండి పుట్టుచున్నది? దాని ప్రయోజనమేమి ఈవిషయమై చెప్పబడుచున్నది

సమూహవాచినౌ గ్రామౌ స్వరశ్రుత్యాది సంయుతౌ ॥ 89

యథాకుటుంబిన సర్వ ఏకీభూత్వా వసంతి హి ।

సర్వతోకేషు స గ్రామౌ యత్ర నిత్యం వ్యవస్థిత ॥ 90

షడ్జసుధ్యమ సంజ్ఞాతు ద్వౌగ్రామౌ నిశ్రుతౌ కిల ।

గాంధారిం నారదో బ్రూతే స తు మర్త్యై ర్న గీయతే ॥ 91

సామవేదాత్ స్వరా జాతా స్వరేభ్య గ్రామసంభవ ।

ద్యవేతో చ ఇమౌ జ్ఞేయౌ షడ్జమధ్యమలక్ష్మితౌ ॥

92

ప్రతిపదార్థము యధాకుటుంబిన సర్వే = కుటుంబ సభ్యులందరు ఏకీభూత్వా = ఒక్కటిగానయి, వసంతి హి = నివసించినట్లే, స్వరశ్రుతులతో కూడిన, సముదాయవాచికములు గ్రామములు, స గ్రామ = ఆగ్రామము సర్వలోకేషు = అన్నిజగత్తులందును నిత్యం వ్యవస్థిత = నిత్యముగ ఉండునో, తౌ ద్వౌ గ్రామౌ = ఆరెండు గ్రామములు, షడ్జమధ్యమసంజ్ఞితౌ = షడ్జమధ్యమ నామకములుగా విట్రుతౌ = ప్రసిద్ధి నొందినవి, గాంధారం = గాంధారగ్రామమును (మూడవది), నారద బ్రూతే = నారదుడు చెప్పుచున్నాడు సః = ఆగాంధారగ్రామము మర్త్యై = మనుష్యులచే న గీయతే = గానముచేయబడదు సామవేదాత్ = సామవేదమునుండి, స్వరా జాతా = స్వరములు పుట్టినవి స్వరేభ్యః = స్వరములనుండి, గ్రామసంభవ = గ్రామములు పుట్టినవి, షడ్జమధ్యమలక్ష్మితౌ = షడ్జమధ్యమగ్రామములుగా చిహ్నితములైన, ఏతౌ ద్వౌ = ఇవిరెండును, జ్ఞేయౌ = తెలియదగినవి

ప్రయోజనం చ యధా = ప్రయోజనమేమనగా స్వరశ్రుతి మూర్ఖనా తానజాతి రాగాణాం వ్యవస్థాపనత్వం నామప్రయోజనం = స్వర, శ్రుతి, మూర్ఖన తాన, జాతి, రాగములవ్యవస్థాపనమే ప్రయోజనము నను కథం షడ్జమధ్యమ స్వరాభ్యాం గ్రామవ్యవదేశ ? = షడ్జమధ్యమ స్వరములచే నెట్లు గ్రామవ్యవదేశము? అసాధారణత్వంచ దేవకులసముత్పన్నత్వేన = అసాధారణతయు దేవకులజనితమగుట చేత, తథాచాహ నారద = అట్లు నారదుడు చెప్పుచున్నాడు

తాత్పర్యము కుటుంబసభ్యులందరు ఒక్కటిగానయి నివసించినట్లే స్వరశ్రుతులతో కూడిన సముదాయవాచికములు గ్రామములు ఆగ్రామము అన్ని జగత్తులందును నిత్యముఉండునో ఆరెండు గ్రామములు షడ్జమధ్యమ నామకములుగా ప్రసిద్ధి నొందినవి గాంధార గ్రామమును (మూడవది) నారదుడు చెప్పుచున్నాడు ఆగాంధార గ్రామము మనుష్యులచే గానముచేయబడదు సామవేదమునుండి స్వరములు పుట్టినవి స్వరములనుండి గ్రామములుపుట్టినవి షడ్జమధ్యమగ్రామములుగా చిహ్నితములైన ఇవిరెండును తెలియదగినవి

ప్రయోజనమేమనగా స్వర, శ్రుతి మూర్చన, తాన, జాతి, రాగముల వ్యవస్థాపనమే ప్రయోజనము పక్షమధ్యమ స్వరములచే నెట్లు గ్రామవ్యసదేశము?, అసాధారణతయు దేవకులజనితమగుటచేత అట్లు నారదుడు చెప్పుచున్నాడు

దేవకులసముత్పన్నా పక్షగాంధార మధ్యమా ।

ఏతేషాం దేవతా జ్ఞేయా బ్రహ్మవిష్ణు మహేశ్వరా ॥

ఉభయోద్గానుయోర్మధ్యే ముఖ్యత్వం కస్య గమ్యతే ।

పక్షవాహి చ ముఖ్యత్వం గమ్యతే వచనాన్మునే ॥

ప్రతిపదార్థము పక్షగాంధార మధ్యమా = పక్షగాంధారమధ్యమ స్వరములు, దేవకుల సముత్పన్నా = దేవవంశజాతములు బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరా = బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరులు, ఏతేషాం దేవతా జ్ఞేయా = వీటికి దేవతలుగా తెలియవలెను, ఉభయో గ్రామయో మధ్యే = ఈరెండు గ్రామములలో, కస్య ముఖ్యత్వం గమ్యతే = దేనికి ప్రధానత్వము గమ్యమానము?, మునే వచనాత్ = నాదర వచనమువలన, పక్షవాహి చ ముఖ్యత్వం గమ్యతే = పక్షగ్రామమునకు ప్రధానత్వము తెలియబడుచున్నది, ఏతత్ ఉక్తం భవతి = ఇదిచెప్పబడుచున్నది తాత్పర్యము పక్షగాంధార మధ్యమస్వరములు దేవవంశజాతములు బ్రహ్మవిష్ణు మహేశ్వరులు వీటికి దేవతలుగా తెలియవలెను ఈరెండు గ్రామములలో దేనికి ప్రధానత్వము గమ్యమానము? నారద వచనమువలన పక్షగ్రామమునకే ప్రధానత్వము తెలియబడుచున్నది ఇది చెప్పబడుచున్నది

ద్వౌ గ్రామౌ విశ్రుతౌ లోకే పక్షమధ్యమ సంజ్ఞితౌ ।

ప్రతిపదార్థము పక్షమధ్యమ సంజ్ఞితౌ = పక్షమధ్యమములను పేరుగల, ద్వౌ గ్రామౌ = రెండు గ్రామములు లోకే విశ్రుతౌ = లోకమందు ప్రసిద్ధములు,

నను కథం ద్వావేవ గ్రామౌ = ఓయీ ! రెండే గ్రామములెట్లు?, ఉచ్యతే = చెప్పబడుచున్నది, ఇహ హి ద్విస్వర ప్రయోగమూల ప్రయోగవశాత్ ద్వౌ గ్రామౌ ఉపన్యస్తౌ = ఇక్కడ, ద్విస్వర ప్రయోగమూల ప్రయోగవశమువలన రెండు గ్రామములు చెప్పబడినవి

తాత్పర్యము పక్షమధ్యమములను పేరుగల రెండు గ్రామములు లోకమందు

ప్రసిద్ధములు ఓయీ ! రెండే గ్రామములెట్లు? చెప్పబడుచున్నది ఇక్కడ, ద్విస్వర ప్రయోగముల ప్రయోగవశమువలన రెండు గ్రామములు చెప్పబడినవి

జాతిభి శ్రుతిభి శ్చైవ స్వరా గ్రామత్వమాగతా ॥ 93

ప్రతిపదార్థము జాతిభి = జాతులచేతను శ్రుతిభిశ్చ = శ్రుతులచేతనుకూడ స్వరా = స్వరములు గ్రామత్వం ఆగతా = గ్రామత్వమునొందుచున్నవి,

తత్ర జాతిభి శుద్ధాభి శ్రుతిభిశ్చ నాలికాభి ? = అందు శుద్ధజాతులచేతను (అతివ్యాప్తిలేని) శ్రుతులచేతను, తస్మాత్ శుద్ధాసు జాతిమ వికృతాసు చ యే స్వరా సంతి తేషాం స్వరాణాం శ్రుతివైకల్యాత్ కిం స్యాత్ , ఉత్కర్షా పకర్ష్యాం సంకీర్ణత్వేన చ స్వరా గ్రామత్వమాగతా = అందువలన శుద్ధ వికృత జాతులయందు ఏస్వరములున్నవో ఆ స్వరములకు శ్రుతివికలతవలన ఏమగును? ఉత్కర్ష అపకర్షలచేతను, సంకీర్ణతచేతను స్వరములు గ్రామత్వమును పొందుచున్నవి, తత్రశుద్ధాభి పడ్భి పడ్భ వికృతాభి మధ్యమ ఇతిద్వాభ్యాం చ సంకీర్ణా జాతా = అందు శుద్ధము లారింటిచేతను పడ్భగ్రామము, వికృతములచే మధ్యమగ్రామము అనియు, రెండింటిచేతను సంకీర్ణములును జాతములగును తాభ్య రాగసంభవేతి(?) = వాటినుండి రాగములపుట్టుకయని, గ్రామాన్యత్వా జ్ఞాతిరాగాన్యత్వం = గ్రామాన్యత్వము వలన జాతిరాగాన్యత్వముండునని,

ఇదానీమివ స్వరా ప్రాప్తా = ఇప్పటిలాగ స్వరములు ప్రాప్తములు, మూర్చనా కధ్యంతే = మూర్చనలు చెప్పబడుచున్నవి, నను మూర్చనాశబ్దస్య వ్యుత్పత్తి కీదృశీ? = ఓయీ ! మూర్చనా శబ్దమునకు వ్యుత్పత్తి ఎట్టిది? లక్షణం చ కీదృశం? = లక్షణమును ఎటువంటిది? (ఏమిటి) తస్య=దానికి? ఉచ్యతే = చెప్పబడుచున్నది

తాత్పర్యము జాతులచేతను, శ్రుతులచేతనుకూడ, స్వరములు గ్రామత్వము నొందుచున్నవి అందు శుద్ధ జాతులచేతను (అతివ్యాప్తిలేని) శ్రుతులచేతను అందువలన శుద్ధ వికృత జాతులయందు ఏస్వరములున్నవో ఆ స్వరములకు శ్రుతి వికలతవలన ఏమగును? ఉత్కర్ష అపకర్షలచేతను, సంకీర్ణతచేతను స్వరములు గ్రామత్వమును పొందుచున్నవి అందు శుద్ధములారింటిచేతను

షడ్జగ్రామము, ఏకృతములచే మధ్యమగ్రామము అనియు, రెండింటిచేతన సంకీర్ణములును జాతములగును వాటినుండి రాగములపుట్టుకయని, గ్రామాన్యత్వమువలన జాతిరాగాన్యత్వముండునని ఇప్పటిలాగ స్వరములు ప్రాప్తములు మూర్చనలు చెప్పబడుచున్నవి ఓయీ ! మూర్చనాశబ్దమునకు వ్యుత్పత్తి ఎట్టిది? లక్షణమును ఎటువంటిది? (ఏమిటి, దానికి) చెప్పబడుచున్నది

మూర్చనావ్యుత్పత్తి - 'మూర్చా మోహసముద్రాయయో '

మూర్చతే (?) యేన రాగో హి మూర్చనేత్యభిసంజ్ఞితా ।

ఆరోహణావరోహణ క్రమేణ స్వరసప్తకమ్ ॥

94

ప్రతిపదార్థము యేన = దేనిచేతను, రాగ = రాగము మూర్చతే = మోహము కల్గింపజేయునో, తస్మాత్ = అందువలన, మూర్చనా ఇతి = మూర్చనయని, అభిసంజ్ఞితా = నామము ఆరోహణావరోహణ క్రమేణ = ఆరోహణావరోహణ క్రమముచే, స్వరసప్తకం = సప్తస్వరములు

తాత్పర్యము దేనిచేతను రాగము మోహము కల్గింపజేయునో అందువలన మూర్చనయని నామము ఆరోహణావరోహణక్రమముచే సప్తస్వరములు

మూర్చనాశబ్ద వాచ్యం హి విజ్ఞేయం తద్విచక్షణై ।

ప్రతిపదార్థము తత్ = అది విచక్షణై = పండితులచే, మూర్చనా శబ్దవాచ్యం విజ్ఞేయం = మూర్చనాశబ్ద వాచ్యత్వము (వ్యుత్పత్తి) నిట్లు తెలియదగినది,

సాచ మూర్చనా ద్వివిధా సప్తస్వర మూర్చనా ద్వాదశ స్వరమూర్చనాచేతి = సప్తస్వర మూర్చనయని, ద్వాదశ స్వరమూర్చనయని ఆమూర్చన రెండు విధములు తత్ర సప్తస్వరమూర్చనా చతుర్విధా । పూర్ణా షాడవా ఔడుబితా సాధారణాచేతి = అందు పూర్ణము షాడవము ఔడుబితము సాధారణముఅని సప్తస్వర మూర్చన నాల్గువిధములైనది తత్ర సప్తభి స్వరై యా గీయతే సా పూర్ణా = అందేది సప్తస్వరములతో గానముచేయబడునో అది పూర్ణ మూర్చన పద్ధి స్వరై యా గీయతే సా షాడవా = ఆరు స్వరములతో గానము చేయబడునది షాడవ మూర్చన, పంచభి స్వరైర్యాగీయతే సా ఔడుబితా = ఐదు స్వరములతో గానముచేయబడునది ఔడుబితమూర్చన, కాకల్వైరంతరస్వరైర్యాగీయతే సా సాధారణా = కాకలీస్వరములచేతను

అంతరస్కరముల చేతను గానముచేయబడునది సాధారణమూర్ఖున

ఇదానీం మూర్ఖనా మండలముచ్యతే = ఇప్పుడు మూర్ఖనా
మండలముచెప్పబడుచున్నది తత్ర పరిపాట్యాహితత్వేన ప్రవృత్త త్వాత్
సప్తస్వరాణాం మూర్ఖనానాం ప్రతిగ్రామం ఏకోన పంచశత్ స్వరా కోష్ఠాశ్చ
భవంతి = అందు పరిపాట్యాహితత్వముచేత ప్రవర్తించుటవలన ఏడు
స్వరమూర్ఖనలకు ప్రతిగ్రామమును నలుబది తొమ్మిది (49) స్వరముల
గదులును ఉండును, తద్వదా = అదిఎట్లునగా -

ఏకోనా ఖిండు(?) పంచాశత్ కర్తవ్యా స్వరసంయుతా ॥ 95

తిర్యగూర్ధ్వం చ రేఖాభి ఉష్ణభిశ్చైవ తోషణా ॥

ప్రతిపదార్థము ఏకోన పంచాశత్ స్వర సంయుతా కర్తవ్యా = 49 స్వర సంయుతములైనవిగా చేయవలెను, తిర్యక్ = అడ్డుగను ఊర్ధ్వంచ = నిలువుగను, రేఖాభి = రేఖల (గీతల)చే, అష్టభి = ఎనిమిదింటిచే కోష్ఠకా = గుదులు, ఏకోన పంచాశత్ కర్తవ్యా = 49 చేయవలెను

తత్ర సనిధపమగరిత్యాద్యా సప్త షడ్జగ్రామే = అందు సనిధప మగరి ఇత్యాదులు ఏడును, షడ్జగ్రామమందు, మగరిసనిధపాద్యా సప్తమధ్యమగ్రామే = మగరిసనిధప మొదలగు ఏడు స్వరములు మధ్యమగ్రామమందు, తిర్యగూర్చుకొని అపి స్వరా తిర్యక్ కార్యా = అడ్డుగా నిలుపును పొందిన స్వరములు కూడ అడ్డుగా చేయవలెను, తద్యథా - నిధపమగరిసా ఇతి షడ్జగ్రామే = అది ఎట్లనగా నిధపరిమగరిస అని షడ్జగ్రామమందు, గరిసనిధపమా ఊర్వ మధ్యమగ్రామే = గరిసనిధపమ అని నిలుపుగను మధ్యమగ్రామమందు ఏవం తావత్ ఉభయగ్రామిక్య చతుర్థశ మూర్చనా సంపూర్ణా = ఇట్లు రెండు గ్రామములందలవి 14 మూర్చనలు సంపూర్ణములు, సరిగమపధని । నిసరిగమపధ । ధనిసరిగమప । పధనిసరిగమ । మపధనిసరిగ । గమపధనిసరి । రిగమపధనిస । ఇతి , షడ్జగ్రామే = అని షడ్జగ్రామమందు, మపధనిసరిగ । గమపధనిసరి । రిగమపధనిస । సరిగమ పధని । నిసరిగమపధ । ధనిసరిగమప । పధనిసరిగమ । ఇతి మధ్యమగ్రామే । మూర్చనామండలం = అని మధ్యమగ్రామమున- మూర్చనామండలము -

(పట్టిక అపెండిక్స్ జె మరియు కె చివరిపేజీలలో చూడుడు)

ఏవం తావదుభయగ్రామిక్యశ్చతుర్దశ మూర్చనా సంపూర్ణా కథితా ।

ఇట్లు రెండు గ్రామములకు సంబంధించిన 14 సంపూర్ణమూర్చనలు చెప్పబడినవి, ఇదానీం తాసాం నామాని కథ్యంతే = ఇప్పుడు వాటిపేర్లు చెప్పబడుచున్నవి,

షడ్జేచోత్తర మదా స్యాన్ని షాదే రజనీ స్మృతా ।

దైవతే చోత్తరా జ్ఞేయా శుద్ధషడ్జాచ పంచమే ॥ 96

ప్రతిపదార్థము షడ్జే = షడ్జమందు, ఉత్తరమదా = ఉత్తరమదము, నిషాదే = నిషాదమందు, రజనీ స్మృతా = రజనియని చెప్పబడినది, దైవతే = దైవతమందు ఉత్తరా జ్ఞేయా = ఉత్తరగాతెలియవలెను పంచమే = పంచమమందు, శుద్ధషడ్జా = శుద్ధషడ్జము అగును

తాత్పర్యము షడ్జమందు ఉత్తరమదము, నిషాదమందు రజనియని చెప్పబడినది దైవతమందు ఉత్తరగా తెలియవలెను పంచమమందు శుద్ధ షడ్జము అగును

మధ్యమే మత్సరీ జ్ఞేయా గాంధారే లాశ్వక్రాంతికా ।

ఋషభేణ చ విజ్ఞేయా సప్తమీ చ భిరుద్గతాచ ॥ 97

ప్రతిపదార్థము మధ్యమే = మధ్యమమందు, మత్సరీ జ్ఞేయా = మత్సరియని తెలియవలెను గాంధారే = గాంధారమందు, లాశ్వక్రాంతికా = అశ్వక్రాంతిక యగును, ఋషభేణ = రిషభముచే, సప్తమీ = సప్తమియు అభిరుద్గతా = అభిరుద్గతమును, విజ్ఞేయా = తెలియదగినవి

తాత్పర్యము మధ్యమమందు మత్సరియని తెలియవలెను గాంధారమందు అశ్వక్రాంతిక యగును రిషభముచే సప్తమియు అభిరుద్గతమును తెలియదగినవి

షడ్జగ్రామాశ్రితా తోయం (?) విజ్ఞేయా సప్తమూర్చనా । 98

ప్రతిపదార్థము షడ్జగ్రామాశ్రితా = షడ్జగ్రామమునాశ్రయించునది (తోయం=?) సప్త మూర్చనా విజ్ఞేయా = సప్త మూర్చనలు తెలియదగినవి

బృహద్దేశీ

తాత్పర్యము పక్షగ్రామమునాశ్రయించునది సజ్జ మూర్చనలు తేలియటగినవి,

అత పరం ప్రవక్ష్యామి మధ్యమగ్రామమూర్చనా ।

ప్రతిపదార్థము అత పరం = ఇటుతరువాత, మధ్యమగ్రామమూర్చనా
ప్రవక్ష్యామి = మధ్యమగ్రామమూర్చనలు చెప్పుదును

తాత్పర్యము ఇటుతరువాత మధ్యమగ్రామమూర్చనలు చెప్పుదును

మధ్యమేన చ సౌవీరీ గాంధారే హరిణాహ్వయా చ ॥ 99

మూర్చనా శుద్ధ మధ్య(?) పక్షే స్యాన్నిషాదే చైవ మార్జికా ।

పౌరవీ ధైవతే జ్ఞేయా హృష్యకా పంచమే తథా ॥ 100

ఇతి తావన్మయా ప్రోక్తా మధ్యమగ్రామమూర్చనా ।

స్యాత్కలోపనతా చైవ ఋషభేణైవ + + + ॥ 101

ప్రతిపదార్థము మధ్యమేన = మధ్యమముచే, సౌవీరీ = సౌవీరీ మూర్చన,
గాంధారే = గాంధారమందు, హరిణాహ్వయా = హరిణనామక మూర్చన,
పక్షే = పక్షమందు శుద్ధమధ్యమమూర్చనా = శుద్ధమధ్యమూర్చనయు, ధైవతే =
ధైవతమందు, పౌరవీ = పౌరవీ మూర్చన, పంచమే = పంచమమందు, హృష్యకా
= హృష్యక నామకమూర్చన, ఋషభేణ = రిషభముచే, కలోపనతాస్యాత్ =
కలోపనతయు అగును, ఇతితావత్ = ఈప్రకారముగా, మధ్యమగ్రామమూర్చనా
మయా ప్రోక్తా = మధ్యమగ్రామమూర్చనలు నాచే చెప్పబడినవి

తాత్పర్యము మధ్యమముచే సౌవీరీమూర్చన, గాంధారమందు హరిణనామక
మూర్చన, పక్షమందు శుద్ధమధ్యమమూర్చనయు, నిషాదమందు
మార్జికానామకమూర్చనయు, ధైవతమందు పౌరవీమూర్చన, పంచమమందు
హృష్యక నామకమూర్చన, రిషభముచే కలోపనతయు అగును ఈప్రకారముగా
మధ్యమగ్రామమూర్చనలు నాచే చెప్పబడినవి

షట్ స్వరై షాడవా జ్ఞేయా ఔడువా పంచభి స్వరై ।

షాడవాక్ష్మీ చ తాసాం చ వ్యుత్పత్తిశ్చ నిగద్యతే ॥ 102

ప్రతిపదార్థము షట్ స్వరై = 6 స్వరములచే, షాడవా జ్ఞేయా. = షాడవములుగా తెలియదగినవి, ఔడువా పంచభి స్వరై జ్ఞేయా = 5 స్వరములచే ఔడువములుగా తెలియదగినవి, షాడవాష్టి చ = షాడవము లౌష్టికములు, తాసాం వ్యుత్పత్తి నిగద్యతే = వాటి వ్యుత్పత్తి చెప్పబడుచున్నది, షట్ స్వరా అవంతి రక్షంతి యే తే = ఏ(వి) ఆరు స్వరములు రక్షించునో అవి(?)

తాత్పర్యము 6స్వరములచే షాడవములుగా తెలియదగినవి 5స్వరములచే ఔడువములుగా తెలియదగినవి షాడవములు లౌష్టికములు వాటివ్యుత్పత్తి చెప్పబడినది ఏ(వి) ఆరుస్వరములు రక్షించునో అవి(?)

ఇదానీం సంప్రవక్ష్యామి షాడవాడవమూర్చనా ।

ప్రతిపదార్థము ఉడవో నక్షత్రాణి గచ్ఛంతి యస్మిన్నాకాశే తదాకాశమౌడవం = యే ఆకాశమందు నక్షత్రములు పొందునో ఆ ఆకాశము ఔడవమనబడును, తేన పంచ సంఖ్యాలక్ష్మతే = దానిచే పంచ సంఖ్య(5) గుర్తింపబడుచున్నది

తాత్పర్యము యే ఆకాశమందు నక్షత్రములు పొందునో ఆ ఆకాశము ఔడవమనబడును దానిచే పంచ సంఖ్య (5) గుర్తింపబడుచున్నది

పంచనుం హి మహాభూతం తత్ సద్దా సంఖ్యా చ విద్యతే ॥ 103

ప్రతిపదార్థము పంచముం మహాభూతం = ఔడవ భూతమైన ఆకాశము, దానియందున్న సంఖ్యఉన్నది, యస్య తదౌడువితం షాడవస్వరా తేషాం ప్రయోగ షాడవ = యస్య = దేనికి, షాడవస్వరా = షాడవస్వరములు, ఔడవితం = ఔడవితమగునో, తేషాం ప్రయోగ = వాటి ప్రయోగము, షాడవ = షాడవము, తారకాదితచ్ఛత్రయ = తారకాదితచ్ఛత్రయము

తాత్పర్యము ఔడవ భూతమైన ఆకాశము దానియందున్న సంఖ్య ఉన్నది దేనికి షాడవస్వరములు ఔడవితమగునో వాటి ప్రయోగము షాడవము తారకాదితచ్ఛత్రయము

షాడవం షట్ స్వరం జ్ఞేయం లక్షణం సప్తధా మతమ్ ।

ఇత్యేకోన పంచాశత్ సంఖ్యం తక్ష జ్ఞేయం గీతవేదిభి ॥ 104

ప్రతిపదార్థము షాడవం షట్ స్వరం జ్ఞేయం = షాడవము 6 స్వరములు

కలదిగా తెలియదగినది, లక్షణం సప్తధా మతం = లక్షణము ఏడు విధములైనదిగా సమ్మతము, ఇతి = ఈవిధముగా, తత్ = అది, ఏకోన పంచాశత్ సంఖ్యం జ్ఞేయం = 49 సంఖ్యయని తెలియవలెను

తాత్పర్యము పాడవము 6 స్వరములు కలదిగా తెలియదగినది లక్షణము ఏడు విధములైనదిగా సమ్మతము ఈవిధముగా అది 49 సంఖ్యయని తెలియవలెను

పంచ స్వరమౌడునితం పంచధా లక్షణం స్మృతమ్ ।

పంచ త్రింశచ్చ సంఖ్యం హితచార్వైర్యదుదాహృతమ్ ॥

ప్రతిపదార్థము పంచస్వరం = 5 స్వరములు కలది ఔడవితం = ఔడవితము, లక్షణం పంచధా స్మృతం = లక్షణము 5 విధములుగా చెప్పబడినది పంచ త్రింశత్ సంఖ్యం ఉదాహృతం = 35 సంఖ్యగా ఉదాహరింపబడినది

షడ్జ ఋషభౌ పంచమనిషాదై షడ్జగ్రామికా షాడవా = షడ్జరిషభములు పంచమ నిషాదములచే షడ్జగ్రామసంబంధి షాడవములు, షడ్జఋషభ గాంధారై హీనా మధ్యమగ్రామే షాడవా = షడ్జరిషభ గాంధారములచే రహితములును మధ్యమగ్రామమందు షాడవములు, సంవాదిలోపాల్ ఔడువిత్వమితి వచనాల్ = సంవాది లోపము వలన ఔడవిత్వమనుమాటవలన, సంవాదిస్వరాభ్యాం ఔడువిత్వం ప్రాప్తమితి ప్రాయికం = సంవాది స్వరములచే ఔడువిత్వము పొందబడిన దనునది ప్రాయికము, (కదాచిత్ అనువాది స్వరాభ్యాం ఔడువిత్వం ప్రాప్తమితి ప్రాయికం = ఒకప్పుడు అనువాది స్వరములచే ఔడువిత్వము పొందబడినదని అనునది ప్రాయికము) కదాచిదను వాదిస్వరాభ్యాం ఔడువిత్వం భవత్వేవ = ఒక్కొక్కప్పుడు అనువాది స్వరములచే ఔడువిత్వమే జరుగును, (ఉండును) యథాపంచమ ఋషభయో షడ్జగ్రామే మధ్యమగ్రామే ధైవతఋషభయోరితి పంచమషడ్జవిహీన ద్విశ్రుతికాభ్యాం తథావిహీనాశ్చ పంచమఋషభవిహీనం చౌడవితౌ భవతి = ఏవిధముగా, షడ్జగ్రామమునదు పంచమ రిషభములకు, మధ్యమగ్రామమందు ధైవతరిషభములని పంచమ షడ్జరహితమును ద్విశ్రుతికములచే నట్లే

రహితములును పంచమరిషభ విహీనమునుకూడ ఔడవితములగుచున్నది, షడ్వగ్రామే ధైవతముషభవిహీన ద్విశ్రుతికాభ్యాం విహీనే తా జ్ఞేయా పంచమస్వరకర్తా స్థానా(?) భవంతి ఖలు మధ్యమగ్రామే = షడ్వగ్రామమందు ధైవతరిషభరహితము, ద్విశ్రుతికములచే రహితమందు అవి తెలియదగినవి మధ్యమగ్రామమందు పంచమస్వరకర్తస్థానములగుచున్నవిగానా (?) ఇదానీమేతదేవ ప్రస్తారేణ దర్శయతి = ఇప్పుడు ఇదియే ప్రస్తారముచే చూపుచున్నాడు, తద్యథా = అదివిట్లనగా - షడ్వహీనా షాడవా = షడ్వరహిత(ములు) షాడవములు, నిధవమగరి . ధవమగరిని . పమగరినిధి . మగరినిధవ . గరినిధవమ . రినిధవమగ . నిధవమగరి

ఋషభహీనా = రిషభరహితములు- నిధవమగన . ధవమగనని . పమగననిధి . మగననిధవ . గననిధవమ . సనిధవమగ . నిధవమగన . సగమపధని, నిరిగమధ . ధనిరిగమ . మధనిరిగ . గమధనిరి . రిగమధని - సవహీనా = షడ్వపంచమ రహితములు, నిగహీనా = నిషాదగాంధారహీనములు - సరిమపధి . దసరిమప . పధసరిమ . మపధసరి . రిమపధస . పరిహీనాయోగా = పంచమ రిషభహీనయోగములైన మూర్చనలు- సగమధని . నిసగమధ . ధనిసగమ . మధనిసగ . గమధనిస .

మధ్యమగ్రామే వత్సాత్ (?) = మధ్యమగ్రామమునందు వత్సములన (?) మపధనిరిగ . గమపధనిరి . రిగమపధని . నిరిగమపధ . ధనిరిగమప . (పధనిరిగమ) షడ్వహీనా = షడ్వరహితములు మపధనిసగ . గమపధనిస . సగమపధని . నిసగమపధ . ధనిసగమప . పధనిసగమ . రిహీనా = రిషభహీనములు - మపధనిసరి . రిమపధనిస . సరిమపధని . నిసరిమపధ . ధనిసరిమప . పధనిసరిమ . గహీనా = గాంధారహీనములు - మపని(ధ?)గ . గమపనిస . సగమపని . నిసగమప . పనిసగమ . ధరిహీనా = ధైవతరిషభరహితములు - మపధసరి . రిమపధస . సరిమపధ . ధసరిమప . పధసరిమ . నిగహీనా = నిషాదగాంధారహీతములు, ఇత్యౌడవితా = అని ఔడవితములు-

ననుమూర్చనాతానయో క భేద ? = మూర్చనాతానములకు

భేదమేమి? ఉచ్యతే = చెప్పబడుచున్నది మూర్ఖనాతానయోను
 నత్వాంతరత్వమితి విశ్రాంతి(?) ఏతచ్ఛాసంగతం = మూర్ఖనా తానములలో
 అనునత్వ అంతరత్వమని ఇదిఅసంగతము (?) సంగ్రహశ్లోకేతు
 మూర్ఖనాతానయోర్భేదస్య ప్రతిపాదితత్వాత్ = సంగ్రహశ్లోకమునందు
 మూర్ఖనా తానములభేదము ప్రతిపాదింపబడుట వలన, తత్ కథం =
 అదిఎట్లు?, మూర్ఖనాఽరోహక్రమేణ, తాన అవరోహక్రమేణ భవతీతి భేద =
 మూర్ఖన ఆరోహక్రమముచేతను, తానముఅవరోహక్రమముచేతను అగునని
 భేదము, అధునా తానానాం యజ్ఞనామాని కథ్యంతే = ఇప్పుడు తానములకు
 యజ్ఞనామములు చెప్పబడుచున్నవి

అగ్నిష్టోమోఽత్యగ్నిష్టోమో నాజపేయోఽషోడశీ ।

పుండరీకోఽశ్వమేధశ్చ రాజసూయశ్చ సప్తమ ॥ 106

ప్రతిపదార్థము అగ్నిష్టోమము, అత్యగ్నిష్టోమము నాజపేయము, షోడశీ
 పుండరీకము, అశ్వమేధము, రాజసూయము ఏడవది ఇతి షడ్జహీనషాడవతాన
 నామాని = అని షడ్జహీనషాడవతాననామములు స్వరస్యష్టి = స్వరస్యష్టి

తృద్భహు + సువర్ణశ్చ గోసవశ్చ మహావ్రత ।

విశ్వజిద్భహుయజ్ఞశ్చ ప్రాజాపత్యస్తవైవ చ ॥ 107

తృద్భహువు, +సువర్ణము, గోసనము, మహావ్రతము, విశ్వజిత్తు, బహుయజ్ఞము,
 ప్రాజాపత్యము, ఇతి ఋషభహీనషాడవ తాననామాని = అని ఋషభరహిత
 షాడవతాననామములు

అశ్వక్రాంతో రథక్రాంతో విష్ణుక్రాంతసత్వైవ చ ।

సూర్యక్రాంతో గజక్రాంతో వలతీనామ వజ్రకౌ ॥ 108

అశ్వక్రాంతము, రథక్రాంతము, విష్ణుక్రాంతము, సూర్యక్రాంతము
 గజక్రాంతము, వలతి, వజ్రకములు, ఇతి పంచమహీన షాడవతాననామాని =
 అని పంచమరహిత షాడవతాననామములు

చాతుర్మాసికసంజ్ఞశ్చ శస్త్రశ్చైకోత్తకస్తథా ।

సౌత్రామణిశ్చ సీత్రా చ ఉద్భిద్యాగశ్చ సప్తమ ॥ 109

ప్రతిపదార్థము చాతుర్మాసికము, శస్త్రము, ఏకోత్తరము, సోత్రామణి, పీత్రా, ఉద్భిద్భాగము ఇతి = అని, నిషాదహీనషాడవ తాననామాని = నిషాదరహితషాడవతాననామములు ఇతి షడ్వగ్రామే షాడవతాననామాని అష్టావింశతి = అని షడ్వగ్రామమందు షాడవ తాననామములు (28) ఇరువది ఎనిమిది

సావిత్రి చాద్యసావిత్రి సర్వతోభద్ర ఏవ చ ।

సర్వో యజనసంజ్ఞశ్చ తథా వైకుంఠవాయన ॥ 110

ప్రతిపదార్థము సావిత్రి, ఆద్యసావిత్రి, సర్వతోభద్రము, సర్పము, యజననామకము, వైకుంఠవాయనము, ఇతి మధ్యమగ్రామే షడ్వహీనతాననామాని = అని మధ్యమగ్రామమందు షడ్వరహితతానములపేర్లు

అగ్నిచిత్ ద్వాదశాహశ్చ ఉపాంశు సోమ ఏవచ ।

అశ్వప్రతిగ్రహోద్వహీస్తథా భుద్రయ ఇత్యపి ॥ 111

అగ్నిచిత్తు, ద్వాదశాహము, ఉపాంశువు, సోమము, అశ్వప్రతిగ్రహము, ఉద్వహి, అభ్యుదయము, ఇతి ఋషభహీన తాననామాని = అని రిషభరహిత తానములపేర్లు

సర్వస్వదక్షిణో దీక్షా సోమ సమిధసంజ్ఞక ।

స్వాహాకారశ్చ నూనశ్చ తథా గోదోహనస్తథా ॥ 112

సర్వస్వదక్షిణము, దీక్ష , సోమము, సమిధ, స్వాహాకారము, నూనము, గోదోహనము, ఇతి గాంధారహీనతాననామాని = అని గాంధారరహిత తానములపేర్లు, ఇతి మధ్యమగ్రామే ఏకవింశతి షాడవ తాననామాని = అని మధ్యమగ్రామమందు 21 షాడవతానములపేర్లు ఇత్యేవం ఉభయగ్రామాశ్రితాన్యేశోన పంచాశత్ తాననామాని = ఈవిధముగా ఉభయగ్రామాశ్రితములైన 49 తానములపేర్లు

ఇదాభ్య పురుషమేధశ్చ శ్వేనోయజ్ఞ ఇమస్తథా ।

అంగిరా కంససంజ్ఞశ్చ షడ్వగ్రామే పి చాదవా ॥ 113

ప్రతిపదార్థము ఇడము, పురుషమేధము, శ్వేనము, ఇషువు, అంగిరములు కంసము, (కంసనామకాంగికరములు) అని, షడ్జగ్రామేపి = షడ్జగ్రామమందును, ఔడవా = ఔడవతానములు, షడ్జపంచమ హీనతాననామాని = షడ్జపంచమ రహితములైన తానములపేర్లు

అగ్నిష్టోమోథ దర్శశ్చ నాదీ నై పూర్ణమాసిక ।

అశ్వప్రతిగ్రహో రాత్రిస్తథా కౌభరతో మత ॥ 114

అగ్నిష్టోమము, దర్శము, నాది, పూర్ణమాసికము, అశ్వప్రతిగ్రహము, రాత్రికౌభరతము, ఇతి గాంధారనిషాదహీనతాననామాని = అని గాంధార నిషాదరహితతానములపేర్లు

సాభాగ్యకశ్చ శారీరీ శారికృత్ పుష్టికృత్ తథా ।

వైవతేయో భవేదేవ ఉచ్చాటనవశీకృతా ॥ 115

ప్రతిపదార్థము సాభాగ్యకము, శారీరీ, శారికృత్, పుష్టికృత్, వైవతేయము, ఉచ్చాటనము, వశీకృతము, ఇతి పంచమముషభహీన తాననామాని = అని పంచమరిషభ రహిత తానముపేర్లు, ఇతిషడ్జగ్రామే ఔడవితనామాని = అని షడ్జగ్రామమున ఔడవితనామములు, ఏకవింశతి = ఇరువది యొకటి (21)

త్రైలోక్యమోహనో ధీర కందర్పబలశాసన ।

శంఖపూగో గజచ్ఛాయో రౌద్రోఽ సౌ విష్ణునిక్రమ ॥ 116

ప్రతిపదార్థము త్రైలోక్యమోహనము, ధీరము, కందర్పబలశాసనము, శంఖపూగము, గజచ్ఛాయ, రౌద్రము, విష్ణునిక్రమము ఇతి మధ్యమగ్రామే దైవతముషభహీన ఔడవిత తాననామాని = అని మధ్యమగ్రామమునందు దైవతరిషభహీనములైన ఔడవిత తానములపేర్లు

భైరవః కామదశ్చైవ ఆకుష్టోఽ బృశ్చ పాలక ।

సృష్టికృద్ వర్షకాంతార సప్తమో రక్షితః స్మృతః ॥ 117

భైరవము, కామదము, ఆకుష్టము, అబ్జము, పాలకము, సృష్టికృత్, వర్షకాంతారము, సప్తమ = ఏడవది రక్షితము, ఇతి మధ్యమగ్రామే

ఔడవితతాననామాని చతుర్థశ = అని మధ్యమ గ్రామమందు ఔడవిత తాననామములు (14) పదునాల్గు , ఉభయ గ్రామికృడువితా పంచత్రింశత్ భవంతి = రెండు గ్రామముల ఔడవితతానములు 35 అగుచున్నవి, షాడనా ఔడవితాశ్చ మిలిత్యాచోభయగ్రామికాస్తానశ్చ తురశీతిద్భవంతి = షాడవౌడునములు కలసి ఉభయ గ్రామిక ములైన తానములును (84) ఎనుబది నాల్గు అగుచున్నవి

ఇదానీం సాధారణకృతా మూర్చనాస్తు ఖ్యాతుమాహ = ఇప్పుడు సాధారణ కృతములైన మూర్చనలు చెప్పబడు మొదలిడుచున్నాడు, సాధారణ స్వరౌ నిషాదగాంధారవంతౌ = నిషాదగాంధారములు అంతము (నందున్నవి) లైనవి సాధారణ స్వరములు, తదాదికృతా తత్రైవ అంతర్భూతా సాధారణ మూర్చనా భవతి = అవి ఆదియందు చేయబడి అందే అంతర్భూతములైనవి సాధారణమూర్చనయగును కుత = ఎందువలన స్వరాత్మకత్వాత్ మూర్చనానాం తానసాధారణతాపి సాధారణేనైవ గతార్థా = స్వరాత్మకత్వమువలన తానములకు తానసాధారణతయు సాధారణముచేతనే గతార్థము

ఇత్యేవం చ మయా ప్రోక్తా మూర్చనాస్తు చతుర్విధా ।

కథమేషాం చ తానానాం ప్రయోగ కార్య ఇతి । ఉచ్యతే ।

ప్రతిపదార్థము ఇత్యేవం = ఈప్రకారముగా, చతుర్విధా మూర్చనా = నాల్గువిధములైన మూర్చనలు, మయా ప్రోక్తా = నాచే చెప్పబడినవి, ఏషాం తానానాం ప్రయోగ = ఈతానములప్రయోగము కథంకార్య? = ఎట్లు చేయదగినది? చెప్పబడుచున్నది, ద్వివిధా తానప్రయోగ ప్రవేశేన, నిగ్రహేణచ = రెండు విధములు తానప్రయోగము ప్రవేశము చేతను, నిగ్రహము చేతను రెండు విధములు ప్రవేశో ఋషభాపేక్షయా షడ్జస్య అధరీభూతస్య లోపనీయస్య విప్రకర్షపీడనం = ప్రవేశము రిషభాపేక్షచే లోపము చేయదగిన షడ్జముయొక్క విప్రకర్షపీడనము ఋషభాపావదానం ఇతి యావత్ = రిషభవంచమ అవదానమని ఇతి విప్రకర్షేణ ప్రవేశేన = అని విప్రకర్ష ప్రవేశము చేతను, మార్దవేన యథా = మార్దవముచేతనే విధముగాననగా, తస్మైవ షడ్జస్య నిషాదాపేక్షయా

ఉత్తరీభూతస్య మార్దవం శిధిలీకరణం నిషాదపాదానం (?) ప్రవేశ ఇతి ద్వినిధం ప్రవేశనం = అషడ్జమునకే నిషాదాపేక్షముచే ఉత్తరీభూతమైన మార్దవము శిధిలీకరణము, నిషాదపాదనము ప్రవేశమని రెండు విధములు ప్రవేశనము నిగ్రహస్త్వనంతర స్వపరిత్యాగాస్పదం దర్శనం = నిగ్రహము అనంతరము (అయిన) స్వపరిత్యాగాస్పదమైన దర్శనము, ప్రయోగస్తు యథా = సాసాగరి పాసామారి తథాచాహధా భరత = భరతుడట్లేచెప్పెను

“ద్వివిధా తానక్రియా తంత్ర్యా ప్రవేశనం నిగ్రహస్తథా ।”

ప్రతిపదార్థము తానక్రియా = తానక్రియ తంత్ర్యా = తంత్రీయొక్క, ప్రవేశనం = ప్రవేశనమని, నిగ్రహ = నిగ్రహమని, ద్వివిధా = రెండు విధములైనది, తత్ర ప్రవేశనం అధరస్వరప్రకర్షాదుత్తరస్వరమార్దవాద్వా = అందు ప్రవేశనం అధరస్వరప్రకర్షము వలన, ఉత్తరస్వరమార్దవమువలనగాని (అగును) నిగ్రహశ్చ సంస్పర్శ = నిగ్రహమనగా సంస్పర్శము కుత = ఎందువలన?, మధ్యమసప్తకస్య అవినాశిత్యాదిత్యర్థ = మధ్యమనిషాదమునకు వినాశములేకపోవుటవలన అని అర్థము

నను త్రిషు స్థానేషు స్వరప్రయోగ ఇత్యుక్త = మూడు స్థానములయందు స్వరప్రయోగమని చెప్పబడినది, కారిపిధానే తత్ర కతమం స్వర సప్తకమలంబ్య మూర్చనా కార్యేతి యే సంశేరతే తాన్ ప్రత్యాహ = కారిపిధానమందు (కప్పిపుచ్చుట) ఏస్వరసప్తకమునాధారముగాచేసికొని మూర్చనచేయవలెనని యెవరు తలంతురో వారిని గూర్చి చెప్పుచున్నాడు, మధ్యమసప్తకేన మూర్చనానిర్దేశో తావ(త్) మంద్రతారసంసిధ్యర్థమ్ = మధ్యమసప్తకముచే మూర్చనానిర్దేశము మంద్రతారస్వరముల సిద్ధికొటకు, దత్తిలేనాపిఉక్తం = దత్తిలునిచేకూడ చెప్పబడినది

“తానక్రియా ద్విధా తంత్ర్యాం ప్రవేశాన్నిగ్రహస్తథా ।

ప్రవేశో ధ్వనిసాదృశ్యమసంస్పర్శస్త్వ నిగ్రహ ॥”

ప్రతిపదార్థము తానక్రియా = తానక్రియ తంత్ర్యాం ప్రవేశాత్ నిగ్రహాత్ ద్విధా = తంత్రీయందు ప్రవేశముచేతను, నిగ్రహముచేతను రెండు విధములు, ధ్వని సాదృశ్యం ప్రవేశ = ధ్వనిసాదృశ్యము ప్రవేశము అసంస్పర్శ నిగ్రహ =

అనంస్పర్శము నిగ్రహమని భరతేనాప్యక్తం = భరతుని చేతను కూడ చెప్పబడినది- మధ్యమస్వరేణ మూర్చనా నిర్దేశో భవతి అవినాశిత్వాత్ మధ్యమస్య నిగ్రహే పరిగ్రహే వా = మధ్యమస్వరముచేత మూర్చనా నిర్దేశమగును, వినాశములేకపోవుటవలన మధ్యమముయొక్క నిగ్రహమందు కాని పరిగ్రహమందుకాని నను షాడవౌడువితే క్రియమాణే మూర్చనా ప్రత్యభిజ్ఞానమస్తి వా నవా? = ఓయీ ! షాడవౌడువితములు చేయగా మూర్చనాప్రత్యభిజ్ఞాన మున్నదాలేదా?, అస్త్యేవ మూర్చనా ప్రత్యభిజ్ఞానమితి = మూర్చనా ప్రత్యభిజ్ఞానమున్నదియే, తథాచాహ దత్తిల = దత్తిలుడట్లే చెప్పుచున్నాడు

ఏవం కృతేఽపి తానత్వే గణయిత్వా వినాశనమ్ ।

విద్యతే తానతిథ్యేషా మూర్చనేత్యనధారయేత్ ॥

ప్రతిపదార్థము ఏవం తానత్వే కృతేఽపి = ఇట్లు తానముచేసినప్పటికీ, వినాశనం గణయిత్వా = వినాశనమును గణించి (దృష్టిలోనుంచుకొని) తా = ఆరెందువిధములైన, (తానక్రియ) విద్యతే = కలదు, ఏషామూర్చనా అతిధి ఇతి అవధారయేత్ = ఈమూర్చన అతిధిగా నిర్ధారించ వలెను, ఇదం తు ప్రయోక్తుశ్చోత్ సుఖార్థమేవ మూర్చనాతానాన్యత్వముక్తం = ఈమూర్చన తానములలో ఏదో ఒకటి ప్రయోక్త (గాయకుడు), శోత = వినువారి సుఖముకొఱకే చెప్పబడినది మానాప్రయోజనమపి త్రిస్థాన ప్రాప్త్యర్థమితి ఉక్తం = మానాప్రయోజనముకూడ, త్రిస్థానప్రాప్తికొరకే యని చెప్పబడినది, నను మధ్యమస్వరేణ మూర్చనానిర్దేశ క్రియతే యది తదాకిముక్తం మధ్యమేన స్వరేణ ఇతి = ఓయీ ! మధ్యమస్వరము చేతనే మూర్చన నిర్దేశింపబడినచో అప్పుడు మధ్యమస్వరముచే ఏమి చెప్పబడును?, సత్యముక్తం = నిజముచెప్పబడినది, స్వరజాత్యపేక్షయా ఏకవచనం = స్వరజాతి నపేక్షించి (ఇక్కడ) ఏకవచనము చెప్పబడినది కార్యే స్వరే మూర్చనా కార్యేతి భావ = స్వరముచేయగా మూర్చన చేయదగినదని అర్థము వైణగ్రహణం చ శరీరే అప్రకీర్తిత తస్మాపి స్థానస్యలాభార్థమ్ = వైణగ్రహణము శరీరమందు చెప్పబడలేదు, దానికికూడ స్థానలాభము కొఱకు, నను ప్రథమాయాం సప్తమ్యాం చ మూర్చనాయాం

షడ్జలుస్తే రిగమపథని ఏకమేవ రూపం భవతి = ఓయీ ! ఒకటి ఏడు మూర్చనయందు షడ్జము లోపించగా రిగమపథని (అని) ఒకే రూపమగును, తత్ర న జ్ఞాయతే విశేషః = అందు విశేషము తెలియబడుటలేదు, సత్యం = నిజము భేదో నాస్తి = భేదములేదు, వస్తుగణనే పున అస్మ్యేవ భేద = వస్తుగణనమందు మాత్రము భేదమున్నది, మంద్రతారకృతో భేద = మంద్రతారస్వరకృతమైన భేదము, నను మూర్చనాస్తావత్ జాతిరాగేషు ఉపయోగిన్య ఇతి యుక్తం తాసాం కదనం = మూర్చనలు జాతిరాగములయందు ఉపయోగిస్తాయి కాన వాటిని చెప్పుట యుక్తము తానాస్తు కుత్ర ఉపయుజ్యంతే = తానములు ఎచ్చట ఉపయోగ పడుచున్నవి? ఉచ్యతే = చెప్పబడుచున్నవి, ద్వయో గ్రామయో జాతిరాగాన్యత్యప్రతిపాదనార్థం ప్రయోగస్తానానాం = రెండు గ్రామములయొక్క, జాతిరాగాన్యత్య ప్రతిపాదనకొఱకు తానముల ప్రయోగము (చేయవలెను) కూటతానానాం సహస్రాణి పంచమ త్రింశదధికాని నిష్పద్యంతే = 1035 కూటతానములు పుట్టినవబడుచున్నవి, దత్తిలేనాప్యుక్తం = దత్తిలునిచేకూడ చెప్పబడినది

పూర్ణ పంచసహస్రాణి త్రయస్త్రింశచ్చ సంఖ్యయా ।

కథయంతి ప్రతిగ్రామం ఉపయోగేణనైధునా ॥

ప్రతిపదార్థము పూర్ణతానములు ప్రతిగ్రామములనిప్పుడు5033 అని లెక్కచేత ఉపయోగముచేతనని చెప్పుచున్నారు, గణమాత్రపరేణ తానప్రయోగేణ పూర్వస్థాన ప్రయోగో వాన్యతే = గణమాత్రపరమైన తానప్రయోగముచే పూర్వస్థాన ప్రయోగము కొట్టబడుచున్నది, తథా చాహ దత్తిల = దత్తిలుడట్లు చెప్పుచున్నాడు

హన్యాదనంతరాయేణ పూర్వా యన్య క్రమోత్క్రమాత్ ।

గుణకారసమాస్తత్ర క్రమాచ్చేషా స్యురుత్తమా ॥

ప్రతిపదార్థము యన్య క్రమోత్క్రమాత్ = దేనియొక్క క్రమోత్క్రమమువలన అనంతరాయేణ = నిర్విరామముగ, పూర్వా = ముందు చెప్పబడినది హన్యాత్ = కొట్టబడునో, తత్ర = అందు, క్రమా = క్రమములు, గుణకారసమా = గుణకారతుల్యములు, శేషా ఉత్తమా స్యు = మిగిలినవి ఉత్తమములగును

ఇదానీం గణనోపాయం కథయతి = ఇప్పుడు గణనకు ఉపాయము చెప్పుచున్నాడు, ద్వాభ్యాం ఐరాభ్యాం పూర్వో హన్యేత = రెండు పరములైన వానిచే పూర్వము కొట్టబడును ద్వో ఏవ భవతి = రెండు మాత్రమే అగుచున్నవి, తౌ చ ద్వో త్రిభి హత్వా షట్ భవంతి = ఆరెండును మూడింటిచే కొట్టబడి ఆరు(6) అగుచున్నవి, తే చతుర్హతా చతుర్వింశతిర్భవంతి = అవి నాల్గింటిచే కొట్టబడి (24) ఇరువది నాల్గు అగుచున్నవి, వింశత్యధికం శతం పద్భిర్హతంశతాని సప్తవింశత్యధికాని భవంతి = (120) నూటఇరవై ఆరు (6) చేతను కొట్టబడి 720 అగుచున్నవి తాని సప్తభి హతాని పంచసహస్రాణి చత్వారింశత్ అధికాని భవంతి = అవి ఏడింటిచే (7) కొట్టబడి 5040 ఐదువేల నలభై అగుచున్నవి, తత్ర క్రమకృతాన్ తాన్ సంస్ఫృటయిత్వా హ్యుత్క్రమకృతాని కూటతానానాం సప్త సప్త స్వర ప్రయోగాత్ పంచసహస్రాణి త్రయ త్రింశదధికాని భవంతి = అందు క్రమకృతతానములను సంస్ఫృటనచేసి ఉత్క్రమకృతములు, కూటతానముల సప్తసప్తస్వర ప్రపయోగమువలన 5033 ఐదువేల ముప్పది మూడు అగుచున్నవి

ప్రస్తారోయథా - ప్రస్తారమెట్లనగా తత్ర షడ్జస్వరస్య స ఇత్యేక క్రమం = అందు షడ్జస్వరమునకు స అనునదొక క్రమము, సా ఋషభస్య సరిత్యేక ఏవ క్రమం = అది రిషభమునకు సరిఅనునది ఒకటియే క్రమము సరిసరి ఇతి చ వ్యుత్క్రమే ద్వితీయ రీస గాంధారస్య సరిగేత్యత క్రమః = సరిసరి అను వ్యుత్క్రమమందు రెండవదైన రీస గాంధారమునకు సరిగ అనునది క్రమము, సరిగగరిసేత్వాద యోవ్యుత్క్రమా పంచ = సరిగతరిస లనునవి ఐదు (5) వ్యుత్క్రమములు గరిసరిగస గసరిసగరి ఇతి వ్యుత్క్రమేణ కూటతానానాం పంచమ (?) = గరిస । రిగస । గసరి । సగరి అనువ్యుత్క్రమముచే కూటతానములయొక్క పలనము (?) తదేవం గాంధారస్య షట్ తానా = ఈ విధముగా గాంధారమునకు ఆరు (6) తానములు, ఏవం మధ్యమస్య సరిగమేత్యేకం ర క్రమం = ఇట్లు మధ్యమమునకు సరిగమ అని ఒక ర క్రమము, మగరిసేత్యేనమాదయో వింశతిరుత్క్రమా = మగరిస ఈమొదలైనవి 20 వ్యుత్క్రమములు తథ్యదా = సరిగమ, మగరిస, గమసరి, గసరిమ, సగరిమ సరిమగ, రిసమగ, రిగసమ, రిమసగ, సమగరి, మరిసగ, సమగరి, సరిగమ

ఇతి మధ్యమపూర్వ = అని మధ్యమ పూర్వములైనవి షట్ తానా
 వ్యుత్క్రమకృతా = ఆరును వ్యుత్క్రమకృతములు, ఏవం గాంధారముపభషడ్జానాం
 ప్రత్యేకం షట్ తానా భవంతి = ఇట్లే గాంధారరిషభషడ్జములకు ప్రత్యేకముగా
 (6) ఆరుతానములగుచున్నవి, మిలిత్వా చతుర్వింశతిర్భవంతి = కలిపి 24
 ఇరువది నాలుగు అగుచున్నవి, ఏవం పంచమస్య = ఇట్లే పంచమమునకు
 సరిగమపేత్యేక ఏవక్రమ = సరిగమప అనిఒకటి క్రమము, పమగరిసేత్వాది
 వ్యుత్క్రమకృతానాం శతమేకోనవింశతిర్భవంతి = పమగరిస ఇత్వాది
 వ్యుత్క్రమకృతములు 119 అగుచున్నవి, తద్యదా సరిగమప పమగరిస ।
 పమగరిసానాం ప్రత్యేకం చతుర్వింశతిర్భవంతి = పమగరిసలకు ప్రత్యేకముగా
 24 అగుచున్నవి, మిలిత్వా వింశత్యధికం శతంభవతి = కలిపి 120 అగును,
 ఏవం ధైవతస్య సరిగమపధేత్యేక క్రమ = ఇట్లే ధైవతమునకు సరిగమపధ
 అనునది ఒకక్రమము, ధపమగరిసేతి వ్యుత్క్రమ = ధపమగరిస అని
 వ్యుత్క్రమము, ధపమగరిసానాం ప్రత్యేకం వింశత్యధికం భవతి =
 ధపమగరిసలకు ఒక్కొక్కదానికి 20 అధికము అగును, మిలిత్వా సప్తశతాని
 వింశత్యధికాని భవంతి = కలిపి 720 అగుచున్నవి, ఏవం నిషాదస్యాప సరిగమ
 పధని త్యేక క్రమ = ఇట్లే నిషాదమునకును సరిగమపధని అనునది ఒక
 క్రమము నిధపమగరిసేతి వ్యుత్క్రమ = నిధపమగరిస అనునది వ్యుత్క్రమము,
 నిధపమగరిసానాం ప్రత్యేకం సప్తశతాని వింశత్యధికాని భవంతి =
 నిధపమగరిసలకు ప్రత్యేకముగా 720 అగుచున్నవి, మిలిత్వా పంచసహస్రాణి
 చత్వారింశత్ చ భవంతి = కలిపి 5040 అగుచున్నవి, తదేవం ఏతేషాం స్వరాన్
 తానవిధానం షట్ షష్టితంత్ర్యాం శతతంత్ర్యాంచ ఉపలభ్యతే = అదిట్లు
 స్వరములను తానవిధానములు 66తంత్రులు కలదానియందు
 శతతంత్రయందును పొందబడుచున్నది, తయో స్వభావా మధ్యమాదీనాం
 కూటతానభేదప్రదర్శనమిహ న కృతం అతిప్రసంగనివృత్త్యర్థమ్ ఏతేనైవ
 క్రమేణ బుద్ధిమద్భి స్వయమేవ లక్షణీయమితి = వాటి స్వభావములు
 మధ్యమాదుల కూటతానభేదప్రదర్శనమిక్కడ అధికప్రసంగనివృత్తికొరకు
 చేయబడలేదు, ఈవిధమైన పద్ధతిచేతనే బుద్ధిమంతులైన పండితులచే
 స్వయముగానే లక్షణములుచేయవలయునని గుర్తించవలెను, తదేషాం

తానానాం ప్రయోజనం ప్రాప్త్యర్థముక్తం స్థానాని త్రీణ్యుక్తాని కారువింధోభ్యస్తాని
తాని షట్షష్టిం విద్యామంద్రాది సిద్ధయే = ఆతానముల ప్రయోజన ప్రాప్తికొరకు
చెప్పబడినది, కారువింధోభ్యములైన త్రిస్థానములు చెప్పబడినవి, విద్యామంద్రాది
సిద్ధికొరకు షట్షష్టిని చెప్పబడెను, తస్మాత్ యత్కించిత్ గీయతే
తన్మధ్యమధ్వనివిశేషై కంఠధ్వనిభి. మంద్రతార వ్యవస్థాసిద్ధ్యర్థమేవ =
అందువలన యే కొంచెము పాడబడునో దాని మధ్యవిశేషములగు కంఠధ్వనులచే
మంద్రతారవ్యవస్థా సిద్ధికొఱకే (తానములు చెప్పబడినవి)

చతుర్విధా మయాప్రోక్తా మూర్చనా సప్తస్వరాత్మికా ।

ఇదానీం తు ప్రవక్ష్యామి ద్వాదశస్వర మూర్చనామ్ ॥ 118

సప్తస్వరాత్మికా చతుర్విధా మూర్చనా మయా ప్రోక్తా =
సప్తస్వరాత్మికములైన నాల్గువిధములైన మూర్చనలు నాచే చెప్పబడినవి,
ఇదానీం = ఇప్పుడు, ద్వాదశ స్వరమూర్చనాం ప్రవక్ష్యామి = ద్వాదశ
స్వరమూర్చనను చెప్పుదును

తత్ర మూర్చనానిర్దేశ స్థానత్రితయప్రాప్త్యర్థమితి వచనాత్ మంద్రతారసి
ద్ధ్యర్థమితి వచనాచ్చ ద్వాదశస్వరసంపన్నా మూర్చనా ద్రష్టవ్యా ప్రయోగకాలే =
అందు మూర్చనానిర్దేశము స్థానత్రయప్రాప్తికొరకనెడి వచనమువలన,
మంద్రతారసిద్ధికొఱకనెడి వచనమువలనను, ద్వాదశ స్వరయుతమూర్చనలు
ప్రయోగకాలమందు చూడదగినవి,

తథాచాహ కోహల - కోహలుడట్లు చెప్పుచున్నాడు -

“యోజనీయో బుధైర్నిత్యం క్రమో లక్ష్మ్యనుసారత ।

సంస్థాప్య మూర్చనా జాతిరాగభాషాది సిద్ధయే ॥”

ప్రతిపదార్థము జాతిరాగభాషాదిసిద్ధయే = జాతిరాగభాషాదుల సిద్ధికొరకు,
బుధై = పండితులచే, లక్ష్మ్యనుసారత = లక్ష్మ్యముననుసరించి, నిత్యం =
సదా క్రమ సంస్థాప్య = క్రమమునుంచి, మూర్చనా యోజనీయా = మూర్చన
చేయదగినది

తాత్పర్యము జాతిరాగభాషాదులసిద్ధి కొఱకు పండితులచే లక్ష్మ్యముననుసరించి

సదా క్రమమునుంచి మూర్ఛనచేయబడినది

సందికేశ్వరేణామృతం

సందికేశ్వరుని చేతరూడ చెప్పబడినది

“ద్వాదశస్వర సంపన్నా జ్ఞాతవ్యా మూర్ఛనా మతై ।

జాతిభాషాది సిద్ధ్యర్థం తారమంద్రాది సిద్ధయే ॥”

ప్రతిపదార్థము జాతిభాషాది సిద్ధ్యర్థం = చాల చాలాది సిద్ధియగుట
తారమంద్రాది సిద్ధయే = తారమంద్రాది సిద్ధియగుట ద్వారా ప్రతిపదార్థము
జ్ఞాతవ్యా = ద్వాదశ స్వరయుతమూర్ఛనలు తెలియబడినవి

యద్వాప్యవార్త్య సప్తమూర్ఛనా ప్రతిపాదితా స్థానలతల ప్రాచుర్యం
ద్వాదశస్వరైరేవమూర్ఛనా వ్రయుక్తా ఇతి = లేక అచాల అచే
సప్తస్వరమూర్ఛనలు ప్రతిపాదింపబడినవి స్థానలతలప్రాచుర్యము
ద్వాదశస్వరములచేతనే మూర్ఛనలు ప్రయోగింపబడినవి అని అనగా
చోక్షపాడనేరితా

ఇతి ప్రయోగోన స్వాత్ = దేనిచో రిగమపధనియగుచున్న ప్రయోగము
జరుగదు ఏవంచ సతి సరాగ సిద్ధ్యాంత (?) స్వాత్ = ఇట్లుండగా రాగ ప్రతి
నగును(?) పక్షజాతా రిగమధని ప్రయోగి తారమంద్రక్ స స్వాత్ = ఇట్లుండగా
యందు రిగమధనిప్రయోగము తారమంద్రకము కాదు అన్యేషామసరాగాణాం
నాశంకర ప్రయోగ స్వాత్ = ఇతర రాగములకుకూడ నా కరప్రయోగముగను
తేన సరిగమధని అన్యా మూర్ఛనా ధనిగమపాద్యాప్రియ మూర్ఛనా ప్రస్తావన =
అందుచే సరిగమధని ఇతర మూర్ఛన ధనిగమపాదులు ప్రతిపాదింపబడినవి
చూడదగినవి తద్యథా = అదినిట్లనగా

ధనిసరిగమపధని సరిగ । ఉత్తరమంద్రా ।

నిసరిగమపధని సరిగమ । రజనీ ।

సరిగమపధని సరిగమప । ఉత్తరయత్ ।

రిగమపధని సరిగమపధ । శుద్ధపద్మా ।

గమపధని సరిగమపధని । మత్పరిక్ళతా ।

మపథని సరిగమపథనిసా । అశ్వక్రాంతా ।

పథని సరిగమపథనిసరి ।

అభీరుద్గతా ఇతి షడ్జగ్రామే = షడ్జగ్రామమునందు, మధ్యమగ్రామేఽపి ఏవమేవ పథనిసరిగాద్యా మూర్చనా నిసరిగ మపథనిర్యుగాద్యా రాగకాలే ద్వాదశస్వరమూర్చనా అవగంతవ్యా = మధ్యమగ్రామమందును ఇట్లే పథనిసరిగ మొదిలగు మూర్చనలు నిసరిగమపథని మొదలగునవి (?) రాగకాలమందు ద్వాదశ స్వరమూర్చనలు తెలియదగినవి, తాశ్చ షడ్జగ్రామే మూర్చనాసు అంతర్గతా జ్ఞేయా = అవి షడ్జగ్రామమందలి మూర్చనలయందు అంతర్గతములుగా తెలియదగినవి, తద్యధా-

నిసరిగమపథనిసరిగమ । సోమరీ ।

సరిగమపథని సరిగమప । హరిణాశ్వా ।

రిగమపథని సరిగమపథ । కాలే వనతా ।

గమపథని సరిగమపథని తునమధ్యా ।

మపథని సరిగమపథనిసా । సూర్గీ ।

పథనిసరిగమ పథనిసరి । పౌరవీ ।

ధని సరిగమ పథనిసరిగ । హృష్యకా ।

అత పరం ప్రదర్శ్యంతే వర్ణాశ్చత్వార ఏవ హి ।

స్థాయిసంచారిణౌ చైవ తథారోహ్యవరోహిణౌ ॥

119

ప్రతిపదార్థము అత పరం = ఇటు తరువాత, స్థాయిసంచారిణౌ ఆరోహ్యవరోహిణౌ ఇతి = స్థాయి, సంచారి, ఆరోహి, అవరోహిలను, చత్వార వర్ణా ప్రదర్శ్యంతే = నాలుగువర్ణములు చూపబడుచున్నవి

నను వర్ణశబ్దేన కిముచ్యతే = వర్ణశబ్దముచే నేమి చెప్పబడుచున్నది?, వర్ణశబ్దేన గానమభిధీయతే = వర్ణశబ్దముచే గానముచెప్పబడుచున్నది, యత్ర సమా స్వరా అనుపహిత రూపా తిష్ఠంతి తేభ్య యద్గీతం వర్ణాభివ్యక్తికృత్ యత్రవదే నవర్ణ స్థాయిత్వచ్యతే = ఎక్కడ నమస్వరములు అనుపహితరూపములగునో వాటినుండి ఏ గీతము వర్ణమున భివ్యక్తికరించునో ఏ పదమునందో ఆవర్ణముస్థాయి యని చెప్పబడును, యథాషడ్జా సారీసా

సారీసా = షడ్జము సారీసా సారీసా అని మధ్యమాయాం తు మామామామా
ఇతి = మధ్యమమందు మామామామా అని, యత్రగీతే సంచరంతి స్వరా
పరస్పరమంతసహితా ఏకైకశో వా స సంచారీవర్ణ ఉచ్యతే = యేగీతమందు
స్వరములు అంతసహితములుగాగాని, ఒక్కటొక్కటిగాని సంచరించుచున్నవో
అది సంచారివర్ణమనబడును, యథా మాలవకైశికే సాసా సని పనిపనిపని సాధరీ
పాపనినినీత్యేవమాదిప్రకారేషు పరస్పరసంచారాత్ ఆరోహంతీత్యాది (?)
యత్ర గేయా స్వరా ఆరోహంతి ఏకైకశ సాంతరా వా స వర్ణ
ఆరోహీత్యుచ్యతే = ఎట్లనగా - మాలవకైశికీయందు సాసాసని పని పని పని
సాధరీ పాపని నీనీ అని ఈ మొదలగు విధములందు పరస్పర సంచారమువలన
ఆరోహణముచేయుచున్నవనునవి, (?) ఎక్కడ గానముచేయడగు స్వరములు
ఒక్కొక్కటిగాని సాంతరములుగా గాని ఆరోహణముగుచున్నవో ఆవర్ణము
ఆరోహీయనబడుచున్నది, యథా = ఎట్లనగా, మాలవపంచమే =
మాలవపంచమమందు పాపసధరీ సమగరి పమపమ పథమామా పసారిసా
సమమాపారిగా సాధని పారిమ్మధనీ నీనీ పారిమ్మధనీ పాధని రిరిపా ఇతి =
అని, పరస్పర ఏకాంతర ద్వ్యంతర స్వరారోహణాత్ ఆరోహీ = అన్యోన్యము
ఏకాంతర ద్వ్యంతర స్వరారోహణము వలన ఆరోహీయగుచున్నది

అవవరోహంతి స్వరా యత్రైకేనైవ క్రమేణ తు ।

స చావరోహీ శబ్దే తు సమనంతర+ స్వర ॥

120

ప్రతిపదార్థము యత్ర = ఎక్కడ, ఏకేనైవ క్రమేణ = ఒకే క్రమముచేతనే
స్వరా = స్వరములు, అవరోహంతి = అవరోహితములగుచున్నవో స
సమనంతర స్వర = ఆతరువాతి స్వరము అవరోహీ శబ్దే స్యాత్ = అవరోహీ
శబ్దమగును ఉదా -

పామామధ్యమమ గాగగగమమ రిరిరి ప్రమా మమప్రపా పప్రప్రపా మమ్మినిని
ధధ్య పపప ప్రగగారిరినివాద్దుపాపా ఇతి అని, పరస్పర ఏకాంతర, ద్వ్యంతర
స్వరావరోహాత్ అవరోహీతి = అన్యోన్యము ఏకాంతర ద్వ్యంతర
స్వరఅవరోహము, వలన అవరోహీయని అత ఏవ ఉక్తం = అందుకనే
చెప్పబడినది

శరీరస్వర సంభూతాస్త్రీ స్థానగణశోభితా ।

అమీ వర్ణాస్తు విజ్ఞేయా అలంకారాదిసిద్ధయే ॥

ప్రతిపదార్థము శరీరస్వరసంభూతా = శరీరస్వరములనుండి పుట్టినటువంటిన్ని
 త్రిస్తానగణశోభితా = స్థానత్రయగణములచే ప్రకాశితములును అయిన
 అమీ వర్ణా = ఈవర్ణములు, అలంకారాదిసిద్ధయే = అలంకారాదుల
 సిద్ధికొఱకు, విజ్ఞేయా = తెలియదగినవి, నను కథం వర్ణనిష్పత్తి = వర్ణనిష్పత్తి
 ఎట్లు? ఉచ్యతే యదా హి స్వరా వర్ణకర్షం ఆకర్షయంతి గీతవశాత్ స్థాయిత్వేన
 సంచారిత్యేన ఆరోహిత్యేన అవరోహిత్యేన తదావర్ణస్య నిష్పత్తి =
 చెప్పబడుచున్నది, ఎప్పుడు స్వరములు గీతవశముగా వర్ణకర్షముగను,
 స్థాయిత్వముచేతను సంచారిత్యముచేతను ఆరోహిత్యముచేతను,
 అవరోహిత్యము చేతను ఆకర్షించునో అప్పుడు వర్ణముయొక్క నిష్పత్తి (పుట్టుక)
 జరుగును యథాషడ్జ స్థాయివర్ణీ (?) = ఏవిధముగాననగా, షడ్జము
 స్థాయివర్ణముకలది(?) - సాసాసా సంచారీ యథా = సంచారీవర్ణమెట్లుగ
 - ధైవతా = ధైవతము (కలది) ధధనిసీపధా । ఆరోహీ నందయంత్యాం =
 నందయంతి యందారోహి = గాగాగాగా పాపా ధపమనరిరిరి పనినధనినిధా
 । అవరోహీ తత్రైవ సమనంతర స్వరై = అవరోహి ఆనందయంతియందే
 తరువాతి స్వరములచేత పాపాపాపాపాపాపా పాపా ధనీ మాపా గాగా గాగా
 గాగారప్పవం భవతి = అగుచున్నది యదర్థముక్తం = ఎందుకొఱకు
 చెప్పబడినదో యథా ఏవమేతే = అట్లే ఇవి ప్రవర్తంతే = ప్రవర్తించుచున్నవి,
 ప్రవర్తయంతీత్యర్థ = ప్రవర్తించ జేయునని యర్థము శరీరస్వరై =
 శరీరస్వరమందు

వీణావర్ణాస్తు విజ్ఞేయా చత్వారో గీతయోజకా ।

ప్రతిపదార్థము గీతయోజకా = గీతమును నిర్మించు, చత్వార వీణావర్ణా
 విజ్ఞేయా = నాలుగు వీణావర్ణములు తెలియవలెను

ఇదానీం సుప్రసిద్ధా స్త్రయస్త్రింశదలంకారాపాదేన (?) తత
 ప్రయోగతత్త్వ కధ్యంతే = ఇప్పుడు ప్రసిద్ధములైన 33 అలంకారములు ప్రయోగత
 చెప్పబడుచున్నవి, తత్ర అలంకారశబ్దేన కిముచ్యతే = అందు అలంకార శబ్దముచే

ఏమిచెప్పబడినది? అలంకారశబ్దేన మండలముచ్యతే = అలంకారశబ్దముచే మండలము చెప్పబడుచున్నది, యథా కటకేయూరాదినా అలంకారేణ నారీ పురుషో వా మండిత శోభామావహేత్ తథా ఏతైరలంకారై ప్రసన్నా(ద్యా)ది భిరలంకృతా వర్ణాశ్రయా గీతి గాత్రశోత్పాణాం సుఖావహా భవతీతి = కటకేయూరాద్యలంకారముచే ప్రీతిగాని పురుషుడుగాని అలంకరింపబడి శోభను పొందెదరో అట్లే -ఈ అలంకారములచే అలంకరింపబడిననై వర్ణాశ్రయములు అయినఅలంకారములు కల గీతి గాయకులకు శ్రోతలకును సుఖమును కలుగజేయుచున్నదని వ్యుత్పత్తిశ్చ యథా = వ్యుత్పత్తి ఎట్లనగా-

ప్రతిపదార్థము డు కృశ్ కరణే ధాతురలంకరణపూర్వ = డుకృశ్ కరణే అనుధాతువు అలంకరణపూర్వమగును, (కారశబ్దమునకు అలం శబ్దము వెనుకనగును) అలంకృతమలంకార = అలంకృతమైనది అలంకారము అనియగును, ఘశ్ అంతోయమలంకారశబ్ద ఇతి -ఈ అలంకారశబ్దము ఘశ్ అంతమందుకలది, (ఘశ్ అనునది ప్రత్యయము) తత్ర అలంకారాణాం నామాని కధ్యంతే = అలంకారముల పేర్లు చెప్పబడుచున్నవి ప్రసన్నాది ప్రసన్నాంత, ప్రసన్నాద్యంత స్రవ్యమధ్యమ సమ బిందు నివృత్త ప్రవృత్త వ్యుత్పత్తిశ్చ తథా = అట్లే, వర్ణా(?) కంపిత కుహరిత రేచిత ప్రేంశోలిత తారమంద్రప్రమంద్ర తార ప్రసన్ననిసన హ్రస్వారప్రసాద, ఉద్వాహిత, ఉపలోలక, క్రమ నిష్కూజిత హృదమాన రంజిత, ఆవర్తక పరివర్తక ఉద్భటిత, ఆక్షిప్తక, సంప్రదాన, హసిత, హుంకార సంధిప్రచ్ఛాదన, విధుత, ఉద్గీత గాత్రవర్ణశ్చ ।

1 ఇదానీం ఏతేషాం లక్షణముచ్యతే = ఇప్పుడీయలంకారములకు లక్షణము చెప్పబడుచున్నది తద్యథా = అది యెట్లనగా -

2 మంద్రాదారభ్య మేసారోహణం తారగతిం యావత్ అసౌ ప్రసన్నాది । మంద్రస్వారముతో నారంభించి తారగమనము వరకు మేసారోహణ మేదికలదో అది ప్రసన్నాది, మంద్రశబ్దేన ప్రసన్నధ్వనిరుచ్యతే = మంద్ర శబ్దముచే ప్రసన్నధ్వనిచెప్పబడుచున్నది, సారీగామాపాదానీసా ఇతి = అని, ప్రసన్నాది = ప్రసన్నాది, (అలంకారము)

3 తారాదారభ్య అవరోహక్రమేణ ప్రసన్నాంతః = తారస్వరమునుండి ప్రారంభించి అవరోహణక్రమముచే ప్రసన్నాంతమగును యథా = సానీధవమగరీసా ఇతి ప్రసన్నాంత = అని ప్రసన్నాంతము

4 యత్రాద్యంతయో ప్రసన్న మధ్యే చ తార స ప్రసన్నాద్యంత = ఎక్కడ ఆద్యంతములయందు ప్రసన్నము, మధ్యమందు తారముఉండునో అది ప్రసన్నాద్యంతము

సమ ! యత్ర మంద్రో మధ్యే ఆద్యంతయో తార స ప్రసన్నమధ్య = ఎక్కడ మధ్యమందు ఆద్యంతములందు తారము ఉండునో అది ప్రసన్నమధ్యము, యథా - సానీధాపమాగరీసా సారీగమపధనీసా ఇతి = అని ప్రసన్నమధ్య = ప్రసన్నమధ్యము

5 స్థానత్రయేఽపి సదృశధ్వని సప్తస్వరోచ్ఛారణ సమ = మూడు స్థానములయందు సమానధ్వనియు సప్తస్వరోచ్ఛారణయు కలది సమము, ఏతత్ ఉక్తంభవతి = ఇది చెప్పబడుచున్నది, యస్య యావత్స శ్రుతయ స్వస్థానత్రయేషు తావత్ శ్రుతికమేవ కార్యా = దేనికి ఎన్ని శ్రుతులో అంతవరకు స్థానత్రయమందు శ్రుతులు చేయదగినవి, యథా = సరిగమపధనీ ద్వయో ద్వయో స్వరయో సంవాదినో ఉచ్ఛారణాత్ సమ = రెండు రెండు సంవాది స్వరములయొక్క ఉచ్ఛారణవలన సమాలంకార మగును తద్యథా = అదిఎట్లనగా - సమ సవ రిధగనీ గ్రామభేదే తు రివజయితి (?) విశేష = గ్రామభేదమందు మాత్రము రివజ ఇతి(?) విశేషము, ఇతి సమ = ఈవిధముగా సమాలంకారము

6 చిరమేకస్మిన్ స్వరే షడ్జాదిరూపే స్థిత్వా తదీయతారం అగ్నివత్ స్పృష్ట్యా కలామేకాం చ స్థిత్వా యత్ర పునరపి సమాసామంద్రయా గమ్యతే స బిందు = చాలాకాలము షడ్జాదిరూపమైన ఒక స్వరమందు తదీయ తారమును అగ్నివలె తాకి ఒక కలవఱకుండి ఎక్కడ మరల సమాలంకారము మంద్రముచే తెలియబడునో అది బిందువు బింద్వలంకారము సాసా ఇతి బిందు = సాసా అనునది బిందువు

7 ఏకకలాంతరం స్పృష్ట్యా బిందోరీవ విపర్యయోచ్ఛారణాప్రవృత్తై వినివృత్తత్యాత్ నివృత్త్యాః = ఒక కలాంతరమును తాకి బిందువుయొక్క యే విపర్యయ

ఉచ్చారణము వలన ప్రవృత్తియందు వినివృత్తమగుటవలన నివృత్తాఖ్యమలంకారము
యథా = సాంసాసా నివృత్త = సాంసాసా నివృత్తము (ప్రవృత్త ?)

8 ఆక్రీడితవత్ ఆరోహత్ అవరోహమేణ షట్కలోవేణు = ఆక్రీడితమువలె
ఆరోహమునుండి అవరోహక్రమముగా షట్కలము వేణువు యథా -
సరిగమపధని నిధపమగరిసా వేణుః = వేణువు

9 మంద్రసప్తమమధ్యే పవనీ (?) రోధేన ద్విశ్రుతే కంపనాత్ కంపితస్త్రీకల =
మంద్రసప్తమమధ్యమందు పవననిరోధము(?) చే ద్విశ్రుతికంపనమువలన
త్రికలము కంపితము, కంపితము అలంకారము యథా - సరిగమపధనిస
కంపిత = కంపితము

10 మధ్యమసప్తకే త్రిశ్రుతే కంపనాత్ త్రికల కుహరిత = మధ్యమసప్తకమందు
త్రిశ్రుతికంపనమువలన త్రికలముకు హరితమగును, యథా = సరిగమపధనిసా
కుహరిత

11 తారసప్తకే త్రిశ్రుతే కంపనాత్ త్రికలో రేచిత = తారసప్తకమందు
త్రిశ్రుతికంపనమువలన త్రికలము రేచితము సరిగమపధనిస రేచిత =
రేచితము

12 ద్వయో స్వరయోర్భూతానాం చ స్వరాణాం సమకలగమాగమచ్చతుర్దేశ
కల ప్రేంఖోలిత = రెండు స్వరములకు, అనేక స్వరములకును
సమకలగమాగమము వలన చతుర్దేశకలము ప్రేంఖోలితము, యథా - సరిగ
సరిగ గరిగమ మపపమపధసపనిని నిధ నీససని | ప్రేంఖోలిత = ప్రేంఖోలితము

13 అంశాత్ చతుర్థం పంచమం వా స్వరం గత్వా యత్ర మంద్రే పున ఆగమ్యతే
తారమంద్రప్రసన్న = అంశమునుండి నాలుగవ లేదా ఐదవ స్వరముపొంది,
ఎక్కడ మంద్రమందు మరల వచ్చిచేరునో అది తారమంద్రప్రసన్నము, యథా
సరిగమప, సరిగమప, రిరిగమపధని, గమపగ, గమపధనిగ, మపధనిమ,
మపధనిసమ, అధవా = లేక, మంద్ర స్వరాత్ తారం గత్వా =
మంద్రమునుండితారమునకు వెళ్లి, పున సహసా మంద్రవశాద్వా = మరల
తొందరగానే మంద్రవశమునగాని, గమ్యతే = పొందబడునో, స తార
మంద్రప్రసన్న = ఆతారస్వరముమంద్రప్రసన్నము, సరిగమపధని సాసా తార=

తారము మంద్రప్రసన్నా మంద్రాల్ సహసా తార ప్రాప్య మంద్రత్వేన క్రమేణ
 అవరోహో మంద్రతార ప్రసన్న (?) = మంద్రప్రసన్నము మంద్రమునుండి
 తారము పొంది మంద్రత్వము చే క్రమముగా అవరోహించినదైన యెడల
 మంద్రతార ప్రసన్నము, సపమగరిస రిధ పమగరి గని ధపమగ సమనిధప
 అధవా = లేక మంద్రస్వరాద్వా వర్తార స్వరానుచ్ఛార్య క్రమేణ అవరుహ్య చ
 మంద్రేణ వా గమ్యతే మంద్రతారప్రసన్న = మంద్రస్వరమునుండి గాని
 (ఉంటున్ననై) ప్రవర్తించిననై స్వరములను పలికి క్రమముగా అవరోహించి
 మంద్రముచేతగాని గమ్యమానమగునో అది మంద్రతాప్రసన్నము యథా =
 సాసా నిధపమగరిసా మంద్రతార ప్రసన్నా విరూపశ్చ ప్రస్తారస్థాయీత్యారోహణీ
 చ తత్ర స్థాయిన్యేకస్వర స్వస్య (?) క్రమశస్త్ర - మంద్రావరోహణేన
 మంద్రతారారోహణేన స్వరేణ ప్రస్తార = మంద్రతారప్రసన్నములు విరూపముల
 ప్రస్తారస్థాయీయు ఆరోహణీయు, అందుస్థాయియందు ఒకస్వరము
 స్వత్వమునకు క్రమముగా తారమంద్ర అవరోహణముచేతను
 మంద్రతారారోహణముచేతను (అయిన) స్వరముచే ప్రస్తారము సరిగిన ।
 సరిగి । గరిస । సరిగమవ । పమగరిస । సరిగమపధ । ధపమగరిస ।
 సరిగమపధని । నిధపమగరిస । సరిగమపధనిస । సనిధపమగరిస । అధవా =
 లేక, వేలషడ్జగ్రామే షడ్జాద్వా = సప్తమూర్చనా మధ్యమగ్రామే మధ్యమాశ్చ
 సప్త = షడ్జగ్రామమందు షడ్జాది సప్తమూర్చనలు, మధ్యమగ్రామమందు
 మధ్యమములు సప్తమూర్చనలు, ఏతాశ్చతుర్దశ మూర్చనా ప్రత్యేకం
 చతుర్దాభవంతి = ఈ 14 మూర్చనలు ప్రత్యేకముగా నాల్గు విధములగుచున్నవి,
 శుద్ధా కరకలికలితా సాంతరా తద్వయోపేతాచ ఇతి = శుద్ధము,
 కరకలికలితము సాంతరము, తద్వయోపేతము, అని ఏకైకస్యా
 మూర్చనాయాశ్చతుర్విధత్వాత్ షడ్జ వంచచత్వారింశ ద్యుతాని
 వంచనహస్రాణి కూటకూటతానామ్ = ఒక్కొక్కమూర్చనకు
 నాల్గువిధములగుటవలన షడ్జము 5045 కూటకూట తానములగును (?)

షట్పంచాశన్మూర్చనాస్తా పూర్ణకూటాస్తు యోజితా ॥ 121

అక్షద్వయం సహస్రాణి దృశీతిర్వై శతే తథా ।

చత్వారింశచ్చ సంఖ్యాతా అథాపూర్ణాన్ ప్రచక్షుహే ॥ 122

ప్రతిపదార్థము తా పట్ పంచాశత్ మూర్చనా = ఆ 56 మూర్చనలు పూర్ణకూటా యోజితా = పూర్ణకూటములు కూర్చబడినవి, (కలపబడినవి) 2లక్షలు సహస్రములు 2 వందల 82 ను 40ను గణించబడినవి, అథ = తరువాత పూర్ణాన్ ప్రచక్షుహే = పూర్ణములను చెప్పుచున్నాము

తాత్పర్యము ఆ 56 మూర్చనలు పూర్ణకూటములు కూర్చబడినవి (కలపబడినవి) 2లక్షలు సహస్రములు 2వందల 82ను 40నుగణించబడినవి తరువాత పూర్ణములను చెప్పుచున్నాము

ఏకైకాద్యగ్నివిరహాత్ గభజా షడ్జాదయ స్వరా ।

ఏకస్వరోఽత్ర నిర్భేదోఽఘృక్తో నష్టాదిసిద్ధయే (?) ॥ 123

ప్రతిపదార్థము ఏకైకాది = ఒక్కొక్కటిమొదలుకొని అగ్నివిరహాత్ = అగ్నివిరహము (రాహిత్యము) వలన, గభజా = గభజనితములైన, షడ్జాదయ స్వరా = షడ్జాదిస్వరములు, అత్ర = ఇందు ఏకస్వర = ఒకస్వరము, నిర్భేద అపి ఉక్త నష్టాది సిద్ధయే = నష్టాదిసిద్ధికొఱకు(?) నిర్భేదముగా కూడ చెప్పబడినది క్రమాత్ అకూటతానత్వే యుక్తా తేషావయోగిన = క్రమముగా అకూటతానత్వముందు యుక్తములు వాటియందు ఉపయోగింపబడునవి యగును

సప్తస్థానాని - ఆధారస్వాధిష్ఠాన అనాహత మణిపూరక విశుద్ధ్యాజ్ఞాబ్రహ్మారంధ్రేషు = సప్త స్థానములు ఆధారము, స్వాధిష్ఠానము అనాహతము, మణిపూరకము, విశుద్ధి, ఆజ్ఞాబ్రహ్మారంధ్రములందు గమపధనిసా, రి । సరిగరిగామగ । మమపమధపపధని । ధనిధనిస । ప్రస్తార = ప్రస్తారము

14 ప్రస్వస్తార, పవిపరిత (?) ప్రసాద = ప్రకృష్టమైన స్వస్తారము అంతట (?) కలది ప్రసాదము యథా - సని, నిస, సనిధ, ధనిసా, సనిప, పధనిసా, సనిధపమ, మపధనిసా, సనిధపమగ, గమపధనిసా, సనిధపమగరి । రిగమపధనిసా । సనిధపమగరిసా । సరిగమపధనిసా । అథవా = లేక, సనినిసానిధాధనిపధా । ధపా, పమా । మపా, గాగరిరిస, ప్రసాద = ప్రసాదాలంకారము

15 ద్వౌ ద్వౌ స్వరౌ వికలౌ సంహారంతావరోహక్రమేణ అవరోహాత్ ఉద్వాహిత = రెండు రెండు స్వరములు వికలములు సంహారంతములు అయి ఆరోహక్రమముగా అవరోహణముచేయుటవలన ఉద్వాహితాలంకారము సరి . రిసరి . గ . గమప . పధ . ధని . నీస . సనిధా ధపపమామగాగరి . రీసా (?) ఉద్వాహిత = ఉద్వాహితాలంకారము

16 అయమేవ ద్విరభ్యస్తై ఉపలోలక = ఈ ఉద్వాహితాలంకారమే రెండు పర్యాయములు అభ్యస్తములైనచో ఉపలోలకమగును- సరి సరి . రిగరిగ . గమగమ . మప మప . పధపధ . ధనిధని . నిసనిస . సనిసని . నిధనిధ . ధపధప . పమపమ . మగమగ . గరిగరి . రిసరిస . ఉపలోలక = ఉపలోలకారంకారము, ఏకాదిక్రమేణ అంతరస్వరేషు ఆరుహ్య పునరవరోహణక్రమేణ స్థాయినం స్వరం గత్వా పరివారక్రమేణైవ ఏకైకాభివృద్ధా యత్ర న్వరా ఉచ్చార్యంతే స క్రమ = ఏకాదిక్రమేణ అంతరస్వరములయందారోహించి మరల అవరోహణక్రమముగా స్థాయిస్వరమును పొంది పరివారక్రమముగా ఒక్కొక్కటి అభివృద్ధి నొందు (టచే)చు ఎక్కడ స్వరములుచ్చరింపబడుచున్నవో అది క్రమము, అయమేకరూపత్వాత్ ప్రస్తారే భిద్యతే = ఏకరూపతవలన ఇది ప్రస్తారముందు భిన్నమగును సరిరిస . సరిగా . గరిస . సరిగమా . మగరిసా . సరిగమపా . పమగరిసా . సరిగమపధా . ధపమగరిసా . సరిగమపధనీ . నిధపమగరిస . సరిగమపధనిస . సనిధపమగరిస . క్రమ = క్రమము, అధవాంతర స్వరమారుహ్యకాకోలీం గత్వా తేనైవ క్రమేణ అవరుహ్య స్థాయిన్యా గమ్యతే స క్రమ = లేక అంతరస్వరమునారోహించి కాకోలీని పొంది ఆక్రమముచేతనే అవరోహించి స్థాయిని చేరినయెడల అది క్రమమగును సగని నిగసక్రమ .

17 ఆద్యం తృతీయం తతో ద్వితీయం తతశ్చ చతుర్థం అనేనైవ క్రమేణ అన్యాస- ప్యారోహ్య మంద్రాన్నిష్కాజిత . మొదటిదానిని, తృతీయమును, రెండవదానిని నాల్గవ దానిని ఈక్రమముగా మిగిలినవాటిని ఆరోహించి మంద్రమువలన నిష్కాజితమగును కోహలమతే చ ఏకాంతరస్వరారోహాన్నిష్కాజిత = కోహలమతమందు ఒకటి తప్పించి మరియొక స్వరమునారోహించిన నిష్కాజితము, సగారిగమపా . మధాపనీ . ధసా .

18 తారాత్ ఏకాంతర స్వరారోహాత్ త్రిరావృత్త కలాత్రయకరణాత్ సర్వేషాం కలాత్రయకరణాత్ హ్రోదమాన = తారమునుండి ఏకాంతరముగా త్రిరావృత్తిచేతను కలాత్రయముచేయుటవలన, అన్నిటికి కలాత్రయముచేయుట వలనను హ్రోదమానము సాధాసాధాసాధా । నీపానీపానీపా । ధామాధామా । పాగాపాగాపాగా । మారీమారీమారీ । గాసాగాసాగాసా । హ్రోదమాన । (సాధాసాధాసాధా । నీపానీపానీపా ధామాధామాధామా । పాగాపాగాపాగా మారీమారీమారీ । గాసాగాసాగాసా హ్రోదమాన (?)

19 సమనంతరస్వరమారుహ్య = తరువాతిస్వరమునారోహించి, ద్వైకలే స్థిత్యా = ద్వికలమందుండి, పున స్వరాంతరే = మరల స్వరాంతరమందు అర్కకలామారోహతి = అర్కకలను ఆరోహించుచున్నది పునశ్చ అనంతరమేవ = మరల తరువాతనే ఆద్యకలాం అవరోహతి = మొదటి కలనే అవరోహించును, స రంజిత = అది రంజితాలంకారము, సరి రిగ । రిగమగ । గమపమ । మపధప । ధపనిధ । పనిధనీ ।

20 ఆరోహవరోహాభ్యాం ఆదౌ స్వరం ఉచ్చార్య ప్రాక్స్వరోచ్చారణాంతే క్రమశోఽష్టకల ఆవర్తక = ఆరోహవరోహణములచే మొదట స్వరమునుచ్చరించి ముందు స్వరమును పలికినచివరయందు క్రమముగా అష్టకలగలది యేదికలదో అది ఆవర్తకము । సరిగమ । పధనిస । పనిధప మగరిస । ఆవర్తక । అధవా = లేక, సగ । గపపని । సధా సధా । నీపాపగా । గసా ఆవర్తక ।

21 పున ఏకస్వరం చతుర్థం లంఘయిత్వా పంచమం స్వరం ప్రాప్య పునరప్యంతరాన్ త్రిస్వరానవరోహన్ చతుర్థం లంఘయన్ ఆద్యం స్వరం షడ్జం గచ్ఛేత్ = ఏకస్వరము(ను) చతుర్థమును దాటి పంచమస్వరమును పొంది మరలకూడ మధ్యనున్న మూడు స్వరములనవరోహించుచు చతుర్థమును దాటుచు మొదటి స్వరమైన షడ్జమును చేరవలెను, ఆరోహవరోహాభ్యాం కలాష్టకేన తయా ఏవం తారాదారభ్య సర్వస్వరాణాం ఆరోహనవరోహం (?) షోడశకల పరివర్తక = ఆరోహవరోహణములచే కలాష్టకమైన దానిచే ఇట్లు తారమునుండి మొదలుపెట్టి అన్ని స్వరములయొక్క ఆరోహవరోహణము

షోడశ (16) కలయుతిము పరివర్తకము। స చ లోకే ఓహాడీతుచ్యతే = అదిలోకమున ఓహాడియని చెప్పబడుచున్నది సరిగపా। పమగసా। రిగమధ। ధపమరి। గమపని। నిధపగా। మపసధా। సనిధమా। మపధసా। నిధపగా। గమనిధ। పమరిరి। గమధా। మపగసా। సరిగపా। ఇతి పరివర్తక = ఇది పరివర్తకాలంకారము

22 స్వరద్వయే హి కకలయ ఆరోహాక్రమేణ తృతీయస్వరం పరిహరన్ ఆరోహాక్రమేణైవ ఉపరితనస్వరద్వయమాక్రమాననేనైవక్రమేణ అవరోహా (?) శేషానపి స్వరాననేనైవ క్రమేణ ఆరోహన్ అవరోహన్ అష్టాదశకల ఉద్ధటిత = స్వరద్వయమందు కకలయు ఆరోహాక్రమముచే మూడవస్వరమును విడుచుచు ఆరోహాక్రమముచేతనే పైనున్న స్వరద్వయము నాక్రమించుచు ఈక్రమముచేతనే అవరోహము (?) మిగిలిన స్వరములనుకూడ ఈక్రమముచేతనే ఆరోహించుచు అవరోహించుచు అష్టాదశకలయుతుమేదికలదో అది ఉద్ధటితాలంకారము, సరిమపా। పమరిసా। రిగపధా। ధపగరి। గమధనీ। నిధమగా। మపనిసా। సనిపమా। మపనిసా। నిధమగా। గమధనీ। ధపగరి। రిగపధా। పమరిసా। సరిమపా। మగరిసా। ఉద్ధటిత = ఉద్ధటితము

23 త్రిభి స్వరై ఆరోహాక్రమేణ వా ఏకకలాదారభ్య యావత్ పట్కులమిత్యేవం కలామానాత్ ఆక్షిప్తక = మూడు స్వరములచే ఆరోహాక్రమముచేతగాని, ఏకకలను మొదలుకొని పట్కులపర్యంతము ఈవిధముగా కలాప్రమాణమువలన ఆక్షిప్తకమగును, సరిగా। ను। రిగమా। ను। మప। ను। పధనీ। ను। సనీపా। ను। ధపమా। ను। మగరి। ను। గరిసా। ను। ఇత్యాక్షిప్తక = అనునది యాక్షిప్తకము

24 ప్రథమాత్ స్వరానంతరం పరిత్యజ్య స్వరద్వయే చ గత్వా తేనైవ క్రమేణ ఆరోహణాత్ ఏకకలాత్ అవరోహణేఽపి చైకకల ఇతి ద్వికలసంప్రదానశ్చ ద్వావింశతికల (సంప్రదాన) = ప్రథమ స్వరముకంటె తరువాత స్వరమును నిడిచి స్వరద్వయమందు వెళ్లి ఆక్రమముచేతనే ఆరోహణమువలన ఏకకలనుండి ఆరోహణమందుకూడ ఏకకలయని ద్వికలసంప్రదానముకూడ, ఇట్లు ద్వావింశతికల (20) కలది సంప్రదానము-సగమము। మరిస। రిమప। పగరిగ। పగధ। ధమగ। మధనీనిపమ। పనిసా। ధధపా। ధనిసా। పనిసానిపమపా।

మధనీసమగా । గపధా । పగరీ । రిపమా । మరిసా । సగమా । గరిసా । సంప్రదాన ।
అధవా - సగమా । మగసా । రిమపా । పమరీగపధా । ధపగా । మధనీ । నిధమా ।
పనిసా । సనిపా ।

25 సంప్రదాన్యైవ ద్వికలయోగేన హసనాద్ధసిత = సంప్రదానమునకే
ద్వికలయోగముచే హసనము (వికాసము) వలన హసితము సగమా । మరిసా ।
రిమపా । పగరిగపధాధమగ । మధని । నిపమ । పనిసా । సధప । సనిధా । నిపమ ।
మధని । సధప । పనిసనిపమ । మధని । ధమగా । గమపధా । పగరి । రిమపా ।
మరిసా । సగమా । గరిసా । హసిత ।

26 హసితవత్ స్వరత్రయారోహణేన చతుష్టయారోహణేన వాక్షభయధా -
ప్యేకకలో హుంకార = హసితమువలె స్వరత్రయారోహణచేతగాని
స్వరచతుష్టయ ఆరోహణముచేతగాని రెండు విధములలో ఏకకలగలది
హుంకారము, సరిగ । గరిసా । రిగమా । మగరీ । గమపా । పమగా । మపధా ।
ధపమా । పధనీ । నిధపా । ధనిసా । సనిధా । పధనీ । నిధపా । పధనీ । ధపమా
। నిపధా । పమగా । మగరీ । రిగమా । గరిసా । సరిగా । అధవా = లేక సరీగమ
। మగరిస । గమప । పమగరి । గమపధ । ధపమగ । మపధని । నిధపమ ।
పధనిస । సనిధప । నిధపమ । మపధని । నిధపమాగా । గమపధా । పమగరి ।
రిగమపా । మగరిసా । సరిగమ । అష్టాదశకలో హుంకార =
అష్టాదశకలయుతమైన హుంకారము

27 తారాత్ సప్తమంస్వరం గత్వా పున తత్రైవమాగత్వావరోహక్రమేణ
స్వరద్వయోచ్చారణేన కలాచతుష్టయకారణనాత్ (?) సంధిప్రచ్ఛాదన =
తారమునుండి సప్తమస్వరము పొంది మరల ఆక్కడే ఇట్లే వచ్చి
అవరోహక్రమముగా స్వరద్వయము పలుకుటచే కలాచతుష్టయకారణమువలన
సంధిప్రచ్ఛాదనాంకారము, - సనిసనిసని (సని) । నిధనిధనిధ (నిధ) ।
ధపధపధపధప । పమపమపమపమ । మగమగమగమగ । గరిగరిగరిగరి ।
రిసరిసరిసరిస । సరిసరిసరిసరి । రిగరిగరిగరిగ । గమగమ గమ గమ ।
మపమపమపమప । ధపధపధపధప । ధనిధనిధనిధని । నిసనిసనిసనిస ।
సంధిప్రచ్ఛాదన ।

28 అంశస్వరం చతురుచ్చార్య తదనంతర స్వరద్వయస్య ద్రుతోచ్చారణాత్
అనేనైవ క్రమేణ ఆరోహత్ ఏకకల విధుత = అంశస్వరము నాల్గుపర్యాయములు
పలికి తరువాతి స్వరద్వయముయొక్క ద్రుతోచ్చారణమువలన ఈవిధముగనే
ఆరోహణము వలన ఏకకల (యుత) మైన విధుతమగును - సాసాసాసా ।
రీరీరీరీ । గమ । గాగాగా । మప । మామామామా । పధ । పాపాపాపా । ధని ।
ధాధాధాధా । రిస । విధుత ।

29 తారాదేశికాంతరస్వరావరోహత్ క్రమేణోద్గీత = క్రమముగా తారమునుండి
ఏకాంతరస్వర ఆవరోహణమువలన ఉద్గీతమలంకారము - సధ । నిపధ ।
మపగ । మరిగ । స । ఉద్గీత = ఉద్గీతము

30 ఓంకారవత్ సమంతరం సంయుక్తద్విస్వరాక్షరమారోహత (?) =
ఓంకారమువలె సమంతరముగా సంయుక్త ద్విస్వరాక్షరము
ఆరోహణముజరుగును, తత ద్వేద్వే స్వకంపనయుక్తౌ కలాంతరయోగాదేవ
ప్రసన్నామంద్రౌ కార్యౌ = తరువాత రెండు రెండు స్వకంపనయుతములైన
ప్రసన్నములు మంద్రములు అయిన స్వరములను కలాంతర
యోగమువలనచేయదగినవి, ఇత్యేకకలస్వరయోగాత్ గాత్రవర్ణ = ఈ
విధముగా ఏకకల స్వరయోగమువలన గాత్రవర్ణాలంకారము అగును ధానీసా ।
నీధా । పాధానీ ధప । మాపాధా । మగ । గమాపా । గరి । సారీగా । రిపా । ఇతి
గాత్రవర్ణ = అని గాత్రవర్ణము, నందయత్యలంకార = నందయత్యలంకారము

యస్మిన్ వర్ణే స్థితా యే చ అలంకారా మనోహరా ॥ 124

తానీదానీం ప్రవక్ష్యామి భరతోక్త విధానత ।

ప్రసన్నాది ప్రసన్నాంత ప్రసన్నాద్యంత ఏవ చ ॥ 125

తథా ప్రసన్నమధ్యస్తు సమారేచిత ఏవచ ।

ప్రసాద+ప్రసాదశ్చ స్థాయి వర్ణా సమాశ్రయా ॥ 126

జ్ఞేయాద్యేతదలంకారాదపి లక్షణ లక్షితా ।

అథ సంచారిణౌ భూతకృత్యమానా నిబోధత ॥ 127

ప్రతిపదార్థము యస్మిన్ = దేనియందు, యే వర్ణా = ఏవర్ణములు మనోహరా

అలంకారా = అందములైన అలంకారములు, స్థితా = ఉన్నవో తాని = వాటిని ఇదానీం = ఇప్పుడు, భరతోక్తవిధానత = భరతుడు చెప్పిన విధానముననుసరించి, ప్రవక్ష్యామి = చెప్పుచున్నాను, ప్రసన్నాది ప్రసన్నాంతము, ప్రసన్నాద్యంతము, ప్రసన్నమధ్యము, సమము, రేచితము, ప్రసాదము, అనునవి స్థాయివర్ణము నాశ్రయించిన అలంకారములు, ఏతదలంకారా లక్షణ లక్షితా జ్ఞేయా = ఈఅలంకారములు లక్షణలక్షితములని తెలియదగినవి, అథ = తరువాత, నిబోధత = జ్ఞానముకొఱకు, భూతకృత్యమానా = పూర్వము చెప్పబడినవి, సంచారిణౌ = సంచారులుగా (చెప్పబడుచున్నవి)

తాత్పర్యము దేనియందు ఏవర్ణములు అందములైన అలంకారములు ఉన్నవో వాటిని ఇప్పుడు భరతుడు చెప్పినవిధానముననుసరించి చెప్పుచున్నాను ప్రసన్నాది, ప్రసన్నాంతము, ప్రసన్నాద్యంతము, ప్రసన్నమధ్యము, సమము, రేచితము, ప్రసాదము అనునవి స్థాయివర్ణమునాశ్రయించిన అలంకారములు ఈఅలంకారములు లక్షణలక్షితములని తెలియదగినవి తరువాత జ్ఞానముకొఱకు పూర్వము చెప్పబడినవి సంచారులుగా (చెప్పబడుచున్నవి)

మంద్రతారప్రసన్నశ్చ బిందు ప్రేంఖోలితస్తథా ।

రుహరశ్చైవ వేణుశ్చ రంజితశ్చోపలాలక ॥ 128

ఆనర్తక పరావర్త ఇతి సంచారిసంభవా ।

అలంకారాస్తు విజ్ఞేయా ఏ(కా)దశమనోహరా ॥ 129

నిఘ్నాజితశ్చకోరో హసితో న బిందురేవ చ ।(?)

ప్రేంఖోలితస్తథోక్షిప్తో విధుతోద్వాహితౌ తథా ॥ 130

ప్రా(ప్ర) దమాన సంప్రదాన సంధిప్రచ్ఛాదనస్తథా ।

ప్రసన్నాది ప్రసన్నాంత ఆరోహిణీ త్రయోదశ ॥ 131

ప్రతిపదార్థము మంద్రతారప్రసన్నము, బిందు (పు), ప్రేంఖోలితము, రుహరము, వేణు (పు), రంజితము, ఉపలాలకము, ఆనర్తకము, పరావర్తమని, సంచారిసంభవా = సంచారివర్ణజనితములుగా, ఏకాదశమనోహరా అలంకారా విజ్ఞేయా = ఈ11ను అందములైన అలంకారములుగా తెలియదగినవి,

నిష్కాజితము, చకోరము, హాసితము, బిందు (పు), ప్రేంఖోలితము, ఉత్క్షిప్తము, నిధుతము ఉద్వాహితము ప్రోదమానము, సంప్రదానము, సంధిప్రచ్ఛాదనము ప్రసన్నాది ప్రసన్నాంతము, ఆరోహిణీ, త్రయోదశ = అవరోహిణీ అలంకారములు 13

తాత్పర్యము మంద్రతారాప్రసన్నము బిందు(పు) ప్రేంఖోలితము, రుహరము, వేణు (పు), రంజితము ఉపలాలకము, ఆవర్తకము, పరావర్తమని సంహరివర్ణజనితములుగా ఈ 11ను అందములైన అలంకారములుగా తెలియదగినవి నిష్కాజితము చకోరము, హాసితము, బిందు (పు) ప్రేంఖోలితము, ఉత్క్షిప్తము, నిధుతము, ఉద్వాహితము, ప్రోదమానము, సంప్రదానము సంధిప్రచ్ఛాదనము, ప్రసన్నాది, ప్రసన్నాంతము, ఆరోహిణీ అవరోహిణీ అలంకారములు 13

విధృతో గాత్రవర్ణశ్చ ఉద్గీతోద్వాహితో వేణు ।

పంచైతే చాప్యలంకారా విజ్ఞేయాశ్చావరోహిణీ ॥ 132

ప్రతిపదార్థము విధృతము, గాత్రవర్ణము ఉద్గీతము, ఉద్వాహితము, వేణు (పు), ఏతే పంచలంకారా = ఈ 5 అలంకారములు, అవరోహిణీ విజ్ఞేయా = అవరోహిణీ వర్ణ అలంకారములుగా తెలియదగినది

తాత్పర్యము విధృతము, గాత్రవర్ణము, ఉద్గీతము, ఉద్వాహితము, వేణు(పు) ఈ 5 అలంకారములు అవరోహిణీ వర్ణఅలంకారములుగా తెలియదగినది

ప్రసన్నాది ప్రసన్నాంత తోబిందు (?) కంపితరోచితా ।

ప్రేంఖోలితప్రారంభంద్రో మంద్రతారసమస్తథా ॥ 133

సన్నివృత్త ప్రవృత్తశ్చ ఉపలోకవేణుకౌ ।

ద్వాదశైశ్చ స్యలంకారా స్వరపర్ణాశ్చయా స్మృతా ॥ 134

ప్రతిపదార్థము ప్రసన్నాది, ప్రసన్నాంతము తోబిందు(పు), కంపితరోచితము, ప్రేంఖోలితము, తారమంద్రము మంద్రతారసమస్తము, సన్నివృత్తము, ప్రవృత్తము, ఉపలోకము, వేణుకము ఏతే ద్వాదశ అలంకారా = ఈ 12 అలంకారములు,

సర్వవర్ణా శ్రయా స్మృతా = అన్నివర్ణములనాశ్రయించినవిగా
తెలియబడుచున్నవి

తాత్పర్యము ప్రసన్నాది, ప్రసన్నాంతము, తోబిందు(వు), కంపితము, రేచితము,
ప్రేంఖోలితము, తారమంద్రము, మంద్రతాసమము, సన్నివృత్తము,
ప్రవృత్తము, ఉపలోలకము, వేణుకము, ఈ 12 అలంకారములు
అన్నివర్ణములనాశ్రయించినవిగా తెలియబడుచున్నవి

మంద్రోమధ్యశ్చ తారశ్చ అవలోకితమేవ చ ।

అపామాఖ్యస్తయోభిశ్చ సర్వవర్ణనతా (?) స్మృతా ॥ 135

ప్రతిపదార్థము మంద్రము, మధ్యము, తారము, అవలోకితము
అపామాఖ్యమును సర్వవర్ణనతా స్మృతా = సర్వవర్ణనతములైనవిగా
చెప్పబడినవి

తాత్పర్యము మంద్రము, మధ్యము తారము, అవలోకితము, అపామాఖ్యమును
సర్వవర్ణనతములైనవిగా చెప్పబడినవి

సప్తరూపగతజ్ఞేయాదలంకారా బుద్ధైరిమే ।

నైతేషాం తు ధ్రువాస్విష్టా అతివర్ణా ప్రకర్షణా ॥ 136

ప్రతిపదార్థము ఇమేఅలంకారా సప్తరూపగతా జ్ఞేయా = ఈఅలంకారములు
సప్తరూపగతములుగా తెలియదగినవి, ధ్రువాసు = ధ్రువములయందు, ఏతేషాం
అతివర్ణా ప్రకర్షణా నేష్టా = వీటికి అతివర్ణ, ప్రకర్షణ అసమ్మతము

తాత్పర్యము ఈఅలంకారములు సప్తరూపగతములుగా తెలియదగినవి
ధ్రువములయందు వీటికి అతివర్ణ ప్రకర్షణ అసమ్మతము

ధనహివర్ణప్రకర్షస్త ధ్రువాణాం (?) సంప్రశస్యతే ।

సతేమావాప్య ధవాబిందు రేచాన్యే ప్రతికర్షణా ॥ 137

ధ్రువాణాంచ ప్రయోగే తు కార్యాశ్చారోహణస్వరా ।

గురు సా + + + + భిర్ద్వవా కార్యార్థదర్శిభి ॥ 138

వర్ణానాం తు పున కార్యం కృతత్వంచ ధ్రువాస్వలమ్ ।

యత్ర ప్రయోగే గచ్ఛంతి తాంశ్చ వర్ణాన్ నిబోధత ॥ 139

స్థాయివర్ణాద్యతే వైషాం సంప్రవక్ష్యామి లక్షణమ్ ।

క్రమశో దీప్యతే యస్మై ప్రసన్నాది స కథ్యతే ॥

140

ప్రతిపదార్థము ధనవర్ణప్రకర్ష = దైవతనిషాద వర్ణప్రకర్ష, ధ్రువాణాం సంప్రవక్ష్యతే = ధ్రువములలో కొనియాడదగినది, సతే మావాప్య = వాటిని పొందక, అధవా = లేక బిందు = బిందువు అన్యే రేచ = మిగిలిన రేచితములు, ప్రతికర్షణా = ప్రతికర్షణములు, ధ్రువాణాం ప్రయోగే = ధ్రువముల ప్రయోగమందు, ఆరోహణస్వరా కార్యా = ఆరోహణస్వరములు చేయదగినవి, కార్వార్ధదర్శిభి = కార్వార్ధదర్శులైన, ++ + భి ధ్రువా కార్య = ధ్రువములు చేయదగినవి ధ్రువాసు = ధ్రువములయందు వర్ణానాం పున కృతత్వం యత్ కార్యం తదలం = వర్ణముల యొక్క కృతత్వమేదిచేయబడునో అదిచాలును, ప్రయోగే యత్ర గచ్ఛంతి తాన్ వర్ణాన్ నిబోధత = ప్రయోగమందెక్కడకు పొందుచున్నవో ఆవర్ణములను తెలియజెప్పండి స్థాయివర్ణాద్యతే ఏషాంలక్షణాం సంప్రవక్ష్యామి = స్థాయివర్ణములేకుండ వీటిలక్షణము చెప్పుదును, య క్రమశో దీప్యతే స ప్రసన్నాది కథ్యతే = ఏదిక్రమముగా ప్రకాశించునో అది ప్రసన్నాదియని చెప్పబడుచున్నది

తాత్పర్యము దైవతనిషాద వర్ణప్రకర్ష ధ్రువములలో కొనియాడదగినది వాటిని పొందక లేక బిందువు మిగిలిన రేచితములు ప్రతికర్షణములు ధ్రువముల ప్రయోగమందు ఆరోహణస్వరములు చేయదగినవి కార్వార్ధదర్శులైన ధ్రువములు చేయదగినవి ధ్రువములయందు వర్ణములయొక్క కృతత్వమేదిచేయబడునో అదిచాలును ప్రయోగమందెక్కడకు పొందుచున్నవో ఆవర్ణములను తెలియజెప్పండి స్థాయివర్ణములేకుండా వీటిలక్షణము చెప్పుదును ఏదిక్రమముగా ప్రకాశించునో అది ప్రసన్నాదియని చెప్పబడుచున్నది

వ్యస్తోచ్చారిత ఏవైష ప్రసన్నాంతో భిదీయతే ।

ఆద్యంతయో ప్రసన్నత్వాత్ ప్రసన్నాద్యంత ఇష్యతే ॥

141

ప్రతిపదార్థము వ్యస్తోచ్చారిత ఏవ ఏష = వ్యస్తముగా పలికినదియే, ప్రసన్నాంతో భిదీయతే = ప్రసన్నాంతముగా చెప్పబడుచున్నది, ఆద్యంతయో ప్రసన్నత్వాత్ = ఆద్యంతములయందు ప్రసన్నతవలన ప్రసన్నద్యంత ఇష్యతే = ప్రసన్నాద్యంతముగా సమ్మతము

తాత్పర్యము వ్యర్థముగా పరికించినదియే ప్రసన్నాంతముగా చెప్పబడుచున్నది
అర్థంతములయందు ప్రసన్నతవలన ప్రసన్నాద్యంతముగా పమ్మతము

ప్రసన్నముభ్యోనుభ్యో తు ప్రసన్నత్వాదుదాహృత .

సర్వసామ్యత్ సమా క్షేయా స్థితశ్చైవ వ్యర్థే ఏవ ॥ 142

ప్రతిపదార్థము మధ్య ప్రసన్నత్వాత్ = మధ్యమందు ప్రసన్నతవలన
ప్రసన్నమధ్య ఉదాహృత = ప్రసన్నమధ్యముగాచెప్పబడినది, సర్వసామ్యత్=
సర్వవిధముల సమానమైనందున అధవా = లేక ఏకస్వరే = ఒక స్వరమందు
స్థితశ్చ = ఉన్నదైనను, సమా క్షేయో = సమానంకారముగా తెలియవలెను

తాత్పర్యము మధ్యమందు ప్రసన్నతవలన ప్రసన్నమధ్యముగా చెప్పబడినది
సర్వవిధముల (దుర్బోధినది) సమానమైనది లేక ఒకస్వరమందు ఉన్నదైనను
సమానంకారముగా తెలియవలెను

ఏకకలం తారం పృష్ట్య తు పునరాగత .

స్యాన్నీకత్వ ప్రవృత్తృ మంద్రాం గత్వా సమాగత ॥ 143

అక్రీడనీయో (?) యస్తు స చ వేణు ప్రకీర్తిత .

ఉరోగత కంపిత స్యాత్ కంపనాచ్చ కలాత్రయ ॥ 144

ప్రతిపదార్థము ఏకకలం తారం పృష్ట్య = ఒకకలయైన తారమును తాకి
పున ఆగత = మరల వచ్చినదై, నివృత్త = నివృత్తము, ప్రవృత్త చ =
ప్రవృత్తమును అయి, మంద్రాం గత్వా సమాగత = మంద్రమును చేరివచ్చినది,
బిందు.స్యాత్ = బిందువగును, య అక్రీడనీయ = ఏది
అక్రీడనీయమగునో(?), స = అది, వేణు ప్రకీర్తిత = వేణువుగా
చెప్పబడుచున్నది, ఉరోగత = ఉరస్సునందున్నది, కంపిత స్యాత్ =
కంపితమగును, కంపనాత్ = కంపనమువలన, కలాత్రయ = కలాత్రయమగును

తాత్పర్యము ఒకకలయైన తారమునుతాకి మరలవచ్చినదై నివృత్తము
ప్రవృత్తమును అయి మంద్రమును చేరి వచ్చినది బిందువగును ఏది
అక్రీడనీయమగునో అది వేణువుగా చెప్పబడుచున్నది ఉరస్సునందున్నది
కంపితమగును కంపనమువలన కలాత్రయమగును

కంఠే ఏకుర్థి ఏవనో రుహరో నామ జాయతే ।
త్రికలా కంఠవారద్యత్ రేచితాభ్య శిరోగత ॥ 145

గతాగతప్రవృత్తీ య సప్రేంఖోలిత ఉచ్యతే ।
క్రమాగతస్తు యస్తాశ్చేత్ తత పంచతుమోఽపి నా ॥ 146

ప్రతిపదార్థము కంఠే ఏకుర్థి ఏవన = కంఠమందు కట్టుబడిన వాయువు, రుహర నామజాయతే = రుహరమును అలంకారముఅగును తద్యత్ = అట్లే శిరోగత = శిరోగతమైన త్రికలాకంఠవా = త్రికలాకంఠవము రేచితాభ్య = రేచితము గతాగతప్రవృత్త = గమనాగమన ప్రవృత్తమైనది య = ఏద్యరము క్రమాగత = క్రమముగా యుతముగాని తత = తరువాత పంచతుమోఽపి నా = ఎంకలాయుతముగాని, తా చేత్ = అని అయిన యెదల సప్రేంఖోలితం = సప్రేంఖోలితము

తాత్పర్యము కంఠమందలి కట్టుబడిన వాయువు రుహరమును అలంకారము అగును అట్లే శిరోగతమైన త్రికలాకంఠవము రేచితము గమనాగమన ప్రవృత్తమైనది యేద్యరము క్రమముగా యుతముగాని తరువాత ఎంకలాయుతముగాని అనిఅయిన యెదల సప్రేంఖోలితము

తారమంద్ర ప్రసన్నాస్తు శ్లేషో మంద్రగతో బుధై ।
లంఘయిత్వా మంద్రం క్రమాత్ తారగతిం గత ॥ 147

మంద్రతారప్రసన్నస్తు విశ్లేషారోహణా బుధై ।
ఏకస్వరాధిరూపి క్రమశః ప్రస్తారసంజ్ఞకో శ్లేషు ॥ 148

సమసంకతో ద్వాస్తైర్యద్వాహత ద్వికలేన (?) ।
అరోహణ్యేణ కలాం + + + + ప్రసాధయతి ॥ 149

ప్రతిపదార్థము మంద్రం లంఘయిత్వా = మంద్రమును దాటి పరం = తరువాత, క్రమాత్ = వరుసగా తారగతిం గత = తారమును పొందినదానిని తారమంద్రప్రసన్న = తారమంద్రప్రసన్నముగా శ్లేషు = తెలియదగినది, అరోహణా = మంద్రముపనుండి తారమువరకు అరోహణమేదికలదో అదిమంద్రతారప్రసన్నము క్రమశః = క్రమముగా, ఏకస్వరాధిరూప = ఒక్కొక్క స్వరము అదిరోహించుట ప్రస్తారసంజ్ఞకో శ్లేషు =

ప్రస్తావనామకాలంకారమగును. సమవంతరో ద్వాపైతి ద్వికలేన ఉద్వాహితః = తరువాతి ఉద్వాపములచేనేది ద్వికలముచే నుద్వాహితమగునో, ఏకకలాం ఆరోహణి = ఏకకలవారోహించునో అది, + + + +ప్రసాధయతి = అలంకరించుచున్నది

తాత్పర్యము మంద్రమునుదాటి తరువాత వరుసగా తారమును పొందిన దానిని తారమంద్రప్రసన్నముగా తెలియదగినది మంద్రముమండి తారమువలకు ఆరోహణమేదికలదో అది మంద్రతారప్రసన్నము క్రమముగా ఒక్కొక్కస్వరము ఆధిరోహించుట ప్రస్తావనామకాలంకారమగును తరువాతి ఉద్వాపములచే నేదిద్వికలముచే నుద్వాహితమగునో ఏకకలవారోహించునో అది అలంకరించుచున్నది

ఉద్వాహిత ఏవ స్యాత్ ఉపలోలకపింజ్లకో ద్విరభ్యసనా (?) ।

ఏకం ద్వే త్రిణి గచ్ఛన్ స్వక్రమేణ క్రమో జ్ఞేయః ॥ 150

ప్రతిపదార్థము ఉద్వాహిత ఏవ = ఉద్వాహితాలంకారమే, ద్విరభ్యసనాత్ = రెండు పర్యాయములభ్యసించుట (ఉచ్చరించుట)వలన, ఉపలోలకపింజ్లక = ఉపలోలకమగును, స్వక్రమేణ = తనక్రమముచేత ఏకం ద్వే త్రిణి గచ్ఛన్ = ఒకటి రెండు, మూడింటిని పొందుచు (ఉచ్ఛదానిని), క్రమో జ్ఞేయః = క్రమాలంకారముగా తెలియవలెను

తాత్పర్యము ఉద్వాహితాలంకారమే రెండు పర్యాయములభ్యసించుట (ఉచ్చరించుట)వలన ఉపలోలకమగును తనక్రమముచేత ఒకటి రెండు మూడింటిని పొందుచు (ఉచ్ఛదానిని) క్రమాలంకారముగా తెలియవలెను

ఏకాంతర మారుప్య ప్రత్యేకాంతర స్వరో యస్తు (?) ।

నిష్కూజితపంజ్లే పా జ్ఞేయః సూరిధిరలంకారః ॥ 151

ప్రతిపదార్థము య = ఏస్వరము, ఏకాంతరం అరుప్య = ఒకటి అంతరముగా ఆరోహణ చేసి, ప్రత్యేకాంతరస్వర = ప్రత్యేకాంతరస్వరమగునో, ప అశి = అది, నిష్కూజిత పంజ్ల అలంకార జ్ఞేయః = నిష్కూజితాలంకారముగా తెలియదగినది

తాత్పర్యము విస్వరము ఒకటి అంతరముగా అరోహణ మేది ప్రత్యేకాంతర
స్వరమగునో అది విష్ణుజితారంభారముగా తెలియదగినది

(క్రమయోగో వాహి త్తేయ సంధార్యమణాంతరస్వరే ॥?)

త్రికల స్వరపరపిష్టమేవమారోహి (?) ప్రోదమాన. స్యాత్ . 152

ప్రతిపదార్థము సంధార్యమణి అంతరస్వరే = సంధార్యమణికాంతరస్వరమందు,
(క్రమయోగేన = క్రమయోగముచే, త్రికలస్వరపిష్టం = త్రికలము స్వ (పిష్ట)
పరిపిష్టము(లు) ఏవం = ఇట్లు, అరోహి = అరోహియగునో, అహి ప్రోదమాన,
స్యాత్ = ఇది ప్రోదమానమగును

తాత్పర్యము సంధార్యమణి కాంతరస్వరమందు క్రమయోగముచే త్రికలము
స్వ(పిష్ట) పరిపిష్టము(లు) ఇట్లు అరోహియగునో ఇది ప్రోదమానమగును

అథ రంజితస్త్వ సమంతరస్వరే ద్వే కలే పున స్థిత్వాన ।

అర్థకలామారోహి పునరేతత్ చాతకో (?) హిస్యాత్ . 153

ప్రతిపదార్థము సమంతరస్వరే = తరువాతి స్వరమందు, పున = మరల,
ద్వే కలే స్థిత్వా = ద్వికలమందుండిన అది రంజిత = రంజితారంభారముగును,
పున ఏతత్ = ఈరంజితమేమరల అర్థకలామారోహి = అర్థకలామారోహించునో
ఏతత్ = ఇది, చాతకో స్యాత్ = చాతకమగును, అరోహిత =
అరోహణమునలన

తాత్పర్యము తరువాతి స్వరమందు మరల ద్వికలమందుండిన అది
రంజితారంభారమగును ఈరంజితమే మరల అర్థకలామారోహించునో ఇది
చాతకమగును అరోహణమునలన

అవర్తకశ్చతుర్న్వ స్వరేషు సమంతరేషు సంభవతి ।

అరోహణావరోహణవిధినా చైకాంతరేష్వపి వా । 154

ప్రతిపదార్థము అవర్తక = అవర్తకారంభారము సమంతరేషు = తరువాతి
చతుర్న్వ స్వరేషు సంభవతి = నాలుగ్గ్రహములయందును ఉత్పన్నమగును
అథవా = లేక, అరోహణావరోహణవిధినా = అరోహణావరోహణవిధిచే,
ఏకాంతరేష్వపి వా = ఏకాంతరస్వరములందుగాని సంభవించును

తాత్పర్యము ఆవర్తకాలంకారము తరువాతి వాల్మీకిరములయందును ఉద్భవమగును లేక ఆరోహణావరోహణవిధినే ఏకాంతరస్వరములందుగాని సంధించును

క్షేమో నిరంతరూర్వాప్తకల సాంతస్వస్థ (?) కార్య ।

ప్రాజ్ఞ కలాశ్చ తథా స్వహృత్వావర్తతో విత్య ॥ 155

ప్రతిపదార్థము నిరంతర ఉర్వాప్తకల = ఎల్లప్పుడు ఉర్వమున ఆప్తకలయుతము, సాంతమ = ఎద్దాంతమందు, అష్ట(?) (కల) కార్య = ఆప్తకలయుతముగా చేయదగినది, ప్రాజ్ఞ = పండితులనే, నిత్యం = సదా, కలా చతస్ర = కలాచతుష్కము, స్వహృత్వావర్తత = యభేష్టముగా ఆవర్తకమగును

తాత్పర్యము ఎల్లప్పుడు ఉర్వమున ఆప్తకలయుతము ఎద్దాంతమందు ఆప్తకలయుతముగా చేయదగినది పండితులనే సదా కలాచతుష్కము యభేష్టముగా ఆవర్తకమగును

అధిరుహ్య చ స్వరాన్ శ్రీన్ స్వరాంతరం లంఘయతి చ నివృత్తే ।

పునరపి చ పరావృత్తా పరీవర్తేషు కల శ్లేయ ॥ 156

ప్రతిపదార్థము శ్రీన్ స్వరాన్ అధిరుహ్య = మూడు స్వరములనవరోహణముచేసి, నివృత్తే స్వరాంతరం లంఘయతి చ = నివృత్తమందు స్వరాంతరమును దాటునుకూడ, పునరపి = మరల, పరావృత్తా = పరావృత్తిచే, పరీవర్తేషు కల శ్లేయ = పరివర్తనములందు కల తెలియదగినది

తాత్పర్యము మూడు స్వరములనవరోహణముచేసి నివృత్తమందు స్వరాంతరమును దాటును మరల పరావృత్తిచే పరివర్తనములందు కల తెలియదగినది

య స్వరాపతితౌ తథా పరస్వరాంతరస్వర భవతి ।

ఏకకంశ్చ తథా భవ తదుద్వాహితో విత్య (?) ॥ 157

ప్రతిపదార్థము య = ఏస్వరము స్వరాపతితా = స్వరాపతనమందు,
పరస్వరాంతర స్వర భవతి = పరస్వరాంతరస్వరముగురుస్వరతో తదా = అట్లే,
ఏకకలభృథవతి = ఏకకలయు అగునో, తతే = అది నిత్య = నిత్యముగా,
(సదా) ఉద్వాహిత = ఉద్వాహితము

తాత్పర్యము ఏస్వరము స్వరాపతనమందు పరస్వర అంతరస్వరముగురుస్వరతో
అట్లే ఏకకలయు అగునో, అది నిత్యముగా (సదా) ఉద్వాహితము

మాక్షిప్త త్రిస్వరారబప్యథగేకకలాత్రయభృతభృ (?)

ఏకకలస్త్యధర స్కాత్ పట్కులికోవాసరో క్షేయ ॥ 158

ప్రతిపదార్థము మాక్షిప్త త్రిస్వరా = అమాక్షిప్తమునందలి మూడు
స్వరములు, అర = తరువాత స్వరక్షే = వేరుగా ఏకకలా = ఒకకలయు,
త్రయభృతభృ = కలాత్రయవృతమును(?), ఏకకలస్త్య = ఒకకలమూత్రము,
ఆధర స్కాత్ = క్రిందుగానగును, అవర = తరువాత పట్కులిక క్షేయ =
పట్కులముగా తెలియదగినది

తాత్పర్యము అమాక్షిప్తమునందలి మూడు స్వరములు తరువాత వేరుగా ఒక
కలయు కలాత్రయవృతమును ఒక కలమూత్రము క్రిందుగానగును తరువాత
పట్కులముగా తెలియదగినది

అక్షిప్తవత్ చతుర్వి స్వరై త్రిస్వరై కలాంతరోపేతై ।

ఏకాంతరస్వరక్రమ ఇహ గదిత సంప్రదానమ్ ॥ 159

ప్రతిపదార్థము అక్షిప్తవత్ = అక్షిప్తమువలె, చతుర్వి స్వరై =
స్వరచతుష్టయముతోను, కలాంతరోపేతై = కలాంతరయుతములైన, త్రిస్వరై =
స్వరత్రయముతోను, ఏకాంతర స్వరక్రమ = ఏకాంతరమైన స్వరక్రమముకలది,
సంప్రదాన గదిత = సంప్రదానముగా చెప్పబడినది

తాత్పర్యము అక్షిప్తమువలె స్వరచతుష్టయముతోను కలాంతరయుతములైన
స్వరత్రయముతోను ఏకాంతరమైన స్వరక్రమముకలది సంప్రదానముగా
చెప్పబడినది

ద్విరస ద్విరళం గదితం పాపిత మిహోద్భారిత తతోపపాపితమ్ ।

సమసంతరస్వరభృతం చాక్షిప్తమిహ బుద్ధైర్థేయమ్ ॥ 160

సమనంతరస్వరేషు హసితవద్యస్వర చతు పరోహసీ (?)

అరోహత్యేకకతోహంకారాభ్యం పరిక్షేయ ॥

161

స్థానాంతరమారుహ్య ప్రత్యేకద్య్వయశ్చతుష్కతో క్షేయ ।

క్రమబోర్వపరిక్షేప సంధిప్రచ్ఛాదనోవామ ॥

ప్రతిపదార్థము హసితం ఉపహసితం ద్వరసి = హసితోపహసితములు రెండును ద్వీకలం గదితం = ద్వీకలముగా చెప్పబడినది, తత = తరువాత ఉపహసితం = ఉపహసితము అక్షప్తమువలె సమనంతరకృతం క్షేయం = తరువాతి స్వరము చేయబడినదిగా తెలియదగినది హసితవత్ = హసితమువలె, సమనంతర స్వరేషు = తరువాతి స్వరములయందు అపర చతు = తరువాత నాలుగు స్వరములు, పరోహసీ = పరమందుగాని, ఏకకల అరోహితి = ఏకకలముగా అరోహించునో, ప = అది, హంకారాభ్య విక్షేయ = హంకారాలంకారముగా తెలియవలెను, ప్రత్యేకద్య్వయ = ప్రత్యేకముగా ద్వీకలాస్వరములు, స్థానాంతరమారుహ్య = స్థానాంతర మారోహణచేసి చతుష్కల = కలాచతుష్కము, క్రమ = క్రమముగా, ఊర్వపరిక్షేప = ఊర్వముగా పరిక్షేపమేదికలదో ప = అది, సంధిప్రచ్ఛాదనోవామ అలంకార = సంధిప్రచ్ఛాదనమునునలంకారముగను

తాత్పర్యము హసితోపహసితములు రెండును ద్వీకలముగాచెప్పబడినవి తరువాత ఉపహసితము అక్షప్తమువలె తరువాతి స్వరము చేయబడినదిగా తెలియదగినది హసితమువలె తరువాతి స్వరములయందు తరువాత నాలుగుస్వరములు, పరమందుగాని ఏకకలముగా అరోహించునో అది హంకారాలంకారముగా తెలియవలెను ప్రత్యేకముగా ద్వీ(కలా)స్వరములు స్థానానంతరమారోహణచేసి కలాచతుష్కము క్రమముగా ఊర్వముగా పరిక్షేపమేదికలదో అది సంధి ప్రచ్ఛాదనమునునలంకారముగను

అదా పదముచ్చార్య య స్థ్యాత్ ద్వీస్వరో లఘువి ష్టః ।

సమనంతరమారోహత్యేకకతా తం విధాతం తు ॥

163

అదా + + పరోహిస్థ్యాత్ ప్రస్తావో ౭ అతే ౭ పరోహతే యత్ర ।

ప్రమోణాదశ్చ కలామి త పంత్యాకార (?) ముద్గీతమ్ ॥

164

హుంకారవదారోహా అవంతరాంస్తు స్వరాన్ కలాంతరయో ।

హ్యో హ్యో చ కంపమతా (?) స్వరా చ తస్య ప్రసవ్యో హ్యో ॥ 165

ప్రతిపదార్థము అదౌ = మొదట, పదముచ్చార్య = పదమున పలికి, ద్విస్వర పల్ల = ద్విస్వరపల్లము, అఘుని = అఘువుయందు, సమసంతరం = తరువాత, య ఏకకలా అరోహతి = ఏకకలాస్వరమేది ఆరోహణమగునో, తం = దానిని, విధాతం విదు = విధాతముగా తెలియుదురు, ఆదౌ = మొదట, ప్రస్తార = ప్రస్తారము, ఆరోహ స్పృత్ = ఆరోహయగును అంతే = చివర, యత్ర = ఎక్కడ, అవరోహతే = అవరోహణమగునో ప్రమాణత = ప్రమాణమునో, కలాను = కలయందు, అంత్యాకారం = అంతాకారముకలదగునో, తం ఉర్గీతం విదు = దానిమర్గీతముగా తెలియుదురు, హుంకారవత్ = హుంకారము వలె, ఆరోహ = ఆరోహణమందు అవంతరాన్ స్వరాన్ = అరువాతి స్వరములను, కలాస్తరయో = కలాంతములందు, హ్యోహ్యో స్వరా = రెండు రెండు స్వరములు, కంపమతో = కంపముకలవియగునో, తస్య = దానికి, హ్యో ప్రసవ్యో = రెండు ప్రసవ్యములు

తాత్పర్యము మొదట పదమును పలికి ద్విస్వరపల్లము అఘువుయందు తరువాత ఏకకలాస్వరమేది ఆరోహణమగునో దానిని విధాతముగా తెలియుదురు మొదట ప్రస్తారము ఆరోహయగును చివర ఎక్కడ అవరోహణమగునో కలయందు అంత ఆకారము కలదగునో దానిమర్గీతముగా తెలియుదురు హుంకారమువలె ఆరోహణమందు తరువాతి స్వరములను కలాంతరములందు రెండు రెండు స్వరములు కంపము కలవియగునో దానికి రెండు ప్రసవ్యములు

వర్ణాలంకారవిధౌ విశ్లేయో గాత్రపల్ల ఇత్యేవమ్ ।

అకారోకారతయా దీర్ఘాక్షరమస్యదపి యోజ్యమ్ ॥ 166

ప్రతిపదార్థము వర్ణాలంకారవిధౌ = వర్ణాలంకారవిధియందు, గాత్రపల్ల ఇతి = గాత్రపల్లమని, ఏవం = ఇట్లు, అకారోకారతయా = ఆకార ఉకారమునో, దీర్ఘాక్షరం అస్యత్ అపి యోజ్యం = మరియొక దీర్ఘాక్షరముకూడ కూర్చుడినది

తాత్పర్యము అలంకారవిధియందు గాత్రవర్ణమున విష్ణు అకార
అకారముమరియును దీర్ఘాక్షరమునూత కూర్చుదగినది

గీతాలంకారాణాం కరణవిధిరయం నమస్తుద్ధితే ।

విధిరలంకరప్రకారా నీతిప్రకారానిభిః ॥

167

ప్రతిపదార్థము గీతాలంకారాణాం = గీతాలంకారములకు అయం కరణవిధి =
ఈ కరణవిధి, నమస్తుద్ధితే = ఉద్దేశించబడినది, నామనిభిఃభిః =
నామనిభిఃభిః, ఏవీ = ఏవీ, నీతి అలంకరప్రకారా = నీతి అలంకరింపబడినది

తాత్పర్యము గీతాలంకారములకు ఈ కరణవిధి ఉద్దేశించబడినది
నామనిభిఃభిః ఏవీ నీతి అలంకరింపబడినది

ప్రాచీనాలంకారం కుర్యాత్ గాఢ్యురసి కించిత్ ఉచ్యతే ।

అపావోఽలంకారా స్మర్యర్థప్రసాదా ప్రయోజ్యవ్యా ॥

168

ప్రతిపదార్థము ప్రాచీన = యుక్తముగదా , గాఢీ = గాఢమునచే, ఉచ్యతే =
హృదయమందు, కించిత్ = కొంచెము, అలంకారం కుర్యాత్ = అలంకారము
ఉంచదగినది(అలంకారవిషయము మనస్సునందుంచుకొనవలెను), అపావ
అలంకారా = అనేక అలంకారములు, స్మర్యహీనా = ప్రయోజ్యవ్యా స్మర్య =
వర్ణనహీనములుగా ప్రయోగింపదగినవగును

తాత్పర్యము యుక్తముగదా ! గాఢమునచే హృదయమందు కొంచెము
అలంకారముఉంచదగినది(అలంకారవిషయము మనస్సునందుంచుకొన
వలెను) అనేక అలంకారములు వర్ణనహీనములుగా ప్రయోగింపదగినవగును

శబ్దాలంకారం రజనీ విజలేన వదీ లతా హృద్యురసి ॥

అలంకారవేన వారి నీతిరలంకారహీనా హృద్యురసి ॥

169

ప్రతిపదార్థము అలంకారహీనా నీతి = అలంకారములేని నీతి, శబ్దాలంకార
రజనీ ఇవ = రంగులు లేని లాతినలి విజలా వదీ ఇవ = నీరులేని వదినలి
అపుష్పా లతా ఇవ = పూవులు లేని లతవలి, అలంకారహీనా వారి ఇవ హృద్యురసి =
అలంకరింపబడిన ప్రవలి సుండును

సరిగమపథనిసా । పనిధపమగరిసా । ప్రస్తావ ।

పనినిప । పనిధ । ధనిప । పనిధప । పథనిప । పనిధపమ । మపథనిసా
పనిధపమగరి । రిగమపథనిసా । పనిధపమగరిప । రిగమపథనిప ।

ప్రసాద

సరిగమపథని । పనిధపనిధపథప । పమమగ । గరిసా । ఉద్యాహిత ।

సరిసరి । రిగరిగ । గమగమ । మపమప । పథపథ । ధనిధని । పినిపిని
పనిపని । పిధపిధ । ధపధప । పమపమ । మగమగ । గరిగరి । రిపరిప । ఉపలోక ।

సరిరిప । పరిగ । గరిప । సరిగమ । మగరిప । పరిగమప । పమగరిప
సరిగమపథ । ధపమగరిప । పరిగమపథని । పిధపమగరిప । క్రమా ।

పగరిమ । గపమథ । పనిపథ । నిష్కాతిత ।

పథప । ధనిపనిప । ధమధమ । పగపగ । మరిమరి । గపగప ।

ప్రోదమాప ।

సరిగరి । రిగమ । పగ గమ । పమ । మపథప । పథ । నిధ । ధని
పరిపి । రంజిత ।

సరిగమపథనిసా । పనిధపమగరిసా । ఆచర్తక ।

పరి గప । పమ । గప । రిగ । మధా । ధప మరి గమ । పని । పిధ
పగామపథని పని ధమా పిధ పగా గమ ధనిధపమపరి రిగమధా పమ గసా
పరి గపా పరిపర్తక ।

పరి మసా పమ రిసా రిగ మపథా ధప గరి గమధని పిధమగా
మపనిసా పనిపమా పథనిసా పనిపమా మపనిసా ।

నిధమగా గమధని ధపగరి రిగపథ పమరిసా ఉద్యాహిత ।

సారీగా రీగామా । గామాపా మాపాధా పథని ధనిప నివిధ నిధప
ధపమ పమగ మగరి గరిసా ఆర్జితక ।

సగమా మరిసా రిపమా పగరి గమధా ధమగా మధని పిపమా ।
పనిసా పథప ధనిసా పథసా పనిసా పిపమా మధని ధమగా గపధా పగరి
రిపమా మరిసా సగమా గరిసా పంప్రదాపమ్ ।

మగమ, మరిస, రిమప, పెగరి

దక్షిణే అతీత చిత్రపుత్తా అగత జాతిప్రయోగాల్ నమస్వితా =
దక్షిణమందతీతమైన దియు చిత్రపుత్తయందాగతమైనదియు,
జాతిప్రయోగమువలన కూడినది(?)

ప్రథమా మాగధీ శ్లేయా ద్వితీయా తార్దమాగధీ ।

సంభావితా తృతీయా చ చతుర్థీ పృథులా స్మృతా ॥ 171

ప్రతిపదార్థము ప్రథమా మాగధీ = ఒకటవది మాగధి, ద్వితీయా అర్థమాగధీ =
రెండవది అర్థమాగధి తృతీయా సంభావితా = మూడవది సంభావిత, చతుర్థీ
పృథులా స్మృతా = నాల్గవది పృథులగా చెప్పబడినది

తాత్పర్యము ఒకటవది మాగధి, రెండవది అర్థమాగధి, మూడవది సంభావిత,
నాల్గవది పృథులగా చెప్పబడినది

త్రైవిపుత్తా చ యా గీతి సా గీతిమాగధీ స్మృతా ।

అర్థకాలవిపుత్తా చ విశ్లేయా త్వర్ద మాగధీ ॥ 172

ప్రతిపదార్థము యా గీతి = ఏగీతి, త్రైవిపుత్తా = మూడు వర్ణాయములు
వివృత్తమగునో, సా గీతి మాగధీ స్మృతా = ఆగీతి మాగధియనబడును,
అర్థకాలవిపుత్తా = అర్థకాలవివృత్తమైన గీతిక, అర్థమాగధీ విశ్లేయా =
అర్థమాగధిగా తెలియనగును (సంభావితా ?) = (సంభావితములు?)

తాత్పర్యము ఏగీతి మూడు వర్ణాయములు వివృత్తమగునో ఆగీతి
మాగధియనబడును, అర్థకాలవివృత్తమైనగీతిక అర్థమాగధిగా తెలియనగును
(సంభావితములు?)

అలంకారా మయా ప్రోత్తా యథావస్మనీశిత్రమ ॥

అథ గీతిం ప్రవక్ష్యామి ఛందోఽక్షర + + ++ ॥ 173

సంభావితా చ విశ్లేయా గుర్వక్షరమస్మృతా ।

పృథులాభ్యా చ విశ్లేయా అక్షరక్షరమస్మృతా ॥ 174

ప్రతిపదార్థము మునిశిత్రమ = మునిశ్రేష్ఠ, యథావత్ = ఉచ్చయచ్చట్లుగా,

మయా అలంకారా ప్రోక్తా = వాచే అలంకారములుచెప్పబడినవి, అథ = తరువాత, ఛందోక్షర సమన్వితాం = ఛందోక్షరములతో కూడిన, గీతిం ప్రవక్ష్యామః = గీతిని చెప్పుదును, గుర్వక్షరసమన్వితా = గుర్వక్షరములు కలది సంభాషితా విజ్ఞేయా = సంభాషిత యగును లఘుక్షరసమన్వితా పృథులా విజ్ఞేయా = లఘుక్షరములతో కూడినది పృథులగా తెలియదగినది

దక్షిణే మార్గపృథులా గీతి వార్తకే మార్గే సంభాషితా = దక్షిణమార్గ (మందు) దక్షిణమందు మార్గపృథులగీతియు, వార్తకమార్గమందు సంభాషితము, చిత్రేత్కార్గే మాగధి అష్టా కలా = చిత్రమార్గము(లం)నందు మాగధి అష్టకలాయుతము, తాలప్రయోగక్రమేణ = తాల ప్రయోగక్రమముచేతను

తాత్పర్యము మువిశ్రేష్ఠ! ఉప్పుదుష్టాన్నిగా వాచే అలంకారములు చెప్పబడినవి తరువాత ఛందోక్షరములతో కూడిన గీతిని చెప్పుదును గుర్వక్షరములు కలది సంభాషితయగును లఘుక్షరములతో కూడినది పృథులగాతెలియదగినది దక్షిణమార్గ(మందు)దక్షిణమందు మార్గపృథులగీతియు, వార్తకమార్గమందు సంభాషితము చిత్రమార్గమునందు మాగధి అష్టకలాయుతము తాల ప్రయోగ క్రమముచేతను

చిత్రే వైవళితే తాతే విజ్ఞేయా గీతిర్మాగధి :

వార్తకే ద్వికలా క్షేయా గీతి సంభాషితా ఋషై ॥ 175

ప్రతిసదార్థము ఏకకలే చిత్రే తాతే = ఏకకలాయుతమైన చిత్రముయొక్క తాలమందు, మాగధి గీతి విజ్ఞేయా = మాగధిగీతిగా తెలియదగినది వార్తకే = వార్తకమందు ద్వికలా సంభాషితా గీతి క్షేయా = ద్వికలాయుతమైన సంభాషితగీతిగా తెలియవలెను

తాత్పర్యము ఏకకలాయుతమైన చిత్రముయొక్క తాలమందు మాగధిగీతి తెలియదగినది వార్తకమందు ద్వికలాయుతమైన సంభాషితగీతిగా తెలియవలెను

దక్షిణే పృథులా గీతిప్రాల్లభేయా చతుష్కలే ।

అనేపైస విధానేన గాతవ్యా గీతయో బుద్ధి ||

176

ప్రతిపదార్థము చతుష్కలై దక్షిణే = చతుష్కలాయుతద్వైతమందు, తాలై = తాలములచే, పృథులా గీతి జ్ఞేయా = పృథులగీతి తెలియదగినది, అనేపైసవిధానేన = ఈప్రకారముగనే, గీతయ బుద్ధి గాతవ్యా = గీతులు పండితులచే గానముచేయదగినవి,

చిత్రే చైతన్యే ఏన తాల ర్క (?) = చిత్రమందేకలయందే తాలము చేయదగినది, తం ద్విమాత్రక ప్రయోగాత్ వార్తకే ద్వికలై ఏన తాల చతుర్మాత్రక ప్రయోగాత్ దక్షిణే చతుష్కల ఏన తాల అష్టమాత్రక ప్రయోగాత్ (ద్వి?) = దానిని ద్విమాత్రక ప్రయోగమువలన వార్తకమందు ద్వికలయందే తాలము, చతుర్మాత్రక ప్రయోగమువలన, దక్షిణమందు చతుష్కలయందే తాలము, అష్టమాత్రాప్రయోగమువలన (ద్వి?)

తాత్పర్యము చతుష్కలాయుత దక్షిణమందు తాలములచే పృథులగీతి తెలియదగినది, ఈప్రకారముగనే గీతులు పండితులచే గానముచేయదగినవి చిత్రమందే కలలయందే తాలముచేయదగినవి దానిని ద్విమాత్రక ప్రయోగమువలన దక్షిణమందు చతుష్కలయందే తాలము అష్టమాత్రాప్రయోగము వలన (ద్వి?)

ద్విగురుద్వివిప్యత్నాన చిత్రే గీతస్త్వ మాగధి |

సంభావితా గురుత్వవ్రౌ పృథులా దక్షిణే లఘు ||

177

ప్రతిపదార్థము ద్విగురు = రెండు గురువులు ద్వివిప్యత్నాన = రెండు వృత్తిములు కల, మాగధి గీత = మాగధిగీతము, చిత్రే = చిత్రమందగును దక్షిణే వృత్తే = దక్షిణ వృత్తియందు, గురు సంభావితా గురువు కల సంభావితయు, లఘు పృథులచే = లఘుపృథులయు అగును

యదా మాగధీ = మాగధిచేతి, అది సంభావితా పృథులా వార్తకే పెల్లెవోత్ దక్షిణే అరీత = ఏమట్లు సంభావితయు, పృథులవార్తక మందు పెల్లెవోమువలన దక్షిణ మందుచదువబడినది చిత్రవృత్తే అగత జాతి ప్రయోగా (?) = చిత్రవృత్తియందగతమైన జాతిప్రయోగము(?) వృత్తిర్నామ

చికధితం = వృత్తియనగా (చికధితము), అదా దక్షిణే వృత్తిశ్చేతి త్రేతిమూత్రా
అష్టే చతువతు ద్విక్రమేణ = అట్లే దక్షిణమందు వృత్తియని త్రిమూత్ర,
అష్టమూత్ర, నాల్గునాల్గు క్రమద్వయముచే (నగును), యదా -

తాత్పర్యము వెందు గురువులు వెందువృత్తములు కల మాగధిగీతము
చిత్రమందగును దక్షిణవృత్తియందు గురువుకల సంభావితయు,
అముస్యధులయు అగును

మాగధివలె (ఎల్లులవగా) పిమ్మట సంభావితయు, స్విదువార్తిక మందు
సంగ్రహము వలన దక్షిణ మందు చదువబడినది చిత్రవృత్తియందగతమైన
జాతిప్రయోగము(?) వృత్తియనగా (చికధితము) అట్లే దక్షిణమందు వృత్తియని
త్రిమూత్ర, అష్టమూత్ర, నాల్గునాల్గు క్రమద్వయముచే (నగును)

ద్రువకా సర్విణీ కృష్ణ్యా సర్విస్యభవసర్జితా ।

విక్షిప్తా పతాకా చ సతితా చాష్టమీ స్ఫుతా ॥ 178

ప్రతిపదార్థము ద్రువక సర్విణీ, కృష్ణ్యా, పర్తివీ, విసర్జిత, విక్షిప్త, పతాక, చ =
మరియు, అష్టమీ పతిత స్ఫుతా = ఎనిమిదవదిగా పతిత చెప్పబడినది

తాత్పర్యము ద్రువక, సర్విణీ కృష్ణ్యా, పర్తివీ, విసర్జిత, విక్షిప్త, పతాక, మరియు
ఎనిమిదవదిగా పతిత చెప్పబడినది

తత్ర ద్రువకాచ శబ్దస్యా (?) సర్విణీ నామాగా భవేత్ ।

కృష్ణ్యా దక్షిణలో యాతా పర్తివీ చాస్యభోగతా ॥ 179

విపర్తితా బహిర్యాతా విక్షిప్తా కూర్చితా భవేత్ ।

సతాకా చోర్ధ్వగా క్షేయా పవితా భ్రమిగా భవేత్ ॥ 180

ప్రతిపదార్థము తత్ర = అందు, ద్రువకాశ్చువ్య సర్విణీ నామాగా భవేత్ =
ద్రువకాశ్చుమునకు నామము (పదమ) గాపోవునది సర్విణీ (అగును), కృష్ణ్యా
దక్షిణత యాతా = కృష్ణ్య కుడివైపుగా వెళ్లునది, పర్తివీ అభోగతా = పర్తివీ
క్రిందుగా వెళ్లునది విపర్తితా బహి యాతా = విపర్తిత వెలుపలకు వెళ్లునది,
విక్షిప్తా కూర్చితా భవేత్ = విక్షిప్త కూర్చితమగును సతాకా ఊర్ధ్వగా క్షేయా =

పతాకపైకి వెళ్ళనదిగా తెలియవలెను, వనితా భ్రమిక్కు భవేత్ = వనిత
పర్యంతము తిరుగువదియగును, వార్తకే చ = వార్తకమందుకూడ

తాత్పర్యము ఇందు ద్రువకాశ్చమునకు ఏకమగా పోవువది సర్పిణీ అగును
కృష్ణ కుండవైపుగా వెళ్ళవది వర్తిని శ్రీందుగాపెళ్ళవది వివర్తత వెలుపలకు వెళ్ళవది
విశ్వై కూర్చితమగును పతాక పైకి వెళ్ళనదిగా తెలియవలెను వనిత పర్యంతము
తిరుగువదియగును వార్తకమందుకూడ,

"దక్షిణ చోర్ధ్వగా చిత్రే ద్వే తు ద్రువకా సర్పిణీ ।

కృష్ణై పద్మినీ + + + + + (?) ।" 181

ప్రతిపదార్థము చిత్రే = చిత్రమందు దక్షిణ = దక్షిణ, ద్రువకా సర్పిణీ ద్వే
తు = ద్రువకా సర్పిణీలు రెండును కూడ చోర్ధ్వగా = చోర్ధ్వములు కృష్ణై
పద్మినీ = కృష్ణ పద్మినులు + + + + + (?)

తాత్పర్యము చిత్రమందు దక్షిణ ద్రువక, సర్పిణీ, చోర్ధ్వముగా వెళ్ళవది
కృష్ణపద్మినులు

ప్రథమే మధ్యమాంగులీచో (?) ద్వితీయే సార్థవ + + ।

తృతీయే ముష్టిమోక్షశ్చ చతుర్థే కరపాతనా ।

ద్రువకా సర్పిణీ చిత్రే దక్షిణావితీ చితగీతా (?) । 182

ప్రతిపదార్థము ప్రథమే = మొదటిదానియందు మధ్యమాంగులీ =
మధ్యమాంగులీయు ద్వితీయే = రెండవదానియందు, సార్థవ + + =
సార్థవీయు తృతీయే = మూడవదానియందు, ముష్టిమోక్ష = ముష్టిమోక్షము
(పీడితీరి నిప్పులు), చతుర్థే కరపాతనా = వాల్గవయందు హస్తపాతనము ద్రువకా
సర్పిణీ = ద్రువక సర్పిణులు, చిత్రే = చిత్రమందు, దక్షిణావితీ = దక్షిణాయని,
చితగీతా (?) = చిత్రగీతములు (?)

తాత్పర్యము మొదటిదానియందు మధ్యమాంగులీయు, రెండవదానియందు
సార్థవీయు, మూడవదానియందు ముష్టిమోక్షము, వాల్గవదానియందు
హస్తపాతనము, ద్రువక - సర్పిణులు చిత్రమందు, దక్షిణాయని చిత్రగీతములు

ఉదయ వార్య ప్రవర్తనవశాత్ ప్రసీద్యాగత ప్రధాన దక్షిణావృత్తి ఉపధయప్రధానావృత్తి మాలిన్యి (?) వార్యప్రధాన చిత్రవృత్తి = ఉదయవార్య ప్రవర్తనమువలన ప్రసీద్ధి ఏమనగా అగీత (గీతవర్ణంలేము) ప్రధానదక్షిణావృత్తి ఉదయ ప్రధానవృత్తి మాలిన్యి వార్యప్రధానచిత్రవృత్తి, ఇదావీం ప్రాధాన్యం జ్ఞానయతి పాణిక్పతం వినర్తితం = ఇప్పుడు ప్రాధాన్యము పాణిక్పతవినర్తనము తెలుపుడంచేయుచున్నది, (ప్రాణిక్పతవినర్తిత ప్రాధాన్యము తెలుపు చేయుచున్నది)

తదుక్తా తాం యతి మార్గ ప్రాధాన్యాదాసాం యథా సంఖ్యం స్వరవ్యంజ కావీ(?) భవంతి = దావి నలన దెప్పబడిన తాల, యతి, మార్గప్రాధాన్యమువలన వీటికి యథాసంఖ్యముగా (లెక్కననుసరించి) స్వరవ్యంజకములగుచున్నవి

చిత్రేషమాయాతి+ద్రుతోలయ ఉపరిపాణి మోగదీనాముఖోఽ నయన వార్తిశ్రేస్తోతోగతా యతి మధ్య లయ సమపాణి సంభావితా = చిత్రమందు ద్రుతము,లయ, ఉపరిపాణి మోగదీ, సంబంధి మనాముఖ అనయనము, వార్తిశ్రమందు శ్రోతోగతమైన యతిమధ్యలయ సంభావితమనపాణి వచ్చుచున్నది అత్రగవోపలయన ఉద్యక్షిణి గోపుచ్ఛాయది (?) విలంబితోలయ అధమపాణి వృధులా గీతి తత్త్వం చావయన వృత్తివాం త వాద్యా సమానఅనమాన అగతదీక్షిగ్రహై కార్యం (?) = ఇందు గోపలయనము ఉద్యక్షిణిమందు గోపుచ్ఛమైనయెడల (?) విలంబిత లయ అధమపాణి, వృధులాగీతి తత్త్వఅనయనము వృద్ధుల వాద్యాసమానానమాన అగతాతిత గ్రహములచే చేయదగినది(?) తత్ర చిత్రేణవాగతోగ్రహ అభిప్రాయే (?) వార్యప్రయోగ పశ్యోత్ కలా వతుష్టయేఽ తీతే సతివార్యగ్రహ యోగ సోఽ ధ పాణిరుచ్యతే = అందు చిత్రమందవాగతగ్రహము, అభిప్రాయవార్యప్రయోగము, తరువాత కలావతుష్టమందు అతీతము కాగా వార్యగ్రహయోగము, అది అధమపాణిగా చెప్పబడుచున్నది తస్మాగదీనామ గీతం విసరీత యోజన యోచ్యతే = అ మోగదీయమ గీతము విసరీతయోజనగా కవలడుచున్నది

తద్యదా = అదిఎల్లనగా - దక్షిణి మార్గ ప్రవృత్తా గీతిర్యదాచిత్రే ప్రయుజ్యతే, తదా వృధులా గీతి మోగదీత్యుచ్యతే = దక్షిణమార్గమందు

ప్రవృత్తమైన గీతి ఏవిధముగా చిత్రమందు ఉపయోగింపబడునో (ప్రయోగింపబడునో) అట్లే వృధులా గీతి మోగియుని చెప్పుటకును, వృత్తిమార్గే చ చిత్రే యదా ప్రయుజ్యతే తదా సా మాగధి సంభాషితా శబ్దా వాద్యావ్యా (?) ద్వి పరివృత్త క్రమేణ యోజ్యతే = వృత్తిమార్గ చిత్రమందు ఎప్పుడు ప్రయుజ్యమగునో అప్పుడు ఆ మాగధి సంభాషితశబ్దములు వాద్య సంబంధి యగు రెండు వర్గాయములు పరివృత్తిక్రమముచే కలర్చబడినది

యోవర్ణక్షణి చ చిత్రో మార్గ ప్రయుజ్యతే = అంతవరకు దక్షిణాయము చిత్రమార్గము ప్రయోగింపబడును అవాపాదిక్రమేణ అష్టదా చతుర్థా చ ఇతి = అవాపాదిక్రమముచే 8,4 ఏధములని ఏవముక్షం భవతి = ఇట్లుచెప్పుటకున్నది, చిత్రే చ ద్విమాత్రాకాలా (?) పైన మాగధి గీతి సంభాషితయా గీత్యాప్రయుజ్యతే = చిత్రమందు ద్విమాత్రకాల (?) అదియు మాగధిగీతి సంభాషితగీతినే ప్రయోగింపబడుచున్నది తదా చతుర్మాత్రిక వృత్తిశబ్దేన ఉద్యతే = అప్పుడు చతుర్మాత్రిక వృత్తిశబ్దముచే చెప్పుటకుచున్నది యదా తు చిత్రే మాగధిగీతి సంభాషితశబ్దవాచ్యా ద్విగుణేతా అష్టమాత్రా వృధులాశబ్దవాచ్యా దక్షిణమార్గే భవతి = ఎప్పుడు చిత్రమందు మాగధిగీతి సంభాషితశబ్దవాచ్యమగునో(ను) ద్విగుణమిష్టమాత్రకమైప్పుడులాశబ్దవాచ్యమై దక్షిణమార్గమందునున్నది, త్రిత్రిప్పిన్నప్రీతి వృత్తిమాగధీయదా భవమీశం (?) పదం గీత్యా ప్రథమే కలం నిర్వాప్య విలంబిత అయేన యదాద్వితీయా కలా మధ్యమవయేన (?) దేవమిత్యనేన వరదేన శర్వమితి పహితేన గాయతి = మూడుమూడు నివృత్తులుకలదియు మూడావృత్తులుకల మాగధి ఏవిధముగా భవుడు ఈశుడు అయినవయేశ్వరసంబంధిపదముని గానముచేసి ద్రువమందు కలను సెనున్నేసేసి, విలంబితలయినే ఎప్పుడు రెండవ కల మధ్యమవయ(స్సు)చే (?) దేవుడు వరడుడు అనుటచే శర్వమనునది కూడ కలిపి గానముచేయుచున్నది(మన్నాడు) తత్రాపిచ తృతీయాం కలాద్రువవయేన దేవశర్వపదద్వయే పదే ఇతి పదద్వయేన పదే ఇతి పదాంతరపహితేన నిర్వాహయతి కలానయన్యాపాతనాత్ (?) = అందును మూడవదానిని ద్రువ వయముచే దేవ, శర్వపదద్వయమునందు పదే అను పదద్వయముచే పదేఅను మరియొక పదముతో కూడ కలానయన్యాపాతనము వలన

నిర్వహించజేయుచున్నది యదా - ఎట్లునగా - మామాసాసా । మాసాసామా ।
 ససమాసమ । మిరిచిని । మగధదేశోద్భవత్వాత్ మాగధీ = మగధదేశముందు
 పుట్టుటవలన మాగధీ (అయినది), అన్యే తు నివృత్తాం మాగధీం పరంతి అర్థమితి
 పెదసంబంధవర్జితపదత్వేన అర్థమాగధీ = కొందరు నివృత్తమాగధిని పఠించుచు
 అర్థమును పెదసంబంధియైన అర్థప్రతిపాదనచే అర్థమాగధియైనది, నవ
 పాదాద్యనివృత్తినివృత్తా ఎర్థ ప్రవృత్తినివృత్తిగ హేతు మంతివ్యా =
 పాదాద్యనివృత్తి నివృత్తియందర్థము ప్రవృత్తి నివృత్తిని పొందినవై హేతువుగా
 తలవరాదు, యత పామవేదగీత ప్రధాదేన ఆ వృత్తిస్వర్త ఆదియత ఇతి =
 ఏకాదశమువలన పామవేదగీత ప్రవీర్ణివలనే ఆ వృత్తులందు అర్థము
 అదరింపబడుచున్నది తదుక్తం = అదిచెప్పబడినది య ఉ వృత్తాత్మా
 జాతవేదసమితి = య ఉవృత్తిచే ఆర్పి జాతవేదమి. ఆత వేదశబ్దపర్యవేతా
 సంభావితా అపముప్రయోజ (?) మృదులాభాయస్త్యాత్ పద్యగ్రామవ్య
 పుదులేత్యుక్త్యా స్వరతాను ఇతిమార్గలయా మార్గితయో గీతి విధా లయ
 ప్రయోగే వచనా ద్రష్టవ్యా (?) = ఇందు వేదశబ్దపర్యవేతములైన సంభావితలయు
 ప్రయోజ(?) పుదులాభిక్యతవలన పద్యగ్రామమువకు పుదులయని పలికి
 స్వరతాను అని మార్గలయ, మార్గత్రయమైనగీతి విధియందు
 లయప్రయోగమందు తొమ్మిదివిధములుగా చూడదగినవి, లయపంప్రయోగం
 దర్శయతి = లయ సంప్రయోగము చూపుచున్నాడు- దక్షిణోమార్గో వార్తికో
 మార్గశ్చిత్రమార్గ ఇతి = దక్షిణమార్గము, వార్తికమార్గము చిత్రమార్గము అని
 దక్షిణావృత్తో లయత్రయం వార్తికమార్గశ్చిత్రమార్గో ధ్రువమార్గ
 శూన్యమార్గశ్చేతి = దక్షిణావృత్తము లయత్రయము వార్తికమార్గము,
 చిత్రమార్గము, ధ్రువమార్గము అని, వృత్తి మార్గప్రవృత్తి లయత్రయం చిత్రమార్గో
 ధ్రువమార్గ శూన్యమార్గశ్చేతి = వృత్తి మార్గప్రవృత్తియందు, లయత్రయము
 చిత్రమార్గము ధ్రువమార్గము శూన్యమార్గము అని చిత్రే లయత్రయం ఏవం
 వచనా లయయోగ చిత్రాదిమార్గేషు ద్రష్టవ్య = చిత్రమందు లయత్రయము
 ఇట్లు తొమ్మిదివిధములుగా లయయోగము చిత్రాదిమార్గములందు
 చూడదగినవి, ఇతి గీత్యర్థాయే ప్రతిపావితం = అని గీత్యర్థాయనుండు
 ప్రతిపాదించబడినది, యదా । చిత్ర ఏకో గురు ఏకో లఘు ఏకో ద్రుతం =

చిత్రమందు ఒక గురువు, ఒక లఘువు, ఒక ద్రుతము

ఏకద్విగుణో వృత్తౌ తద్విగుణో దక్షిణీ తథా ।

ద్విమాత్రా స్యాత్ కలాచిత్రే చతుర్మాత్రా తు వార్తికే ॥ 183

ప్రతిపదాక్షము వృత్తౌ = వృత్తియందు, ఏకద్విగుణ = ఏకము
ద్విగుణమగును, తథా = అట్లే దక్షిణీ = దక్షిణావృత్తియందు, తద్విగుణ =
దానికి ద్విగుణము ద్విమాత్రా స్యాత్ కలాచిత్రే = కలాచిత్రమందు
ద్విమాత్రకమగును, వార్తికే = వార్తికమందు, చతుర్మాత్రా స్యాత్ =
చతుర్మాత్రకమగును

తాత్పర్యము వృత్తియందు ఏకము ద్విగుణమగును అట్లే దక్షిణావృత్తియందు
దానికి ద్విగుణము కలాచిత్రమందు ద్విమాత్రకమగును వార్తికమందు
చతుర్మాత్రకమగును

అష్టమాత్రా తు విద్యర్థి దక్షిణీ సముదాహృతా ।

వార్తికే దక్షిణీ ఇతి ॥

ప్రతిపదాక్షము దక్షిణీ = దక్షిణావృత్తియందు, అష్టమాత్రా సముదాహృతా =
అష్టమాత్రలు ఉదహరింపబడినవి వార్తికే = వార్తికమందు, దక్షిణీ =
దక్షిణమందు ఇతి = అని

తాత్పర్యము దక్షిణావృత్తియందు అష్టమాత్రలు ఉదహరింపబడినవి
వార్తికమందు దక్షిణమందు అని

ఇదానీం అవసర ప్రాప్తివాం జాతీవాముద్దేశమాహ = ఇప్పుడు
అవసరముగా ప్రాప్తించిన జాతుల ఉద్దేశముచెప్పుచున్నాడు తత్ర జాతయో
ఆష్టాదశ ఏత = అందు జాతులు 18 మాత్రమే, ఏతా సమాంశభేదేన శతం
చత్వారింశదధికం సంఖ్యయా భవంతి = ఇవి సమ, అంశభేదముచే గణనచేత
140 అగుచున్నవి, తత్ర స్వరే = అందు స్వరమందు

సాధారణ కృతాస్తోత్ర నిక్షేపా జాతయో బుధి ॥

మధ్యమా సుత్పరీ చైవ తథా నై సక్తమధ్యమా ।

ప్రతిపదార్థము సాధారణ కృతా జాతయ = సాధారణ కృతములైన జాతులు
 తీవ్ర విజ్ఞేయా = మూడుగా తెలియవగును, తే = అని, మధ్యమా మత్స్యీ
 పేదమధ్యమా = మధ్యమ మత్స్యీ పక్షమధ్యము అని, ఇతి ప్తు పక్షగ్రామ్యాశ్రయ =
 ఇట్లు ఏడు పక్షగ్రామ్యాశ్రయములు

గాత్పర్యము సాధారణ కృతములైన జాతులు మూడుగాతెలియవగును అని
 మధ్యమ, మత్స్యీ పక్షమధ్యములు ఇట్లు ఏడు పక్షగ్రామ్యాశ్రయములు

గాంధారీ మధ్యమా చైవ పంచమీ చ తతైవ హి || 185

గాంధారోదీచ్య వా చైవ తథాగాంధారపంచమీ ।
 తతశ్చ రక్తగాంధారీ మధ్యమోదీచ్యవా తథా । 186

అంధ్రీ చ సందయంతి చ కర్నాటస్వధ కైశికీ ।
 ఏవమేకాదశ జ్ఞేయా మధ్యమగ్రామిసంశ్రయా ॥ 187

ప్రతిపదార్థము గాంధారీ, మధ్యమ, పంచమీ, గాంధారోదీచ్యవా, గాంధారపంచమీ,
 రక్తగాంధారీ, మధ్యమోదీచ్యవా, అంధ్రీ, సందయంతి, కర్నాట, కైశికీ ఏవం=
 ఇట్లు మధ్యమగ్రామ్యాశ్రయములు, ఏకాదశవిజ్ఞేయా = 11 గా తెలియదగినవి

అభ్య అష్టాదశ జాతిభ్య పప్తస్వరాభ్యాశ్చ ఉక్తా ద్విధా శుద్ధా వికృతాశ్చ
 ఇతి = ఈ 18 జాతులనుండి పప్తస్వరములు శుద్ధములు, వికృతములు అని
 రెండు విధములుగ చెప్పబడినవి, తత్ర శుద్ధా అమ్యావస్వరా స్వరస్వర
 గ్రాహ్యాసాశ్చ (1) ఏభ్య లక్షణేభ్య అస్యతమేన ద్వాభ్యాం బహుభిర్వా
 లక్షణైర్వాయాపి తుష్టా (2) న్యానవర్ణం వికృతసంజ్ఞా దయంతి = అందు శుద్ధము
 తమ్యవశాని స్వరములు కలది (సంపూర్ణస్వరములుకలది) స్వరస్వర
 గ్రాహములు వ్యాపములు కలదియు, ఈలక్షణములనుండి ఒకదానిచే రెండు
 లక్షణములచేగాని, అనేక లక్షణములచే గాని ఏది సంతుష్టము, వ్యాపములేనిది
 అగునో అని వికృతములగుచున్నవి, తత్ర వ్యాప వలమోహ = అందు
 న్యాపలక్షణము చెప్పుచున్నాడు, తత్ర వ్యాప విధో యజ్ఞాతయ శుద్ధా తామ
 నామకారి (3) యో వ్యాప నియమేవ మంద్రోధవతి = అందు వ్యాపవిధియందు
 ఏజాతులు శుద్ధములో వాటిలో నామకారి (4) ఏన్యానమో అది నియమముచే

మండ్రమగుచున్నది, వికృతాను చ నామక వికారీ (?) నా మండ్రో
భవతీత్యనియమః = వికృతములందు నామవికారిగాని మండ్రమగువను
నియమములేదు తద్రత కుద్దావాం జాతీవాం కుద్దత్వం వికృతత్వంచ
రూపిద్యయమస్తి = అందు కుద్దజాతులకు కుద్దత్వము, వికృతత్వము
ఆమరెందు రూపములు కలవు ఏకాదశావాం జాతీవాం వికృతోద్భవత్వాత్
వికృతత్వమేవ రూపంభవతి = 11 జాతులయొక్క వికృతిమునుండి పుట్టుట
వలన వికృత త్వరూపము ఆగుచున్నది, నను కుద్దత్వమితి కుత ఏతత్ ? =
ఓయీ ! కుద్దత్వమనునది ఎక్కడిది?, తా హి వరస్పదసంపర్కాత్ జాయంతే =
ఆచి అవోచ సంబంధమువలన పుట్టుచున్నది, తదాచాహ భరత -

కుద్దా వికృతాశ్చైవ హి సమనాయాభాతయస్మి జాయంతే ।

పునరేవాకుద్దకృతా భవంత్యభైకాదశపరాస్మి ॥

తాపాం యాన్తు విప్రుల్లా స్వరేష్వధాంశేష జాతిషు చ ।

జాతీస్తా వక్ష్యామి సంక్షేపేణ క్రమేణ వైదాత్ర ॥

ప్రతీపదార్థము కుద్దా వికృతా జాతయ = కుద్దవికృతజాతులు, సమనాయాత్
జాయంతే = సమనాయసంబంధమువలన పుట్టుచున్నవి, పునరేవ = మరల,
అకుద్దకృతా = వికృతములు, అథ = తరువాత, ఏకాదశపరా భవంతి = 11
విధములగుచున్నవి, తాపాం = వాటిలో స్వరము = స్వరములందు, అంశేషుః =
అంశములందు, జాతిషు చ = జాతులయందును, యా విప్రుల్లా =
వివిచిన్ముఖములో, తా జాతీ = అజాతులను, క్రమేణ = క్రమముగా సంక్షేపేణ =
సంక్షిప్తముగా, వక్ష్యామి = చెప్పుదుము

తాత్పర్యము కుద్దవికృతజాతులు సమనాయసంబంధమువలన పుట్టుచున్నవి
మరల వికృతములు తరువాత 11 విధములగుచున్నవి వాటిలో స్వరములందు
అంశములందు జాతులయందును వివిచిన్ముఖములో అజాతులను క్రమముగా
సంక్షిప్తముగా చెప్పుదుము

షడ్జాయా మధ్యమాయాశ్చ సంకర్శాత్ షడ్జమధ్యమా ।

షడ్జాయాశ్చ గాంధార్యా జాయతే షడ్జైకీ ॥

ప్రతిపదార్థము పద్మాయా మధ్యమాయాశ్చ సంసర్గాత్ =
పద్మమధ్యములనంటొగము వలన, పద్మమధ్యమా జాయతే = పద్మమధ్యము
జనించుచున్నది, పద్మాయా గాంధార్యా సంసర్గాత్ పద్మైశికీ జాయతే =
పద్మగాంధారముల సంబంధమువలన పద్మైశికీ పుట్టుచున్నది

తాత్పర్యము పద్మమధ్యములు సంయోగమువలన పద్మమధ్యము
జనించుచున్నది పద్మగాంధారముల సంబంధమువలన పద్మైశికీ పుట్టుచున్నది

తయోరేవ సరైవత్యో షడ్దోదీచ్యవతి భవేత్ .

ఆపాం సమధ్యమానాం తు గాంధారోదీచ్యవా భవేత్ .

ప్రతిపదార్థము తయోరేవ సరైవత్యో = రైవతసహిత పద్మగాంధారసంబంధము
వలన, షడ్దోదీచ్యవతి భవేత్ = షడ్దోదీచ్యవతి యగును, సమధ్యమానాం ఆపాం
సంసర్గాత్ = మధ్యమసహితములైన నీటి కలయిక వలన గాంధారోదీచ్యవా
భవేత్ = గాంధారోదీచ్యవయగును

తాత్పర్యము రైవతసహిత పద్మగాంధార సంబంధమువలన షడ్దోదీచ్యవతి
యగును మధ్యమసహితములైన నీటి కలయిక వలన గాంధారోదీచ్యవయగును

గాంధార్యా మధ్యమాయాశ్చ సంసర్మాశ్చైవ సంకరాత్ .

సరైవతీవామపాం తు మధ్యమోదీచ్యవా భవేత్ .

ప్రతిపదార్థము గాంధార్యా = గాంధారియొక్కయు, మధ్యమాయా =
మధ్యమయొక్కయు, సంసర్మా సంకరాత్ = సంసమయొక్క
సంసర్గమువలన, సరైవతీనాం ఆపాం = రైవతసహితములైననీటి యొక్క
కలయిక వలన, మధ్యమోదీచ్యవా భవేత్ = మధ్యమోదీచ్యవయగును

తాత్పర్యము గాంధారియొక్కయు మధ్యయొక్కయు
సంసమయొక్కయు సంసర్గమువలన రైవతసహితములైన నీటి యొక్క
కలయికవలన మధ్యమోదీచ్యవయగును

ఆపాం ప్యాత్ తత్తగాంధారి వైషాదీ చేచ్చతుర్జితా .

అర్జభ్యాస్తు భవేద్భృంగీ గాంధార్యాశ్చైవ సంకరాత్ .

ప్రతిపదార్థము అసాం = వీటికి, వైషాది చతుర్థికా చేత = వైషాది వాల్లవదిగా కలసివచో, రక్షగాంధారి స్వాత్ = రక్షగాంధారియగును, ఆర్థవ్యా గాంధార్యాశ్చ సంకరాత్ = రిషభ, గాంధారులసంయోగమువలన, అంద్రీ భవేత్ = అంద్రీయగును

తాత్పర్యము వీటికి వైషాది వాల్లవదిగా కలసివచో రక్షగాంధారియగును రిషభగాంధారులసంయోగమువలన అంద్రీయగును

అనయోష్ట సంచయ్యో సందయంతి ప్రజాయతే ।

సప్తిషాదా స్వగాంధార్యా కుర్యు కార్మారవీమిమామ్ ॥

ప్రతిపదార్థము సంచయ్యో అనయో సంకరాత్ = సంచయి సహితములైన ఈ రెండింటి సంకరమువలన, సందయంతి ప్రజాయతే = వందయంతి పుట్టుచున్నది, సప్తిషాదా = విషాదముతో కూడ స్వగాంధారియొక్క కలయికవలన ఇమాం కార్మారవీం కుర్యు = ఈకార్యరవిని చేయుచున్నారు

తాత్పర్యము సంచయి సహితములైన వీటిసంకరమువలన వందయంతి పుట్టుచున్నది విషాదముతో కూడ స్వగాంధారియొక్క కలయికవలన ఈకార్యరవిని చేయుచున్నారు

గాంధారీ సంచమీ చైవ తథా గాంధారీసంచమీ ।

అర్హీ చైవరీ వర్హా కైశికీమితి సంకరా ॥

ప్రతిపదార్థము గాంధారీ సంచమీన = గాంధారి, సంచమీల సంసర్గమువలన, గాంధారసంచమీయగును, అర్హీ చైవరీవర్హా = రిషభిచైవరీవర్హములు (విహీనములు), కైశికీం ఇతి = కైశికీని యని, సంకరా = సంకీర్ణములు

ఇదావీం విభాగమాహు - ఇప్పుడు విభాగమును చెప్పుచున్నారు -

తాత్పర్యము గాంధారి, సంచమీల సంసర్గమువలన గాంధారసంచమీయగును రిషభిచైవరీ వర్హములు (విహీనములు) కైశికీనియని సంకీర్ణములు ఇప్పుడు విభాగమును చెప్పుచున్నారు -

చతస్రో జాతయో నిత్యం క్షేయా పత్రస్వరా ఋతై ।

చతస్ర పట్ స్వరాశ్చాద్యా దశపంచస్వరా స్మృతా ॥ 188

ప్రతిపదార్థము చతస్ర జాతయ = నాలుగు జాతులు, పంచస్వరా = పంచస్వరములు, విత్యం = ఎల్లప్పుడు, ఐదై శ్లేయా = పండితులచే తెలియదగినవి, చతస్ర = నాలుగది, పట్స్వరా = అరుస్వరములుగలది, ఆద్యా = మొదటిది, దశపంచస్వరా = 15 స్వరములు, స్మృతా = స్మరింపబడినవి, ఏతదేవ స్మృతంభవతి = ఇదియే స్మృతమగుచున్నది
తాత్పర్యము నాలుగుజాతులు, పంచస్వరములు ఎల్లప్పుడు పండితులచే తెలియదగినవి నాలుగిది అరుస్వరములు గలది మొదటిది 15 స్వరములుకలదిగా స్మరింపబడినవి ఇదియే స్మృతమగుచున్నది

మధ్యమోదీచ్యవా చైవ తథా వై పద్మైశిశీ ।

కాశ్మాకీ చ సంపూర్ణా తథా గాంధారపంచమి ॥ 189

ప్రతిపదార్థము మధ్యమోదీచ్యవా, పద్మైశిశీ, కాశ్మాకీ, గాంధారపంచమి, సంపూర్ణా = సంపూర్ణస్వరములు కలవి

తాత్పర్యము మధ్యమోదీచ్యవా, పద్మైశిశీ, కాశ్మాకీ, గాంధారపంచమి సంపూర్ణస్వరములు కలవి

షడ్జాంధ్రీ నందయంతీ చ గాంధారోదీచ్యవా తథా ।

చతస్ర పట్ స్వరా హ్యేతా శ్లేయా పంచస్వరా సరా ॥ 190

ప్రతిపదార్థము షడ్జ, అంధ్రీ, నందయంతీ, గాంధారోదీచ్యవా, ఏతా చతస్ర = ఈనాలుగు, పట్స్వరా = పట్స్వరములుగలవి, సరా = మిగిలినవి పంచస్వరా = పంచస్వరములుగలవి

తాత్పర్యము షడ్జ, అంధ్రీ, నందయంతీ, గాంధారోదీచ్యవా, ఈనాలుగు పట్స్వరములు గలవి మిగిలినవి పంచస్వరములు గలవి

విషాదవత్సర్పణీ+ చైవతీ షడ్జమధ్యమా ।

షడ్జోదీచ్య పతి చైవ పంచషడ్జా త్రిధా స్మృతా ॥⁽¹⁾ 191

గాంధారీ రక్షగాంధారీ మధ్యమా పంచమి తథా ।

తైశికి దేవివిశ్లేయా సంధితే మధ్యమశ్రితా ।

192

ప్రతిపదార్థము నిహారవతి, రిమిరి+ ధైవతి, పద్మమధ్యమా, పద్మోదీచ్యవతి, సంధపెద్దా = ఈ ఐదు పద్ధములు, తిద్రా ప్పుతా = మూడు విధములుగా చెప్పబడినవి గాంధారి, రత్నగాంధారి, మధ్యమా, సంధమి, తైశికి, ఏతే సంధ = ఈ ఐదును మధ్యమశ్రితా విశ్లేయా = మధ్యమశ్రితములుగా తెలియదగినవి తాత్పర్యము నిహారవతి, రిమిరి ధైవతి, పద్మమధ్యమా, పద్మోదీచ్యవతి, ఈ ఐదుపద్ధములు మూడువిధములుగా చెప్పబడినవి గాంధారి, రత్నగాంధారి, మధ్యమా, సంధమి, తైశికి, ఈ ఐదును మధ్యమశ్రితములుగా తెలియదగినవి

పద్మగ్రామే తు విశ్లేయా గాంధారోదీచ్యవా బుధై ।

అంద్రీ చ సంధయంతి చ మధ్యమగ్రామసంశ్రయా ॥ 193

ఏవమేతా బుధైరీశ్లేయా ద్వా గ్రామికో విభాగతః ।

యాస్తా సప్తస్వరా శ్లేయా యాశ్చితా పక్షస్వరా స్పృతా ॥ 194

కృదిత్ పాదవితాస్తస్మి పక్షే తామవీరీకృతా ॥ 195

ప్రతిపదార్థము పద్మగ్రామే = పద్మగ్రామమందు, గాంధారోదీచ్యవా విశ్లేయా = గాంధారోదీచ్యవగ తెలియదగినవి, అంద్రీ, సంధయంతి, మధ్యమగ్రామసంశ్రయా = మధ్యమగ్రామము నాశ్రయించినవి ఏవం = ఇట్లు ఏతా = ఇవి, విభాగత = విభాగముచే ద్వాగ్రామికో శ్లేయా = రెండు గ్రామములకు చెందినవిగా తెలియదగినవి, యా సప్తస్వరా శ్లేయా = ఏవి సప్తస్వరములు కలవియో, తా = అవి, యా పక్ష స్వరా = ఏవి పక్ష స్వరముతో, ఏతాశ్చ = అవి, కృదిత్ = ఒకచోట, పాదవితా = పాదవితములు, పక్షే = పక్షమునందు, ఔదువీరీకృతా = ఔదువీరములుగా చేయబడినవి

తాత్పర్యము పద్మగ్రామమందు గాంధారోదీచ్యవగ తెలియదగినవి అంద్రీ, సంధయంతి మధ్యమగ్రామమునాశ్రయించినవి ఇట్లు ఇవి విభాగముచే రెండు గ్రామములకు చెందినవిగా తెలియదగినవి ఏవి సప్తస్వరముకలవియో అవి, ఏవి పక్ష స్వరముతోఅనియును ఒకచోట పాదవితములు, పక్షమునందు ఔదువీరములుగా చేయబడినవి

ఇదావీం లక్షణమహా = ఇప్పుడు లక్షణమును చెప్పుచున్నాడు -

శ్రుతిగ్రహస్యలాదిసమాహౌత్ జాతయంతే జాతయ = శ్రుతిగ్రహ
స్వరముమొదలగు సముదాయమువలన జాతులు పుట్టుచున్నవి, అతో
జాతయ ఇత్యుద్యంతే = అందుచే జాతులని చెప్పబడుచున్నవి, యస్మాద్భూయంతే
రసప్రతీతి అరభ్యత ఇతి జాతయ = దేనివలన రసప్రతీతికల్గునో అందువలన
జాతులు అగుచున్నవి అదనా సకలస్య రాగాదేర్థవ్యహేతుత్వాజ్ఞాతయ ఇతి =
లేక సమస్త రాగాదుల జననకారణముగా జారులగుచున్నవని యుద్వా జాయన్తే
ఇతి జాతయ = లేక పుట్టుచున్నవిగాన జాతులని యుద్వా
నరాణాంబ్రాహ్మణత్వాదయో జాతయ = ఓదా - మనుష్యులలో
బ్రాహ్మణత్వాది జాతులు, శుద్ధాశ్చ వికృతాశ్చైవ - మత్రాపి జాతిలక్షణం =
శుద్ధములని, వికృతములని ఇట్లు ఇక్కడ కూడ జాతిలక్షణము

ఇదావీం విశేషలక్షణ మహా = ఇప్పుడు విశేషలక్షణము చెప్పుచున్నాడు -

గ్రహాంశో తారమంద్రా చ సాదవౌడనితే తథా ।

అల్పత్వంచ బహుత్వంచ వ్యాపౌఽపవ్యాపే పితవ ॥ 196

జ్ఞాయతే తద్యథా జాతి దేశజాతీయలక్షణా ।

లక్షణం దశకస్యస్య సంక్షేపేణాభిధీయతే ॥ 197

ప్రతిపదార్థము గ్రహాంశో = గ్రహాంశములు, తారమంద్రా = తారమంద్రములు,
సాదవౌడనితే = సాదవ, ఐడవములు, అల్పత్వంచ = అల్పత్వము, బహుత్వంచ =
బహుత్వము, వ్యాపౌ అపవ్యాపశ్చ = వ్యాప అపవ్యాపములు, తద్యథా దేశజాతీయ
లక్షణాజ్ఞాయతే = దేశ జాతీయ లక్షణము కలదిగా తెలియుటచున్నది, అస్య
దశకస్య అపి సంక్షేపేణ లక్షణం అభిధీయతే = ఈ పదింటికీ లక్షణము
సంగ్రహముగా చెప్పబడుచున్నది

తత్ర ఆదా జాత్యాదిప్రయోగ గృహ్యతే యేన అశో గ్రహా = ఇందు
మొదట దేనిచేతను, జాత్యాదుల ప్రయోగము గ్రహించబడునో అది గ్రహము,
అంశవర్తివస్తి భేదవిన్యో బోధ్యవ్య = అంశమందున్న 60 భేదములకంటే
దీనిష్టమైనదిగ తెలియదగినది నష్టవం గ్రహాంశయో శో భేద = ఓయీ !

అట్లును గ్రహము, అంశములకు లేదాపిమ్? ఉచ్చతే = చెప్పబడుచున్నది, అంశో వాద్యేన పరం, గ్రహస్తు వాద్యాదిభేదభిన్నః చతుర్విధః = అంశము వాద్యమందే, గ్రహమునూత్రము వాద్యాదిభేదభిన్నమై నాలుగిదములగును యుద్వా ప్రధానాప్రధానకృతో భేద = లేక ప్రధానము, అప్రధానములనట్లనైన భేదము, గ్రహో వ్యాప్రధానభూత = గ్రహము అప్రధానమైనది నను కథం అంశస్త్వైవ ప్రారావ్యముచ్చతే = అంశమునలే ఎట్లు ప్రారావ్యము చెప్పబడినది?, రాగజనకత్వాత్ వ్యాపకత్వాచ్చ అంశస్త్వైవ ప్రారావ్యం = రాగజనకత్వమువలన, వ్యాపకత్వమువలనకూడ అంశమునకే ప్రధానత్వము, యుద్వపి పర్వజాతీనాం గ్రహోఽంశశ్చ ప్రధానీభూత ఇతి ఉత్పర్గ సిద్ధం = పర్వజాతులకు గ్రహము, అంశమును కూడ ప్రధానము అనునది సాధారణసిద్ధము, తదాపి సంవాద్యనువాదివిధివా తోర్యతే = పంచాది అనువాదివిధినే ప్రయత్నితము తదాపి ప్రధమపత్యుష్ణగీతేషు మండ్రప్రకృతో విశేష నియుచు, ప్రధమే సంవాదిత్వాత్ కథం భేదప్రయోగ = అయినను ప్రధమ, చతుర్థ, పంచ గీతములందు మండ్రప్రకృత విశేషనియుచుము ప్రధమమందు సంవాదిత్వమువలన ఎటు భేదప్రయోగము, పద్ధతీవ్యవచుధ్యమోదీవ్యవా రక్షగాంధారిగాంధారి పంచమీనాం తు గ్రహో వివాది త్యేన(?) గ్రహస్తు అర్హభి దైవతి నిషాదవత్కంధి పట్టకైశికి పద్ధమధ్యమా చ ఇతి = పద్ధతీవ్యవచుధ్యమోదీవ్యవ రక్షగాంధారి, గాంధారి, పంచమీలకు గ్రహములు వివాదిత్యముచే, గ్రహమునూత్రము రిషభి, దైవతి, నిషాదవతి, అంధిపట్టకైశికి పద్ధమధ్యమును, ఏనం నందయంత్యామితి గ్రహవిధి = ఇట్లే నందయంతియందును గ్రహవిధి, తదావాచా భరత = అట్లే భరతుడు చెప్పుచున్నాడు -

“గ్రహస్తు పర్వజాతీనామంశవత్ పరికీర్తితః ।

యత్ ప్రపుల్లీ భవేద్ గేయ సోఽంశో గ్రహవికల్పతః ॥”

ప్రతిపదార్థము గ్రహః = గ్రహము, పర్వజాతీనాం = అన్నిజాతులకు, అంశవత్ పరికీర్తిత = అంశమువలె చెప్పబడినది, యత్ గేయ = ఏగేయము, ప్రపుల్ల భవేత్ = ప్రపుల్లమగునో, సో = అది, గ్రహవికల్పతః = గ్రహవైకల్పముచే, అంశ = అంశము,

అదాంశ కర్మతే = తరువాత అంశము చెప్పబడుచున్నది, అంశవిభాగం.
 స దశవిధో బోధ్యవ్య = ఆయంశవిభాగము 10 విధములుగా తెలియుచున్నది,
 యస్మిన్మంత్రే క్రియమాణే రాగాభివ్యక్తిర్భవతి సోఽంశ = యే అంశము
 చేయబడగా రాగము అభివ్యక్తము (స్పష్టము) అగునో అది అంశము,
 యస్మాద్వారభ్య గీత ప్రవర్తతే = దేనిమండి మొదలుకొని గీతము ప్రవర్తించునో
 వగ్రవాప్సరిత స్వాంతో ద్వితీయా తారమంద్రాభివ్యక్తికీ హేతు స్వాంత తృతీయ
 పంచమస్వరమారోహణం తారం కదాచిత్ పష్టస్వరారోహణం పితార =
 గ్రహస్వరీతము నుండి స్వాంతద్వితీయము తారమంద్రాభివ్యక్తికీ హేతువు
 స్వాంతము తృతీయము పంచమస్వర ఆరోహణము తారము ఒక్కొక్కప్పుడు
 పష్టస్వర ఆరోహణము పితారము, తదా గాంధార్యా పక్ష తార = అట్లే
 గాంధారికీ పక్షము తారము, విధవిధసా యదా
 తారవియోమకమంద్రవియోమకస్వరోఽప్యంశసప్తస్వరారోహణా = ఎట్లు
 తారవియోమక మంద్రవియోమకస్వరముకూడ అంశసప్తస్వరారోహణము కలది
 యదా మంద్రాంశాయా పక్షసంస్థానే = ఎట్లనగా మంద్రాంశమునకు పక్ష
 సంస్థానమందు- సాసాసాదా ఇతి = అవి, యశ్చ బహువ్రత్యాగతర సోఽ
 ప్యంశ = ఏది అనేకముగా వ్రత్యాగించబడునో అదికూడ అంశస్వరము, యో
 రాగవ్య విషయత్వేన ఆవర్జిత స్వర సోఽప్యంశ = ఏది రాగమునకు
 విషయముగానుండునో ఆస్వరముకూడ అంశమగును, యత్ర గీతమితి
 సమాప్తిరితి పంభావ్యతే సోఽవన్యాస = ఎక్కడ గీతమని, సమాప్తియని
 తలచబడునో అది అవన్యాసము, సర్వవిదారీ మధ్యమో భవతి = సమస్త
 విదారిస్వరము మధ్యమమగును, సా చ విదారీ ద్వివిదా = అవిదారి
 రెండువిధములు, గీతవిదారీ పదవిదారీ వేతి = గీత విదారి, పదవిదారియుని
 నను విదారీశబ్దేన కిముచ్యతే = ఓయీ ! విదారీశబ్దముచేతమి చెప్పబడుచున్నది
 పాదానాం స్వాధిత్వారి విదారణా ఖండన మితి యావత్ = పాదములతోనగును
 అను విదారణ ఖండనమని (ఉదా), గీతకేళీ గీత ఖండమితి యావత్ = గీతకేళి
 గీతఖండమనునది (యగును)

ఇదానిం స వ్యాసోఽభీరీయతే = ఇప్పుడావ్యాసము చెప్పబడుచున్నది
 తత్ర ప్రథమవిదారీ మధ్యే వ్యాసస్వరా ప్రయుక్తా = అందు ప్రథమవిదారిలో

న్యాసస్వరములు ప్రయోగింపబడినవి. సన్యాస సోఽ భిదీయతే = అది సన్యాసమనబడును అంశస్య విదారి యదా వభవతి ప్రథమవిదార్యాంతే ర్వాది ప్రవృత్తౌ యదా స భవతి, తదాశీ సన్యాస ఇత్యర్థ = అంశమునకు విదారి ఎట్లుకాదో, ప్రథమ విదారి చివరర్వాది ప్రవృత్తిమొప్పుదగునో అప్పుడు సన్యాసమని అర్థము.

ఇదాపిం విన్యాసమహా - ఇప్పుడు విన్యాసమును చెప్పుచున్నాడు- ఏష ఏవ తు సన్యాస స్వర పదాంతే విన్యస్యతే తదావిన్యాస = ఈ సన్యాసస్వరమే పదాంతమందుంచబడిన యీదల నప్పుడు విన్యాసమగును, అత ఏవ తదుక్తం భవతి = అందుకనే అది చెప్పబడుచున్నది

అంశస్య సంవాదీవా భవతి యస్మాచ్చైవ ప్రవర్తతే ।

నేతాదతారమంద్రాణాం యోత్యర్థ ముపలభ్యతే ॥ 197

గ్రహసన్యాసవిన్యాససన్యాస గోచర ।

అనువృత్తశ్చ యశ్చేహ సోఽంశ స్వాత్థశలక్షణ ॥ 198

ప్రతిపదార్థము యస్మాత్ ప్రవర్తతే = దేవినలన ప్రవర్తించునో, తస్మాత్ = అందునలన అంశస్య సంవాదీ వా భవతి = అంశమునకు సంవాదిగావి యగుచున్నది తారమంద్రాణాం నేతా య అత్యర్థం ఉపలభ్యతే = ఏది తారమంద్రములకు నేత మిక్కిలిగా యగునో యగుచున్నది గ్రహ, అపవ్యాస, విన్యాస, పిన్యాస, న్యాస గోచరములు, అనువృత్తము, య = ఏది, ఇహ = ఇక్కడ యగునో, స = ఆ, అంశ = అంశము, దశలక్షణ స్వాత్ = పదిలక్షణములుకలదగును

ఇదాపిం తారలక్షణముచ్యతే = ఇప్పుడు తారలక్షణము చెప్పబడుచున్నది. బలవతి శ్రుతికేంశే దుష్టేర్భులేణాంశే అంశస్వర ప్రయోగాదారభ్య పంచస్వరపదా తార గతి = బలవంతమైన (స్థిరమైన) శ్రుతి గతి అంశమందు, దుర్భలాంశమందు అంశ స్వరప్రయోగమునుండి ప్రారంభించి పంచస్వరపరమైనది తారగతి (గమనము), కిముక్తం భవతి = ఏమి చెప్పబడుచున్నది, పంచ స్వరమారోహణం తార ఇతి, చతుస్స్వరమారోహణం

తార ఇతి = పంచస్వరాలోహణము తారమని, చతు స్వరమలోహణము తారమని, పంచయంతి యదా - సానరిగపా । ఇతి పంచమాంశత్వాత్ సర్వస్వర = పంచయంతి ఎట్లనగా - పానరిగపా ఇట్లు పంచమాంశమువలన పట్టము తారము, అపంచమాదితి యోజనా = పంచమము ముండియుని కూడిక, అష్టభ్యా విదాత్యా బోద్ధవ్య = ఎనిమిదవదానితో ఖండించి బోధింపదగినది (తెలియదగినది), పంచస్వరం యావత్ తారసిద్ధిం యథా గాంధార్యాం నిధనిపా । ఇతి = పంచమస్వరమువరకు తారసిద్ధిని ఎట్లనగా గాంధారి యందు నిధనిపా । యని, వా శబ్దాత్ సప్తస్వరస్యాపి తారతా భవతి = వాశబ్దము వలన సప్తస్వరమునకు గూడ తారత్వమగుచున్నది, చతుర్థా తారగతి తథాచాపా భరతి = తారగతి నాలుగు విధములు అట్లే భరతుడు చెప్పుచున్నాడు -

“అంకాత్ తారగతింవిద్యాదాశతుర్థ స్వరాదితి ।

అపంచమాత్ సప్తమాధ్యా వాత పరమసాష్టతే ॥”

ప్రతిపదార్థము ఆచతుర్థస్వరాదితి = చతుర్థస్వరాదులు మొదలు కొని, అపంచమాత్ = పంచమస్వరము ముండి, సప్తమాధ్యా = సప్తమముముండి తారగతిని తెలియవలెను, అత పరం ఇహ న ఇష్టతే = ఇటు తరువాత ఇక్కడ ఇష్టముకాదు

ఇదావీం మండ్రమువ్యతే = ఇప్పుడు మండ్రము చెప్పుటకుచున్నది, మృదుస్వరో మండ్ర = కోమలిపైన స్వరము మండ్రము, సా చ మండ్రగతి ప్రీదా = ఆ మండ్రగతి మూడువిధములు, అంశపరా వ్యాసపరా తత్పరా చేతి = అంశపరము, వ్యాసపరము, తత్పరము అని, అంశస్వరస్య పరోయస్మాత్ ఇతి, బహుప్రీతా తస్మాత్ పూర్వో యు స్వర ని మండ్ర = అంశస్వరస్య పరోయస్మాత్ (అంశస్వరమువలన వరముదేనికంటె), అను బహుప్రీతానమానమునందు తానికంటె పూర్వమేస్వరమో అది మండ్రము, యదా ధైవత్యాం = ధైవతమందు తాదనిధమ పథమా । మామామా । పివం ఆత్రాపి వ్యాసస్వర ఇతి = ఇట్లే ఇక్కడ వ్యాసస్వరముకూడ అని, వ్యాసస్వరోవ్యవమేవ = వ్యాసస్వరముకూడ ఇట్లే

ఇదావీం సాడవమువ్యతే = ఇప్పుడు సాడవస్వరము చెప్పుటకుచున్నది,

షట్స్వరం షాడవమితి = షట్ స్వరము(ల) ను షాడవమందురు, చతుర్దశ జాతివిషయత్వాత్ చతుర్దశవిధ = చతుర్దశ (14) జాతులకు విషయమగుట వలన 14 విధములైనది, చతుష్పాణం జాతీనాం నిత్యసంపూర్ణత్వే తదభావాత్ జాత్యంశభేదేన తు సప్తచత్వారింశత్ ప్రకారం చ తద్భవతి = నాలుగు జాతులకు నిత్యము సంపూర్ణత్వమైనచో, ఆపూర్ణతలేక పోవుటవలన జాతీయొక్క అంశభేదముచే అది 47 విధములు అగుచున్నది. తదాదాహ భరత = భరతుడట్లే చెప్పుచున్నాడు -

షట్స్వరం షాడవం చతుర్దశవిధం సప్తచత్వారింశత్ ప్రకారం పూర్వోక్తం లక్షణం చ అన్య = షట్ స్వర (యంత) పైన షాడవము 14 విధములైనది 47 విధములైనదని దీనికి లక్షణము ముందుచెప్పబడినది చతు స్వరాన్ ద్రవ్యుతి న మార్గ శబరపులింద కాంబోజవంగకిరాతబాహ్లాకాంధ్రద్రవిడవనాదిమ ప్రయుజ్యతే = చతు స్వరమునుండి మార్గభేదము శబర, పులింద, కాంబోజ, వంగ కిరాత, బాహ్లాక, ఆంధ్ర, ద్రవిడవనాదులలో ప్రయోగింపబడదు, అనియమాత్ క్రుతిమాత్రం ఆత్ర గ్రాహ్యం = నియమములేకపోవుటవలన క్రుతిమాత్రమిచ్చిడ గ్రహింపదగినది, యదా చతు స్వర ప్రయోగోఽపి స్వరాంతరమాహ అవకృష్టద్రువాప్యేన వేదితవ్యం = ఎప్పుడు చతు స్వరప్రయోగము స్వరాంతరమును చెప్పినో అవకృష్టద్రువములందే తెలియదగినచో, తం ద్రువం మర్త్యే స్ఫుటీకరిష్యామి = ఆద్రువమును మధ్యన స్పష్టముచేయుచున్నాము, తదా దాహ భరత = అట్లే భరతుడు చెప్పుచున్నాడు-

షట్స్వరస్య ప్రయోగోఽస్తి తథా సంధస్వరస్యచ ।

చతు స్వరప్రయోగోఽపి హ్యవకృష్టద్రువాప్యపి ॥

ప్రతిపదార్థము అవకృష్టద్రువాప్యపి = అవకృష్ట ద్రువములందు కూడ, షట్ స్వరస్య = షట్ స్వరమునకు, సంధస్వరస్య = సంధస్వరమునకు, ప్రయోగ ఆస్తి = ప్రయోగముకలదు చతు స్వరప్రయోగ ఆపిఆస్తి = చతు స్వర ప్రయోగముకూడ కలదు అపి శబ్దాత్ ఆత్ర సంపూర్ణోఽపి గ్రాహ్య = అపిశబ్దమువలన నిక్కడ సంపూర్ణస్వరముకూడ గ్రహింపదగినది, ఏవం చతుర్విధ ప్రయోగ ద్రువాణాం వేదితవ్య = ఇట్లు ద్రువముల చతుర్విధప్రయోగము తెలియదగినది.

ఇదానీమల్పత్వ బహుత్వే (ఇదీమి = ఇప్పుడు అల్పత్వ, బహుత్వములను గూర్చి చెప్పుచున్నాను తీత్ర స్వరూపం అల్పశ ప్రయోగాత్ అల్పత్వం బహుశ ప్రయోగాత్ బహుత్వం = స్వరములయొక్క అల్ప (తక్కువ)ప్రయోగమువలన అల్పత్వము, అధిక ప్రయోగమువలన బహుత్వమునగును, తదా అల్పత్వం బహుత్వం చ ద్వివిధం = అట్లే అల్పత్వ బహుత్వములు రెండును రెండువిధములు, సవ్యాసాదిగత భవేత్ తదంతరమార్గజేతి = సవ్యాసాదిగతము, అంతర మార్గము అని (రెండు విధములు) అగును, అంతరమార్గస్య లక్షణం యదా - జాతమ క్షుప్త్యా అనంశో హిసా = అంతరమార్గ లక్షణమెట్లునగా - జాతులయందొక్కొక్కటే గాని అనంశములేక యే అల్పము తదాచ కార్మారవ్యాం గాంధారస్య సర్వస్వరపంగత్యా బహుత్వేనాంతరమార్గ ప్రయోగ ఇతి వక్ష్యతే = అట్లే కార్మారవియందు గాంధారమునకు సమస్తస్వర సంబంధముచే బహుత్వముచే అంతరమార్గప్రయోగమని చెప్పబడుచున్నది. గాంధారస్య విశేషేణ సర్వతో గమనం భవేత్ ఇతి = గాంధారము యొక్క విశేషముచే అంతట గమనముండునని, అథ బహుత్వామాహ = తరువాత బహుత్వమును గూర్చి చెప్పుచున్నాడు, అల్పచక్షత్ర బహుత్వమితి = అల్పత్వమునలే నిక్కడ బహుత్వమును అని, లక్ష్యదితి విశేష = లక్షణమమవ్యయముచేయవలెననునది విశేషము, కదమిత్వాహ = ఎట్లునగా చెప్పుచున్నాడు, బలవదలవతోద్విపర్యాసో బలమల్పం తద్విపర్యయే బలవదితి బలవల్లక్షణం గమ్యతే ఏవ = బలముకలదానికి బలములేనిదానికి విపర్యయము అల్పబలము కలదానికి ఎవరీతమైనది బలవంతము అని బలవంతమైన దానికి లక్షణము గమ్యమామగుచున్నది, అత ఏవ అహ = అందుచే చెప్పుచున్నాడు -

సంచారోఽంశబలస్థాన మల్పత్వం దుర్భలాను చ ।

ద్వివిధాంతరమార్గస్య జాతీయాం వ్యక్తికారక ॥

ప్రతిపదార్థము దుర్భలాను = దుర్బలములయందు, అంశ బలస్థానం = అంశబలస్థానము, అల్పత్వం = అల్పత్వము జాతీయాం ద్వివిధాంతరమార్గ ఏవదార వ్యక్తికారక = జాతులయొక్క ద్వివిధాంతరమార్గసంచారము వ్యక్తి కారకము, (స్పష్టీకరణమునకు హేతువు), ఇదానీ వ్యాఖ్యమాహ = ఇప్పుడు

న్యాయమును చెప్పుచున్నాడు, న్యాయతే త్యజ్యతే యస్మిన్ యేన నా గీతం తస్మాన
ఇతి = దేనియందు గాని దేనిచేతను గాని గీతము న్వాసము చేయుటకునో
(ఉంచబడునో) త్యాజ్యమగునో (విడువబడునో) అది న్వాసమని, ఏ న్వాస ఏ
ఏకవింశతి సంఖ్య ఇతి = అట్టి అన్వాసము 21 విధములని చెప్పబడినది.
తద్యధాషట్కాయా ఏకషట్కాయా న్వాస = అది ఎట్లనగా షడ్జమునకు
ఏకషడ్జమను న్వాసము ఏకమూది బోధవ్యం = ఈ మొదలైనది
తెలియదగినది, అష్టాదశ జాతిమ చ న్వాసా = 18 జాతులయందును
న్వాసములు, అంశ సమాస్తై కార్య ఇత్యర్థ = అంగము సమాప్తయందు
చేయదగినదని యర్థము ఇదానీమపిన్వాసమాహ = ఇప్పుడు అపిన్వాసమును
గూర్చి చెప్పుచున్నాడు - అపిన్వాసోఽంతే ప్రయోగసమాస్తై అపిన్వాసా =
అపిన్వాసము అంతమందు, ప్రయోగసమాప్తై యందు అపిన్వాసము, సచ
షట్పంచాశ్చ లేదనిచ్చి భవతి గీతానాం మధ్యే బోధవ్యం = అది గీతముల
మధ్యన 56 బేధములగుచున్నదిగా తెలియదగినది, యథా యత్ర సమాప్తమివ
గీతం ప్రతిభాసితే సోఽపిన్వాస = ఎట్లనగా ఏకైక గీతము సమాప్తమైనదిగా
భాసించునో అది అపిన్వాసము, స చ విధానీమధ్యే భవతి = అది విధాన -
యందగుచున్నది, గీతశరీరమధ్యమ ఇత్యర్థ = గీతశరీరమధ్యమమని అర్థము,
యథా షడ్భగ్నానాం మధ్యాయా సప్తైపిన్వాసా భవంతి = ఎట్లనగా షడ్భగ్నమునందు
షడ్జమధ్య (మ)ము నకు ఏడు అపిన్వాసములగుచున్నవి, షడ్బోధీచ్యవాయాశ్చ
ద్వై పంచానాం ప్రత్యేకం త్రయం త్రయమితి చతుర్వింశతి శేషాస్త
మత్యమగ్రాపి = షడ్బోధీచ్యవాకు రెండు, బదింటికి ప్రత్యేకముగా మూడుమూడు
అని ఇరువదినాల్గు, మిగిలినవి మత్యమగ్రామమందగును తదాదా భరత -
అట్లే భరతుడు చెప్పుచున్నాడు-

“న్వాసో న్వాసశసమాస్తై ఏ చైకవింశతినిభో విధాతవ్యః ।

షట్పంచాశ్చంభ్యో భవేదపిన్వాసపంచోఽసౌ ॥”

ప్రతిపదార్థము అంగసమాస్తై = అంగసమాప్తయందు, ఏ న్వాస = షడ్జన్వాసము,
ఏకవింశతి నిభో విధాతవ్య = ఇరువదియొక్క, విధములుగ చేయదగినది,
అసౌ అపిన్వాసపంచ = ఈ అపిన్వాసమనునది, షట్పంచాశ్చ సంఖ్య భవేత్ =
56 విధములగును చైకవింశతిఅక్షణమితి = పదివిధములైన జాతియొక్క,

లక్షణము అని (ఇట్టిదియునీ)

తాత్పర్యము అంశసమాప్త్యందు పెద్దవ్యాసము ఇరువదియొక్క విధములుగ చేయదగినది -ఈ అపవ్యాసమునునది 56 విధములగును పదివిధములైన జాతియొక్క లక్షణము అని (ఇట్టిదియునీ)

అంశా స్య పంచ పద్ధాయాం విషాదర్షణవస్థితా ।

అపవ్యాసస్త్వ గాంధార పంచమశ్చాథ పంగతి ॥

ప్రతిపదార్థము పెద్దాయాం విషాదర్షణవస్థితా పంచ అంశా స్య = పెద్దమందు విషాదరిషణములు తప్ప ఐదు అంశములుందును, గాంధార అపవ్యాస = గాంధారమపవ్యాసము, అథ పంచమశ్చ పంగతి = తరువాత పంచమము పంగమము

తాత్పర్యము పెద్దమందు విషాదరిషణములు తప్ప ఐదు అంశములుందును గాంధారమపవ్యాసము తరువాత పంచమము పంగమము

పక్షగాంధారయోస్తు స్కాత్ పక్షభైవతయోస్తతా ।

షాడపంచ నిషాదే స్కాత్ వాప్యతాడువితం భవేత్ ॥ 202

ప్రతిపదార్థము పక్షగాంధారయో తదాపక్షభైవతయో = పక్షగాంధారములందు పక్షభైవతములందు, (స్కాత్ = అగును)నిషాదే షాడపంచ స్కాత్ = షాడపము విషాదమందు అగును, ఔదువితం న భవేత్ = ఔదువితముకాదు

తాత్పర్యము పక్షగాంధారములందు పక్షభైవతములందు (అగును) షాడపము నిషాదమందు అగును ఔదువితముకాదు

అర్హ్యాస్తు స్మృతా అంశా నిషాదర్షణవస్థితా ।

పక్షపంచమహినే చ షాడవోరద్వితే క్రమాత్ ॥ 203

ప్రతిపదార్థము అర్హ్యా నిషాదర్షణ వైవస్థితా, అంశా స్మృతా = నిషాదరిషణ వైవస్థితాంశములు రిషణసంబంధులని చెప్పబడినవి, క్రమాత్ = క్రమముగా, పక్షపంచమహినే = పక్షపంచమరహితము నందు షాడవోరద్వితే -

తాత్పర్యము నిషాదరిషణ వైవస్థితాంశములు రిషణసంబంధులని చెప్పబడినవి,

క్రమముగా పెద్దపంచము రహితము నందు గాహితవోరద్వితే ?

దైవత్యాం గురుభి ప్రోక్తై అంశాప్రపథదైవతా ।

పమభ్యమా వపన్యాసా ప్రాసుక్తై హినతో త్కృమాత్ ॥ 204

ప్రతిపదార్థము దైవత్యాం = దైవతీయందు, ఋషభదైవతా అంశో ప్రోక్తై = రిషభదైవతాంశములు చెప్పబడినవి, హినతోత్కృమాత్ = ఉత్కృమరహితము వలన, పమభ్యమో అపన్యాసో ఉక్తై = పెద్దమిధ్యమములు అపన్యాసములుగా గురువులచే చెప్పబడినవి

తాత్పర్యము దైవతీయందు రిషభదైవతాంశములు చెప్పబడినవి ఉత్కృమరహితము వలన పెద్దమిధ్యమములు అపన్యాసములుగా గురువులచే చెప్పబడినవి

అంశో నిషాదవత్సాస్తు ద్విక్రతురీ పర్వతా ప్పుతా ।

దైవతీవత్ భవేచ్ఛేదో న్యాసో నామకృదేవ తు ॥ 205

అంశాస్తు పద్ధతైశికాం పద్ధగాంధారపంచమా ।

పనిషాదా అగాంధారా అపన్యాసాస్త ఏవ తు ॥ 206

ఋషభోఽ అల్పప్రయోగ స్యాన్యాసో గాంధార ఇష్టతే ।

నిత్యం పూర్ణస్వరా వేయమాదాప్యై పరితీర్తితా ॥ 207

స్యాత్ పద్ధోదీచ్యవత్సంతై పద్ధమిథ్యమన్వితై ।

పనిషాదైరపన్యాసా విశ్లేయా పద్ధదైవతా ॥ 208

ప్రతిపదార్థము నిషాదవత్సా = నిషాదవతికి, ద్విక్రతురీ = ద్విక్రతురీయములైన, పర్వతా = పెద్దరిషభములు, అంశ ప్పుతా = అంశముగా చెప్పబడినవి శేష = మిగిలినది దైవతీవత్ భవేత్ = దైవతీయందువలనగును, న్యాస నామకృత్ ఏవ = న్యాసము, నామమాత్రముగానే, పద్ధతైశికాం = పద్ధతైశికీయందు, పద్ధగాంధార పంచమా అంశా = పద్ధగాంధార పంచమములు అంశములు పనిషాదా = నిషాదనిహితములు, అగాంధారా = గాంధారరహితములు అయిన, తే ఏవ = ఆ పద్ధగాంధారపంచమములే, అపన్యాసా = అపన్యాసములు, ఋషభ అల్పప్రయోగ స్యాత్ = రిషభము అల్పప్రయోగమగును, గాంధార

న్యాస ఇష్టతే = గాంధారము న్యాసముగా సమ్మతము నిత్యం = సర్వదా,
ఇయం = ఇది, పూర్ణస్వరా = పూర్ణ స్వరములు కలది (అవి) అచార్వ్య
పరితీర్తితా = పండితులచే చెప్పబడినది, షడ్బాదీచ్యవతి సనిషాదై = షడ్బాదీచ్యవతి
నిషాదవహితములైన, షడ్మధ్యమధైవతై అంశై స్యాత్ =
షడ్మధ్యమధైవతాంశములతోనగును, షడ్మధైవతో అపన్యాసో విశ్లేయా =
షడ్మధైవతములు అపన్యాసములుగా తెలియబడవలెను

తాత్పర్యము నిషాదవతికీ ద్విక్రతుకములైన షడ్మధైవతములు
అంశముగాచెప్పబడినవి మిగిలినది దైవతయందువలెనగును న్యాసము
నామమాత్రముగానే షడ్మగాంధార వంతములు అంశములు
నిషాదవహితములు గాంధారహితములయిన అషడ్మగాంధారవంతముములే
అపన్యాసములు రిషభము అల్పప్రయోగమగును గాంధారము న్యాసముగా
సమ్మతము సర్వదా ఇది పూర్ణస్వరములు కలది యని పండితులచే చెప్పబడినది
నిషాదవహితములైన షడ్మధ్యమధైవతాంశములతోనగును షడ్మధైవతములు
అపన్యాసములుగా తెలియబడవలెను

ఋషభేక నిహీనేయం ద్వాభ్యాం ద్వే పంచమేవ చ ।

మండ్రగాంధార భూయస్య మపన్యాసస్తు మధ్యమ ॥ 209

పర్వాంతాన్యామక్చన్యాసో విశ్లేయా షడ్మధ్యమా ।

ప్యాతాం నిషాదగాంధారాపస్యాం గీతత్వకారితౌ ॥ 210

ప్రతిపదార్థము షడ్మధ్యమా = షడ్మధ్యము, పర్వాంతాన్(న్) = పర్వాంశము,
నామక్చత్ న్యాసో = నామమాత్రమైన న్యాసముకలదిగా, విశ్లేయా =
తెలియదగినది, అప్యాం = దీనియందు, నిషాదగాంధారో గీతత్వకారితౌ
ప్యాతాం = నిషాద గాంధారములు గీతత్వకారకములగుచున్నవి

తాత్పర్యము షడ్మధ్యము పర్వాంశము నామమాత్రమైన న్యాసముకలదిగా
తెలియదగినది దీనియందు నిషాదగాంధారములు గీతత్వకారకములగుచున్నవి

యభేష్టం ప్యాత్తు పంచారో యథా గ్రామవిరోధత్వత్ ।

షడ్మగ్రామే తు పస్తైతా శేషా మధ్యమజాతయ ॥ 211

గాంధార్యా ద్వావసంతో చ హేయా వృషభ దైవతో ।

క్రమాద్విత్వంత్యమపన్యాసో విశ్వేయో షడ్జనంచమా ॥ 212

ప్రతిపదార్థము సంవార యధేష్టం స్థాత్ = సంవారము యధేష్టముగావగును, యథా గ్రామవిరోధస్థాత్ = (అట్లే) గ్రామవిరోధమును చేయునదియు, ఏతా వృషభాతయః = ఈ ఏడుజాతులు షడ్జగ్రామే = షడ్జగ్రామమందును, వేషా = మిగిలినవి, మధ్యమ జాతయః = మధ్యమగ్రామజాతులు, గాంధార్యా = గాంధారిచేత, ద్వౌతసంతో = రెండు అంశరహితములు, ఋషభదైవతో హేయో = రిషభదైవతములు విడువదగినవి, నిత్యం = నదా, క్రమాత్ = క్రమముగా, షడ్జనంచమా అపన్యాసో విశ్వేయో = షడ్జనంచమములపన్యాసములుగా తెలియవలెను

తాత్పర్యము సంవారము యధేష్టముగావగును గ్రామవిరోధమును చేయునదియు, ఈ ఏడు జాతులు షడ్జగ్రామమందును, మిగిలినవి మధ్యమ గ్రామజాతులు గాంధారిచేత రెండు అంశరహితములు రిషభదైవతములు విడువదగినవి నదా క్రమముగా షడ్జనంచమములపన్యాసములుగా తెలియవలెను

దైవతాదృషణం గచ్ఛేదేవం స్థాత్ సర్వమేవ తత్ ।

ప్రాయశో రక్ష గాంధార్యామపన్యాసస్థ మధ్యమ ॥ 213

అపౌప్రయోగ కర్తవ్యో దైవతోఽథ విషాదవాన్ ।

షడ్జగాంధార సంవార కార్యత్వాస్యా ప్రయోక్తుధి ॥ 214

ప్రతిపదార్థము దైవతాత్ ఋషభం గచ్ఛేత్ = దైవతమునుండి రిషభమును చేరవలెను, సర్వమేవ తత్ ఏవం స్థాత్ = అదంతయు అట్లే జరుగవలెను, ప్రాయశః = తరచుగా, రక్షగాంధార్యాం = రక్షగాంధారియందు, అపన్యాస మధ్యమ = అపన్యాసము మధ్యమము, దైవత = దైవతము, విషాదవాన్ = నిషాదయుతమును (గా), అపౌప్రయోగ కర్తవ్యః = అనేకముగా ప్రయోగము చేయదగినది, అస్యా = దీనికి, షడ్జగాంధారసంవార ప్రయోక్తుధి కార్యత్వ = షడ్జగాంధార సంవారము ప్రయోక్తులచే చేయదగినదియును

తాత్పర్యము దైవతమునుండి రిషభమును చేరవలెను అదంతయు

అట్లేఅరుగవరిమి తరచుగా రక్తగాంధారీయందు అపవ్యాసము మధ్యమము
దైవతము నిషాదయుతమును, షడ్మగాంధారసంచారము ప్రయోక్తలచే
చేయదగినదియును

గాంధారోదీచ్యవా ప్రాయ షడ్దోదీచ్యవతీనమా ।

షడ్మశ్చ మధ్యమశ్చాంశో న చాదువిభమిష్యతే ॥ 215 ॥

ప్రతిపదార్థము గాంధారోదీచ్యవా ప్రాయ షడ్దోదీచ్యవతీ నమా =
గాంధారోదీచ్యవ తరచుగా షడ్దోదీచ్యవమానము షడ్మశ్చ = షడ్మమును
మధ్యమశ్చ అంశ = మధ్యమమును అంశము, ఔదువిభం నేష్యతే =
ఔదువిభముగానమ్మితము కారు

తాత్పర్యము గాంధారోదీచ్యవ తరచుగా షడ్దోదీచ్యవసమానము షడ్మమును
మధ్యమమును అంశము ఔదువిభముగా అనమ్మితము

పంచాంశా మధ్యమాయాస్తు జ్ఞేయా ద్విశ్రుతిపర్జితా. ।

క్రమాత్ తాభ్యాంచ హీనత్వం బహుతో షడ్మమధ్యమౌ ॥ 216

గాంధారోదీచ్యవా తుల్యా మధ్యమోదీచ్యవా భవేత్ ।

సాప్తస్వర్యం తు విర్యంస్యాదన్యాదంశస్తు పంచమ ॥ 217

పంచమ్యాం గురుభి ప్రోక్తా వంశాస్పషభదైతౌ ।

నమధ్యమావపన్యాసౌ మధ్యమచ్ఛభపంగితౌ ॥ 218

షడ్మమధ్యమగాంధారా అల్పాశ్చ పరికీర్తితా. ।

స్యాప్నిషాదాచ్య గాంధారో అల్పాశ్చ పరికీర్తితా ॥ 219

ప్రతిపదార్థము మధ్యమాయా. = మధ్యమమునకు, ద్విశ్రుతిపర్జితా. =
ద్విశ్రుతిరహితములైన, పంచ అంశా జ్ఞేయా. = ఐదు అంశములుగా
తెలియదగినవి, క్రమాత్ =వరసగా, తాభ్యాం హీనత్వం = ఆ రెండింటిచేత
లేమి, షడ్మమధ్యమౌ బహుతో = షడ్మమధ్యమములు అధికములును,
మధ్యమోదీచ్యవా గాంధారో దీచ్యవాతుల్యాభవేత్ = మధ్యమోదీచ్యవ
గాంధారోదీచ్యవతో సమానముగును, విర్యం= ఎల్లప్పుడు, సాప్తస్వర్యం స్యాత్=

సప్తస్వరములు కలదగును, అన్యార్థ = అన్యమువలన, పంచమ అంశ = పంచమాంశము, పంచమ్యం = పంచమీయందు, ఋషభుడైవతో అంశో ప్రోక్తిః = రిషభుడైవతములు అంశములుగా చెప్పబడినవి, సమధ్యమో అవన్యార్థో = షడ్జమధ్యమములు అవన్యార్థములు, మధ్యమర్షభసంగతి = మధ్యమరిషభ సంబంధము, షడ్జమధ్యమగాంధారా అల్పా పరికీర్తితా = షడ్జమధ్యమ గాంధారములు అల్పములుగా చెప్పబడినవి, నిషాదాత్ గాంధార అల్పశ్చ పరికీర్తితా = నిషాదముకంటే గాంధారము అల్పమని చెప్పబడినది

తాత్పర్యము మధ్యమమునకు ద్విక్రతుతిరహితములైన ఐదు అంశములుగా తెలియదగినవి వరుసగా ఆ రెండింటినిచేత లేమి షడ్జమధ్యమములధికములును, మధ్యమదీర్ఘ గాంధారోదీర్ఘమతో సమానమగును ఎల్లప్పుడు సప్తస్వరములు కలదగును అన్యమువలన పంచమాంశము పంచమీయందు, రిషభుడైవతములు అంశమైయుగా చెప్పబడినవి షడ్జమధ్యమములు అవన్యార్థములు మధ్యమరిషభసంబంధము షడ్జమధ్యమగాంధారములు అల్పములుగా చెప్పబడినవి నిషాదముకంటే గాంధారము అల్పమని చెప్పబడినది

స్వాస్తిషాదాచ్చ + + మధ్యమో దచ్చహీనతా (?) ।

క్షేమో గాంధారపంచమ్యా పంచమోఽంశ ప్రయోక్తుః । 220

సర్వదస్యాదవన్యార్థో వ్యాపో గాంధార ఇష్యతే ।

గాంధారమథ పంచమ్యా స్వత్సంధారాదికీర్తిత । 221

తదస్యామపి విక్షేయం కిం తు పూర్ణస్వరా వదా ।

అంధ్ర్యామవంతా విక్షేయో షడ్జమధ్యమమైవతా । 222

ప్రతిశబ్దార్థము నిషాదాత్ = నిషాదమునుండి, + + + మధ్యమోదహీనతా స్వాత్ = మధ్యమము హీనమగును, ప్రయోక్తుః = గాయకులచే, గాంధారపంచమ్యా = గాంధారపంచమీకి, పంచమ అంశ క్షేయం = పంచమాంశము తెలియదగినది, అవన్యార్థ ఇష్యతే = గాంధారము వ్యాపముగా అంగీకారము, గాంధారం = గాంధారిమును, పంచమ్యా = పంచమీకి, స్వత్సంధారాదికీర్తిత = స్వత్సమందు పంచారాదిగా చెప్పబడినది, తత్ = అది, అప్యాం తపి = దీనియందుకూడ, విక్షేయం = తెలియదగినది, కింతు =

కాని, పెదా = ఎల్లప్పుడు, పూర్ణస్వరా = పూర్ణస్వరములుకలది, ఆంధ్రాం = ఆంధ్రీయందు, పిష్టమధ్యమ దైవతా అవంతా విశ్వేయా = పిష్టమధ్యమ దైవరములు అవంతములుగా తెలియదగినవి

తాత్పర్యము నిషాదముమండి మధ్యముమీ పీఠముగును గాయకులచే గాంధారపంచమికి పంచమాంశము తెలియదగినది గాంధారము వ్యాసముగా అంగీకారము, గాంధారముమీ పంచమికి స్వత్వమందు పంచారాదీగా చెప్పబడినది అది దీనియందు కూడ తెలియదగినది కాని ఎల్లప్పుడు పూర్ణస్వరములుకలది ఆంధ్రీయందు, పిష్టమధ్యమ దైవతములు అవంతములుగా తెలియదగినవి

షాడవం పిష్టహీనం స్థాత్ వ్యాసో గాంధార ఇన్యతే ।
పంచయంత్యాంపివ్యాసో శ్లేయో మధ్యమపంచమా ॥ 223

గ్రహో వ్యాసశ్చ గాంధార పంచమోఽంశః ప్రకీర్తితః ।
ఆంధ్రీవత్ షాడవం శ్లేయంబువోదబుతమేవ చ ॥ 224

స్థాన్మండ్రవర్ణసంధాలో లంఘనీయశ్చ ప క్షిపిత్ ।
కార్మారవ్యాసపంచాస్త్ర పిష్టగాంధారమధ్యమా ॥ 225

పూర్ణలా పంచమో వ్యాసో గాంధారగమనం బహు ।
తైశిక్యామృషతోఽపంశో వ్యాసో య ద్విశుతో + + ॥ 226

ప్రతిపదార్థము పిష్టహీనం షాడవం స్థాత్ = పిష్టరహితము షాడవమగును, గాంధార వ్యాస ఇన్యతే = గాంధారమువ్యాసముగా అంగీకృతము, పంచయంత్యాం = పంచయంతి యందు, మధ్యమపంచమో అపివ్యాసో శ్లేయో = మధ్యమ పంచమముఅపివ్యాసములుగా తెలియవలెను, గాంధార గ్రహ వ్యాసశ్చ = గాంధార గ్రహము, గాంధార వ్యాసమును, పంచమ అంశః పరికీర్తితః = పంచమ అంశముగా చెప్పబడినది, ఆంధ్రీవత్ = ఆంధ్రీవలె, షాడవం శ్లేయం = షాడవము తెలియవలెను, అనాదు వితమేవ = బొడువితముకాదు, మండ్రవర్ణ సంధాలో స్థాత్ = మండ్రరవర్ణము సంధారమగును, క్షిపిత్ ప లంఘనీయః = ఒక్కొక్కచోట పిష్టము లంఘనీయము (బాటదగినది) కార్మారవ్యాసం =

కార్కారవియందు, షడ్వగంధారమధ్యమా అనంతా = షడ్వగంధార
మధ్యమములంశరహితములు, పూర్ణతా = పూర్ణత్వము, పంచమ వ్యాస =
పంచమవ్యాసము, గంధార గమవం బహు = గంధార సందారమధికము,
తైశిక్యాం ఋషభ అవంత = తైశికియందు రిషభమంశరహితము, వ్యాసా =
వ్యాసములు, ద్విశ్రుతో = ద్విశ్రుతులని (తెలియదగినది)

తాత్పర్యము షడ్వరహితము పాదవమగును గంధారము వ్యాసముగా
అంగీకృతము సందయంతియందు మధ్యమపంచమములవివ్యాసముగా
తెలియవలెను గంధారగ్రహము గంధారవ్యాసమును, పంచమ అంశముగా
చెప్పడినది అంధ్రివలె, పాదవముగా తెలియవలెను బొడుపితముకాదు,
మంద్రరిషభసంవారమగును ఒక్కొక్కచోట షడ్వము లంఘనీయము
(దాటదగినది) కార్కారవియందు షడ్వగంధార మధ్యమములంశరహితములు
పూర్ణత్వము పంచమ వ్యాసము గంధార సందారమధికము తైశికియందు
రిషభమంశరహితము వ్యాసములు ద్విశ్రుతులైన

ఋషభో దైవతశ్చైవ హేయావస్థాం యథాక్రమమ్ ।

పంచమోఽపి భవేద్వ్యాసో నిషాదేశోఽథ దైవతే ॥ 227

ఋషభ స్వాదవవ్యాస శైశ్విదుక్తోఽంశవత్ తథా ।

అస్మద్గురుమతే ఋషభస్తాదవవ్యాసో భవతి అనంతవ్యాత్ ।

శైశ్విత్ పునః అంశవత్ ఋషభో వ్యవవ్యాస కృత ॥ 228

పంచమో బలవాన్చ స్వాత్ స్వాప్తిపాదస్తరైవ చ ।

ఇతి ప్రిషష్టికంశా యే తేషామేతైకశోఽంశతామ్ ॥ 229

ప్రితపకాళము అస్థాం = ఇందు, యథాక్రమం = వరుసగా, ఋషభ దైవతశ్చ
హేయా = రిషభదైవతములు వర్ణములు, నిషాదే అంశే = విషాదాంశమునందు,
అథ = తరువాత, దైవతే = దైవతమందు, పంచమ అపి = పంచమము
కూడ, వ్యాస = వ్యాసమగును, ఋషభ అవ వ్యాస స్వాత్ =
రిషభమవవ్యాసమగును, తథా = అట్లే, శైశ్విత్ = కొందరిచే, అంశవత్ ఉక్త =
అంశమువలె చెప్పబడినది, అస్మత్ గురుమతే = మాగురువుగారి మతమందు,
ఋషభస్తావత్ అవవ్యాస భవతి = రిషభమవవాచమగును ॥ ౨౨౭-౨౨౯ ॥

అంశత్వములేకపోవుట వలన, కైక్కిత్వము = కొందరిచేత మాత్రము, అంశము = అంశమువలె, ఋషిభి అపన్యాస కృత = రిషిభిమపన్యాసము చేయుటచేనది, పంచము జలవాస్తవ్యాత్ = పంచముము దుర్బలమగును విషాద తదైవ స్పృహ = విషాదమునుజట్టి యగును, ఇతి = ఈవిధమైన, యే త్రివష్టి అంశా = ఏ 63 అంశములో, తేషాం = వాటిలో, ఏకైకశ అంశతాం = క్రమముగ అంశత్వమును తాత్పర్యము ఇందు వరుసగా రిషిభిభేదతములు వర్ణ్యములు విషాదాంశమునందు మరియు భైవతమందు పంచముముకూడ వ్యాసమగును రిషిభిమపన్యాసమగును అట్లే కొందరిచే అంశమువలె చెప్పబడినది మాగురువుగారి మతమందు రిషిభిమపన్యాస మగును అంశత్వము లేకపోవుట వలన కొందరిచేత మాత్రము అంశమువలె రిషిభిమపన్యాసము చేయుటచేనది పంచముము దుర్బలమగును విషాదమును అట్టి యగును ఈవిధమైన ఏ 63 అంశములో వాటిలో క్రమముగ అంశత్వమును

ప్రకల్ప్యాపొద్యతే ప్రాప్తషాడవాడువితం కృచిత్ .

అషాడవాదితే త్రివష్టిరంశా ఏతేషాసుంశో వ జాతి + + + + . 230

ప్రతిపదార్థము ప్రకల్ప్య = కల్పించి, కృచిత్ = ఒక్కొక్కచోట, ప్రాప్తషాడవాడువితం అపొద్యతే = పొందబడిన షాడవత్వబాడువత్వము నిరసించబడుచున్నది, ఏతే అషాడవా = ఇవి అషాడవములు, ఏతేషాం = వీటియొక్క, అంశా త్రివష్టి = అంశములు 63, అంశ, = అంశము, వజాతి + + +

తాత్పర్యము కల్పించి ఒక్కొక్కచోట పొందబడిన షాడవత్వ బాడువత్వము నిరసించబడుచున్నది ఇవి అషాడవములు వీటియొక్క అంశములు 63 అంశము వజాతి + + + +

అంశవచ్చగదో జ్ఞేయా సర్వాపాదేవ విత్యత .

సర్వాపాదేవ జాతీనాం త్రిజాతిస్తు గణ స్మృత . 231

అక్షణాత్ వ చ విజ్ఞేయో వర్తమాన స్వరోజురై .

ఏకస్వరో ద్విస్వరశ్చ త్రిస్వరశ్చ చతు స్వర . 232

పంచస్వరశ్చతుర్థా చ ఏకధా సప్తమిత్ స్వరా .

ప్రతిపదార్థము నిత్యశ = సర్వదా, అంశవత్ = అంశమువలె, సర్వాసాం విప = అన్నింటికీ, గ్రహా, క్షేయా = గ్రహములు తెలియదగినవి, త్రిజాతిస్తు గణ స్మృత = అన్నిజాతులలో త్రిజాతిమాత్రము గణముగా చెప్పబడుచున్నది. ఋషైః = పండితులచే, వర్ణమాసస్వర = వర్ణియగుచున్న స్వరముకల, స = అది లక్షణాత్ విజ్ఞేయ = లక్షణమువలన తెలియదగినది ఏకస్వరము, ద్విస్వరము, త్రిస్వరము, చతు స్వరము, పంచస్వరము.(అనీ), చతుర్థా = నాలుగవములుగను, షట్ = షష్టస్వరములు ఏకదా = ఒక విధము

అష్టాక్ష = దీనియర్థము - త్రిజాతితో గణ ఇది నిర్దేశనం తాత్ర ఏకస్వరాంశ తీవ్ర మధ్యమోదీచ్యవా గాంధారపంచమీ నందయంతీ చ ఇతి = త్రిజాతిశము గణమని సర్దేశము అందు ఏకస్వరాంశములు మూడు - మధ్యమోదీచ్యవ, గాంధార పంచమీ, నందయంతీ అనీ - పపమ

ద్విస్వరాంశ తీవ్ర = ద్విస్వరాంశముల మూడు, త్రివతీ, గాంధారోదీచ్యవా పంచమీ చ, ఇతి = అనీ, ధరినివరి ।

త్రిస్వరాంశ తీవ్ర = త్రిస్వరాంశములు మూడు, అర్హతీ, వైపాదీ, షడ్వైశికి, ఇతి = అనీ, దనిపాగరిససగ (పాపా) చతుస్వరాంశ తీవ్ర = చతు స్వరాంశములు మూడు, షడ్వోదీచ్యవతి, అంధ్రీ కర్కారవీచ, ఇతి = అనీ, సమధనినిగపమి పరిధని । పంచ స్వరాంశా చతవ్ర = పంచస్వరాంశములు నాలుగు, షడ్వ, గాంధారీ, రక్త గాంధారీ, మధ్యమా, చ ఇతి = అనీ పగమవద । సగమవని సరిగమవద । సరిమవద । షడ్వస్వరాంశ తైశికి = షడ్వస్వరాంశము తైశికి, సమగవదని । సప్తస్వరాంశా షడ్వమధ్యమా = షడ్వమధ్యమము పప్తస్వరాంశము, సరిగమవదని ।

ఏవం త్రిపప్తిరంశా వ్యాఖ్యాతా = ఇట్లు 63 అంశములు వ్యాఖ్యానింపబడినవి

మధ్యమోదీచ్యవా వైప తథా గాంధార పంచమీ ॥ 233

నందయంతీ చ తీవ్రస్తా పంచమై కాంశ త ప్పుతా ।

వైపరీపంచమి వైప క్షేయే ధరిదివాంశే ॥ 234

ప్రతిపదార్థము మధ్యమోదీచ్యవ, గాంధార పంచమి, నందయంతీయు , తా తీవ్ర = ఆ మూడును, పంచమైకాంశత ప్పుతా = పంచమము యొక్క ఒకఅంశ

వలన చెప్పబడినది, దైవతి, పంచమి రెండును, ధరిదీవాంశకీ క్షేయ = దైవత రిషభాంశకములుగా తెలియవలెను

తాత్పర్యము మధ్యమోదీచ్యవ, గాంధార పంచమి, నందయంతియు ఆముడును పంచమముయొక్క ఒక అంశవలన చెప్పబడినది దైవతి, పంచమి రెండును దైవతరిషభాంశకములుగా తెలియవలెను

గాంధారోదీచ్యవా ద్యాభ్యాం మధ్యమర్షభ ఇత్యపి ।

అర్షభ్యాం నిరిధా అంశా నైషాద్యాం నిరిగాప్తయ ॥ 235

ప్రతిపదార్థము మధ్యమర్షభ ఇత్యపి ద్యాభ్యాం అంశాభ్యాం = మధ్యమరిషభాంశములు రెండింటితోను కూడినది, గాంధారోదీచ్యవా = అర్షభ్యాం = అర్షభీయందం, నిరిధా అంశా = నిషాదరిషభ దైవతములంశములు, నైషాద్యాం = నిషాదీయందు, నిరిగా ప్రయ అంశా = నిషాదరిషభగాంధారములు మూడంశములు

తాత్పర్యము మధ్యమరిషభాంశములు రెండింటితోను కూడినది అర్షభీయందు నిషాదరిషభ దైవతములంశములనిషాదీయందు నిషాదరిషభగాంధారములు మూడంశములు

పగపా పద్మకైశిక్యాంతి ప్ర క్ర్యంశా ప్రకీర్తితా ।

చతురంశ్చపమనిచై పద్మోదీచ్యవతి ప్పుథా ॥ 236

ప్రతిపదార్థము పద్మకైశిక్యాంతి ప్ర క్ర్యంశా ప్రకీర్తితా = పద్మగాంధార పంచమములు, తిప్ర క్ర్యంశా = మూడు మూడంశములు, (6), ప్రకీర్తితా = చెప్పబడినది, పమనిచై = పద్మమధ్యమ నిషాదదైవతములచే, చతురంశా = నాల్గంశములు, పద్మోదీచ్యవ తిప్పుథా = పద్మోదీచ్యవతి చెప్పబడుచున్నది

తాత్పర్యము పద్మకైశికీయందు పద్మగాంధారపంచమములుమూడు మూడంశములు (6) చెప్పబడినది పద్మమధ్యమ నిషాదదైవతములచే నాల్గంశములు పద్మోదీచ్యవతి చెప్పబడుచున్నది

కర్మాటపి రిషనిచై రాంధ్రీచ గపనిచైరపి ।

పగమనచై పాద్మీస్యో పంచధిశ్చాపి మధ్యమా ॥ 237

పరిమపిచై రంజై స్వాత్ గాంధారి సగమానిపై ।

తద్వత్ స్వాత్ రక్షగాంధారి పూర్వైరంజై శ్చ పంచథి ॥ 238

తైశ్శక్యేనా షడంశస్వాత్ సగమపవిపై స్పృతా ।

షడ్వమధ్యమాతు సప్తాంశా త్రిషష్ఠిరితి తేంశనా ॥ 239

ప్రతిపదార్థము కర్మారబీ రిపనిపై = రిపదపంచమనిషాదదైవతాంశములచేతను, ఆంధ్రీగపనిపై = ఆంధ్రీగాంధారపంచమనిషాదమధ్యమ పంచమ దైవతములచేతను, పాక్షి సగమపపై అంజై = పాక్షి, షడ్వగాంధార మధ్యమ పంచమదైవతములచేతను, గాంధారి సగమానిపై = గాంధారి, షడ్వగాంధారమధ్యమనిషాదపంచమములచేతను, స్వాత్ = అగును, తద్వత్ = అట్లే, రక్షగాంధారి పూర్వై పంచథి అంజై సగమానిపై స్వాత్ = రక్షగాంధారి పూర్వపు పంచాంశములైన షడ్వగాంధారమధ్యమ నిషాదపంచమములచే తనేయగును, ఏకాక్షైశ్శక్తి = ఒక్కక్షైశ్శక్తి మాత్రము, సగమపవిపై = షడ్వగాంధారమధ్యమ పంచమ నిషాద దైవతములచే, షడం స్వాత్ = షడంశముగును షడ్వమధ్యమా తు సప్తాంశా = షడ్వమధ్యమము మాత్రము సప్తాంశము, ఇతి = ఈవిధముగా, త్రితి షష్ఠిలంశనా = ఆ 63 అంశములు తాత్పర్యము రిషభపంచమనిషాద దైవతాంశములచేతను, ఆంధ్రీ గాంధారపంచమనిషాదపంచమములచేతను, పాక్షి షడ్వరిషభమధ్యమపంచమ దైవతములచేతను, షడ్వగాంధారమధ్యమనిషాదపంచమములచేతను అగును అట్లే రక్షగాంధారి పూర్వపు పంచాంశములైన షడ్వగాంధార మధ్యమ నిషాద పంచమములచేతనే యగును ఒక్కక్షైశ్శక్తి మాత్రము షడ్వ గాంధార మధ్యమ పంచమనిషాదదైవతములచే షడంశమగును షడ్వమధ్యమముమాత్రము సప్తాంశము ఈ విధముగా 63 అంశములు

అంశజై, గ్రామరాగాస్తు జనయంతీతి జాతయ ॥

అపాం ప్రయోగి కాలేతు యుగ్మా యుగ్మా శ్రయోపిథి ॥ 240

ప్రతిపదార్థము అంశజై గ్రామరాగాస్తు జనయంతీ ఇతి జాతయ = అంశములచే గ్రామరాగములను పుట్టించుచున్నవని జాతులగుచున్నవి, అపాం ప్రయోగికాలే =

ఏదీ ప్రయోగ సమయమందు ఏదీ = ఏదీ యుగ్మయుగ్మశ్రయ = యుగ్మ
అయుగ్మములవాశ్రయించునదగును

తాత్పర్యము అంశములచే గ్రామరాగములను పుట్టించు చుట్టవని
జాతులగుచున్నవి ఏదీప్రయోగ సమయమందు ఏదీ యుగ్మఅయుగ్మముల
వాశ్రయించునదగును

మార్గిష్ఠిని ప్రయోక్తవ్యాఖ్యిత వార్తిక దాక్షిణ్యే ।
పూర్వరంగే కృతే శుద్ధా కర్తవ్యం గీతమోక్తుధి ॥ 241

అపారికం వాచికాది తతో వాత్యంశకల్పనమ్ ।
స్వరాణా మంగవోదైత్యత ఏవాపారితక్రమై ॥ 242

ప్రతిపదార్థము చిత్రవార్తిక దాక్షిణ్యే త్రివి మార్గి = చిత్ర వార్తిక దక్షిణమార్గముల
మూడిటిదేతను, ప్రయోక్తవ్యా = ప్రయోగించెదగినది, పూర్వరంగే కృతే =
పూర్వరంగము చేయుటగా గీతమోక్తుధి = వాగ్గేయ కారులచే, శుద్ధాకర్తవ్యం =
శుద్ధ (అంశ) ముచేయదగినది, అపారికం = అపారికము, వాచికాది =
వాచికము మొదలగునది, తతో = తరువాత వా = లేక, (వికల్పముగా),
అత్యంశ కల్పనం = అత్యంశ కల్పనము, స్వరాణాం = స్వరములకు, అత ఏవ =
అందుకనే, అపారితక్రమై అంగవోదై = అపారితక్రమ (ముగా)
అంగవారములచే

తాత్పర్యము చిత్రవార్తిక దక్షిణమార్గములమూడిటిదేతను ప్రయోగించెదగినది
పూర్వరంగముచేయటగా, వాగ్గేయకారులచే శుద్ధ (అంశ)ముచేయదగినది,
తరువాత లేక (వికల్పముగా) అత్యంశకల్పనము స్వరములకు అందుకనే
అపారితక్రమ (ముగా) అంగవారములచే

వర్ణమాస పదేతాసాం కార్యాప్యారంభ కల్పనా ।
ఇతి ప్రసక్తిరంశామే తేషామేకైశ్చ లోకతామ్ ॥ 243

ప్రతిపదార్థము వర్ణమాసపదే = వర్ణమార్గమందు, తాసాం = వారికి, అంశకల్పనా
కార్యాప్యారంభ = అంశకల్పకల్పనముచేయదగినదగును, ఇతి = ఈవిధముగా,
యేత్రిచ్చి అంశా = ఏ ఆరైన మూడుశములు గలవో, తేషాం = వారికి,
ఏకైకత = ఒక్కటిక్కటిగా అంశతాం = అంశకల్పము

తాత్పర్యము వృద్ధిమార్గమందు వాటికి అంశత్వకల్పనము చేయుచునదగును ఈవిధముగా ఏ అరవై మూడంశములు గలనో వాటికి ఒక్కటొక్కటిగా అంశత్వము

ప్రకల్ప్యా పోద్యతే ప్రాప్తం పాదవాడుదితం క్వచిత్ ॥ 244

ప్రతిపదార్థము ప్రకల్ప్య = కల్పించి, క్వచిత్ = ఒకానొకచోట, ప్రాప్తం = పొందబడిన పాదవాడుదితం = పాదన త్వదుబత్వము(లు), ఆపోద్యంతి త్రిష్టిరంశాయే ఉక్తా తేషాం మద్యేయే అనంశ తేషామనంశానాం ప్రత్యేక మంశానాం పరికల్ప్య పాదనత్వం బాదుబితత్వం ప్రాప్తం క్వచిదితి జాతి విషయే ఆపోద్యతే = ఈవిధముగా 63 అంశములేవి చెప్పబడినవో వాటిలో యేవి అనంశములో ఆఅనంశములకు అంశత్వము ప్రత్యేకముగా కల్పించి పాదనత్వదుబత్వములోక్కొక్కచోట పొందబడినదని జాతి విషయమున నిరసించ బడుచున్నది ఏతదేవ మృతయతి = దీనినే వృద్ధిము చేయుచున్నాడు తాత్పర్యము కల్పించి ఒకానొకచోట పొందబడిన పాదనత్వదుబత్వము (లు) ఈవిధముగా 63 అంశములేవి చెప్పబడినవో వాటిలో యేవి అనంశములో ఆ అనంశములకు అంశత్వము ప్రత్యేకముగా కల్పించి పాదనత్వదుబత్వము లొక్కొక్కచోట పొందబడినదని జాతివిషయమున నిరసించబడుచున్నది దీనినే వృద్ధిము చేయుచున్నాడు

అపాదబానిషాదేః శతే పని ప్యాత్ పద్ధమధ్యమా । 244

గాంధారీ వ యతో లోపో నాంశసంవాదివో మత ।

ప్రతిపదార్థము పని ప్యాత్ = పద్ధమధ్యమ (ము) అపాదబనిషాదేః పద్ధవిషయగును, యతః = ఎందువలన, గాంధారీ = గాంధారముందు, లోపి = లోపమో, అతః = అందువలన, న అంశ సంవాదిన మత = అంశ సంవాదులకు నిమ్మలముకాదు, అపార్థ దీవయద్ధము -నిషాదేః శతే పద్ధమధ్యా - జాతిరపాదబా - నిషాదాంశమందు పద్ధమధ్యాజాతి అపాదబము కథం = ఎట్లు?, పద్ధగ్రామీ పాదవనిషో గాంధారస్య లోపో నాస్తి = పద్ధగ్రామమందు పాదవనిషిలో గాంధారమునకు లోపములేదు, గాంధారీంశే నిషాదేన అపాదవా బోధ్యాయా =

గాంధారాంశమందు నిషాదముచే అషాదవములుగా తెలియదగినవి, అంశుంబాదివో రోహిణివాత్ = అంశ పంచాదులకు రోపము లేకపోవుటవలన తాత్పర్యము పక్షమధ్యమ (ము) అషాదబహుై పక్షవిషామగును ఎందువలన గాంధారమందులోపమో, అందువలన అంశపంచాదులకు పమ్మతముకాదు అషాదము, ఎట్లు?, పక్షగ్రామమందు షాదవవిధిలో గాంధారమునకు రోపములేదు గాంధారాంశమందు నిషాదముచే అషాదవములుగా తెలియదగినవి అంశ పంచాదులకు రోపము లేకపోవుటవలన

శైశి రక్తగాంధారి గాంధారి చైవ పంచమే । 245

తథా పిచ్చాదుగాంధారి శైవతా తదారీచ్యతా ।

ప్రతిపద్యము శైశి రక్తగాంధారి = శైశి రక్తగాంధారి, గాంధారిచైవ పంచమే = గాంధారి పంచమమందు, తథా = అట్లే, గాంధారి = గాంధారమందు పిచ్చా తదారీచ్యతా = పిచ్చోదీచ్యతా, విశిష్టుపిభేద = నిషాదాంశ రిషభముచే, పిచ్చోదీచ్యతా శే అషాదనా పిక్షేయా = అషాదము (లు)గా తెలియవలెను, ఇదానం బొడుబితప్రాప్తమాదోద్యతే = ఇప్పుడు పొందబడిన బొడుబితత్వము నిరసింపబడుచున్నది

గాంధారి రక్తగాంధారో పక్షమధ్యమపంచమా । 246

సనిషాదా స్మృతా అంశా అనౌదుబితా భాగిన ।

ప్రతిపద్యము గాంధారి- రక్తగాంధారో = గాంధారి రక్త గాంధారులకు, పక్షమధ్యమ పంచమా = పక్షమధ్యమపంచమములు, సనిషాదా = నిషాద సహితములుగా, అనౌదుబితభాగిన అంశా స్మృతా = అనౌదుబితములైన అంశములు చెప్పబడినవి, ఏతచ్చ ఆనంగతం = ఇది ఎరియైనదికాదు, బొడుబితప్రాప్తరభావాత్ = బొడుబిత ప్రాప్త లేక పోవుటచే, సత్యముత్తం = యదార్థముచెప్పబడినది, బొడుబితనిషేధవ చనావి విధే శ్చప్రాప్తమేవ బొడుబిత్యం నిషద్యతే = బొడుబితనిషేధవచనములు విధికి అప్రాప్తముయ్యే బొడుబితత్వము నిరసింపబడుచున్నది

తాత్పర్యము గాంధారి రక్తగాంధారులకు పక్షమధ్యమ పంచమములు నిషాద సహితములుగా అనౌదుబితములైన అంశములు చెప్పబడినవి ఇది

పరిశ్రమివదితాదు బొడువితప్రాప్తిలేక పోవుటచే యధార్థము చెప్పుబడినది
బొడువితవిషేదవచనములు విధికి అప్రాప్తమయ్యెను బొడువితత్వము
విషేధింపబడుచున్నది

షష్ఠమధ్యమజాతౌ య గాంధారోఽథనిషాదవాన్ : 247

శైశిక్యామథ పంచమ్యాం క్రమాన్యషభజైవతౌ ।

ప్రతిపద్యాము షష్ఠమధ్యమజాతౌ = షష్ఠమధ్యమజాతీయందు, గాంధార =
గాంధారము అద = తరువాత నిషాదవాన్ = నిషాదీయు, శైశిక్యాం =
శైశికియందు, పంచమ్యాం = పంచమీయందు, క్రమాత్ = క్రమముగా,
ఋషభజైవతౌ = రిషభజైవతములు గాంధారోఽథ నిషాదవానౌడువితభాగీ =
గాంధారము నిషాదీయు బొడువితభాగులు, శైశిక్యాం ఋషభ పంచమ్యాం
జైవతశ్చ అనౌడువితభాగీ ప్యాత్ = శైశికియందు రిషభము పంచమీయందు
జైవతమును, అనౌడువిత (భాగం) ము(అ)గును, తత్ర ప్రాప్త మేవ
అనౌడువితత్వం నిషిద్ధ్యతే అంశతావ అప్రాప్తైవ కల్ప్యతే = అందు పొందిన
అనౌడువితత్వము నిషేధింపబడినది, పొందబడని అంశత్వము కల్పించబడినది,
ఇదానీం యే అపవారీ భూతా స్వరా షాడవాడువితవిధౌ తానుదస్యతి =
ఇప్పుడు అపవార భూతములైన స్వరములు ఏవి షాడవాడువిత విధియందు
కలలో వాటిని చెప్పుచున్నాడు

యోజ్యా పప్రదికాశ్చైవ చత్వారింశ చ్చషాడవే ॥ 248

ప్రతిపద్యాము షాడవే = షాడవమందు, పప్రదికా చత్వారింశత్ యోజ్యా. =
47 అంశములు కూర్చుదగినవి అప్రార్థ = దీని అర్థము - షాడవే విధౌ
క్రియమాణే పప్రదికాంశ్చైవ చత్వారింశచ్చ షాడవ అప్రార్థ విధౌక్రియమాణే
పప్రదికాశ్చత్వారింశ దంశకా అపవారస్వరరహితా యోజనీయా ఇత్వర్థ =
షాడవవిధిచేయుగా 47ను షాడవమందు దీనికి అర్థవిధిచేయుగా 47 అంశములు
అపవారరహితములు యోజ్యములనియుద్ధము, చతస్వరణం జాతీయం
నిత్యసంపూర్ణానాం నానాం పాఠనీయా త్రివష్టిమధ్యే = నిత్యపూర్ణములైన
నాల్గుజాతులకు 63 దీలో 9 అంశములు వేయదగినవి, తద్యథా = అదిపట్టునగా-
రివధిపెనుగ. పర. ఏము ననాంశేష పాతతేషు చతుష్పంచాశదంశ వశస్యంతే=

పాతీతములైన ఈ తొమ్మిదంశములందు 54 అంశములుంటును. తీత్రాసీ
షడ్మధ్యమా షడ్రోదీచ్యవా శైశవీ గాంధారీ రక్తగాంధారీ దైవతీ ఆపాం ఏర్వాతీవాం
సప్తాంశా పాతీనీయా = అందును, షడ్మధ్యమా, షడ్రోదీచ్యవా, శైశవీ, గాంధారీ,
రక్తగాంధారీ దైవతీ ఈఆరింటిలో సప్తాంశములు వేయదగినవి, తేమ సప్తాంశము
పాతీతేమ సప్తచత్వారింశదంశా దవంతి = వేసిన ఆ సప్తాంశములందు 47
అంశములున్నవి, తద్బాధా -

మధ్యమోదీచ్యవాయాం వా తథా గాంధార సంచమి ।

కార్యారసీ రిషనిర్దై. పగస్తై షడ్మధ్యశీ ।

249

పగమపస్తై స్మృతా + + + + + ।

సందయంతి భవేత్సాగా గాంధారోదీచ్యవా సమా ।

ప్రతిపద్యాము మధ్యమోదీచ్యవాయాం = మధ్యమోదీచ్యవాయందు తథా = అట్లే,
గాంధారసంచమి = గాంధారసంచమియు, రిషనిర్దై = రిషభసంచమినిపాద
దైవతములతో, కార్యారసీ = కార్యారవియు, షడ్మధ్యశీ = షడ్మధ్యశీ, పగస్తై =
షడ్మగాంధారసంచమములతోను, పగమపస్తై = పగమపదంతో, స్మృతా =
చెప్పబడినది+ + + + + . గాంధారోదీచ్యవా సమా =
గాంధారోదీచ్యవాతులముగా, సందయంతి పాగా భవేత్ = సందయంతి
పంచమ గాంధారములుఅగును, తేమ చత్వారింశదంశేమ ఉక్తపై మదావనిది
కర్తవ్య = ఆ40 అంశములందు చెప్పగా మిగిలిన వానితోపాడన
విధివేయదగినది,

ఇదాసీం ఔదుదీతవిధౌ యేమ అనవవాదిన స్వరా తాన్ దర్శయంతి = ఇప్పుడు
ఔదుదీత విధియంటే అనవవాదిస్వరములో వాటిని చూపుచున్నాడు.

తథాపవాదవిరుక్త త్రింశఔదుదీతే భవేత్ ।

250

అట్లే అపవాదత్యక్తమైన 30 (అంశముల సముదాయము)
ఔదుదీతమందగును

అప్యార్థ - దీనియర్థము - తదా తేషాకారేణ అపవాద నిర్ముక్తస్త్రింశత్
ప్రకారో బోధ్యవ్య = అట్లే ఆప్రకారముగా అపవాదత్యక్తమైన 30 విధములైన

వానిని బోధించదగినది, తద్వారా - అదినిట్లనగా - (త్రిషష్టిమధ్యే నిత్యసంపూర్ణానాం చతస్సుశాం జాతీనాం నవాంశా పాతనియా = 69 అంశములలో విత్యసంపూర్ణములైన నాల్గుజాతులలో నవాంశములు వేయదగినవి, తేమ పాతితేమ చతుష్పంచాశత్ అంశా త్రిత్ర వశిష్ఠంతే = వేయబడిన తరువాత వాటియందు 54 అంశములుండును, తత్రాపి చతుష్పంచాశన్మధ్యే చతస్సుశాం జాతీనాం నిత్యసంపూర్ణా పాదదానాం ద్వాదశ సప్తాంశా పాతనియా = అందును 54 లోను నాల్గు నిత్యసంపూర్ణ పాదబి జాతులలోను 12,7 (19) అంశములు వేయదగినవి, తేమ పాతితేమ ద్విచత్వారింశదంశేమ ఉత్తస్పరై ఔదుబితవిధిర్వనతీతి = అట్లు వేయబడిన వాటియందు 42 అంశములందు వెచ్చబడిన పురముంచేత ఔదువితవిధి యగునున్నది, తదాదాచా భరత = భరతుడట్లే వెచ్చుచున్నాడు -

షట్స్వరా నప్తమే త్వంశే నేష్యతే షడ్మమృతా ।

సంవాద్యలోపాత్ గాంధారే తద్వత్ చైవతహీనతా ॥

ప్రతిషద్ధావము షడ్మమృతా = షడ్మమృతము, షట్స్వరా = షట్స్వరములు, నప్తమేతంశే = నప్తమౌంశమందు, న ఇష్యతే = ఇష్టముకాదు, గాంధారే = గాంధారమందు సంవాది అలోపాత్ = సంవాదిలోపము లేకపోవుట వలన, తద్వత్ = అట్లే చైవతహీనతా = చైవతరాహిత్యము

తాత్పర్యము షడ్మమృతమును షట్స్వరములు నప్తమౌంశమందు ఇష్టముకాదు గాంధారమందు సంవాదిలోపము లేకపోవుట వలన అట్లే చైవతరాహిత్యము

గాంధారీ రక్తగాంధారీ కైశికీనాం చ పంచమ ।

షడ్ధాయాశ్చైవ గాంధారమంశో మధ్యమషాడబా ॥

ప్రతిషద్ధావము గాంధారీ రక్తగాంధారీ కైశికీనాం = గాంధార, రక్తగాంధారి, కైశికీలకు పంచమ = పంచమాంశము, షడ్ధాయా = షడ్మమునకు, గాంధారం అంశ = గాంధార మంశము, మధ్యమషాడబా = మధ్యమషాడబములును

తాత్పర్యము గాంధార, రక్తగాంధారి, కైశికీలకు పంచమాంశము షడ్మమునకు గాంధారమంశము, మధ్యమషాడబములును

షాడవం ధైవతేనాస్తీ షడ్వీరీచ్యంశతే ద్విజాః ।

గాంధారిరక్త గాంధార్యో షడ్వమధ్యమ సంవమా ॥

ప్రతిపదార్థము షాడవం ధైవతేనాస్తీ = ధైవతమందు షాడవములేదు
షడ్వీరీచ్యంశతే ద్విజాః = షడ్వీరీచ్యంశమందు ద్విజాతికము, గాంధారి
రక్తగాంధార్యో = గాంధారిరక్త గాంధారులయందు, షడ్వమధ్యమ సంవమా =
షడ్వమధ్యమ పంచమాంశములు

తాత్పర్యము ధైవతమందు షాడవములేదు షడ్వీరీచ్యంశమందు ద్విజాతికము
గాంధారిరక్తగాంధారులయందు షడ్వమధ్యమ పంచమాంశములు

సప్తమశ్చైవ విశ్లేయో యో స్వనౌదులితం భవేత్ ।

ద్వోషడ్వమధ్యమాంశౌ తు గాంధార స విషాడవాన్ ॥

ప్రతిపదార్థము యో = వేటి చేతను, స్వనౌదులితం భవేత్ = స్వయముగా
బొందుబిత్తములుకావో తే = అని, (అది) సప్తమశ్చవిశ్లేయ = సప్తమాంశముగా
తెలియదగినది, ద్వో షడ్వమధ్యమాంశౌ = షడ్వమధ్యమాంశములు రెండు (కలది),
స = అది, గాంధార = గాంధారము, స = అది, విషాడవాన్ =
విషాడపహితమైనది

తాత్పర్యము వేటిచేతను స్వయముగా బొందుబిత్తములుకావో అని (అది)
సప్తమాంశముగా తెలియదగినది షడ్వమధ్యమాంశములు రెండు (కలది) అది
గాంధారము విషాడపహితమైనది

ఋషభశ్చైవ పంచమ్యాం శైశిక్యాం ధైవతస్తథా ।

ఏవం చ ద్వాదశైవైతే పంచా పంచస్వరే సదా ॥

256

ప్రతిపదార్థము పంచమ్యాం ఋషభ = పంచమీయందు రిషభము శైశిక్యాం =
శైశికియందు, ధైవత = ధైవతము, ఏవం = ఇట్లు, ఏతే ద్వాదశ = ఈ 12,
సదా = ఎల్లప్పుడు, పంచస్వరే = పంచస్వరమందు, వత్సా = విడువదగినవి

తాత్పర్యము పంచమీయందు రిషభము శైశికియందు ధైవతముఇట్లు ఈ
12 ఎల్లప్పుడు పంచస్వరమందు విడువదగినవి

సర్వస్వరాణాం నాశోత్ర విహిత సర్వజాతిషు ।

న మధ్యమస్య లోపే హి కర్తవ్యమై కదాచన ॥

ప్రతిపదార్థము అత్ర = ఇక్కడ, సర్వజాతిషు = అన్నిజాతులయందు, సర్వస్వరాణాం = అన్ని స్వరములకు నాశ విహిత = నాశము విహితమైనది కింతు = కాని, కదాచన = ఒకప్పుడును, మధ్యమస్య లోపే న కర్తవ్య = మధ్యమమునకు లోపము చేయరాదు

తాత్పర్యము ఇక్కడ అన్నిజాతులయందు అన్నిస్వరములకు నాశము విహితమైనది కాని ఏ ఒకప్పుడును మధ్యమమునకు లోపముచేయరాదు

స్వరస్వరాణాం ప్రవర అవాశీ మధ్యమస్యర ।

గాంధర్వకల్ప విహిత సామాన్యసి చ మధ్యమ ॥

ప్రతిపదార్థము మధ్యమస్యర = మధ్యమస్వరము, సర్వస్వరాణాం ప్రవర. = అన్నిస్వరములలో శ్రేష్ఠమైనది, అవాశీ = శాశ్వతమైనది, సామాన్యసి = సామములందుకూడ, మధ్యమ = మధ్యము(నకు), గాంధర్వకల్ప విహిత = గాంధర్వ కల్పమువిహితమైనది (నిర్ణీతమైనది)

తాత్పర్యము మధ్యమస్వరము అన్నిస్వరములలో శ్రేష్ఠమైనది శాశ్వతమైనది సామములందుకూడ మధ్యము (నకు) గాంధర్వ కల్పము విహితమైనది (నిర్ణీతమైనది)

ఇదానీం పాదవాదబీతివిధిస్తు ఉత్పర్గ అపవాద విధిస్తు వికృతాస్త్వన జాతిషు లోద్ధవ్య = ఇప్పుడు పాదన టెదురుతవిరియు, ఉత్పర్గ అపవాదవిధియు వికృత జాతులందే యని తెలియదగినది నను కుద్ధాను జాతిషు తాసాం కుద్ధానాం అన్యజాత్యుత్పత్తౌ మూలత్వాత్ ఏరా ఏన కుద్ధావికృతా భవంతి = ఓయీ ! కుద్ధజాతులయందు, ఆకుద్ధములలో అన్యజాతి ఉత్పత్తియందు ప్రారాప్యమగుదు వెలన ఇవియే కుద్ధములు వికృతములు అగుచున్నవి, కథం = ఎట్లు?

తద్రహితదక్షిన్యాపాతదంశాచ యదా భవేత్ ।

మండ్రన్యాపాత పూర్ణాచ కుద్ధా జాతిస్తైరో చ్యతే ॥

ప్రితిపదాశ్చము తద్గ్రహా = అదియే గ్రహము, తదవన్యాసా = అదియే
అవన్యాసము తదంశా = అదియే అంశము, యదా భవేత్ = ఎప్పుడు అగునో,
మంద్రన్యాసా = మంద్రన్యాసముకలదియు, పూర్ణా చ = సంపూర్ణమగునదియు
అయినచో, శుద్ధజాతి ఉచ్యతే = శుద్ధజాతియని చెప్పబడుచున్నది

ఇతి శుద్ధలక్షణముక్తం = అని శుద్ధలక్షణము చెప్పబడినది

ఏతేన లక్షణేన ఏతేన ద్వాభ్యాం వాచిక్యతా భవంతి = ఈలక్షణముచేత
ఒకదానిచేతను గాని రెండింటిచేతను గాని వికృతములగుచున్నవి పున న్యాస
వర్ణమితి = మరల న్యాసవియుక్తమనియు, న్యాసేనవికృతం చ వాస్త
న్యాసవర్ణమితి నచనాత్ = న్యాసవర్ణమని చెప్పుట వలన న్యాసముచేతన
వికృతముండదు, వికృతా ప్లాష్టీ ద్వివిధా నిత్యసంపూర్ణా పాడవాచేతి = నిత్య
సంపూర్ణము, పాడవము అని వికృతపాష్టీ రెండు విధములు, నామాంశేన ప్లాష్టీ
శుద్ధవికృతాప్లాష్టీ గాంధారాంశేన సంపూర్ణా అంశసంవాద్యలోపాత్ =
అంశసంవాది అలోపమువలన నామాంశముచే ప్లాష్టీ శుద్ధవికృతమును
గాంధారాంశముచే సంపూర్ణమును (అగుచున్నది), మధ్యమపంచమలైవతాంశే
విషాదేన పాడవా యదా తు ప్లాష్టీ శుద్ధా గీయతే తదా పంచమస్య అంశత్వేన
శేషాణాం స్వరాణాం బహుత్వం = మధ్యమపంచమ లైవతాంశమందు
విషాదముచే పాడవము శుద్ధపాష్టీ ఎప్పుడు గానముచేయబడునో అప్పుడు
పంచమాంశముతో శేషస్వరములకు అధికత్వమగును, బహుత్వేన
షడ్జపంచమయో త్రింశదంశా భవంతి = బహుత్వముచే షడ్జపంచములందు
30 అంశములగుచున్నవి, షడ్జి చతుర్దశవిధో భవతి = ఆరింటినేతను
పదునొక్కవిధములగుచున్నది, గాంధారశ్చ ఏకోపవింశతి ఏద = గాంధారము
19 విధములగుచున్నది, మధ్యమ చతుర్దశవిధ = మధ్యమము 14 విధములైనది
మిరిత్వా సప్తస్వరా ఆష్టావింశత్యధికం శతం భవతిత్వం = కలసి
ఏడుస్వరములు 128 విధములగుచున్నది, ఇదాసీం దశలక్షణమధ్యే యద్యప్యాం
జాలో భవతి తత్ తస్యా దర్శయతి = ఇప్పుడు దశలక్షణమధ్యమందు ఈ
జాలియందు కనబడినయెడల అది దానికి చూపబడుచున్నది, ఇత పాచ్ఛా
షడ్జగ్రామసంబంధాయా అంశా గ్రహా, పంచభవంతి = అందు పాష్టీకి

షడ్వక్రగ్రామికమైన అంశములు గ్రహములు ఐదు అగుచున్నవి. తద్యధా షడ్వక్రగంధార మధ్యమ పంగమమైనతా గ్రహా అంశాశ్చ = అదెట్లనగా షడ్వక్రగంధార మధ్యమ పంచమమైనతములు గ్రహములు అంశములును, గంధార పంచమో అపవ్యాసా = గంధారపంచమములు అపవ్యాసములు, నిషాదపీఠా పీఠవ షడ్వక్రము వ్యాసము, షడ్వక్రగంధారయో. షడ్వక్రైవతయోశ్చ సంగతి = షడ్వక్రగంధారములకు షడ్వక్రైవతములకు సంగతిగము, పంచస్వరపదా లాభగతి = పంచస్వరపదమైనది (తరువాతది) లాభగతి షడ్వక్రైవత పదావసరగతి = షడ్వక్రైవతములకు వరమైనది (గావి) మంద్రగతి. షడ్వక్రైవతయోశ్చ ఔడులితత్వంచ నర్వక్రైవతాన్తీ = షడ్వక్రైవతములకు ఔడులితత్వము అస్థివిధములుగను లేదు. (ఉండదు) సంపూర్ణా పీఠలా = పీఠలము సంపూర్ణము యదా సంపూర్ణా గీయతే తదా ఋషభపంచమయో అల్పత్వం కార్యం = ఎప్పుడు సంపూర్ణముగావముచేయబడునో అప్పుడు రిషభపంచమములకు నిషాదపంచమములకు అల్పత్వము చేయవలెను, కుల = ఎందువల్లననగా -

యంవివా పీఠతా ఋషభాం ప్యాత్ చేత్ తస్మాంకు సోల్పక = యుదిలేనిదే దేవయందు హైన్యము సంబంధించినో దానియందది అల్పమగును, ఇతి వచనాత్ = అనుమాన వలన, యదా పీఠలాగీయతే తదా ఋషభస్య అల్పత్వం కార్యం = ఎప్పుడు పీఠలముగా నముచేయబడునో అప్పుడు రిషభమునకు అల్పత్వముచేయవలెను, శేషాణాం స్వరాణాం బహుత్వం = మిగిలిన స్వరములకు బహుత్వము, అస్యాశ్చ దశాంశకా = దీనికి దశ అంశములు తద్యధా = అదెట్లనగా - శుద్ధా పిశ్చితాశ్చ సంపూర్ణా చత్వార పీఠలా గంధారో పీఠలాపవాదాత్ తేనాంశా స్ఫురయంతే తేన లిఖితా పద్ధంతేన శుద్ధత్వం షడ్వక్ర అపవ్యాస. సంపూర్ణావస్థాయాం అష్టవిధలక్షణం = శుద్ధములు వికృతములును; బదుపూర్ణస్వరములు నాల్గు పీఠవములు గంధారాంశమందు పీఠవ అపవాదము వలన దానిచే అంశములు పృష్టమగుచున్నవి, అందుచే వ్రాయబడినవిషడ్వక్రముచేత శుద్ధత్వము షడ్వక్రపవ్యాసమును సంపూర్ణావస్థాయందు అష్టవిధలక్షణము పీఠవావస్థాయాం నవవిధత్వం = పీఠవావస్థాయందు నవ (9) విధములైనది, శుద్ధం పరిత్యజ్య

చతుర్విధాపాక్షీ వికృతాబోధ్య = ఉద్దమును ఏదీని నాబ్బువిధములైన పాక్షి
వికృతముగా తెలియదగినది అప్పొళ్ళి దైవతాదిమూర్త్యా వంచపాణిశ్చిత్రేమల్లీ
మాగదీగతి పంచపాణి ద్వికల దక్షిణీ మార్గీ పృథులాగీతి = దీవికి దైవతాది
మూర్త్య పంచపాణి చిత్రమార్గమందు మాగదీగీతియు పంచపాణి
కలార్థము, దక్షిణమార్గమందు పృథులాగీతియు అనేక క్రమేణ పెంపుపాం
జాతీవాం బోధ్యం = ఈ విధముగనే అప్పి జాతులకు తెలియదగినది
వీరరౌద్రాద్భుతా రసా కాశ్యా = వీరరౌద్రాదభ్యుత రసములుచేయదగినవి
ప్రథమోపక్షే గోధువాగావే వినియోగ = ప్రథమోపక్షేపణమందుగ్ధువాగానమందు
వినియోగము

అర్ధస్థి శుద్ధా గీయతే = రిమలి శుద్ధముగ గానముచేయదగును,
నిషాదపంచమాల్యత్వం ఋషభగాంధార మధ్యమ పంచమమైననిషాదా పెద్దపెద్ద
మిలిత్వా పెట్టాం = నిషాద పంచమాల్యత్వమును రిషభగాంధార
మధ్యమ పంచమమైనత నిషాదములు పెద్దపెద్దములు కలిసి పెట్టాం (?),
ఋషభదైనత నిషాదా గ్రహో స్వయమేవాంశ = రిషభదైనతనిషాదములు
గ్రహములు, స్వయముగానవియే అంశములు, త ఏవాప్యాసా = రిషభదైనత
నిషాదములే ఆప్యాసములు, పంచస్వర పరస్పార = పంచస్వరముకంటె
తరువా(తిది)త తారము, నిషాద ఋషభో వ్యాస = నిషాదరిషభము (ఋ)
వ్యాసము న్యాసపరమైత్వరోవా మంద్ర = న్యాసస్వరముకంటె పరమైనది గాని
రావితరువాతిది గాని మంద్రము, పెద్దదైనతపంచమ ఋషభగాంధారయొళ్ళ
పంగతి = పెద్దదైనత పంచమము (ఋ) రిషభగాంధారములందు పంయోగము,
పెద్దహీనం షాదపంచ = పెద్దరహిత షాదపంచము, పెద్దపంచమహీనం బొడువితం=
పెద్దపంచమ రహితమౌడువితము, పూర్ణావస్థాహం పెద్దగాంధార
పంచమవామాల్యత్వం = పూర్ణావస్థాయందు పెద్దగాంధార పంచమములకు
అల్పత, బొడువితమందు గాంధారమధ్యమయోరల్పత్వం కేహీణాం చ బహుత్వం =
బొడువితమందు గాంధారమధ్యమములకు అల్పతయు మిగిలినవారికి
బహుత్వమును, దశవిధత్వం దాస్య దశంశ శుద్ధవికృతా పూర్ణావస్థాయ =
దీవికి దశ (10) విధత్వము, దశ(10) అంశములు శుద్ధవికృతములు, పూర్ణములు
మూడు (3), పంచమాదిమూర్త్యా చచ్చత్వబస్థాం, = పంచమాదిమూర్త్యయము

చచ్చత్పుటముతాళము ఏకకలేవ చిత్రేణ మాగధీ = ఏకకలాయుత చిత్రమార్గము చేమాగధీగీతయు, ద్వికలేవ వార్తికేవ సంభావితా = ద్వికలవార్తికమునే సంభావితము, చతుష్కలేవ దక్షిణేవ పృథులా మ్రాతా = చతుష్కలాయుత దక్షిణమార్గమునే పృథులా మ్రాతయు,

దక్షిణేకలా = దక్షిణమందు కల, ఏకరౌద్రాద్భుతా రహి = ఏకరౌద్ర అద్భుత రసములు ప్రథమప్రీక్షణ కే నైష్కామికీ ధ్రువాగానే వివియోగ = ప్రథమప్రీక్షణమందు విష్కామపంబందమైన ధ్రువాగానమందు వివియోగము, భైవతాది మూర్ధ్వా భైవత్వాభైవతం మహా గ్రహా అంశౌ చ = భైవతాది మూర్ధ్వా భైవతినే భైవతము మహాత్ములైన గ్రహములును అంశములును, శుద్ధావస్థాయాం భైవత్వేన న్యాస = శుద్ధావస్థయందు భైవరియేన్యాసము, విశ్వతావస్థాయాం చ భైవరక్షణమధ్యమా అపన్యాసా = విశ్వతావస్థయందు భైవతరిషణమధ్యములు అపన్యాసములు భైవతోన్యాస = భైవతమున్యాసము, పంచమహీనాం షాడవం పంచమషడ్వహీనం షాడవం పంచమషడ్వహీనమౌడుబీతం = పంచమహీతషాడవము, పంచమషడ్వహీనము బొడువితము, తావేవ షడ్వపంచమస్వరౌ తు బలౌ కర్తవ్యా = అష్టపంచమస్వరములే అధికములు చేయబడవలెను, క్షుచిల్లంఘనీయౌ = ఒక్కొక్కచోట లంఘనీయములు (దాటదగినవి), పంచస్వరపరస్పార = పంచస్వరపరము తారము, న్యాసపరస్పరౌ వా మంద్ర = న్యాసపరస్పరదిగాని దానికంటే పరస్పరదిగాని మంద్రము, పూర్ణావస్థాయాం షడ్వగాంధారమధ్యమపంచమనిషాదావామర్పత్వం పంచమషడ్వవర్ణం చ = పూర్ణావస్థయందు షడ్వగాంధారమధ్యమపంచమనిషాదములకు అల్పత, పంచమషడ్వములు త్యాజ్యములును వీతేషాం బొడువితే అల్పత్వం = వీటికి బొడువితమందల్పత్వము, కేషాణాం చ బహుత్వం = మిగిలిన వాటికి బహుత్వము, వివిధత్వమస్యా సప్రాంశకా శుద్ధావికృతా పూర్ణా ఋషభాదిమూర్ధ్వా తాల పంచపాణి ఏకకలశ్చిత్ర మార్గ మాగధీగీతి = వివిధత్వము దీనికి సప్రాంశకములు శుద్ధములు వికృతములు పూర్ణములు, రిషభాది మూర్ధ్వా, తాలము పంచపాణి, ఏకకలాయుత చిత్రమార్గము, మాగధీగీతి, ద్వికలేవార్తిక సంభావితా = ద్వికలవార్తికము సంభావితము,

చతుష్కలో దక్షిణ స్వధూలాకలా దక్షిణే కలా ద్వాదశ వార్తికే కలా
 అష్టవత్సారింశత్ = చతుష్కలా దక్షిణము స్వధూలాకలా, దక్షిణమందు 12
 కలలు, వార్తికమందు 48 కలలు రసా పీఠభిత్తభయోవశా = పీఠభిత్త
 భయోవశకరణములు, ద్రువాగానే ప్రథమే ప్రేక్షణకే వినియోగ =
 ప్రథమప్రేక్షణమందు ద్రువాగానమందు వినియోగము నిషాదవత్సా
 నిషాదర్షణగాంధారా గ్రహ అంశాశ్చ = నిషాదపతికి నిషాదరిషభగాంధారములు
 గ్రహములు అంశములును, అవస్థాసాశ్చ నిషాదగాంధారర్షభా =
 నిషాదగాంధారరిషభములుఅవస్థాసములు, నిషాద ఏకో న్యాస =
 నిషాదమొక్కటియు న్యాసము, పంచమసీసం సాదలం = పంచమ
 రహితసాదలమును, పంచమషడ్భూతయోదుబీతం = పంచమ షడ్భూతయైవ
 ఔదుబీతము, పూర్ణావస్థాయాం షడ్భగాంధార మధ్యమ పంచమోవాం అల్పత్వం=
 పూర్ణావస్థయందు షడ్భగాంధారమధ్యమపంచమములకు అల్పత, ఔదుబీతే
 మధ్యమవైవత యోరల్పత్వం = ఔదుబీతమందు మధ్యమ దైవతములకు
 అల్పత, పంచస్వరపరా తారగతి = పంచ స్వరపరమైనది తారగతి
 న్యాసపరస్పరత్వరో వా మంద్ర = న్యాసపరముకంటె పరమైనదానికి గాని
 మంద్రము, గాంధారాది మూర్తవా = గాంధారాది మూర్తిన, తాలశ్రీస్థిత్వం =
 చచ్చుత్వముతాలము, దక్షిణే కలా చతుష్ప్రేక్ష = దక్షిణమార్గమందు 64 కలలు
 చిత్ర అస్థి = చిత్రమార్గమందెనిమిది, దశవిధత్వం చాస్యా దశాంశా తుద్ధా
 త్రయో విక్యతా పూర్ణా = దశవిధత్వము దీనికి దశాంశములు తుద్ధములు
 మూడువిక్యతులు, పూర్ణము రసశ్చ కరుణ = కరుణరసము ద్రువాగానే
 ప్రథమప్రేక్షణకే వినియోగ =ద్రువాగానమందు ప్రథమ ప్రేక్షణమందు
 వినియోగము,

షడ్భైతిక్యా షడ్భగాంధారపంచమా గ్రహో అంశాశ్చ = షడ్భైతికికి
 షడ్భగాంధార పంచమములు గ్రహములు అంశములును పంచస్వరపరస్పర =
 పంచస్వరముకంటె తరువాతిది తారము, న్యాసపరస్పరత్వరోవా మంద్ర = న్యాస
 పరముగాని తరువాతిదిగాని మంద్రము, నిత్యసంపూర్ణా ర = నిత్య
 సంపూర్ణమును, ధైవతనిషాదగ్రహో = ధైవతనిషాదగ్రహములకంటె
 మధ్యమోవామల్పత్వం = మధ్యమములకు అల్పత, ఋషభివ్య అల్పతరత్వం=

రిషభమునకు మిక్కిలి అల్పత, శేషాదాం బహుత్వం = మిగిలినవాటికి
 బహుత్వము, వ్యాధిమృ గాంధార = గాంధార (ము)వ్యాధిము, వృద్ధవిషాదపంచమ,
 అష్టదైవఅస్యా శుద్ధత్వం అంశకా పూర్ణా చచ్చత్పుటస్త్రాల = వృద్ధ
 విషాదపంచమములు ఎదిరించి విధములుగా దీనికి శుద్ధత్వము, అంశములు
 పూర్ణములు తాలము చచ్చత్పుటము, ఏకకలేచిత్రే మాగధీ గీతి =
 ఏకకలాచిత్రమార్గమందు మాగధీ గీతి, ద్వికలే వార్తికే సంభావితా =
 ద్వికలావార్తికమందు సంభావితము, చతుష్కులే దక్షిణే వృదులా = చతుష్కులా
 దక్షిణమందు వృదులాగీతి రవశ్చ కరుణ = కరుణ రవము, ప్రథమప్రవేశోతే
 ద్వితీయ (ప్రేక్షణకే వినియోగ = ప్రథమప్రవేశోతమందు ద్వితీయ (ప్రేక్షణమందు
 వినియోగము పద్మోదీప్యనయా పద్మమద్యమదైవతనిషాదాహో అంశాశ్చ =
 పద్మోదీప్యనాకు పద్మమద్యమ దైవతనిషాదములు గ్రహములు అంశములు,
 పంచస్వరురస్త్రాం = పంచస్వరురము తాలము, వ్యాపివృద్ధిశ్చో నా మంద్ర =
 వ్యాపముగావి దావితరువాతిదిగావి మంద్రము, ఋషభహీనం షాడజం =
 రిషభహీనము షాడనము ఋషభవంచనమహీనమోదూరితం =
 రిషభపంచమరహితమోదూరితము పూర్ణావస్థాయాం ఋషభపద్మగాంధార
 పంచమయోరల్పత్వం గాంధారస్య అంశత్వే ప్రాప్తే బాహుల్యం షాడదీ పంచమస్య
 అల్పత్వం కేదూరితేన కస్యాపి అల్పత్వం అశేషాదాం బహుత్వం మధ్యమో
 వ్యాధు = పూర్ణావస్థాయందు రిషభపద్మగాంధార పంచమమునకు అల్పత,
 గాంధారమునకు అంశత్వమురాగా బహుళత, షాడనమందు
 పంచమమునకు అల్పత కేదూరితమందు లేనికి అల్పత లేదు, అన్నిటికి
 బహుత్వము, మధ్యమవ్యాధిము, ఋషభదైవతో ఆపవ్యాసా = రిషభదైవతములు
 అవవ్యాసములు, అంశానాం వరస్పరగమనం = అంశమునకు
 అవ్యోప్యగమనము దశవిధత్వమస్యా సప్రాంతిక తత్ర సప్తపూర్ణా పంచ
 షాడవా పంచ కేదూరగాంధార మూర్ధనా తాల పంచపాటి = దశవిధత్వము
 దీనికి సప్రాంతము అంగు ఏదు పూర్ణములు, ఐదు షాడనములు, ఐదు
 కేదూరములు, గాంధారమూర్ధనా, తాలము పంచపాటి, ఏకకలేన చిత్రేణ
 మాగధీ = ఏకకలాచిత్రమార్గముచే మాగధీ గీతి, ద్వికలేన వార్తికే సంభావితా =
 ద్వికలావార్తికముచే సంభావితము చతుష్కులేన దక్షిణేన వృదులా = చతుష్కులా

దక్షిణమార్గముచే పుడులాగితి, రసా శృంగారహాస్య = శృంగారహాస్యరసములు
 ద్రువాగానే ద్వితీయప్రేక్షణకే వినియోగ = ద్రువాగానమందు
 ద్వితీయప్రేక్షణమున వినియోగము, పక్షమధ్యమాయా గ్రహం అంశాశ్చ సప్తైవ
 స్వరా = పక్షమధ్యమమునకు సప్తస్వరవనరస్తార = వంచస్వర
 పరమైవదితారము, న్యాసవరస్తారే పరో వా మంద్ర = న్యాసముకంటె
 తరువాతిదిగాని దానితరువాతిది గాని మంద్రము, విషాదహీనా పాదజా =
 విషాదరహితపాదవము, విషాదగాంధార హీనా బౌడవితా =
 నిషాదగాంధారరహితము బౌడవితము, గ్రామవిరోధేన యధేష్టం సంహార =
 గ్రామవిరోధములేకపోవుటచే స్వేచ్ఛాగమనము, పూర్ణావస్థాయాం
 నిషాదగాంధారయో అల్పత్వం = పూర్ణావస్థాయందు నిషాదగాంధారములకు
 అల్పతే పక్షమధ్యమో న్యాసా = పక్షమధ్యమములు న్యాసములుగా కంటె,
 దశవిధత్వమస్య ఏతదంశాశ్చత్వార పాదజా = దశవిధత్వము దీనికి, దీనికి
 నాల్గంశములు పాదజములు, తదైవ దైవతేనే పాదజానాం బౌడవిలాశ్చ
 ఖర్జత్వం వాస్తీ = ఆట్లే దైవతాంశమందు పాదజములకు బౌడవితములు
 ఖర్జత్వములేదు, మధ్యమాదిమూర్తవా = మధ్యమాదిమూర్తవ, తాల
 వంచపాణి = వంచ పాణితాలము, ఏకకలేన చిత్రేణ మాగధీ =
 ఏకకలాచిత్రమార్గముచే మాగధీగీతి, ద్వికలేన వార్తకేన సంభావితా = ద్వికలా
 వార్తకముచే సంభావితము, చతుష్కలేన దక్షిణేన పృథులా = చతుష్కలా
 దక్షిణమార్గముచే పృథులా గీతి, సర్వరసాత్మికా = సర్వరసాత్మకము, ద్రువాగానే
 ద్వితీయప్రేక్షణకే వినియోగ = ద్రువాగానమందు ద్వితీయప్రేక్షణమందు
 వినియోగము, ఏతా పక్షగ్రామసంబంధా సప్తజాతయః = ఇవి
 పక్షగ్రామసంబంధితములైన ఏడు జాతులు, ఇదానీం మధ్యమ గ్రామ సంబంధా
 జాతయః ఉచ్యంతే = ఇప్పుడు మధ్యమగ్రామసంబంధములైన జాతులు
 చెప్పబడుచున్నవి, తక్ర గాంధార్యా గాంధార పక్షమధ్యమసంచమసిషాదా గ్రహం
 తే వివాంశా = అందు గాంధారికి గాంధారపక్షమధ్యమ సంచమసిషాదములు
 గ్రహములు, అవియే అంశములును, సంచస్వరపరస్త్వైర = సంచస్వరపరము
 తారము న్యాసపరస్త్వత్పరోవా మంద్ర = న్యాసపరముగాని దానితరువాదిగాని
 మంద్రము, ఋషిభహీనం పాదవం = రిషభరహితము పాదవము,

ఋషభదైవతహీనమోడునితం = రిషభదైవతరహితమోడునితము,
 పూర్ణావస్థయాం ఋషభదైవతయోరల్పత్వం = పూర్ణావస్థయందు
 రిషభదైవతములకు అల్పత, శేషాణాం బహుత్వం = మిగిలిన వాటికి
 బహుత్వము, స్వరజాతిత్వాత్ గాంధారో వ్యాస = స్వరజాతిత్వమువలన
 గాంధారవ్యాసము పద్మమధ్యమాననవ్యాసౌ = పద్మమధ్యమములు
 అపవ్యాసములు, దైవతర్షభయో సంగతి, = దైవతరిషభములకు సంబంధము
 తద్యథా - గాంధారీ యదా సంపూర్ణా గీయతే తదా మోదారిగా ఇలి గాయంతీతి
 ప్రయోగ స్థాన్ = గాంధారీ ఎప్పుడు సంపూర్ణముగా గానముచేయుటకునో
 అప్పుడు మోదారిగా అనిగానముచేయుచున్నారని ప్రయోగమగును, యదా
 ఋషభహీనా గీయతే దధస్వర ప్రవేశనం (?) మోదారిగా ఇతి ప్రయోగ స్థాన్=
 రిషభహీనముగా గానముచేసెప్పుడు మోదారిగా అని ధర స్వర ప్రయోగమగును,
 యదా బొడులితా గీయంతే ఉత్తర స్వర ప్రవేశ మేమాగాగా ఇతి ప్రయోగ స్థాన్ =
 ఎప్పుడు బొడులితములు గానముచేయుటకునో అప్పుడు ఉత్తరస్వరప్రవేశమందు
 మాగాగా అని ప్రయోగమగును, మోదరిధ ఇతి ప్రయోగ కదానిని న స్థాన్=
 మోదరిధ అను ప్రయోగమెప్పుడును అరుగదు, దశ విధత్వమస్మి ఏకాదశాంశతా
 శుద్ధా వికృతా పూర్ణా పంచ చత్వార పాదవా బొడలిత ఏక మూర్ధవా దైవతాది
 చచ్చిత్తుట తాల ఏకకలవిధ చిత్రమాల్లే మాగధీ ద్వికలే వార్తకే సంభావితా
 చతుష్కలే దక్షిణే పృథులా రస కరుణ మూత్రాదక్షిణే వార్తకే చిత్రే కలా
 ద్రువాగాణే తృణీయప్రేక్షణమే వినియోగ = రశవిధత్వము దీనికి 11 అంశముల
 కుర్తములు ఏకృతములు పూర్ణములు5, పాదపములు4, బొడులితముకల,
 దైవతాదిమూర్చన చచ్చిత్తుటము తాలము, చిత్రమార్గమందేక కలా
 మాగధీగీతియు ద్వికలావార్తకమందు సంభావితము, చతుష్కలాదక్షిణమందు
 పృథులాగీతయు, కరుణరసమందక్షిణ వార్తకమందు మూత్ర చిత్రమార్గమందు
 కల ద్రువాగానమునందు తృణీయప్రేక్షణమందు వినియోగము,

రక్తగాంధార్యా పద్మమధ్యమపంచమగాంధారవిషాదగ్రహం అంశశ్చ =
 రక్తగాంధారికి పద్మమధ్యమపంచమగాంధారవిషాదములు గ్రహములు
 అంశములును, పంచ స్వరపదస్థిత = పంచస్వరములారము, వ్యాపవరప్రత్యర్థో
 వా మండ్ర = వ్యాపవరముగాని దానితరువారిదిగాని మండ్రము, ఋషభహీనం

హిడవం = రిషభరహితహిడవము. ఋషభశ్చైవతహీనమౌడులితం = రిషభదైవతరహిత మౌడులితము. పూర్ణావస్థాయాం ఋషభదైవతయోరల్పత్వం శేషాణాం బాహుళ్యం = పూర్ణావస్థాయందు రిషభదైవతములకు అల్పత, మిగిలినవాటికి బహుత్వము. విషాదస్య అంశశ్చాత్ అబహుత్వే ప్రాప్తే వచనాదబహుత్వం (?) = విషాదమునకు అంశతవలన అల్పత్వే ప్రాప్తే వచనాత్ బాహుళ్యం = దైవతమునకు అనంశతవలన అల్పత్వమురాగా వచనమువలన బహుళతయు, హిడవే దైవతస్యాబాహుళ్యం = హిడవమందు దైవతముకు అల్పత, ఋషభశ్చ స కదాచిదపి = రిషభమునకు ఏప్పుడును అల్పత్వముండదు ఔడులితే సర్వేరహిమంశత్వాన్మతస్యాల్పత్వం = ఔడులితమందు ఆస్థిటికి అంశతవలన దానికి అల్పత్వము లేదు ఉత్తరంగా శేషాణాం బాహుళ్యం = చెప్పిన ప్రకారముగా మిగిలిన వాటికి బహుళత, న్యాసో గాంధార ఏవ చ = గాంధార న్యాసము అపన్యాసస్తు మధ్యమ ఏవ = మధ్యమమే అపన్యాసము. షడ్జగాంధారయోస్తు పంచార. = షడ్జగాంధారములకు పంచారము. దశవిధత్వమస్యా ద్వాదశాంశక్రమ = దశవిధత్వము దీనికి ద్వాదశాంశక్రమము. పూర్ణా పంచ = పూర్ణములైదు, చత్వార హిడవే = హిడవమందు చాల్గు. పంచాప్యంతే అపచారి = అపచారులైదు అంశమందు, ఋషిభాదిమూర్ధవా = రిషభాది మూర్ధవ, కరుణో రస = కరుణారసము, తాల పంచపాణి = పంచపాణి తాలము, ఏకకలే చిత్రే మాగధీ = ఏకకలాచిత్రమార్గమందు మాగధీ గీతి, ద్వికలే వార్తకే పంభాపితా = ద్వికలావార్తకమందు పంభాపితము.

(షట్ అంశ) పస్తస్వరా షడ్జమధ్యమయూ మిథశ్చ తే ॥

ప్రతిపద్యాదుషు షడ్జమధ్యమయూ = షడ్జమధ్యమకు, షట్ అంశ = 6 అంశములు పస్తస్వరా. = ఏడు స్వరములు, తే మిథ. = అవి. పరిస్వరము. విరల్ప = బహుత్వము. అంశాంగాద్యతే = అంశాంగములు లేనిదే

తాత్పర్యమే షడ్జమధ్యమకు 6 అంశములు, ఏడు స్వరములు అవి పరిస్వర బహుత్వము. అంశాంగములులేనిదే

సంగచ్ఛంతే సరత్సంశాంగాద్యతే వాచితాం వివా ।

నిలోపే సిగలోపే చ హిడవోడలితే సుతే ॥

ప్రతిపద్యము వారితాం వినా = వారిత్యములేనిదే, పంగచ్చవ్రే = పంయోజ్య
మగునున్నవి విలోపే = విషాదలోపమునందు, నీగలోపే = విషాదగాంధార
లోపమునందు, క్రమాత్ = వరుసగా, షాడనాడుబీతే మతే = షాడన
బొడువితములు సమ్మతములు

తాత్పర్యము వారిత్యములేనిదే పంయోజ్యమగునున్నవి విషాదలోపమునందు
విషాదగాంధారలోపమునందు వరుసగా షాడన బొడువితములసమ్మతములు

షాడనాడనయో ప్యాతాం ద్విశ్రుతీ తు విరోధినా ।

గీతీతాలకలాదీని ప్రిచ్ఛీవన్మూర్చనా పున ।

మధ్యమాదిరిపా క్లేయా పూర్వనత్ వివియోజనమ్ ॥

ప్రతిపద్యము షాడనాడనయో = షాడన బొడువములందు, ద్విశ్రుతీ విరోధినా
ప్యాతాం = ద్విశ్రుతికలములు విరోధినులగును, గీతీతాలకలాదీని =
గీతీతాలము కలమొదలగునవి, ప్రిచ్ఛీవత్ = ప్రిచ్ఛీవలిను, మూర్చనా పున. =
మూర్చనమాత్రము, మధ్యమాది = మధ్యమాది, ఇహ = ఇందు, పూర్వనత్ =
ముందునలే వివియోజన క్లేయా = వివియోగాదులు తెలియదగినవి

అప్యం పెద్దమధ్యమో న్యాసా = ఇందు పెద్దమధ్యమములు న్యాసములు,
సప్తస్వరా, అపన్యాసా = సప్తస్వరములు అపన్యాసములు, ప్రస్తావ - మాగానగప
(ధప) మాలిదనిమా (1) మామాపరిగరిని (ధ) పతాపా (2) మాగారిగామామా
సాపా (3) ధాగధపరిరిగరిగపధపధా । రిగరిసాపా । సాపారిగరిగ (5)(?)
నిదధరీమమ మామామామా (6) మాంమాం మగమమమ । పపధపనిమగ
(7) తాపధపరిగమ గారిగప+ నిగ (8) మామాధనిధపధపపపాపా(9)
మామగమామా పధపమగమగప (10) ధాగధపరిరిగరిగపధప (11) నిధపరిమగ
మమామామామా । పెద్దమధ్యమా సు।

తాత్పర్యము షాడన బొడువములందు, ద్విశ్రుతికములు విరోధినులగును
గీతీతాలము కలమొదలగునవి ప్రిచ్ఛీవలిను, మూర్చనమాత్రము మధ్యమాది,
ఇందు ముందునలే వివియోగాదులు తెలియదగినవి ఇందు పెద్దమధ్యమములు
న్యాసములు, సప్తస్వరములు అపన్యాసములు

గాంధారోదీచ్యవాహూం తు ద్వావంశో పద్మమధ్యమో । 255

రిలోపాత్ పాదవం క్షయం పూర్ణత్యేనే తలాల్పతా ।

అల్పా నిభవగాంధారా పాదవత్యే ప్రకీర్తితా । 256

రిభయో సంగతిర్దైయా దైవతాదిశ్చ మూర్ధనా ।

తాంశ్చత్పుటో క్షయం కలా పాదశ కీర్తితా । 257

వినియోగో ద్రువా నాదే చతుర్జప్రేక్షణే మత ।

ప్రతివదార్థము గాంధారోదీచ్యవాహూం = గాంధారోదీచ్యవాయందు, పద్మమధ్యమో ద్వా అంశో = పద్మమధ్యమములు రెండంశములు రిలోపాత్ పాదవంక్షయం = రిపభలోపమువలన పాదవముగా నెరుగవలెను, పూర్ణత్యే అనే తలాల్పతా = పూర్ణతయందు అంతమందు మిక్కిలి అల్పత. పాదవత్యే నిభవగాంధారా అల్పా ప్రకీర్తితాః = పాదవమందు నిపాదదైవత పంచమగాంధారములల్పములు, రిభయో సంగతిః = రిపభదైవతములకు సంగతి, దైవతాది మూర్ధనా = దైవతాది మూర్ధన, తాల చచ్చత్పుట = చచ్చత్పుటతాలము, పాదశ కలా కీర్తితా = 16 కలు చెప్పుటగీవె, ద్రువాగాదే చతుర్జప్రేక్షణే వినియోగ మత = ద్రువాగావమందు చతుర్జప్రేక్షణమున వినియోగమిష్టము, అస్యాం మధ్యమో న్యాస = ఇందు మధ్యమన్యాసము, పద్మదైవతావసన్యాసా = పద్మదైవతములు ఆవన్యాసములు, ప్రస్తార = పాసాపామా పాదవమామా । రాపామామా సాపాసాపా, దానీపాసా మామాపాపా, నీనీనీనీనీనీనీ, మామాధానిస నీనీనీనీ, మాపామాపరిగాసాపా, గాగమసాపథ మాదవిపాపా, రిగసాపాపా నీనీధాదా, (గారిగసాపవి)గారిగసాపా, పాసాపామా మనిధనీనీనీ, దామా పాపాపరి గాగాపాసా, గాసాగాసా మాపామాప రిగా గాగాగాగాగాసాపా వీనిపాదా వీగాగాగా నీనీధాపా దాపామాపా, దాపామామా మామామామా । గాంధారోదీచ్యవతీ । మః

తాత్పర్యము గాంధారోదీచ్యవాయందు పద్మమధ్యమములు రెండంశములు రిపభలోపమువలన పాదవముగా నెరుగవలెను, పూర్ణతయందు అంతమందు మిక్కిలిఅల్పత, పాదవమందు నిపాదదైవతపంచమగాంధారములల్పములు రిపభదైవతములకు సంగతి, దైవతాది మూర్ధన, చచ్చత్పుటతాలము, 16కలు

దెప్పుబడినది ద్రువాగానమందు చతుర్విప్రేక్షణమున వినియోగమిష్టము ఇందు
మధ్యమన్యానము, పెద్దదైవతములు అపవ్యానములు

అంశా మ్య రక్షణాంధార్యాం సంప మ ర్హవర్జితా ॥ 258

రిమతిక్రమ్య సగయో కాశ్యే సన్నిధిమేలనే ।

రిలోపరిధలోపాభ్యాం పాదబాదవమిష్యతే ॥ 259

పహుత్వం విధమోరంశ సంపమో ద్వేష్టి పాదబంధే ।

ద్విషంశ్చాదుచితం పెద్దవిమపా సంగతో వగో ॥ 260

పంచపాశ్యాది పాక్షీవత్ ఋషభాదిన్మ మూర్ఖవా ।

త్యుతీయప్రేక్షణగతం ద్రువాయాం వినియోజనమ్ ॥ 261

ప్రతిపదార్థము రక్షణాంధార్యాం = రక్షణాంధారియందు, ధర్మవర్జితా సంప
అంశా మ్య = దైవతరిషభరహితములైన 5 అంశములుండును, రింఅలిక్రమ్య =
రిషభమునతిక్రమించి సగయో = పెద్దగాంధారములకు, సన్నిధిమేలనే కాశ్యే =
సంగతిని చేయవలెను, రిలోపరిధలోపాభ్యాం = రిషభలోపముచేతను
రిషభదైవతలోపముచేతను, క్రమేణ = క్రమముగా, పాదబాదబంధ ఇష్యతే =
పాదవబాదవిధములు పమ్మతము, నిరయో బహుత్వం = విషాదవైచిత్యములకు
బహుత్వము పాదబంధం = పాదబంధమును సంపమ. అంశ ద్వేష్టి =
పంచమాంశము ద్వేషించును, పెద్దవిమపా కొడుచితం ద్విషంతి =
పెద్దవిషాదమధ్యమపంచమములు కొడుచితమును ద్వేషించుచున్నవి, వగో
సంగతో = పెద్దగాంధారములు సంగతములు, పాక్షీవత్ పంచపాశ్యాది =
పంచపాశ్యాది తాలాదులు పాక్షీవరిసగును ఋషభాదిన్మ మూర్ఖవా =
రిషభాదిమూర్ఖవ, త్యుతీయప్రేక్షణగతం ద్రువాయాం వినియోజనం =
ద్రువాగానమందు త్యుతీయ ప్రేక్షణగతమైనది వినియోగము, తస్యా గాంధారో
న్యాన = తావికి గాంధారము న్యానము, మధ్యమోపన్యాన. =
మధ్యమమపన్యానము

హుత్వము రక్షణాంధారియందు దైవతరిషభరహితములైన 5
అంశములుండును రిషభమునతిక్రమించి పెద్దగాంధారములకు సంగతిని
చేయవలెను రిషభలోపముచేతను రిషభదైవతలోపముచేతను, క్రమముగా

షాడవౌడవితములు సమ్మతము నిషాదధైవతములకు జహత్వము
షాడబమును పంచమాంశము ద్వేషించును పెద్దనిషాదమధ్యమపంచమములు
బౌద్ధవితమును ద్వేషించుచున్నవి పెద్దగాంధారముల పంగతములు,
పంచహిణ్యాదితాలారులు పాక్షివలెనగును రిషభాదిమూర్తిన ద్రువాగావసుండు
తృతీయప్రేక్షణగతమైనది వినియోగము దానికి గాంధారము న్యాసము,
మధ్యమమనన్యాసము

ప్రస్తావ - పానీ పాసా గాపాపానీ । పాంపాం పాపా మామాగాగా మాపాధాపా
మాపాధప (మ)గ మామామామా మామామామా । ధానీపాపధధానీపా । మాంపా
మాంపాపాపా పామా రీగాం మాంపా పాపామాపా । రీగామాపా పాపామాపా
పాపాపాపా పాపా పాపా రీగాంధాధ రీగాగాగా గాపాపాధం ధావిధపాపా
మాపదిమాగా గాగాగాగా రక్షగాందారీ ॥

తైశిక్యాం ఋషభాన్యాసా విధానం తే యదా తదా ।

న్యాస పంచమ పిన పాక్షిదన్యదా ద్విత్వతీ మతా ॥ 262

ప్రతిపదార్థము తైశిక్యాం = తైశికియందు, ఋషభన్యాసా = రిషభన్యాసము.
నిదా అంతో = నిషాదధైవతములు, అంశములు, యదా = ఎప్పుడగునో, తదా =
అప్పుడు, పంచమ న్యాస = పంచమన్యాసము, అన్యధా = అట్లుకానిచో
ద్విత్వతీ మతా = ద్విత్వతీకములగును

తాత్పర్యము తైశికియందు రిషభన్యాసము నిషాదధైవతములు అంశములు
ఎప్పుడగునో అప్పుడు పంచమన్యాసము అట్లుకానిచో ద్విత్వతీకములగును

అన్యేత పింగవన్యాసా నిధయోకంశయోర్విడు ।

రితోపరిధలోపిన షాడవాడదితం మతమ్ ॥ 263

ప్రతిపదార్థము నిధయో, అంశయో = నిషాదధైవతాంశములందు, అన్యే =
మిగిలినవి, పింగవన్యాసా = నిషాదగాంధార పంచమములు న్యాసములు అని
తెలిసికొనిరి, రితోపరిధలోపిన = రిషభలోపముచేతను రిషభధైవతలోపము
చేతను, షాడబవౌడవితం మతం = పెద్ద బౌడవితములు సమ్మతములు

తాత్పర్యము నిషాదధైవతాంశములందు మిగిలినవి నిషాదగాంధార
పంచమములు న్యాసములు అవితెలిసికొనిరి రిషభలోపముచేతను

రిషభవైవతలోపముచేతను, పాదలు దొడచితములు నమ్మితములు

రిరల్ప నిపబాహుల్యం అంశానాం సంగతిర్నిత ।

షాడబౌదుబితే ద్విష్ట క్రమాత్ సంవమలైవతౌ ।

264

ప్రతిపదార్థము రిరల్ప = రిషబాల్పము, నిపబాహుల్యం = నిపాదపంచము
బహుళత, అంశానాం మిథ సంగతి = అంశములకన్యోన్యము సంయోగము,
క్రమాత్ = క్రమముగా, సంవమలైవతౌ = సంవమలైవతములు,
షాడబౌదుబితే ద్విష్ట = షాడబౌదవములను ద్వేషించుచున్నవి

తాత్పర్యము రిషబాల్పము, నిపాదపంచముబహుళత, అంశములకన్యోన్యము
సంయోగము క్రమముగా సంవమలైవతములు షాడబౌదవములను
ద్వేషించుచున్నవి

షాడ్వీవత్ సంవపాళ్యాది గాంధారాదిస్తు మూర్ఛనా ।

సంచమప్రేక్షణగతం ద్రువాయాం వివియోజనమ్ ॥

265

ప్రతిపదార్థము షాడ్వీవత్ = షాడ్వీవతి, సంవపాళ్యాది = సంవపాణిమొదలగు
తాళములు గాంధారాది మూర్ఛనా = గాంధారాది మూర్ఛన, ద్రువాయాం =
ద్రువయందు, సంచప్రేక్షణగతం వివియోజనమ్ = సంచప్రేక్షణగతమైన
వివియోగము, అప్య గాంధారసంచమవిషాదా వ్యాపా = దీనికి
గాంధారసంచమవిషాదములు వ్యాసములు, రివర్తా పట్ పప్త నా అపవ్యాసా =
రిషభత్వములైన అరుష్వరములు గాని సప్తస్వరములుగాని అపవ్యాసములు

తాత్పర్యము షాడ్వీవతి సంవపాణిమొదలగు తాళములు, గాంధారాది మూర్ఛన,
ద్రువయందు సంచప్రేక్షణ గతమైన వివియోగము దీనికి గాంధార
సంచమవిషాదములు వ్యాసములు రిషభత్వములైన అరుష్వరములుగాని
సప్తస్వరములుగాని అపవ్యాసములు

ప్రస్తావ - పాచనిపాదవి గాగా గాగా పాపామోదవి విధపాపాపా ।
ధానిపాపారీరిరిరిరిరి । పాంపాంపాంరీరి గామామామా । మాధానీధా (మా)
ధామాపా । విగరీపాదవి రీరీరీరీ । గాంరీంపాంపాం పాధామామా గాగాగామా
మానీధనీనీ । గాగానీనీ గాగాగాగా గాగానీనీ ధాపాపాపా మాపామాపా

పాపామాయా దామాగావిధానీనీగాగా కైతిగీ ము।

పంచమాంశ సదా పూర్ణా మధ్యమోదీచ్యవా మతా ।

లక్ష్మ శేషం విజానీయాత్ గాంధారోదీచ్యవాగతమ్ । 266

మధ్యమాదియాభ్యుచ్చవా ప్యాత్ తాలశ్చచ్చత్పుటో మత ।

చతుర్థస్య ప్రేక్షణశే ధ్రువాయాం వినియోజనమ్ ।

ప్రతిపదార్థము మధ్యమోదీచ్యవా = మధ్యమోదీచ్యవ పంచమాంశా = పంచమాంశము, సదా పూర్ణా = సర్వదా సంపూర్ణము, శేషం = మిగిలినది గాంధారోదీచ్యవాగతం లక్ష్మ విజానీయాత్ = గాంధారోదీచ్యవకు సంబంధించినలక్షణముగా తెలియవలెను, మధ్యమాదియాభ్యుచ్చవా = మధ్యమాది మూర్త్యవ, తాల చచ్చత్పుట, = చచ్చత్పుట తాలము, చతుర్థస్య ప్రేక్షణశే = చతుర్థమువకు ప్రేక్షణమందు ధ్రువాయాం = ధ్రువయందు, వినియోజనం = వినియోగము, అప్యా మధ్యమో వ్యాధి = దీనికి మధ్యమవ్యాధిము, పెద్దదైవతో అపవ్యాధి = పెద్దదైవతములు అపవ్యాధిములు

తాత్పర్యము మధ్యమోదీచ్యవ పంచమాంశము, సర్వదా సంపూర్ణము మిగిలినది గాంధారోదీచ్యవకు సంబంధించినలక్షణముగా తెలియవలెను మధ్యమాది మూర్త్యవ, చచ్చత్పుటతాలము, చతుర్థమువకుప్రేక్షణమందు, ధ్రువయందు వినియోగము, దీనికి మధ్యమవ్యాధిము పెద్దదైవతములు అపవ్యాధిములు

ప్రస్తావ = పాదనినీనీ మామానీపా । తిరిగిగా పారిగగాగా । నీనీనీనీ (నీనీనీనీ) నీనిధనమా నిధనిధపాపా, పాపారీరీ రీరీరీరీ మారిగపానధ నీనీనీనీ । పాపానీమా పాపాగాంగం । గాపామాని ధానీనీపాపా । పాపామాధని పాపాపా మాపామారిగ గాగాగాగా గాపామాపా, నీనీనీనీ, మాపామాపరి గాగాగాగా, గాగాగామా మానిధనీనీ, నీనిధనమా నిధనిధపాపా, రంగంపాంగం మానిధనీనీ నీనీధాపా దాపామామా మధ్యమోదీచ్యవా । మ ।

కార్కారవ్యాం భవప్రకాశ నిషాదరిపదైవతా ।

బహువోఽంతరమార్గత్వాదవంశ సరికీర్తితా ॥ 268

గాంధారోఽత్యంతలబహుల సర్వాంశత్వం ప్రకటంగతై ।

చచ్చత్పుట షోడశాత్ర కలా పెద్దారి మూర్ఖవా ।

269

పంచమస్య ప్రేక్షణస్య ధ్రువాక్షాం వినియోజనమ్ ।

ప్రతిపదార్థము కార్కారవ్యాం = కార్కారవియందు నిహిదరిపదైవతా అంశ = నిహిదరిపథి పంచమ చైవతములంశములు అంతరమార్గత్వాత్ = అంతర మార్గము వలన, బహుచ అనంశా సరికీర్తితా = అనేకములు అనంశములుగా చెప్పబడినవి గాంధార అత్యంతబహుళం = గాంధారము మిక్కిలిఅధికము స్వసంగశక్తి, సర్వాంశత్వం = స్వసంగతములచే సర్వాంశత్వము, చచ్చత్పుట = చచ్చత్పుటలాలము, ఆత్ర షోడశ కలా = ఇక్కడ 16 కలలు, పెద్దారిమూర్ఖవా = పెద్దారి మూర్ఖునలు, ధ్రువాక్షాం = ధ్రువయందు, పంచమస్య ప్రేక్షణస్య వినియోగ = పంచమ ప్రేక్షణముయొక్క వినియోగము, అప్యాం పంచమో వ్యాధి = ఇందు పంచమవ్యాధియు, అంశా ఏవాపన్యాధ = అంశములే అపన్యాసము

తాత్పర్యము కార్కారవియందు నిహిదరిపదైవతము చైవతములంశములు అంతర మార్గమువలన అనేకములు అనంశములుగా చెప్పబడినవి గాంధారము మిక్కిలి అధికము స్వసంగతములచే సర్వాంశత్వము చచ్చత్పుటలాలము ఇక్కడ 16 కలలు, పెద్దారిమూర్ఖునలు, ధ్రువయందు పంచమప్రేక్షణముయొక్క వినియోగము ఇందు పంచమ వ్యాధియు అంశములే అపన్యాసములు

(ప్రస్తావ - రీరీరీరీరీరీరీ మం గాం సాం గాం సా వీవీవీవీ వీమావీమాపా (పా/గా/గా) గాపామాపా వీవీవీవీ రీంగాపావీ రీంగాంరీంగాం రీగారీసా నిధనీపాపా మాపామాపరి గాగాగాగా రీంరీంగాం పమమామాపాపా మాపామాపరి గాగాగాగా ధావీపామా ధావీపాపా వీవీవీవీ వీవీవీవీ మామాధావీ వీధాపాపా మాపామాపరి గాగాగాగా వీవీపాధవి గాగాగాగా పారీమాపా వీవీవీవీ వీవీపాపా పాపాపాపా కార్కారవి యు)

అంశో గాంధారపంచమ్యాం పంచమ పంగతి పువ ।

270

కర్తవ్యాశ్రాపి గాంధారీపంచమ్యోరిప మారిధి ।

చచ్చత్పుట షోడశాత్ర కలా గాదిశ్చ మూర్ఖవా ।

271

తుర్యప్రేక్షణసంబంధి ధ్రువాక్షావే నియోజనమ్ ।

ప్రతిపదార్థము గాంధారపంచమ్యాం పంచమ అంశ = గాంధారపంచమము

పంచమిలో అంశము, పంగతి. = పంచమోగము, అశ్రాపి = ఇందుకూడా, గాంధారి పంచమోగవ = గాంధారిపంచమిలవలె, కర్తవ్యా = చేయుదగినది, చచ్చత్పుట = చచ్చత్పుటతాలము, బోడశరలా = 16 కలలు, గాది మూర్ఖవా = గాంధారాది మూర్ఖున, ద్రువాగానే = ద్రువాగానమున, తుర్కప్రేక్షణ పెంబంది, నియోగజం = చతుర్థప్రేక్షణమున వియోగము, అస్థాం గాంధారోన్యాస = ఇందు గాంధారము న్యాసము, ఋషభపంచవనో ఆపన్యాసో = రిషభ పంచమములు అపన్యాసములు

తాత్పర్యము గాంధార పంచమిలో పంచమము అంశము పంచమోగము ఇందుకూడా గాంధారి, పంచమిలవలె చేయుదగినది చచ్చత్పుటతాలము 16 కలలు గాంధారాది మూర్ఖున ద్రువాగానమున చతుర్థ ప్రేక్షణమున నియోగము, ఇందు గాంధారము న్యాసము రిషభపంచమములు అపన్యాసములు

ప్రస్తార - పాపపమధన ధుమాధానీ, సవిధాపాపాపాపాపాపా, ధానీపాపా మామా పాపా, నీనీనీనీ నీనీనీనీ । నీనీరపమా నిదనిదపాపా, పాపారీరీ రీరీపాపా, మారిగపానద నీనీనీనీ నీరీపాలన రీరీరీరీ, వీగాపానిగ పానీనీనీ, వీమాం వీమాం పాపాగాంగాం గాంపామాంపా నీనీనీనీ మాపామాపరి గాగాగాగా నీనీపాధా వీగాంగాంగాం నీనీనీనీ వీనీనీనీ మాంమాంధానీ పనిధపాపా, మాంపాం మాంపరి గాంగాంగాంగాం గాంధార పంచమీ।

అంధ్ర్యామంశా నిరగపా రిగయోర్నిధయోస్తథా ॥ 272

సంగతిర్వాసపర్యంతమంశానుక్రమతో ప్రజేత్ ।

షాడవం షష్టలోపేన మధ్యమాదిశ్చ మూర్ఖతా ॥ 273

పూర్వపత్తు కలాతాలనినియోగా ప్రకీర్తితా. ।

ప్రతిపదార్థము అంధ్ర్యాం = అంధ్రీయందు, నిరగపా అంశా = విషాదరిషభ గాంధార పంచమములు అంశములు, రిగయో విధయో పంగతి = రిషభగాంధారములకు విషాదవైవరములకు పంగతి, న్యాసపర్యంతం = న్యాస పర్యంతము, అంశానుక్రమత ప్రజేత్ = అంశముననుసరించి వెళ్లును, (పొందును), షష్టలోపేన షాడవం = షష్టమోతముచే షాడవము, మధ్యమాది

మూర్ఖనా = మధ్యమూర్తి మూర్ఖన, కలాతాలవినియోగా = కలాతాల వినియోగములు, పూర్వవత్ ప్రతీర్తితా = పూర్వము వలె చెప్పబడినవి, అస్థాన గాంధారో న్యాస = ఈ ఆంధ్రీయందు గాంధారన్యాసము, మధ్యమపంచమావపన్యాసా = మధ్యమ పంచమములు అవన్యాసములు

తాత్పర్యము ఆంధ్రీయందు నిషాదరీషభగాంధారపంచమములు అంశములు రీషభగాంధారములకు నిషాదబైవతిములకునంగతి న్యాస పర్యంతము, అంశమునమసరించెచ్చుమ (సొందుమ) పక్షరహితముచే పాడవము మధ్యమూర్తి మూర్ఖన కలాతాల వినియోగములు పూర్వము వలె చెప్పబడినవి ఇందు గాంధారన్యాసము మధ్యమపంచమములు అవన్యాసములు

ప్రప్తార - గారీరీరీ రీరీరీరీ రీగారీగా రీరీరీరీ, రీరీగాగా రీరీమామా రీగాసాధవి వీంవీంవీంవీం, వీంరీంవీంరీం భవీభవిపాపా, మాపామారీగ గాగాగాగా, రీరీగానమమాపాపా, మాపామారీగగాగాగాగా, దావీగాగా గాగాగాగా, పాపామారీగ గాగాగాగా, వీవీవీవీరీరీరీ, రీరీమానీ సాపానీనీ, పాపామాగరి గాగాగాగా, రీరీగానమ మాపాపాపా, మాపావీనీపారీగాపా, రీగగాగాగా గాగాగాగా ఆంధ్రీ మః

పంచమంత్యం పంచమోఽంశో గాంధారమ్మగ్రహ స్పృతః ।

తైశ్చిత్త పంచమ ప్రోక్షో గ్రహోఽస్థాంగీభవేదిథి ॥

మండరభస్మ బాహుశ్యం పాడవం పక్షలోపతః ।

పౌష్కవామూర్ఖనా తాల పూర్వవత్ ద్విగుణా కలా ॥

వినియోగోద్రువాగానే ప్రథమప్రేక్షణే భవేత్ ॥

ప్రతిపదార్థము పంచమంత్యం = పంచమంత్యము, పంచమ, అంశ. = పంచమాంశము, గ్రహ గాంధార = గాంధారగ్రహము, తైశ్చిత్గీభవేదిథి = కొందరు సంగీతజ్ఞులచే, అస్థాన = దీనియందు, పంచమ గ్రహ ప్రోక్ష = పంచమగ్రహమని చెప్పబడినది, పక్షరహిత పాడవం = పక్షరహితమునవలన పాడవము, పౌష్కవామూర్ఖనా తాల పూర్వవత్తాల = ముందుదానికివలె తాలము, కలాద్విగుణా = కలు ద్విగుణితములు, ద్రువగానే ప్రథమప్రేక్షణే వినియోగ = ద్రువాగానము ప్రథమప్రేక్షణమందువినియోగము, అస్థాన గాంధారోన్యాస. =

ఇందు గాంధారవ్యాసము, మధ్యమచందమామవ్యాసా = మధ్యమచందమామములు
ఆపవ్యాసము

తాత్పర్యము - సందయంతియందు పంచమాంశము గాంధారగ్రహము కొందరు
సంగీతజ్ఞులచే తీనియందు పంచమగ్రహమని చెప్పబడినది ఇట్టిలాత్యమువలన
పాదవము ముందుదానికీవలె తాలము కళలుద్విగుణతములు ద్రువాగానమున
ప్రథమప్రేక్షణమందు వినియోగము ఇందు గాంధారవ్యాసము
మధ్యమచందమామలు ఆపవ్యాసములు

ప్రప్తర - గాగాగాగా పాపాపాపము, ధాధాధా ధనీసనిధా, పాపాపాపా పాపాపా,
ధానీమాపా గాంగాంగాంగా, మాఠీగాగా గాగాగాగా, మాపామాపా ధావిపాపా,
ధానీమాపా గాగాగాగా, మాపాపాపా మామాగాగా, ధానీమాపా గాగాగాగా,
మామామామా మామామామా, రీగామాపా పామపాపానీ, రీరీరీరీ పాపామామా,
ధానీసనిధా పాపాపాపా, ధానీమాపా గాగాగాగా, గాపాపాపా ధామాగామా,
ధాధానిధా పాపాపాపా, రీగామాపా పమపాపాప, రీరీరీరీ పాపాపాపా, పాపాపాపా
ధామామామా, విపాగాగమ గాంగాంగాంగా, రీంగాంగా మామామామా,
నీపానీమా నీధాపాపా, పాపాధనిధా పాపాపాపా, మాపా(మా) పా(రిగ)
గాగాపాంపాం, రీరీగాగా మామాపామా, రీంగంగంగా, మారిగమా (మా),
మానీపానీ గాగాగాగా, మామాపాపా ధాధనిధిధమా, ధాధాసానీ ధానీపాపా,
రీంగంగంగంగ మాపాపామా, నీనీనీనీ ధాపామామా, మాపరిగాగాగాగాగాగా,
సందయంతి, మ ||

భం జ్యోతిస్తదతో హంస తస్మాత్ తం భరతం విదుః ।

తద్భవం భరతజ్ఞానం తద్భవా భరతీ శుభా ॥ 277

కిముచ్చతే రాగశబ్దేన కిం వా రాగస్య లక్షణమ్ ।

పుష్పత్రిలక్షణం తస్య యథావత్ వక్తుమర్హసి ॥ 278

ప్రతిపదార్థము: భం = నర్తకము, జ్యోతి = జ్యోతిష్వరూపము, హంస తద్రత =
పరమాత్మ అజ్యోతిష్వరూపమందు రమించువాడు, తస్మాత్ = అందువలన,
తం = ఆపరమాత్మను, భరతం విదుః = భరతునిగా తెలియుదురు, తద్భవం
భరతజ్ఞానం = భరతజ్ఞానము ఆపరమాత్మమండి పుట్టినది, శుభా =

మంగళప్రదమైవ భారతీ = వాక్కు (సర్వస్వతీ), తద్భవా = దానిమండి పుట్టినది, రాగజ్ఞేవ కిం ఉచ్యతే = రాగ జ్ఞముచే నేమిచెప్పబడుచున్నది? రాగవ్య లక్షణం కిం = రాగమునకు లక్షణమేమి? వ్యుత్పత్తిలక్షణం = వ్యుత్పత్తి లక్షణమును, యథావత్ = యథాశాస్త్రముగా (ఉన్నదున్నట్లుగా), నక్షుం అర్హసి = చెప్పుటకు రిగియున్నావు, మతంగ ఉవాచ = మంతగమహర్షి చెప్పుచున్నాడు

తాత్పర్యము నర్హతము శ్యోతిష్వరూపము సరమాత్మ్య ఆజ్యోతిష్వరూపమందు రమించువాడు అందువలన అసరమాత్మ్యను భరతునిగా తెలియుదురు దరతజ్ఞానము అసరమాత్మ్యమింది పుట్టినది మంగళప్రదమైవ వాక్కు (సర్వస్వతీ) దానిమండి పుట్టినది రాగజ్ఞముచే నేమిచెప్పబడినది? రాగమునకు లక్షణమేమి? వ్యుత్పత్తిలక్షణమును యథాశాస్త్రముగా (ఉన్నదున్నట్లుగా) చెప్పుటకు రిగియున్నావు మంతగ మహర్షి చెప్పుచున్నాడు

రాగమార్గస్య యద్రూపం యన్వోక్తం భరతాదిభిః ।

విరూప్యతే తదస్మాభి లక్ష్యలక్షణసంయుతమ్ ॥ 279

ప్రతిపదార్థము రాగమార్గస్య యత్ రూపం = రాగమార్గమునకు ఏరూపముకలదో, భరతాదిభిః = భరతాదులచే, యన్వోక్తం = ఏదైతే చెప్పబడలేదో, తత్ = అది అస్మాభిః = మాచేత, లక్ష్యలక్షణసంయుతం = లక్ష్యలక్షణసహితముగా విరూప్యతే = నిరూపించబడుచున్నది, తత్రాదౌ = అందు మొదట

తాత్పర్యము రాగమార్గమునకు ఏరూపముకలదో భరతాదులచే ఏదైతే చెప్పబడలేదో అది మాచేత లక్ష్యలక్షణసహితముగా నిరూపించ బడుచున్నది అందు మొదట

స్వరవర్ణవిశేషణ ధ్వనిభేదేన వా పునః ।

తజ్యతే యేన య కర్పిత స రాగ పమ్ముత పతామ్ ॥ 280

ప్రతిపదార్థము స్వరవర్ణవిశేషణ = స్వరవర్ణవిశేషముచేతను గాని, ధ్వనిభేదేన వా = ద్వనిభేదముచేతనుగాని, యేన = దేనిచేతను, య కర్పిత తజ్యతే = ఏవ్యక్తమైనను రంజింపజేయుబడునో, స = అది, సతాం మతే = పెద్దల మతమున రాగ భేది నిమ్ముత = రాగమనియంగీకరింపబడినది, అర్థవా = భోగ

తాత్పర్యము స్వరవర్ణవిభాషితముగాని, ధ్వనిలేదమునేతనుగాని దేనినేతను ఏవ్యత్తిర్నివము రంజింపజేయజడునో అది ఏద్యతమతమున రాగమనియంగీకరింపబడినది లేక

యోఽ సా ధ్వనివిశేషస్త్వి స్వరవర్ణవిభాషితః ।

రంజకో జనచిత్తానాం స చ రాగ ఉదాహృతః ॥ 281

ప్రతిపదార్థము స్వరవర్ణవిభాషిత = స్వరవర్ణములలో అలంకృతమైన, యు అసా ధ్వనివిశేష = ఏద్యని విశేషము, జనచిత్తానాం రంజకో = ప్రజల మనస్సులను రంజింపజేయునో, ఏ = అది రాగ ఉదాహృత = రాగముగా ఉదహరింపబడినది

తాత్పర్యము స్వరవర్ణములతో అలంకృతమైన ఏద్యని విశేషము ప్రజల మనస్సులను రంజింపజేయునో అది రాగముగా ఉదహరింపబడినది

సామాన్యం చ విశేషం చ లక్షణం ద్వివిధం మతమ్ ।

చతుర్విధం తు సామాన్యం విశేషశృంశకాదికమ్ ॥ 282

ప్రతిపదార్థము సామాన్యం విశేషం చ లక్షణం ద్వివిధం మతం = సామాన్యము విశేషము అని లక్షణము రెండు విధములైనది, సామాన్యం చతుర్విధం = సామాన్యము నాల్గువిధములైనది, విశేషశృంశకాదికం = అంశకారులు విశేషము

తాత్పర్యము సామాన్యము విశేషము అని లక్షణము రెండు విధములైనది సామాన్యము నాల్గువిధములైనది అంశకారులు విశేషము

ఇత్యేవం రాగశబ్దశ్చ ప్యుత్పత్తి రభిధీయతే ।

రంజనాత్మామ తే రాగో ప్యుత్పత్తి నముదాహృతః ॥ 283

ప్రతిపదార్థము ఇతి ఏవం = ఈవిధముగా, రాగశబ్దశ్చ = రాగశబ్దమునకు ప్యుత్పత్తి, అభిధీయతే = ప్యుత్పత్తి చెప్పబడుచున్నది, రంజనాత్ = రంజనమువలన, రాగ జాయతే ఇతి = రాగము పుట్టుచువ్వుదని, ప్యుత్పత్తి నముదాహృతః = ప్యుత్పత్తి చెప్పబడినది

తాత్పర్యము ఈవిధముగా రాగశబ్దమునకు వ్యుత్పత్తి చెప్పబడుచున్నది
 సంజనమునకు రాగము పుట్టుచున్నదని వ్యుత్పత్తి చెప్పబడినది

అశ్వకర్ణాదివద్రూఢో యోగికో వాపి వాచకః ।

యోగరూఢోఽభవారాగో జ్ఞేయ సంకలశబ్దవత్ ॥ 284

ఇదానీం సంప్రవక్ష్యామి సప్తగీతీర్మనోహరా ।

ప్రథమా శుద్ధగీతి స్వ్యాత్ ద్వితీయా భిష్టుకా భవేత్ ॥ 285

తృతీయా గౌడికా చైవ రాగగీతిశ్చతుర్థికా ।

సాధారణీ తు ఏజ్ఞేయా గీతిశ్చై సంవమీ తథా ॥ 286

భాషాగీతిస్తు షష్ఠీ స్వ్యాత్ ఏభాషాచైవ సప్తమీ ।

సప్తగీత్యో మయాప్రోక్తా ఇదానీం భేద ఉచ్యతే ॥ 287

సంకలశబ్దము అశ్వకర్ణాది వత్ = అశ్వకర్ణమువలె, వాచక = వాచకము,
 యోగిక = యోగికము, రూఢ వాపి = రూఢమును అగుచున్నది, అదవా =
 లేక, సంకలశబ్దవత్ = సంకలశబ్దమువలె, యోగరూఢ జ్ఞేయ = యోగరూఢముగ
 తెలియదగినది, ఇదానీం = ఇప్పుడు, మనోహరా సప్తగీతి సంప్రవక్ష్యామి =
 అందములైన సప్తగీతులను చెప్పుచును, ప్రథమా శుద్ధ గీతి స్వ్యాత్ = మొదటిది
 శుద్ధగీతి, ద్వితీయా భిష్టుకా భవేత్ = రెండవది భిష్టుకము, తృతీయా గౌడికా =
 మూడవది గౌడిక చతుర్థికారాగగీతి, = నాల్గవది రాగగీతి, సంవమీ సాధారణీ
 ఏజ్ఞేయా = ఐదవది సాధారణీ, షష్ఠీ స్వ్యాత్ భాషాగీతి = ఆరవది భాషాగీతి,
 సప్తమీ ఏభాషా = ఏడవది ఏభాష, మయా సప్తగీత్య ప్రోక్తా = వాచే సప్తగీతులు
 చెప్పబడినవి, ఇదానీం భేద ఉచ్యతే = ఇప్పుడు భేదము చెప్పబడుచున్నది

తాత్పర్యము అశ్వకర్ణమువలె వాచకము యోగికము రూఢము అగుచున్నది
 సంకలశబ్దమువలె యోగరూఢముగ తెలియదగినది ఇప్పుడు అందములైన
 సప్తగీతులను చెప్పుచును మొదటిది శుద్ధగీతి, రెండవది భిష్టుకము, మూడవది
 గౌడిక, నాల్గవది రాగగీతి, ఐదవది సాధారణీ, ఆరవది భాషాగీతి ఏడవది
 ఏభాష వాచే సప్తగీతులు చెప్పబడినవి ఇప్పుడు భేదముచెప్పబడుచున్నది

గీతము సంకల ఏజ్ఞేయా శుద్ధా భిష్టుక మేవరా ।

గౌడా సాధారితా ప్రోత్త యాష్టకేన మహాత్మనా :

288

ప్రతిపదార్థము యాష్టకేన మహాత్మనా = యాష్టకునిచే, ప్రోత్త = చెప్పబడిన, గీతయ = గీతులు, ఉద్ధా భిన్నా వేసరా గౌడా సాధారితా ఇతి పంచషష్టేయా = ఉద్ధములు భిన్నములు వేసరములు గౌడములు సాధారితములు అని ఐదు విధములుగా తెలియదగినవి, ఇతిచేషాం లక్షణమువ్యతే దుర్గశక్తిమతం = ఇట్టి లక్షణము దుర్గ శక్తిమతమున చెప్పబడుచున్నది

తాత్పర్యము యాష్టకునిచే చెప్పబడిన గీతులు ఉద్ధముల భిన్నములు వేసరములు గౌడములు సాధారితములు అని ఐదు విధములుగా తెలియదగినవి ఇట్టి లక్షణము దుర్గశక్తిమతమున చెప్పబడుచున్నది

“ప్రథమా మాగధీ త్వయా ద్వితీయా వార్తమాగధీ :

సంభావితా త్పరీయా చ చతుర్థీ పృథులా సుతా ||”

ఇతి భరతమతే -

ప్రతిపదార్థము ప్రథమా మాగధీ = మొదటిది మాగధి, ద్వితీయా వార్తమాగధీ = రెండవది వార్తమాగధి, త్పరీయా సంభావిత = మూడవది సంభావితా, చతుర్థీ పృథులా = నాల్గవది పృథుల, ఇతి = అని, భరతమతే = భరతమతమందు తాత్పర్యము మొదటిది మాగధి, రెండవది వార్తమాగధి, మూడవది సంభావిత, నాల్గవది పృథుల అని భరతమతమందు

భాషా చైవ విభాషాచ తథా వాంతరభాషికా :

తీత్రస్త్వ గీతయ ప్రోత్త యాష్టకేన మహాత్మనా ||

289

ప్రతిపదార్థము భాషా = భాషాగీతి, విభాషా చ = విభాషాగీతియు, అంతరభాషికా ఇతి = అంతరభాషికాగీతియని, తీత్ర గీతయ = మూడు గీతులు, యాష్టకేన మహాత్మనా = మహాత్ముడైన యాష్టకునిచే, ప్రోత్త = చెప్పబడినవి

తాత్పర్యము భాషాగీతి విభాషాగీతి అంతరభాషికాగీతియని మూడు గీతులు మహాత్ముడైన యాష్టకునిచే చెప్పబడినవి

భాషాగీతిర్విభాషా చ మతంగేనాప్యదాప్యాతా ।

భాషాగీతిస్తవైత్తవ శార్దూలమతసమ్ముతా ॥ 290

ప్రతిపదార్థము భాషాగీతి = భాషాగీతియు, విభాషాచ = విభాషాగీతియు
మతంగేన అపీకదాప్యాతా = మతంగమునచే కూడ చెప్పబడినది, తదా =
అట్లే భాషాగీతి ఏకా ఏవ = భాషాగీతి ఒక్కటియే, శార్దూలమతసమ్ముతా =
శార్దూలమతమందిష్టము

తాత్పర్యము భాషాగీతియు విభాషాగీతియు మతంగమునచే కూడ
చెప్పబడినది అట్లే భాషాగీతి ఒక్కటియే శార్దూలమతమందిష్టము

ఇదావీం సంప్రవక్ష్యామి రాగలక్షణముత్తమమ్ ।

మంద్రా మంద్రైశ్చ తారైశ్చ ఋణాధిర్గతైః పంచైః ॥ 291

పల్లైశ్చ శ్రుతిభిః పూర్ణా చోక్తా గీతిరుదాప్యాతా ।

సూక్ష్మైశ్చ ప్రచలైశ్చక్రైశ్చపీత ప్రసారితైః ॥ 292

ప్రతిపదార్థము ఇదావీం ఇప్పుడు, ఉత్తమం రాగలక్షణం = ఉత్తమమైన
రాగలక్షణమును, సంప్రవక్ష్యామి = చెప్పుదును మంద్రా = మంద్రము మంద్రైః =
మంద్రములైనట్టియు, తారైః = తారములైనట్టియు, ఋణాధి =
ఋణమైనట్టియు, లగితైః = లలితములైనట్టియు, పంచైః = సమములచేతను,
స్వరములచేతను, శ్రుతిభిః = శ్రుతులచేతను పూర్ణా = సంపూర్ణమైన, చోక్తాగీతి
ఉదాప్యాతా = చోక్తగీతి చెప్పబడినది సూక్ష్మైః = సూక్ష్మములైనట్టియు, ప్రచలైః =
చలితములైనట్టియు పల్లైః = పల్లములైన, ప్రసారితైః = ప్రసారితములచే
ఉల్లసితః ప్రకాశించును(?)

తాత్పర్యము ఇప్పుడు ఉత్తమమైన రాగలక్షణమును చెప్పుదును మంద్రము,
మంద్రములైనట్టియు, తారములైనట్టియు, ఋణాధిర్గతమైనట్టియు,
లలితములైనట్టియు, సమములచేతను శ్రుతులచేతను, సంపూర్ణమైన
చోక్తగీతిచెప్పబడినది సూక్ష్మములైనట్టియు, చలితములైనట్టియు, పల్లములైన
ప్రసారితములచే ప్రకాశించును

లలితైస్తారమంద్రైశ్చ భిన్నాగీతిరుదాప్యాతా ।

ఓహాలిలైచ్చపి త్రయో గాదాన్తి శోభనా ।

293

ప్రతిపదార్థము లలితై = లలితములచేతను, తారమంద్రై = తారమంద్రములచేతను, భిన్నాగీతి ఉదాహృతా = భిన్నగీతిచెప్పబడినది, ఓహాలిలై = ఓహాల లలితములచే, శోభనా = మంగలవైభవములైన త్రయ గాదా ఉక్త = మూడుగాదలు చెప్పబడినవి

తాత్పర్యము లలితములచేత తారమంద్రములచేతను భిన్నగీతిచెప్పబడినది ఓహాలలితములచే మంగలవైభవములైన మూడు గాదలు చెప్పబడినవి

హాకారోకారయోర్యోగాదోహాలి పరికీర్తితా ।

చిలుకం హృదయే న్యన్య ఓహాడీ మంద్రజా భవేత్ ॥

294

ప్రతిపదార్థము హాకార ఉకారయో యోగాత్ = హాకార, ఉకారసంబంధము నలవి, ఓహాలి పరికీర్తితా = ఓహాలి చెప్పబడినది, చిలుకం = చిలుకమును హృదయే న్యన్య = హృదయమందుంచి, ఓహాడీమంద్రజా భవేత్ = ఓహాడి మంద్రజపితమగును

తాత్పర్యము హాకార ఉకారసంబంధమువలన ఓహాలి చెప్పబడినది చిలుకమును హృదయమందుంచి ఓహాడి మంద్రజపితమగును

ద్రుతా ద్రుతతరా కార్యా సహ కంపిత పీడితా ।

ఓహాడీ లలితా చాపి దృష్టాదృష్టేన పాణినా ॥

295

ప్రతిపదార్థము కంపిత సహాపీడితా = కంపముచే పీడితమైన ద్రుతాద్రుతతరా కార్యా = ద్రుతము ద్రుతతతరము చేయదగినది ఓహాడీ, లలితా, చాపి = ఓహాడి లలితకూడ, దృష్టాదృష్టేన పాణినా = దృష్టాదృష్టపాణినేత కార్యా = చేయదగినది

తాత్పర్యము కంపముచే పీడితమైన ద్రుతము, ద్రుతతతరము చేయదగినది ఓహాడి లలితకూడ దృష్టాదృష్టపాణి చేయదగినది

త్రిస్థాపకరతైర్యుక్తా న్యస్థానచలావాకులా ।

చతుర్విధా తతాహాడీ కర్తవ్యా గేయవేదిభి ॥

296

ప్రతిపదార్థము త్రిస్థానకరణై యుక్తై = త్రిస్థానకరణములతో కూడినదియు,
 స్వస్థాన చలనాకులా = స్వస్థానమందు చలనము ఆకులము అయినదియు
 ఓహడి = ఓహడి, చతుర్విధా కర్తవ్యా = నాల్గువిధములుగా చేయబడవలెను
 తాత్పర్యము త్రిస్థానకరణములతో కూడినదియు స్వస్థానమందుచలనము
 ఆకులము అయినదియు ఓహడి నాల్గువిధములుగా చేయబడవలెను

సమాక్షరా సమా చైవ కార్యరోహపరోహణీ ।

అపిశ్రమేణ త్రిస్థానే గాడీ గీతిరుదాహృతా ॥ 297

ప్రతిపదార్థము సమాక్షరా , సమా , అరోహణీ, అపరోహణీ, ఇతి = అని,
 కార్య = చేయదగినది, త్రిస్థానే = త్రిస్థానములందు, అపిశ్రమేణ =
 ఏకముములేకనే, గాడీ గీతి ఉదాహృతా = గాడీ గీతి చెప్పబడినది

తాత్పర్యము సమాక్షరా, సమా, అరోహణీ, అపరోహణీ అని చేయదగినది
 త్రిస్థానములందు ఏకముములేకనే గాడీగీతి చెప్పబడినది

ప్రయోగైశ్చ ద్రుతై కార్య మిత్రై శ్చ మాలవై ।

ఈషత్ ప్రకంపితై కించిద్వలితైస్తారదీపితై ॥ 298 ॥

సోచ్ఛ్వాసై ఖండఖండైశ్చ ధివ్వా గీతిరుదాహృతా ।

+ + + + + ఓహడి పరిగీయతే ॥ 299 ॥

ప్రతిపదార్థము ప్రయోగై = ప్రయోగములచేతను, ద్రుతై = ద్రుతములచేతను,
 మిత్రామిత్రై = మిత్రమిత్రములైన మాలవై = మాలవములచేతను, ఈషత్ ప్రకంపితై
 = కొంచెము వలితములచేతను, కించిత్ పలితై = కొంచెము
 వక్రములైనట్టియు తారదీపితై = తారముచే ప్రకాశించునట్టివియు, సోచ్ఛ్వాసై
 = ఉచ్ఛ్వాస సహితములును అయిన, ఖండఖండైశ్చ = ఖండఖండములచే,
 ధివ్వా గీతి = దివ్వుగీతి, ఉదాహృతా = ఉక్తమైనది + + + + + ఓహడి
 పరిగీయతే = ఓహడి గానముచేయుటచున్నది

తాత్పర్యము ప్రయోగములచేతను ద్రుతములచేతను మిత్రామిత్రములైన
 మాలవములచేతను కొంచెమువలితములచేతను, కొంచెము వక్రములైనట్టియు,

తాతముచే ప్రకాశించునట్టివియు, ఉచ్చాసన సహితములును అయిన
ఖండఖండములచే భిన్నగీతి ఉత్పన్నమిది ఓహాది గామము చేయుదునున్నది

అలితైర్లమైశ్చతైః ప్రపన్నైరౌర్భా వప్తైః ।

రంజితైః సురసందర్భైః రాగగీతిరుదాహృతా ॥

300

ప్రతిసదాశ్చము అలితైః గమైః = అలితములైన గమకములచేతను, చిత్రైః భవన్తైః
= చిత్రములైన ప్రసన్నతలచేతను, ఔరస్థైః పన్నైః = ఔరసములచేతను, రంజితైః
= ఆనంద దాయకములైన సురసందర్భైః = సురసందర్భములచే, రాగగీతి
ఉదాహృతా = రాగగీతిచెప్పబడినది

తాత్పర్యము అలితములైన గమకములచేతను, చిత్రములైన
ప్రసన్నతలచేతను, ఔరసములచేతను ఆనందదాయకములైన
సురసందర్భములచే రాగగీతి చెప్పబడినది

చతుర్థామసీ వర్ణానాం యో రాగ కోభవో భవేత్ ।

స వర్సో దృశ్యతే యేషు తేన రాగా ఇతి స్మృతా ॥ 301 ॥

ప్రతిసదాశ్చము చతుర్థాం వర్ణానాం = నాల్గువర్ణములలో య రాగ కోభవ
భవేత్ = ఏరాగము మంగళప్రదమగునో, స = అది, యేషు = వేటియందు,
వర్సో దృశ్యతే = వర్షముగా కనబడునో, తేన = అందుచే, రాగా ఇతి స్మృతా
= రాగములని చెప్పబడినవి

తాత్పర్యము నాల్గువర్ణములలో ఏరాగము మంగళప్రదమగునో అది
వేటియందు స్వరముగా కనబడునో అందుచే రాగములని చెప్పబడినవి

ఋజాభిర్లలితైః కీంచిత్ సాక్షాన్మాత్మైశ్చ సుతైః ।

ఈషడ్వర్ణైశ్చ కర్తవ్యాః స్మృతుః పిర్లలితైస్తథా ॥

302

ప్రయోగైర్మనైః సాక్షి వామిత్రి సుయోజితైః ।

స్వరైః సాధారణాగీతి గీతికైః సముదాహృతా ॥

303

ప్రతిసదాశ్చము ఋజాభి = సాధారణముకలిగినట్టి, లలితైః =
అలితములైనట్టివియు, కీంచిత్ = కొంచెము, సాక్షాన్మాత్మైః =

సూక్ష్మాసూక్ష్మములైనట్టియు, సుత్రమై = చక్కని శ్రావ్యతకలవియు, ఈమన్
ద్రులై = కొంచెము ద్రుతత్వముకలిగినట్టి మృదుభి = మృదువైనట్టియు
లలిలై = లలితములైనట్టియు, స్వరై = స్వరములచే ఆపించ = మరియు,
మన్మదై ప్రయోగై = అందములైన ప్రయోగములుగల, కాకుమిత్రై సూక్ష్మై =
కాకుస్వరమిత్రత సూక్ష్మములచేతను, సుయోచితై స్వరై = చక్కగా కూర్చబడిన
స్వరములచే, సాధారణా గీతి గీతమై పముదాప్యాదా = సాధారణగీతి
సంగీతజ్ఞులచే ఉదహరింపబడినది

తాత్పర్యము సాధుత్వముకలిగినట్టియు లలితములైనట్టివియు కొంచెము
సూక్ష్మాసూక్ష్మములైనట్టియు చక్కని శ్రావ్యత కలిగినట్టియు కొంచెము
ద్రుతత్వముకలిగినట్టియు మృదువైనవియు లలితములైనవియు స్వరములచే
మరియు అందములైన ప్రయోగములుగల కాకుస్వరమిత్రతసూక్ష్మములచేతను
చక్కగా కూర్చబడిన స్వరములచే సాధారణగీతి సంగీతజ్ఞులచే
ఉదహరింపబడినది

ఏవం సాధారణా శ్లేయా పర్యగీతసమాశ్రయా :

ప్రయోగైర్ద్రావ్యమై శ్లేయై కాకురై పుయోచితై : 304 ||

ప్రతిపదార్థము ఏవం = ఇట్లు సర్వగీతసమాశ్రయా = పమప్రగీతులను
ఆశ్రయించినది, సాధారణా శ్లేయా = సాధారణగీతిగా తెలియబడినది, గాత్రమై
ప్రయోగై = గాత్రజనిత ప్రయోగములచేతను శ్లేయై = విభేదములచేతను,
కాకురై = కాకుస్వరముచే రంజకములైనట్టియు సుయోచితై = సమీచితముగా
యోజన చేయబడినట్టియు

తాత్పర్యము ఇట్లు పమప్రగీతులను ఆశ్రయించినది సాధారణగీతిగా
తెలియబడినది గాత్రజనితప్రయోగములచేతను విభేదములచేతను
కాకుస్వరముచే రంజకములైనట్టియు సమీచితముగా యోజనచేయబడినట్టియు

కంపితై కోమలైర్దీప్తై మాలవితాకునావ్యులై :

లలిలై పుకుమిరైశ్చ ప్రయోగైశ్చ పునంయులై :

305

ప్రతిపదార్థము కంపితై = గమకములుకలదియు, కోమలై =

సుస్థితములైనవియు, దీప్తి = ప్రకాశములును, మాంబీకాకునా అన్యైశ్చై = మాంబసంబంధిత కాకున్నచే కూడినవియు లలితై = లలితములైనట్టియు, సుకుమారై = సుకుమారములైన, మనంయై ప్రయోగై = సునియమిత ప్రయోగములచే

తాత్పర్యము గమకములుకలదియు సుస్థితములైనవియు ప్రకాశములును మాలవ సంబంధిత కాకున్నచే కూడినవియు లలితములైనట్టియు సుకుమారములైన సునియమిత ప్రయోములచే

భాషాగీతి సమాఖ్యాతా ఏషా గీతివివక్షణై ।

యథా వై రజ్యతే లోక తథా వై సంధ్రయుజ్యతే ॥ 306

ప్రతిపద్యము ఏషాభాషాగీతి = ఈ భాషాగీతి చెప్పబడినది, యథా లోక రజ్యతే = ఎట్లు లోకము రంజింప బడునో తథా సంధ్రయుజ్యతే = అట్లే ప్రయోగింప బడుచున్నది

తాత్పర్యము ఈ భాషాగీతి చెప్పబడినది ఎట్లు లోకమురంజింప బడునో అట్లే ప్రయోగింపబడుచున్నది

లలితైర్వహుధీర్దీప్తి కంపితైరారస్సై సమై ।

తారీతి తాతై మన్యైర్వహ్యైః మధ్యమదీపితై ॥ 307

గమకై శ్రోతముఖై లలితైస్తు యద్యచ్చయా ।

ఏభాషాగీతిస్తు (విజ్ఞేయా) సంయోజ్యా యథా లోకోఽనురజ్యతే ।

308

ప్రతిపద్యము లలితై = లలితములైన, బహుధీ దీప్తి = అనేక దీప్తులచేతను కంపితై = కంపితములైన, తారస్సై సమై = స్వయములైన సమములచేతను, తారాంతరై = తారాంతరములచేతను, మన్యై = అందములైన, మధ్యమదీపితై = మధ్యమదీపితములలో, శ్రోతముఖై గమకై = శ్రోతములకు సుఖమును కలుగజేయు (ఏనుగుతంపగు) గమకములచేతను, లలితై = లలితములైన స్వరములచే, యద్యచ్చయా = స్వచ్ఛగా, భాషాగీతి = భాషాగీతి, యథా లోక అనురజ్యతే తథా = లోక రంజనమువనువరించి, సంయోజ్యా =

కూర్మదగినది

తాత్పర్యము లలితములైన అనేక దీప్తులచేతను కంపితములైన స్వయములైన
సమములచేతను తారాతారములచేతను, అందములైన మధ్యమదీపితములలో
శ్రోతములకు సుఖమును కలుగజేయు (విమలతీంబగు) గమకములచేతను
లలితములైన స్వరములచే స్వేచ్ఛగా భాషిగీతి లోకరంజనమునమనసరించి
కూర్మదగినది

గీతానాం లక్షణం ప్రోక్షం రాగసంఖ్యోచ్యతే८ ధునా ।

పంచ చోక్షా సమాఖ్యాతా ప్రిత్యసాఖ్యాభిప్రకా ॥ 309

ప్రతిపదార్థము గీతానాం లక్షణం ప్రోక్షం = గీతముల లక్షణము చెప్పబడినది,
అధునా రాగసంఖ్యా ఉచ్యతే = ఇప్పుడు రాగ సంఖ్య చెప్పబడుచున్నది. పంచ
చోక్షా సమాఖ్యాతా = పంచచోక్షములు చెప్పబడినవి, తత్ ప్రమాణా భిప్రకా
= వాటి ప్రమాణములు మాత్రము భిన్నములు

తాత్పర్యము గీతముల లక్షణము చెప్పబడినది ఇప్పుడు రాగసంఖ్య
చెప్పబడుచున్నది పంచచోక్షములు చెప్పబడినవి వాటి ప్రమాణములు మాత్రము
భిన్నములు

గౌడాస్రయస్త్వ కథితా రాగాశ్చాష్ట ప్రకీర్తితా ।

సప్త సాధారణా ప్రోక్తా భాషాశ్చైవాత్ర జీవన ॥ 310

ప్రతిపదార్థము గౌడా స్రయ కథితా = గౌడరాగము మూడుగా చెప్పబడినది,
రాగా అష్టా ప్రకీర్తితా = రాగములు ఎనిమిదిగా చెప్పబడినవి, సాధారణా
సప్త ప్రోక్తా = రాగములు ఏడుగా చెప్పబడినవి, భాషాశ్చ ఆత్రపోడకీర్తితా =
భాషా విభేదములిందు 16 గా చెప్పబడెను

తాత్పర్యము గౌడ(రాగము)లు మూడుగా చెప్పబడినవి రాగములు
ఎనిమిదిగాచెప్పబడినవి రాగములు ఏడుగా చెప్పబడినవి భాషా విభేదములిందు
16 గాచెప్పబడెను

ద్వాదశైవ ఏభాషా స్యు వాచూచి చ ఏబోధమే ।

షాడబ సంపదుశ్చైవ తథాశ్లైశిక మధ్యమ ॥ 311

చోక్షసాధారితశ్చైవ చోక్షశైశిక ఇత్యసి ।

ఏతే చోక్షాస్తు విశ్లేయా భిష్టుకావ్ సాంప్రతం శృణు ॥ 312

ప్రతిసదాకృము ద్వాదశ విభాషా న్యు = విభాషా రాగములు 12 అగును, మే = నామ, నామాని నిబోధ = పేర్లు తెలియజేయుము, షాడబము, సంపదుము, శైశికమధ్యమము, చోక్షసాధారితము, చోక్షశైశికమిత్యసి = అని, ఏతే = ఇవి, చోక్షా విశ్లేయా = చోక్షములుగా తెలియదగినవి, సాంప్రతం భిష్టుకావ్ శృణు = ఇప్పుడు భిష్టుకములను గూర్చివినుము -

తాత్పర్యము విభాషారాగములు 12 అగును నావి పేర్లు తెలియజేయుము షాడబము, సంపదుము శైశికమధ్యమము, చోక్షసాధారితము, చోక్షశైశికము, అని ఇవి చోక్షములుగా తెలియదగినవి ఇప్పుడు భిష్టుకములను గూర్చివినుము

భిష్టుశ్శక్తి తానశ్చ భిష్టుశైశిక మధ్యమ ।

భిష్టుపంచమ ఇత్యుక్త త్రయో గౌడా ప్రకీర్తితా ॥ 313

ఓకురాగశ్చ సోపిరస్తథా మాలవపంచమ ।

షాడబో బోష్టరాగశ్చ తథా హిందోలక పర ॥ 314

ఓక శైశిక ఇత్యుక్తస్తథా మాలవశైశిక ।

ఏతే రాగా సమాఖ్యాతా నామతో మునిపుంగవైః ॥ 315

ప్రతిసదాకృము భిష్టుపంచము, తానము, భిష్టుశైశికమధ్యమము, భిష్టుపంచము, ఇత్యుక్త = అని చెప్పబడినవి, త్రయ గౌడా ప్రకీర్తితా = మూడు గౌడలుచెప్పబడినవి, ఓకురాగము, సోపిరము, మాలవపంచము, షాడబము బోష్టరాగము, హిందోలకము, ఓకశైశికము, మాలవశైశికము, ఇరిడక్త = అనిచెప్పబడినది, ఏతే రాగా = తంరాగములు, మునిపుంగవై = మహర్షులచే నామత సమాఖ్యాతా = నామములచే నిర్దేశించబడినవి

తాత్పర్యము భిష్టుపంచము, తానము, భిష్టుశైశికమధ్యమము, భిష్టుపంచము,

అనిచెప్పబడినవి టకురాగము, సోపీరము, మాలవపించమము, పాదబము, బోట్టరాగము, హిందోలకము, అశ్టైశికము, మాలవశైశికము, అని చెప్పబడినది, ఈరాగములు మహర్షులచే నామములచే నిర్దేశించబడినవి

(గర్త) శకాభ్య కకుభప్తథా హార్యాణ సంపను ।

కూచసాధారిత శ్చైవ తథా గాంధారసంపను ।

షడ్జైశికసంజ్ఞశ్చ సప్త సాధారణా స్మృతా ॥

316

ప్రతిపదార్థము గర్తము శకము, కకుభము, హార్యాణసంపచము
కూచసాధారితము, గాంధారసంపచము, షడ్జైశికము అని, సాధారణా సప్త
స్మృతా = సాధారణరాగములేడు చెప్పబడినవి ఇదానీం ఖడ్గానాం లక్షణమూలా
= ఇప్పుడు శుద్ధములకు లక్షణము చెప్పుచున్నాడు

తాత్పర్యము గర్తము, శకము, కకుభము, హార్యాణసంపచము
కూచసాధారితము, గాంధారసంపచము, షడ్జైశికము అని సాధారణ
రాగములేడు చెప్పబడినవి ఇప్పుడు శుద్ధములకు లక్షణము చెప్పుచున్నాడు

నిరసేక్ష్యస్వజాతీయే స్వజాతిమనువర్తనా ।

స్వజాత్యస్యతమాశ్చైవ తే శుద్ధా పరికీర్తితా ॥

317

ప్రతిపదార్థము యే = ఏది, అన్యజాతీ నిరసేక్ష్య = ఇతర జాతులను అసేక్షించక
స్వజాతీం అనువర్తనా = స్వజాతీని అనుసరించుననియో, స్వజాత్యస్యతమా
= స్వజాతీలోకొప్పయో తే = అవి, శుద్ధా పరికీర్తితా = శుద్ధములని
చెప్పుచుచున్నవి

తీత్ర పాదవ ఇలికస్మిలో = అందు పాదవమని ఎందుకు?, కీం
పట్నీ స్వరైర్లియత ఇలి పాదబ యద్వా పట్నూ రాగీమ ముఖ్యఇతి పాదబ =
అరు స్వరములచే గానము చేయబడునది అని పాదబమా? లేక ఆరు
రాగములందు ముఖ్యమగునదియని పాదబమా?, తీత్రసాయమాద్య పక్ష =
ఇందిక్కిర మొదటిపక్షము కాదు కుత = ఎందువలన? పెంపూర్వత్వాత్
అనుప్య రాగస్య = ఈ రాగమునకు పెంపూర్వత్వమువలన, తస్మాత్ ఉత్తరపక్ష
ఏవ జ్యాయాన్ = అందువలన తరువాతి పక్షమే విజ్ఞము, వసు కథం పట్నూన

రాగము ముఖ్యమునున్నది = ఓయీ! అటు రాగములందు ఇది ముఖ్యమైనను ఎందుకు చెప్పబడలేదు? పూర్వం శుద్ధపాదం ప్రయోగము ఇది ఎంతా = పూర్వము శుద్ధ పాదము ప్రయోగించదగినదియని చెప్పబడెను. ఎంతా ఎంత ప్రచుర ప్రయోగాత్ అన్య శుద్ధపాదములను అదృష్ట = పూర్వంకమున అతిప్రయోగమువలన ఈ శుద్ధపాదమునకు నిర్దేశము మొదట చేయబడినది తాత్పర్యము అందు పాదముని ఎందుకు? ఆరువర్ణములచే గానముచేయబడునది అని పాదమునా? లేక ఆరురాగములందు ముఖ్యమగునదియని పాదమునా? ఇది క్లుప్త మొదటి వర్ణమునాడు: ఎందుకు? ఈ రాగమునకు సంపూర్ణత్వమువలన అందువలన తరువాతి వర్ణము = ఓయీ! అటు రాగములందు ఇది ముఖ్యమైనను ఎందుకు చెప్పబడలేదు? పూర్వము శుద్ధ పాదము ప్రయోగించదగినదియని చెప్పబడెను. పూర్వంకమున అతిప్రయోగమువలన శుద్ధపాదమునకు నిర్దేశము మొదట చేయబడినది

వికారమధ్యమజాతే సంధాత శుద్ధపాదం .

గర్త శిఖ్య కకుభిస్తథా పార్శ్వా (ఇవ) అవంచము || 318 ||

ప్రతిపద్యము శుద్ధపాదం వికారమధ్యమజాతేసంధాత = శుద్ధపాదము వికారమధ్యమజాతీనుండి జనించినది, గర్తము, శిఖ్యము, కకుభిము, పార్శ్వాణ సంవము, రూపసాధారితము

తాత్పర్యము శుద్ధపాదము వికారమధ్యమజాతీనుండి జనించినది గర్తము, శిఖ్యము, కకుభిము, పార్శ్వాణ సంవము, రూపసాధారితము

రూపసాధారితత్వేన తథా గాంధారీసంవము .

పట్టైశివసంజ్ఞాశ్చ, + + + + + || 319

న్యాసోఽన్య మధ్యమజాతీ గాంధారీణ చ దుర్బల || 320

ప్రతిపద్యము అన్య న్యాస అంశశ్చ మధ్యమ = దీనికీ మధ్యమన్యాసమును అంశమును, గాంధారీణ దుర్బల = గాంధారమల్పము అస్పష్ట = దీని యర్థము - శుద్ధ పాదమధ్యమగ్రామసంబంధ =

శుద్ధషాడలముమధ్యమగ్రామికము తారమధ్యమో గ్రహ = తారమధ్యమము
 బ్రహ్మము మధ్యమోశో వ్యాసశ్చ = మధ్యమము అంశము, వ్యాసమునుకూడ
 గాంధారస్య చ అల్పత్వం = గాంధారముకు అల్పత్వము, సిషాదగాంధారో
 తాత్ర కా(కల్పం) తరౌ = సిషాదగాంధారములు కాకలీ అంతరములు
 (క్రమముగా) పూర్ణస్వరశ్చ అయం = ఇది పూర్ణస్వరము, పూర్వరంగేఽ స్య
 ప్రయోగ = పూర్వరంగమందు దీనికి ప్రయోగము, మధ్యమో వాచీ = మధ్యము
 వాదిస్వరము, పద్మ సంవాచీ = పద్మము సంవాదిస్వరము, ఋషభపంచమో
 అనువాచినౌ = రిషభ పంచమములు అనువాదిస్వరములు వివాచీ వాస్తీ =
 వివాచిస్వరములేదు, శృంగారహస్తా రశౌ = శృంగార హస్తములు రసములు,
 మధ్యమారి మూర్ధవా = మధ్యమారి మూర్ధన, అవరోహి వర్ణ = వర్ణము
 లవరోహి, ప్రసిష్ఠాంతోఽ లంకార = అలంకారము ప్రసిష్ఠాంతము, త్రిమ
 మార్గేషు గీయతే = మూడు మార్గములందు గావము చేయుటకును, దక్షిణే
 కలా పృత్తి కలా ద్వితీకలా = దక్షిణమందు కల, పృత్తియందు కల, చిత్రమందు
 కల, స్వరపదేషు చచ్చత్పుటారితాల = స్వరపదములందు
 చచ్చత్పుటారితాలము ఆక్షిప్తకా = ఆక్షిప్తకము, శుద్ధపంచమ పద్ధోదీచ్యవతి
 జాతి స్మితా = శుద్ధపంచమము పద్ధోదీచ్యవతి జాతియని బాపించబడినది
 తాత్పర్యము దీనికి మధ్యమవ్యాసమును అంశమును, గాంధారమల్పము
 దీనియర్థము- శుద్ధషాడలము మధ్యమగ్రామికము తారమధ్యమము గ్రహము,
 మధ్యమము అంశము వ్యాసముకూడ, గాంధారమునకు అల్పత్వము,
 సిషాదగాంధారములు కాకలీ అంతరములు (క్రమముగా), ఇది పూర్ణస్వరము
 పూర్వరంగమందు దీనికి ప్రయోగము మధ్యమము వాదిస్వరము, పద్మము
 సంవాదిస్వరము రిషభపంచమములు అనువాదిస్వరములు వివాదిస్వరము
 లేదు శృంగార హస్తములు రసములు మధ్యమారి మూర్ధన, వర్ణము అవరోహి,
 అలంకారము ప్రసిష్ఠాంతము, మూడు మార్గములందు గావముచేయుటకును
 దక్షిణమందు కలపృత్తియందు కల, చిత్రమందు కల, స్వరపదములందు
 చచ్చత్పుటారితాలము ఆక్షిప్తకము శుద్ధపంచమము పద్ధోదీచ్యవతి జాతియని
 బాపించబడినది

షడ్భాంశో మధ్యమన్యాస స్వల్పద్విప్రతికస్వరః ।

స్యాత్ షడ్మధ్యమజాతే శుద్ధ సాధారితస్తథా ॥

321

ప్రతిపదార్థము షడ్భాంశ = షడ్భాంశము మధ్యమన్యాస = మధ్యమన్యాసము
స్వల్పద్విప్రతిక స్వర = అల్పద్విప్రతికస్వరము. షడ్మధ్యమజాతే = షడ్మధ్యమ
జాతినంబునదితములు, తథా = అట్లే శుద్ధ సాధారిత = శుద్ధసాధారితము

అస్పార్శ్య - దీనియర్థము - శుద్ధసాధారితో రాగ షడ్వ్రామనంబునర = శుద్ధ
సాధారితరాగము షడ్వ్రామికము. షడ్మధ్యమజాతే ఉత్పన్నత్వాత్ =
షడ్మధ్యమ జాతినండి పుట్టుటవలన, తారషడ్వీ గ్రహ అంశపు = తారషడ్మము
గ్రహము, అంశమును, మధ్యమో న్యాసశ్చ = మధ్యమము న్యాసము
విషాదగాంధారయోరల్పత్వం = నిషాదగాంధారములకు అల్పత, పూర్ణశ్చాయం
= ఇది పూర్ణము, గర్భసంధౌ వినియోగ = గర్భసంధియందునియోగము
వీరభౌద్రాదికో రస = వీరభౌద్రాదికము రసము. షడ్వారి మూర్ధతా = షడ్వారి
మూర్ధన, ఆవరోహీ వర్ణ = వర్ణమవరోహి, ప్రసన్నాన్వీ లంకార =
అలంకారము ప్రసన్నాంతము దక్షిణీ కలా = దక్షిణమందు కల, వృత్తికలా =
వృత్తియందు కల, చిత్రే కలా = చిత్రమార్గమందును కళ, స్వరపదగీతే
చచ్చత్పుటారి తాల = స్వరపదగీతమందు చచ్చత్పుటారితాలము

తాల్పర్యము షడ్భాంశము, మధ్యమన్యాసము అల్పద్విప్రతికస్వరము షడ్మధ్యమ
జాతినంబునదితములు అట్లే శుద్ధసాధారితము, శుద్ధసాధారిత రాగము
షడ్వ్రామికము షడ్మధ్యమజాతినండి పుట్టుటవలన తారషడ్వము గ్రహము,
అంశమును, మధ్యమము న్యాసము, విషాదగాంధారములకు అల్పత ఇది
పూర్ణము గర్భసంధియందు నియోగము వీరభౌద్రాదికము రసము, షడ్వారి
మూర్ధన వర్ణమవరోహి అలంకారము ప్రసన్నాంతము దక్షిణమందు కల
వృత్తియందు కల చిత్రమార్గమందును కళ స్వరపదగీతమందు
చచ్చత్పుటారితాలము

తైశీషీషడ్మమన్యాభ్యాం శుద్ధతైశికమధ్యమ ।

షడ్భాంశో మధ్యమన్యాస త్యక్తప్రతికప్రతిసంచను ॥

321

ప్రతిపదార్థము శైశవీషడ్వమధ్యమార్థాభ్యాం = శైశవీషడ్వమధ్యములచేత, శుద్ధశైశవమధ్యమ
= శుద్ధశైశవ మధ్యమరాగమగును, షడ్భాంశ = షడ్భాంశము మధ్యమన్యాస =
మధ్యమన్యాసము త్వక్త త్రిశ్రుతిపంచమ = విశుచలతీత
ప్రతిశ్రుతిపంచములచేత

అపార్థ - శుద్ధశైశవమధ్యమోరాగ = శుద్ధశైశవమధ్యమము రాగము షడ్వగ్రామ
సంబంధ = షడ్వగ్రామమతో సంబంధము, శైశవీషడ్వమధ్యమజాత్యో
సముత్పన్నత్వో = శైశవీషడ్వమధ్యమజాతులనుండి పుట్టుటచలన, (మను) శైశవీ
మధ్యమగ్రామసంబంధా, షడ్వమధ్యమో షడ్వగ్రామసంబంధా, అత ఉదయగ్రామతా
అస్తీతి భావ = శైశవీ మధ్యమ గ్రామసంబంధము, షడ్వమధ్యమము
షడ్వగ్రామసంబంధము అందుచలన ఉదయ గ్రామత్వము ఉత్పదనీ భావము
తారషడ్వో జన్యో గ్రహోశంశశ్చ = తారషడ్వము దీనికే అంగము, గ్రహమును,
మధ్యమో న్యాస = మధ్యమన్యాసము విషాదగాంధారయోశల్యత్వం = విషాద
గాంధారములకు అల్యత, సంసమర్థయో లోప = పంచమరషభములకు
లోపము, విషాదోఽత్ర కాకలిషాదవశ్చ = విషాదమందు కాకలిషాదము
నిచ్చువాణి చామ్య ప్రయోగ = విధ్వహమందు దీనికి ప్రయోగము, షడ్భారి
మూర్ఖా = షడ్భారి మూర్ఖున, రౌద్రదీరాదికో రస = రౌద్రదీరాదికము రసము
ప్రసిద్ధాంతోఽలంకార = అలంకారము ప్రసిద్ధాంతము,

షడ్భాంశై పంచమో న్యాస శైశవీజాతిపంధవ ।

తథా కార్కారవిజాతే షడ్వై పూర్ణైశ్చ శైశవ ॥

ప్రతిపదార్థము షడ్భాంశై పంచమో న్యాస = షడ్భాంశములచే
పంచమమున్యాసము శైశవీ జాతిపంధవ = శైశవీజాతిపంచము, తథా
కార్కారవిజాతే షడ్వై పూర్ణై శ్చ శైశవ = అట్లే కార్కారవి జాతియొక్క
పూర్ణస్వరములచే శైశవము

తాత్పర్యము షడ్భాంశములచే పంచమము న్యాసము శైశవీజాతిపంచము
అట్లే కార్కారవిజాతియొక్క పూర్ణస్వరములచే శైశవము

అపార్థ - శుద్ధశైశవో నామ మధ్యమగ్రామసంబంధ = శుద్ధశైశవ రాగము

మధ్యమగ్రామ పంబంధితము శైలికీర్తనార్పణపితౄన్ సముత్పన్నత్వాత్ = శైలికీర్తనార్పణ పితౄలమండి పుట్టుటవలన, తారషడ్భుత స్వ గ్రహ అంశశ్చ = తారషడ్భుత దీనికి గ్రహము, అంశమును, ఎంచుకొన వ్యాస = పంచమవ్యాసము విషాదోఽత్ర కాకరీ = ఇందు విషాదము కాకరి, పూర్ణస్వరశ్చాయం = ఇది పూర్ణస్వరములుకలది, చిత్రాస్వప్రదశాంగస్య నిర్వహణే వినియోగ = (18) అష్టాదశాంగములు కల చిత్రముయొక్క నిర్వహణయందు వినియోగము, పీఠరౌద్రాదికో రస = పీఠ రౌద్రాదికము రసము పెద్దది మూర్ఛనా = పెద్దది మూర్ఛన, ఆరోహీ వర్ణ = వర్ణము ఆరోహీ ప్రసిద్ధాదిరలంకార = అలంకారము ప్రసిద్ధాది, దక్షిణ కలా = దక్షిణ మార్గమందుకల, వృత్తే కలా = వృత్తియందు కల, చిత్రే కలా = చిత్రమందు కల, స్వరసదగీతే చచ్చత్పుటాదితాల = స్వరసదగీతయందు చచ్చత్పుటాది తాలము, నను ఏతే గ్రామనిశేషపంబంధా = ఓయీ! ఇవి గ్రామ విశేషపంబంధములు, కులోఽయం విశేషబాధ = విశేషబాధమేమి? ఉచ్యతే = చెప్పుటకుచున్నది భరతవచనాదేనానా విశేషా లభ్యతే = భరతునియొక్క మాటవలననే ఈ విశేషము లభ్యమగుచున్నది, తథాచానా భరతముని = భరతుడట్లే చెప్పుచున్నాడు. "జాతిసంభూతత్వాత్ గ్రామరాగాణా మితి" = గ్రామరాగములు జాతిసంతములగుటవలన అవి యుత్ కించితే ఏతత్ గీయతే లోకే తత్ స్వరజాతిమ స్థితమితి వచనాత్ = ఏకార్థిసాక్షివను లోకమువ గావముచేయుటకుచున్నదో అది అస్థిజాతులయందు ఉన్నదనుమాటవలన, తదా కాశ్యపేనాపృక్షం = అట్లే కాశ్యపిచేతను కూడ చెప్పండినది -

తాత్పర్యము శైలికీషడ్భుతమధ్యమంచేత కుర్తశైలిక మధ్యమరాగమగును పెద్దాంశము మధ్యమవ్యాసము, విడువబడిన చిత్రాసంపదములుకలది కుర్తశైలిక మధ్యమమురాగము షడ్భుగ్రామములో పంబంధము శైలికీషడ్భుతమధ్యమజాతులమండి పుట్టుటవలన శైలికీ మధ్యమగ్రామపంబద్ధా, షడ్భుతమధ్యమషడ్భుగ్రామ పంబద్ధము, శైలికీ మధ్యమగ్రామపంబద్ధము, షడ్భుతమధ్యమ షడ్భుగ్రామపంబద్ధము అందువలన ఉభయగ్రామత్వము ఉన్నదని భావము తారషడ్భుతము దీనికి అంశము గ్రహమును, మధ్యమ వ్యాసమువిషాదాంధారములకు అల్పత పంచమ రిషభములకు రోమము

నిషాదమందు కాశలిపాదవము నిర్వహణమందు దీనికి ప్రయోగము పెద్దది మూర్ఖున రోద్రదీపాదికము భవముఅలంకారము ప్రసన్నాంతము దీనియర్థము పెద్దకైశిక రాగము మధ్యమగ్రామ పెంబందితము కైశికకార్మారవిజాతులనుండి పుట్టుటవలన తారపద్ధము దీనికి గ్రహము, అంశమును, పెంచమన్యమును, ఇందు విషాదము కాకరీ, ఇది పూర్వస్వరమంబుకలది (18) అష్టాదశాంగములు కల చిత్రముయొక్క నిర్వహణమందు వినియోగము వీర రోద్రాదికములను పెద్దది మూర్ఖున వర్ణము అలోహ అలంకారము ప్రసన్నాది దక్షిణమార్గమంగు కల వృత్తియందు కల చిత్రమందు కల స్వరపదగీతియందు చచ్చుత్పూది తాలము ఓయీ ! ఇవి గ్రామవిశేష సంబంధములు విశేషలాభమేమి? చెప్పుబడుచున్నది భరతునియొక్క మాటవలనే ఈవిశేషము లభ్యమగుచున్నది భరతుడట్లే చెప్పుచున్నాడు గ్రామరాగములు అవి జాతిజనితములగుటవలన ఏ కొద్దిపాటైనను లోకమున ఇదిగానము చేయుటయున్నదో అది అష్టి జాతులయందు ఉన్నదను మాట వలన అట్లే కాశ్మినిచేతను కూడ చెప్పుబడినది

“షాడవే మధ్యమగ్రామే పెంచమ కకుభస్తథా ।

షడ్జే సాధారితశ్చైవ తథా కైశిక మధ్యమ ॥”

(ప్రతిపదార్థము మధ్యమగ్రామే = మధ్యమగ్రామమునందు, షాడవే = షాడవమందు (మధ్యమగ్రామషాడవమందు), పెంచమ. = పెంచమము, కకుభ = కకుభము, షడ్జే = షడ్జగ్రామమందు, సాధారిత = సాధారితము, కైశికమధ్యమ = కైశిక మధ్యమము

నను అమీ వినియోగవిశేషా కస్యాల్లభ్యంతే ? = ఓయీ! ఈవినియోగవిశేషములు దేవిమందిరచ్చుచున్నవి?, నచనాదేవ లభ్యంతే = నచనము నందే లభించుచున్నవి, తథాదాహ భరత = భరతుడట్లే చెప్పుచున్నాడు

తాత్పర్యము మధ్యమగ్రామమునందు షాడవమందు (మధ్యమగ్రామషాడవమందు) పెంచమము కకుభము షడ్జగ్రామమందు సాధారితము కైశికమధ్యమము

ఓయీ ! ఈవినియోగ ఎళిషములు దేనినుండి చెప్పుచున్నవి? వచనమువలననే లభించుచున్నవి తరతుడభి చెప్పుచున్నాడు-

"ముఖే తు మధ్యమగ్రామ ఇక్ష ప్రతిముఖే భవేత్ ।

గర్భే సాధారితత్వం అవమర్శ్యే తు పంచమ ॥"

ప్రతిపదార్థము ముఖే = ముఖసంధియందు, మధ్యమగ్రామ = మధ్యమగ్రామము, ప్రతిముఖే = ప్రతిముఖసంధియందు, ఇక్ష = ఇక్షము (గ్రామము), గర్భే సాధారిత = గర్భసంధియందు సాధారితము, అవమర్శ్యే పంచమ = అవమర్శ్యసంధియందు పంచమము

తాత్పర్యము ముఖసంధియందు మధ్యమగ్రామము ప్రతిముఖసంధియందు ఇక్షము (గ్రామము) గర్భసంధియందు సాధారితము అవమర్శ్యసంధియందు పంచమము

సంహారే శైలిక ప్రోక్ష పూర్వరంగే తు సాదవ ।

చిత్రస్థానాదశాంగస్య త్వంతే శైలికమధ్యమ ।

శుద్ధానాం వినియోగో యం బ్రహ్మణా సముదాహృత ।

ప్రతిపదార్థము సంహారే శైలిక ప్రోక్ష = సంహారమందు శైలికము చెప్పబడినది, పూర్వరంగే సాదవ = పూర్వరంగమందు సాదవము, చిత్రస్థానాదశాంగస్య అంతే = చిత్రస్థానాదశాంగముయొక్క, అంతమందు, శైలికమధ్యమ = శైలికమధ్యమము, అయం శుద్ధానాం వినియోగ బ్రహ్మణా సముదాహృత = శుద్ధముల ఈవినియోగము బ్రహ్మచేతను ఉదహరింపబడినది ఇదాసిం దిద్ధానాం లక్షణమహా = ఇప్పుడు భిన్నముల లక్షణమును చెప్పుచున్నాడు -

తాత్పర్యము సంహారమందు శైలికము చెప్పబడినది పూర్వరంగమందుసాదవము చిత్రస్థానాదశాంగముయొక్క అంతమందు శైలికమధ్యమము శుద్ధముల ఈవినియోగము బ్రహ్మచేతను ఉదహరింపబడినది ఇప్పుడు భిన్నముల లక్షణమును చెప్పుచున్నాడు-

శ్రుతిభివ్ శాంతిభివ్ శుద్ధభివ్ సరైస్తథా ।

చతుర్థి భివ్యతే యస్మాత్ తస్మాత్ భివ్యత ఉచ్యతే ॥

శ్రుతిపదార్థము శ్రుతిస్మృతియు, జాతిభిన్నము, కుర్తభిన్నము, తదా = అట్లే
స్వరై భిన్న = స్వరభిన్నము అని యస్మాత్ = ఎందువలన, చతుర్థి భిన్నతే
= నాల్గిది చేతను భేదింపబడినదో అస్మాత్ భిన్నక ఉచ్యతే = అందువలన
భిన్నకమని చెప్పబడినది

నను భిన్నశబ్దేన కిమవీధీయతే? = ఓయీ ! భిన్నశబ్దముచే
నేమిచెప్పబడినది? కిం విధానితోఁ ద్వ = అర్థము భిన్నమైనదా?, ఏతస్మాదయం
వ్యతిర్క్త ౧౨వ్యో వా భిన్నశబ్ద = ఇందువలన ఇదివ్యతిర్క్తమైనదని అర్థమా?,
భిన్నశబ్ద = ఎవ్వరము ఏదన్నవాచ్యం = ఇట్లనరాదు, భిన్నోఽత్ర వికృత ఉచ్యతే
= అక్కడ భిన్నశబ్దముచే వికృతము చెప్పబడినది, వికృతత్వం
= ఏదైనావికృతమైనది అర్థమా? = వికృతత్వమనగా పూర్వము చెప్పబడిన
శ్రుతిస్మృతియు మొదలగు లక్షణమువలన, నను పంచమరాగము మధ్యే భిన్నపక్షస్వ
= అచ్యతే = ఓయీ ! పంచరాగములలో భిన్నపక్షమునకు లక్షణము
ఎడినది

సప్తమ శ్రుతిభిన్నము, జాతిభిన్నము, కుర్తభిన్నము, అట్లే స్వరభిన్నము
= ఎందువలన నాల్గిదిచేతను భేదింపబడినదో అందువలన భిన్నకమని
చెప్పబడినది

ఓయీ ! భిన్నశబ్దముచే నేమి చెప్పబడినది? అర్థముభిన్నమైనదా? ఇందువలన
ఇదివ్యతిర్క్తమైనదని భిన్నశబ్దమునకు అర్థమా? ఇట్లనరాదు ఇక్కడ భిన్నశబ్దము
(చే) వికృతము చెప్పబడినది వికృతత్వమనగా పూర్వము చెప్పబడిన
శ్రుతిభిన్నము మొదలగు లక్షణమువలన ఓయీ ! పంచరాగములలో
భిన్నపక్షమునకు లక్షణము చెప్పబడినది

యదా వాచీ గృహీత స్వాత్ సంవాచీ చ విమోక్ష్యతే ।

శ్రుతిపదార్థము యదా = అప్పుడు వాచీ గృహీత స్వాత్ = వాచి ప్రదీపించబడునో,
తదా సంవాచీ విమోక్ష్యతే = అప్పుడు సంవాచి విడువబడును ఇత్యాదాచేన
అధికానం కుత? = ఇత్యాదులందే చెప్పుట ఎందుకు?, సత్యముక్తం = నిజము
చెప్పబడినది ముఖ్యత్వాత్ అవ్య = దీనికి ముఖ్యతవలన ముఖ్యత్వం చ యదా

శుద్ధగీతిను శుద్ధషాడవస్య ఏవం భిష్నగీతిను భిష్నపద్ధస్యేతి తద్వేదారస్యేతి = ముఖ్యత్వమెట్లనగా శుద్ధగీతులయందు శుద్ధషాడవమునకు, ఇట్లే భిష్నగీతులందు భిష్నపద్ధమునకు అని దాని భేదమునలెనే దీనికీని, ఇదానిం భిష్నానాం ప్రాగుక్షలక్షణాధికబవార్థం తీతాదా స్వరభిష్నస్య లక్షణముచ్యుతే = ఇప్పుడు భిష్నములకు ఇదివరకు చెప్పబడిన లక్షణమును వెల్లడి చేయుటకుముందు ఇందు స్వరభిష్నమునకు లక్షణము చెప్పబడుచున్నది

తాత్పర్యము ఎప్పుడు వారి గ్రహింపబడునో అప్పుడు సంవాది విడువబడును ఇత్వాదులందే చెప్పాల ఎందుకు? నిజము చెప్పబడినది దీనికి ముఖ్యతవలన, ముఖ్యతమెట్లనగా శుద్ధగీతులయందు శుద్ధషాడవమునకు, ఇట్లే భిష్నగీతులందు భిష్నపద్ధమునకు అని, దాని భేదమునలెనే దీనికీని ఇప్పుడు భిష్నములకు ఇదివరకు చెప్పబడిన లక్షణమును వెల్లడి చేయుటకు ముందు ఇందు స్వరభిష్నమునకు లక్షణము చెప్పబడుచున్నది -

యదా వాది గృహీత స్యాత్ సంవాది చ విమోక్ష్యతే ॥ 323

నివాదీనామవాది వా స్వరభిష్న స ఉచ్యతే ।

ప్రతిపదార్థము యదా వాది గృహీత స్యాత్ = వాదిస్వరమెప్పుడు గ్రహింపబడునో, తస్మాత్ = అందువలన, సంవాది విమోక్ష్యతే = సంవాదిస్వరము విడువబడును నివాదీనామవాది వా = నివాదిస్వరముగాని, అమవాదిస్వరముగాని, స = అది, స్వరభిష్న ఉచ్యతే = స్వరభిష్నమని చెప్పబడును

తాత్పర్యము వాదిస్వరమెప్పుడు గ్రహింపబడునో అందువలన సంవాదిస్వరము విడువబడును నివాదిస్వరముగాని, అమవాదిస్వరముగాని అదిస్వరభిష్నమని చెప్పబడును

అపొస్తోళ - మధ్యమగ్రామాశ్రితస్య శుద్ధషాడవస్య యోః సౌ మధ్యమో గ్రహింక తత్త్వానే ధైవతోః ఏ వాదిత్వేన అనువాదిత్వేన వా గృహీతో భవతి = మధ్యమగ్రామాశ్రితమైన శుద్ధషాడవమునకు యే మధ్యమము గ్రహింకయో, తత్త్వానమందు ధైవతముకూడ వాదిత్వముచేతగాని, అనువాదిత్వముచేతగాని

గ్రహంబలదుచున్నది, మధ్యమ స్వరస్య సంవాదీ త్వణ్యతే న్యస్యతే వా తదాసా స్వరభిన్న ఉచ్యతే = మధ్యమస్వరమునకు సంవాది విడిచిపెట్టబడినను ఉంచబడినను అది స్వరభిన్నమని చెప్పబడుచున్నది, భిన్నషడ్జ ఆత్ర వచనాత్ వాదీ = భిన్న షడ్జము వచనమువలన ఇక్కడ వాదిస్వరము, దైవత పున బహుప్రయోగో భవతి = దైవతము మరల బహుప్రయోగము కలదగును

మధ్యమగ్రామాశ్రీతమైన బుద్ధషాడవమునకు యేమధ్యమము గ్రహాంశమో, తద్బావమందు దైవతము కూడ వాదిత్వము వేతగాని, అనువాదిత్వమువేతగాని గ్రహంబలదుచున్నది మధ్యమస్వరమునకు సంవాది విడిచిపెట్టబడినను ఉంచబడినను అది స్వరభిన్నమని చెప్పబడుచున్నది భిన్నషడ్జము వచనము వలన ఇక్కడ వాదిస్వరము దైవతము మరల బహుప్రయోగము కలదగును

దైవతాంశో మధ్యమాంత పంచమర్షభవద్ధిత ||

324

షడ్జోదీచ్యవతిజాతో భిన్నషడ్జ స్మృతో జురై |

ప్రతితదార్థము భిన్నషడ్జ = భిన్నషడ్జము దైవతాంశ = దైవతాంశము, మధ్యమాంత = మధ్యమాంతము, పంచమర్షభవద్ధిత = పంచమరీషభిర్వక్ష్యము, షడ్జోదీచ్యవతి జాత ఇతి = షడ్జోదీచ్యవతినుండి పుట్టినదని, స్మృత = భావించబడినది, భిన్నషడ్జ షడ్జగ్రామసంబంధ = భిన్నషడ్జము షడ్జగ్రామసంబంధితము, షడ్జోదీచ్యవతిజాతే జాతత్వాత్ = షడ్జోదీచ్యవతిజాతినుండి పుట్టుటవలన, దైవత గ్రహోఽంశశ్చ = దైవతము గ్రహము, అంశమును, మధ్యమో వ్యాస = మధ్యమవ్యాసము, ఋషభపంచమహీన ఔదురీత = రిషభపంచమరహితమౌదురీతము విషాదగాంతారౌ కాకల్యంతరౌ = విషాదగాంతారములు కాకలి అంతరములు, సర్వసకరణప్రవృత్తస్య విజాతీయౌ నిరణానిప్రవృత్తస్య (?) మృగయాతౌరాం ప్రవృత్తస్య నాయకస్య ప్రవేశాదికాను అస్య వినియోగ = వమస్త ఉపకరిణములయందు ప్రవర్తించినట్టియు, విజాతీయ రణవిప్రతుడైనట్టియు, మేయందు ప్రవృత్తుడైన నాయకుని ప్రవేశింపబడు దీనికి వినియోగము, భీతిభయయానకరసా = భీతిభయ భయానక రణములు దైవతాదిమూర్త్యా = దైవతాది మూర్తిన సంవాదీ వర్ణ = వర్ణము పెంచారి, ప్రనిష్ఠాదిరంజకౌ =

అలంకారము ప్రసన్నాది దక్షిణే కలా పృల్లో కలాచిత్రే కలా = దక్షిణమందు కల, పృత్తియందు కల, చిత్రమందు కల స్వరపదగీతే చచ్చత్పుటారి తాల = స్వరపదగీతమందు చచ్చత్పుటారి తాలము, పంచమస్య స్థానే స్థానే ఏవారిత్యేన గృహీతో భవతి = పంచమముయొక్క ప్రతి స్థానమందు ఏవారిత్యముచే గ్రహించబడుచున్నది, పంచమస్య అనంవారిత్యేన వర్ణ్యతే కదాచిరసా భిన్నపంచమ స్వరభిన్నో భిగీయతే = పంచమమునకు అనంవారిత్యముచే ఏడువబడుచున్నది, ఒక్కొక్కప్పుడు ఇది భిన్నపంచమము స్వరభిన్నమనియు చెప్పబడుచున్నది, అక్షణం చ తద్యదా = అలక్షణమెట్లునగా -

తాత్పర్యము భిన్నపద్ధము, ద్వైవతాంశము మధ్యమాంతము పంచమరిషభత్వము పెద్దదీచ్యవతిసుండి పుట్టినదనిభాషించబడినది భిన్నపద్ధము పెద్దగ్రామపంచమితితము, పెద్దదీచ్యవతిజాతిమండి పుట్టుకువలన ద్వైవతము గ్రహము, అంశమును, మధ్యమవ్యాసము రిషభపంచమరహితమౌడుచితము విషాదగాంధారములు కాకలీ అంతరములు నమస్త ఉపకరణములయందు ప్రవర్తించినట్టియను, విజాతీయః యనివృత్యునైవస్థీయుః కేటయందు ప్రవృత్తునైన నాయకునిప్రవేశాదులందు దీనికి వినియోగము భీభత్సభద్రానకయములు కైవతారి మూర్ధన వర్ణము సంచారి అలంకారము ప్రసన్నాది దక్షిణమందు కల పృత్తియందు కల చిత్రమందు కల స్వర పదగీతమందు చచ్చత్పుటారితాలము పంచమస్థానమందు ఏవారిత్యముచే గ్రహించబడుచున్నది పంచమమునకు అనంవారిత్యముచే ఏడువబడుచున్నది ఒక్కొక్కప్పుడు ఇది భిన్నపంచమము స్వరభిన్నమనియు చెప్పబడుచున్నది అలక్షణమెట్లునగా -

శుద్ధపంచమవల్ ప్రోక్త స్వరశ్చైర్భిన్నపంచమ ॥

325

ద్వైవతాంశ పంచమాంత సూత్రధారప్రవేశనే ।

ప్రతిపదార్థము స్వరశ్చై = స్వరజ్ఞానముకలవారిచే, భిన్నపంచమ = భిన్నపంచమము, శుద్ధపంచమవల్ ప్రోక్త = శుద్ధపంచమమువలె చెప్పబడినది, ద్వైవతాంశ = ద్వైవతముఅంశము, పంచమాంత = పంచమాంతము, సూత్రధార ప్రవేశనే వినియోగ = సూత్రధార ప్రవేశమందు వినియోగము

తాత్పర్యము స్వరజ్ఞానముకలవారితే భిన్నపంచమము శుద్ధపంచమవలె చెప్పబడినది దైవతము అంశము, పంచమీంతము సూత్రధారప్రవేశముందు వినియోగము

అస్యార్థ - భిన్నపంచమో మధ్యమగ్రామ సంబంధ = భిన్నపంచమము మధ్యమగ్రామ సంబంధితము షడ్జీదీప్యవతీ జాతో మధ్యమా (పంచమీ) జాతోష్ఠ్యాదిత్యాన్ = మధ్యమాపంచమమీ జాతులనుండి పుట్టుట వలన, షడ్జీదీప్యవతీ జాతికిచెందినది, గ్రహాంశపు దైవత = దైవత్వగ్రహము అంశమును, పంచమో న్యాస = పంచమ న్యాసము, నిజోదోఽత్ర కాకలి = ఇందు కాకలినిషాదము, కృపిన్విషాదస్యాని ప్రయోగ = ఒక్కొక్కచోట నిషాదమునకు కూడ ప్రయోగముగలదు సంపూర్ణశ్చాయం = ఇది సంపూర్ణము, సూత్రధార ప్రవేశే అస్య వినియోగ = సూత్రధార ప్రవేశముందు దీనికి వినియోగము, భీభత్సభయానకౌ రశిః = భీభత్సభయానకములు రసములు, దైవతాదిమూర్త్యాః = దైవతాది మూర్త్యవ, సంచారి వర్ణ = వర్ణము సంచారి, ప్రసన్నాదిరంజిత = ఆలంకారము ప్రసన్నాది, దక్షిణీ కలా వృత్తా కలా చిత్రే కలా = దక్షిణమందు కల, వృత్తియందు కల, చిత్రమందు కల, స్వరపదగీతే చచ్చత్పుటాది తాల = స్వరపదగీతయందు చచ్చత్పుటాదితాలము ఇదావీం జాతిభిన్నస్య లక్షణమాహ = ఇప్పుడు జాతిభిన్నమునకు లక్షణము చెప్పుచున్నాడు-

దీనియర్థము - భిన్నపంచమము మధ్యమగ్రామసంబంధితము మధ్యమ పంచమజాతులనుండి పుట్టుటవలన షడ్జీదీప్యవతీ జాతికి చెందినది దైవతగ్రహము, అంశమును, ఇందు కాకలి నిషాదము ఒక్కొక్కచోట నిషాదమునకు కూడ ప్రయోగముగలదు ఇది సంపూర్ణము సూత్రధారప్రవేశముందు దీనికి వినియోగము భీభత్సభయానకములు రసములు దైవతాది మూర్త్యవ వర్ణము సంచారి ఆలంకారము ప్రసన్నాది దక్షిణమందు కల, వృత్తియందు కల, చిత్రమందు కల స్వరపదగీతయందు చచ్చత్పుటాది తాలము

ఇప్పుడు జాతిభిన్నమునకు లక్షణము చెప్పుచున్నాడు -

జాతీనాం మంశికం స్థాయ(?) స్వల్పకస్తు బహువృథా । 326

అల్పత్వం చ జహత్వం చ ప్రయోగాల్పజహత్వత ।

సూక్ష్మాతిసూక్ష్మైర్వృక్షైశ్చ జాతిభిన్న స ఉచ్యతే । 327

ప్రతిపదార్థము జాతీనాం అంశికం = జాతుల అంశము, స్థాయస్వల్పక = స్థాయస్వల్పము, తథా = అట్లే, బహు = బహుత్వము, ప్రయోగాల్పజహత్వత = అల్పత్వ జహత్వప్రయోగమువలన, అల్పత్వం బహుత్వం చ = అల్పత్వము బహుత్వమును ఆగును, సూక్ష్మలతిసూక్ష్మై = సూక్ష్మములచేతను, అతిసూక్ష్మములచేతను, వృక్షై = వృక్షములచేతను (ప్రయోగము) ఏదికలదో, స = అది, జాతిభిన్న ఉచ్యతే = జాతిభిన్నమని చెప్పబడుచున్నది

తాత్పర్యము జాతుల అంశము స్థాయస్వల్పము అట్లే బహుత్వము అల్పత్వజహత్వప్రయోగమువలన అల్పత్వము బహుత్వమును ఆగును సూక్ష్మములచేతను అతిసూక్ష్మములచేతను వృక్షములచేతను (ప్రయోగము) ఏదికలదో, అది జాతిభిన్నమని చెప్పబడుచున్నది

అస్మాత్త - శుద్ధతైశికమధ్య హి తైశికీషడ్వమధ్యమజాత్యో జాత = శుద్ధతైశిక మధ్యమము తైశికీ షడ్వమధ్యమజాతులనుండి పుట్టినది, భిన్నతైశికమధ్యస్తు షడ్వమధ్యమజాతేర్జాతత్వాత్ తదంశ్చగ్రహిత్యేన మస్థాయివర్ణగ్రహిత్యేన చ సూక్ష్మాతిసూక్ష్మై ప్రయోగశ్చ జాతిభిన్నో భవేరిత్యర్థ = భిన్నతైశికమధ్యమము షడ్వమధ్యమజాతినుండి పుట్టుటవలన దాని అంశగ్రహణముచే మధ్యమస్థాయి వర్ణగ్రహణముచేతను కూడ సూక్ష్మలతి సూక్ష్మప్రయోగములచేతను జాతి భిన్నమగునని అర్థము, లక్షణం దాస్య యథా = దీనికి లక్షణమనగా -

శుద్ధతైశికీ మధ్యమ తైశికీ- షడ్వమధ్యమజాతులనుండి పుట్టినది భిన్నతైశికమధ్యమము షడ్వమధ్యమజాతినుండి పుట్టుటవలన దాని అంశగ్రహణముచే మధ్యస్థాయివర్ణ గ్రహణముచేతను కూడసూక్ష్మలతి సూక్ష్మప్రయోగములచేతను, జాతిభిన్నమగునని అర్థము దీనికి లక్షణమనగా -

స్థాత్ షడ్వమధ్యమజాతే భిన్నతైశికమధ్యమ ।

షడ్వాంశో మధ్యమన్యాసో మంధైస్తు గమతైర్యుత । 328

ప్రతిపదార్థము భిన్నైతికమధ్యమ = భిన్నైతికమధ్యమము పెద్దమధ్యమజాతే
ప్యాత్ = పెద్దమధ్యమజాతినుండి ఆగును పెద్దాంశ = పెద్దాంశము,
మధ్యమన్యాస = మధ్యమన్యాసము, మంధ్రై గమతై యుత =
మంధ్రగమకములతో కూడియున్నది.

తాత్పర్యము భిన్నైతిక మధ్యమము పెద్దమధ్యమజాతినుండి ఆగును
పెద్దాంశము మధ్యమన్యాసము మంధ్రగమకములతో కూడియున్నది

భిన్నైతికమధ్యమ పెద్దగ్రామసంబంధ = భిన్నైతికమధ్యమము
పెద్దగ్రామసంబంధితము, పెద్దమధ్యమజాతే ఉత్పన్నత్వాత్ =
పెద్దమధ్యమజాతినుండి పుట్టుటచలన పెద్దై-స్యగచోఽంశ్య = పెద్దము దీనికీ
గ్రహము, అంశమును, మధ్యమోన్యాస = మధ్యమన్యాసము మంధ్రగమకశ్చ
మంధ్రగమకము, నిషాదోతకాకలి = ఇందుకాకలినిషాదము, పూర్ణశ్చాయం =
ఇది పూర్ణము, తావేరే చాన్యప్రయోగ = తావేర మందు దీనిప్రయోగము,
వీరచోద్రాదికోప = వీర చోద్రాదకమురసము పెద్దది మూర్ఖవా = పెద్దది
మూర్ఖన, వర్ణ సంచారి = సంచారి వర్ణము, ప్రసన్నాదిరింకార =
అలంకారము ప్రసన్నాది దక్షిణేకలా వాత్రికే కలా చిత్రేకలా = దక్షిణమందు
కల వాత్రికమందు కల, చిత్రమందు కల, చచ్చత్పుటాది తాల =
చచ్చత్పుటాదితాలము, శుద్ధభిష్టలక్షణమాహ = శుద్ధభిష్టలక్షణము
చెప్పుచున్నాడు

భిన్నైతికమధ్యమము పెద్దగ్రామసంబంధితము పెద్దమధ్యమజాతినుండి
పుట్టుటచలన పెద్దము దీనికీ గ్రహము, అంశమును మధ్యమన్యాసము,
మంధ్రగమకము ఇందు కాకలినిషాదము ఇది పూర్ణము తావేరమందు
దీనిప్రయోగము వీరచోద్రాదికమురసము పెద్దది మూర్ఖన సంచారి పెద్దము
అలంకారము ప్రసన్నాది దక్షిణమందు కల, వాత్రికమందు కల, చిత్రమందు
కల చచ్చత్పుటాది తాలము

శుద్ధభిష్టలక్షణము చెప్పుచున్నాడు-

పరిత్యజప్రస్థానిం నృణాం కుంభాషణా ।

స్వకం కులం య సంగృహ్లాన్ శుద్ధదన్త ప్రకీర్తిత. । 332 ॥

ప్రతిపదార్థము అన్యజాతిం పరిత్యజన్ = ఇతర జాతిని విడుచుచు, స్వజాతికులభూషణ = తన జాతికులము(ల)నకు అలంకారమగుచు స్వకం కులం సంగృహ్లాన్ = తనకులమును గ్రహించుచున్నది, పుద్గభిన్నమని చెప్పబడుచున్నది

తాత్పర్యము ఇతర జాతిని విడుచుచు తన జాతికులము (ల)నకు అలంకారమగుచు తనకులమును గ్రహించుచు ఉన్నది పుద్గభిన్నమని చెప్పబడుచున్నది

అపార్థ - అన్యజాతిం పరిత్యజన్ స్వజాతికులభూషణం స్వమూలంతు సంగృహ్లాన్వితి = ఇతర జాతిని విడుచుచు స్వీయజాతికులాలంకృతమును స్వప్రధానతను గ్రహించు (ను) చులని, పుద్గమయొక్క పూర్తిలక్షణము దిష్టతైశికస్యాపి విద్యతే = పుద్గమయొక్క పూర్తిలక్షణము దిష్టతైశికకుకూడ కలదు తర్హి కో భేద ? = అట్లయిన తేదా ఏమి? గీతికృతోభేద = గీతికృతమైన భేదము పుద్గతైశిక హి పుద్గగీత్యా గీయతే = పుద్గతైశిక పుద్గగీతిచే గానము చేయుటను దిష్టతైశికస్మ దిష్టగీత్యా గీయతే = దిష్టతైశిక దిష్టగీతిచే గానముచేయుటను ఏతదుత్తం భవతి = ఇది చెప్పబడినది యేవ సంస్థానేన రాగీయంతే పుద్గతైశికేన తేన సంస్థానేన దిష్టతైశికే రాగీయత (?) ఇతి = పుద్గతైశికచేత దిష్టతైశికయందు రాగముగా గానముచేయుటదీనది, లక్షణం దాన్య యథా - దీనికి లక్షణమెట్లునగా-

ఇతరజాతిని విడుచుచు స్వీయజాతికులాలంకృతమును స్వప్రధానతను గ్రహించు (ను) చులని పుద్గమయొక్క పూర్తిలక్షణము దిష్టతైశికకు కూడ కలదు అట్లయిన తేదా ఏమి? గీతికృతమైన భేదము పుద్గతైశిక పుద్గగీతిచేగానము చేయుటను దిష్టతైశిక దిష్టగీతి గానముచేయుటను ఇది చెప్పబడినది పుద్గతైశిక చేత ఏవంస్థానముచే రాగముగా గానముచేయుటనున్ననో అసంస్థానముచేతనే దిష్టతైశికయందు రాగముగా గానముచేయుటదీనది, దీనికి లక్షణమెట్లునగా-

పుద్గతైశికవత్ రూపస్వరశ్చైర్దిష్టతైశిక .

ఏదాంశ సంపదమన్యాన సంపూర్ణ పరిపథి స్మరై ॥

333

ప్రతిపదార్థము రూపస్వరశ్చై = రూపస్వరజ్ఞానములచే, పుద్గతైశికవత్ =

శుద్ధతైశివతి భిష్టతైశిక = భిష్టతైశికము, పద్మాంశ = పద్మాంశము, పంచమవ్యాస = పంచమ వ్యాసము, పప్రథి పప్రతి సంపూర్ణ = సంప్రవర్తములచేతను సంపూర్ణము

తాత్పర్యము రూపస్వరూపములచే శుద్ధతైశికమతి భిష్టతైశికము పద్మాంశము పంచమవ్యాసము సంప్రవర్తములచేతను సంపూర్ణము

అస్యార్థ - భిష్టతైశికోమధ్యమగ్రామ సంబంధ = భిష్టతైశికము మధ్యమగ్రామికము, తైశికేకార్కాదపి జాత్యుత్పన్నత్వాత్ = తైశికేకార్కాదపిజాతమితి నుండి పుట్టుటవలన, గ్రహోఽంశశ్చ పక్ష = పక్షగ్రహము లంగమును, పంచమో వ్యాస = పంచమవ్యాసము, నిషాదోత్ర కాశలి = ఇందు కాశలివిషాదము, పూర్ణశ్చాయం = ఇది సంపూర్ణము శుద్ధతైశిక ఉదయం యుద్ధపీఠ రాగ తదాపి భేదస్తే = శుద్ధతైశికవతి రాగము ఉదయమగును కాపి భేదము కలదు మంద్రబహులోఽయం = ఇది మంద్రబహులము, యేవ సంస్థానీవ శుద్ధతైశిక స్వరాలాప త్రియతే, తత్ సంస్థానం మోయ తైశిక స్వరైః ఆలాప త్యయ్య ఇతి = భిష్టతైశికయందు తాదస్యరములచే ఆలాపము చేయదగినది యని రూపావ్యక్తీన ఆయం భిద్యంతే = రూపము వేరగుటచే ఇది భేదించుచున్నది, దావపీఠే తావ్య వినియోగ = దావపీఠమందు దీవితి వినియోగము, పీఠోద్రాచికో య = పీఠోద్రాచిము యము, పద్మాని మూర్ధ్నా = పద్మాని మూర్ధన, పక్ష సంధారే = సంధారి పక్షము, ప్రపన్నాదిరణంకార = అలంకారము ప్రపన్నాది దక్షిణీ కలా వాక్త్రే కలా చిత్రే కలా = దక్షిణమందు కల వాక్త్రీకమందు కల, చిత్రమందు కల స్వరపదగీతే చచ్చత్పుటాదితాల = స్వరపదగీతమందు చచ్చత్పుటాదితాలము, పాంధ్రతం భిష్టతావస్య లక్షణమాపా = ఇప్పుడు భిష్టతావమునకు లక్షణము చెప్పుచున్నాడు

భిష్టతైశిక మధ్యమగ్రామికము తైశికే కర్కారదీపిణి నుండి పుట్టుట వలన పక్షగ్రహము అంగమును, పంచమవ్యాసము ఇందు కాశలివిషాదము ఇదిసంపూర్ణము శుద్ధతైశిక వతి రాగము ఉదయమగును కాపిభేదముకలదు ఇది మంద్రబహులము యే సంస్థానముచే శుద్ధతైశికయందు స్వరాలాపము చేయబడుచో ఆ సంస్థానమును విడిచి ఆస్వరములచేతనే ఆలాపము చేయదగినది భిష్టతైశికయందు తాదస్యరములచే ఆలాపము చేయదగినదియని రూపము వేరగుటచే ఇది భేదించుచున్నది దావపీఠమందు దీవితి వినియోగము

పీఠాద్రాచకము రసము పెద్దది మూర్ఖుని పంపారినట్లము అంతారము ప్రసన్నుది దక్షిణమందు కల, వార్తికమందు కల, చిత్రమందు కల, స్వరసదగీతమందు చచ్చుత్పూచితాలము ఇప్పుడు భిన్నతావమునకు లక్షణము చెప్పుచున్నాడు -

చతు శ్రుతిస్వరో యత్ర భిన్నో ద్విశ్రుతికేవ తు ।

గాంధారో ద్విశ్రుతిశ్చైవ శ్రుతిభిన్న స ఉచ్యతే ॥ 331

శ్రుతిపదార్థము చతు శ్రుతిస్వర = చతు శ్రుతిస్వరము, ద్విశ్రుతికేవ = ద్విశ్రుతికమునె, భిన్న = భేదముగనునో, గాంధార = గాంధారము, ద్విశ్రుతిశ్చ = ద్విశ్రుతియునగునో, స = అది శ్రుతిభిన్న ఉచ్యతే = శ్రుతిభిన్నమని చెప్పుటచున్నది

తాత్పర్యము చతు శ్రుతిస్వరము, ద్విశ్రుతికమునె భేదముగనునో, గాంధారము ద్విశ్రుతియునగునో, అది శ్రుతిభిన్నమని చెప్పుటచున్నది

అస్యార్థ - చతు శ్రుతే పంచమస్య యథా శ్రుతిద్వయం గృహ్యతి విషాద తదాసౌ శ్రుతి భిన్నో అభిధీయతే = చతు శ్రుతిపంచమమునుండి, నిషాదమెప్పుడు శ్రుతిద్వయమును గ్రహించునో అప్పుడు అది శ్రుతిభిన్నముగా చెప్పుటచున్నది, నను మధ్యమగ్రామే పంచమస్య త్రిశ్రుతికత్వాత్ కిదం శ్రుతిద్వయం గృహ్యతి విషాద ? = ఓయీ ! మధ్యమ గ్రామమున పంచమమునకు త్రిశ్రుతికమువలన నిషాదమొట్లు శ్రుతిద్వయము గ్రహించును? ఉచ్యతే = చెప్పుటచున్నది, భూతవూర్త్యాయేవ చతు శ్రుతిరుచ్యతే = భూతవూర్త్యాయమునె చతు శ్రుతిచెప్పబడినది, యథా భిన్నైశికలాగే త్రిశ్రుతి పంచమస్య చతు శ్రుతిత్వమాశ్రిత్యలోప కృత పెట్టగ్రామే, ఏవమౌత్రాపి భవిష్యతీతి వ దోష = భిన్నైశికలాగమందు త్రిశ్రుతిపంచమమునకు చతు శ్రుతిత్వమువాక్రముంచి పెట్టగ్రామమున లోపముచేయబడినది. అట్లే ఇక్కడ కూడ అగునని దోషములేదు, లక్షణం చాస్య తద్యథా = దీనికి లక్షణమొట్లువగా-

చతు శ్రుతిపంచమమునుండి నిషాదమెప్పుడు శ్రుతిద్వయమును గ్రహించునో అప్పుడు అది శ్రుతిభిన్నముగా చెప్పుటచున్నది ఓయీ

మధ్యమగ్రామమున పంచమమునకు త్రిశ్రుతికమువలన విషాదమెట్లు ప్రతిద్యుయముగ్రహించును? చెప్పబడుచున్నది భూతపూర్వనాయముచే చతుశ్రుతి చెప్పబడినది భిచ్చక్షైతిక రాగమందుత్రిశ్రుతి పంచమమునకు చతుశ్రుతివ్యమువాక్రయించి పద్మగ్రామమున లోపము చేయబడినది అట్లే ఇక్కడ కూడ అగునని దోషములేదు దీనినిలక్షణమెట్లనగా

తానప్తు మధ్యమన్యాస పంచమాంశోఽల్పవప్తమ్ ।

మధ్యమాపంచమీజాత్యో ఋషభీణ తు దుభృత ॥ 332

ప్రతిపదార్థము తాన = తానము, మధ్యమన్యాస = మధ్యమన్యాసము, పంచమాంశ = పంచమాంశము, అల్పవప్తమ్ = సప్తమస్వర మెల్లము మధ్యమాపంచమీజాత్యో = మధ్యమపంచమజాతులకు ఋషభీణ దుభృత = రిషభాల్పము

తాత్పర్యము తానము మధ్యమన్యాసము పంచమాంశము సప్తమస్వరమెల్లము మధ్యమపంచమజాతిజనితము రిషభాల్పము

అస్పృష్ట. - భిష్ణవాసికా (?) మధ్యమగ్రామపంచంధ = భిష్ణవాసిక (తానము) మధ్యమగ్రామపంచందీతము మధ్యమాపంచమీజాతుర్వస్తాత్వాత్ = మధ్యమా పంచమజాతులనుండిపుట్టుటనన, పంచమో గ్రహోంశ్య = పంచమ గ్రహము, అంశమును, మధ్యమో న్యాస = మధ్యమన్యాసము, మధ్యమనిషాదయోరల్పత్వం = మధ్యమనిషాదములకు అల్పత, నిషాదోఽత్ర కాకలీ = ఇందు కాకలీనిషాదము, పూర్ణశ్చాయం = ఇదీసంపూర్ణము, ప్రోఢకరుణేఽస్య ప్రయోగ = ప్రోఢకరుణమందు దీప్తిప్రయోగము, పంచమారి మూర్ధనా = పంచమారి మూర్ధన సందారీ వర్ణ = వర్ణము సందారి, ప్రసన్నావరలంకార = అలంకారము ప్రసన్నాది, దక్షిణే కలా = దక్షిణమందు కల, వార్తకే కలా = వార్తకమందు కల చిత్రే కలా = చిత్రమందు కల స్వరుదగీతే చచ్చత్పుటాదితాల = స్వరుదగీతమందు చచ్చత్పుటాదితాలము భిష్ణానాం గ్రామవిభాగస్త్వ కాశ్యపేనోక్త = భిష్ణములకు గ్రామవిభాగము కాశ్యపనిచే చెప్పబడినది, తదాచ -

భిష్టువాపిక(తానము) మధ్యమగ్రామసంబంధితము మధ్యమసంవిను
జాతులనుండి పుట్టుటవలన పంచమగ్రహము, అంశమును, మధ్యమవ్యాసము
మధ్యమనిషాదములకు అల్పత ఇందు కాకరీవిషాదము ఇది సంపూర్ణము
ప్రాధికరణమందు దీనిప్రయోగము పంచమాది మూర్త్యున వర్ణము సంచారి
అలంకారములు ప్రసన్నాది దక్షిణమందు కల, వార్తికమందు కల, చిత్రమందు
కల స్వరపదగీతమందు చచ్చుత్పూది తాలము భిష్టుములకు గ్రామవిభాగము
కాశ్యపునివేషెప్పబడినది తదాచ-

భిష్టుషడ్జమ్మ పక్షే స్పాల్ భిష్టుకైశికమధ్యమం ।

పంచమ కైశికస్థానే మధ్యమగ్రామసంశ్రితం ।

ప్రతిపదార్థము పక్షే = పక్షగ్రామమందు భిష్టుషడ్జ భిష్టుకైశిక మధ్యమ స్పాల్ =
భిష్టుషడ్జము, భిష్టుకైశికమధ్యమములుగను, కైశికస్థానే = కైశికస్థానమందు
పంచమ = పంచమము మధ్యమగ్రామసంశ్రితం = మధ్యమగ్రామము
వాక్రయించియుండునది

తాత్పర్యము పక్షగ్రామమందు భిష్టుషడ్జము, భిష్టుకైశిక మధ్యమములు అగును
కైశికస్థానమందు పంచమము మధ్యమగ్రామము వాక్రయించియుండునది

ఇతి భిష్టా సమాఖ్యాతా గౌడకాన్ శృణు సాంప్రతమ్ ।

ఇతి భిష్టా సమాఖ్యాతా = ఈ విధముగా భిష్టుములు చెప్పబడినవి
గౌడకాన్ శృణు సాంప్రతం = ఇప్పుడు గౌడకములను వినుము, నను
గౌడా కథం? = ఓయీ! గౌడము లెట్లు?, ఉచ్యతే గౌడగీతి
సంబంధత్యాత్ = గౌడగీతి సంబంధమువలన (అవి) చెప్పబడుచున్నది,
శీం లక్షణం? = లక్షణమేమి?, ఉచ్యతే తద్యథా = చెప్పబడుచున్నది అదిఎట్లునగా

ఈ విధముగా భిష్టుములు చెప్పబడినవి ఇప్పుడు గౌడకములను
వినుము ఓయీ! గౌడములెట్లు? గౌడగీతిసంబంధము వలన (అవి)
చెప్పబడుచున్నది లక్షణమేమి? చెప్పబడుచున్నది అదిఎట్లునగా -

ఓహోదీ మంత్రణా(?) + తుప్రయోగై ద్రుతకంపితై ॥ 334

వైశ్రామేణ త్రిస్తానే గౌడగీతి రుదాప్యతా ।

ప్రతిపదార్థము ఓహాడి మంత్రతా = మంత్రము ఓహాడి, ద్రుతకంపితై, ప్రయోగై = ద్రుతకంపిత ప్రయోగములచే, త్రిస్థానే = త్రిస్థానము (లం) నందును, అవిశ్రామేణ = విశ్రామము లేకయుండుటవలన, గౌడగీరిఉదాహృతా = గౌడగీరి ఉదాహరింపబడినది, గౌడపంచమస్య లక్షణం = గౌడపంచమమునకు లక్షణము-

తాత్పర్యము మంత్రము ఓహాడి ద్రుతకంపిత ప్రయోగములచే త్రిస్థానము (లం)నందును విశ్రామము లేకయుండుటవలన గౌడగీరి ఉదాహరింపబడినది గౌడపంచమమునకు లక్షణము

గౌడపంచమవిష్కృతై దైవతిషడ్వమధ్యమే ।

334

దైవతాంశో మధ్యమాంతరో రహిత పంచమేనతు ।

ప్రతిపదార్థము గౌడ పంచమవిష్కృతై = గౌడపంచమ జననమందు, దైవతిషడ్వమధ్యమే = దైవతిషడ్వమధ్యమజాతులు (కారణము), దైవతాంశ = దైవతాంశము మధ్యమాంత = మధ్యమాంతము, పంచమేన రహిత = పంచమరహితము

తాత్పర్యము గౌడపంచమజననమందు, దైవతిషడ్వమధ్యమజాతులు (కారణము) దైవతాంశము మధ్యమాంతము పంచమరహితము

ఉపాఖ్య - గౌడపంచమ షడ్వగ్రామ సంబంధ = గౌడపంచమము షడ్వగ్రామసంబంధితము దైవతిషడ్వమధ్యమజాత్యై పంచమృష్ణత్వాత్ = దైవతి షడ్వమధ్యమజాతులనుండి పుట్టుటవలన దైవతాంశో గ్రహశ్చ = దైవతాంశము, గ్రహమును మధ్యమో వ్యాస = మధ్యమవ్యాసము, విషాదగాంధారో కాళల్యంతరో = విషాద గాంధారములు కాళరీ అంతరములు, పంచమరహితో యం పటస్యర = పంచమము విహ పటస్యరము, (షాడవము), ఉద్భుటనాట్యే విప్రలంభశృంగారో దాస్య వినియోగ, = ఉద్భుటనాట్యమున వియోగశృంగారమునందుదీనికే వినియోగము, దీర్ఘదయాహో రశి = దీర్ఘ దయానకులు యములు, దైవతాది మూర్తినా = దైవతాది మూర్తిన ఆరోహే వర్ణ = వర్ణమారోహ, ప్రసన్నమధ్యోలంకార, = అలంకారము ప్రసన్నమధ్యము, దక్షిణీ కలా = దక్షిణమందు కల, వార్తీ కలా = వార్తకమందు కల, చిత్ర కలా = చిత్రమందు కల, స్వరుదగీతే ధన్వంతరుతాల =

స్వర పెదగీతియందు చచ్చుతుంటాళము

గొడ పెంచుము పెద్దగ్రామపంబంధము దైవతిషడ్వమధ్యమజాతులనుండి
పుట్టుటవలన దైవతాంశము, గ్రహమును, మధ్యమవ్యాసము,
విషాదగాంధారములు కాకలీ అంతరములు పెంచుము వినా పద స్వరము
(ప్రాదవము) ఉచ్చుటవాక్యమున పయోగశృంగారమునందు దీనికి విషయోగము
దీర్ఘత్వభయనకములు రసములు దైవతాది మూర్ఛన పల్లమారోహ
అలంకారము ప్రపచ్చమధ్యము దక్షిణమందు కల, వార్తికమందు కల,
చిత్రమందు కల, స్వరపెదగీతియందు చచ్చుతుంటాళము

ఉత్పన్నై శైశిషడ్వమధ్యమాజాతిలో మతః ।

335

పద్మాంశ పెంచమవ్యాస సంప్రొక్ష గొడశైశిః ।

ప్రపంచాళము గొడశైశిః = గొడశైశికము, శైశిషడ్వమధ్యమాజాతి
ఉత్పన్నై = శైశిషడ్వమధ్యమాజాతులనుండి పుట్టినది, పద్మాంశ = పద్మాంశము,
పెంచమవ్యాస = పెంచమవ్యాసముగా, సంప్రొక్ష = చెప్పబడినది

తాత్పర్యము గొడశైశికము శైశిషడ్వమధ్యమాజాతులనుండి పుట్టినది
పద్మాంశము పెంచమవ్యాసముగా చెప్పబడినది

ఉత్పన్నై - గొడశైశికోరాగో మధ్యమగ్రామపంబంధః = గొడశైశికరాగము
మధ్యమగ్రామపంబంధము, శైశిషడ్వమధ్యమాభ్యాం జాతః = శైశిషడ్వమధ్యమ
ములనుండి పుట్టినది, పద్మ అన్య గ్రహ అంశశ్చ = పద్మగ్రహము అంశమును,
పంచమో వ్యాస = పెంచమవ్యాసము, విషాదోత్ర కాకలీ = ఇందుకాకలీ
విషాదము, పూర్ణశ్చాయం = ఇది సంపూర్ణము, తథా ప్రయోగో స్తి = అట్లే
ప్రయోగముకలదు, త్రిత్రుతిశ్ త్వత్ పెంచమవ్య, చతుః త్రివికత్వాత్ దైవత్వము
మధ్యమగ్రామపంబంధం ఏవో రాగ = పెంచమమునకు త్రిత్రుతిశ్చ మలము
దైవత్వమునకు గల త్రితిశ్చములనను ఈరాగము మధ్యమగ్రామపంబంధము
కలదు, యద్యో గ్రామద్వయజాతౌ తాత తదపి పద్మోజన్య గ్రామ న మధ్యమ =
ఇదిగ్రామద్వయ జాతమైనప్పటికి దీనికి పద్మగ్రామమే విశ్రియము,
మధ్యమగ్రామము కాదు, తథా దర్శనాత్ = అట్లే కనబడుటవలన, కరుణే

చాప్య వినియోగ = కరుణమందు దీనికి వినియోగము వీరాదికో రస =
వీరాదికము రసము, షడ్భాది మూర్త్యా = షడ్భాది మూర్త్యవ, ఆరోహే వర్ణ =
వర్ణమారోహ, ప్రసన్నాదిరంజార = అలంకారము ప్రసన్నాది, దక్షిణే కలా =
దక్షిణమందు కల, వార్తికే కలా = వార్తికమందు కల, చిత్రే కలా = చిత్రమందు
కల, స్వరపదగీతే చచ్చత్పుటాది లాల = స్వరపదగీతియందు చచ్చత్పుటాది
తాలము

గౌడతైశిక రాగము మధ్యమగ్రామసంబంధితము షడ్జము గ్రహము అంశమును,
పంచమన్యాయము ఇందు కాకలీ నిషాదము ఇది సంపూర్ణము అట్లే ప్రయోగము
కలదు పంచమమునకు శ్రుతిశ్రుతికము వలనను, ధైవతమునకు చతు
శ్రుతికమువలనను ఈరాగము మధ్యమగ్రామ సంబంధముకలదియే ఇది
గ్రామధ్వయ జాతమైనప్పటికి దీనికి షడ్జగ్రామమే విశ్రితము, మధ్యమగ్రామము
కాదు, అట్లే కనబడుటవలన కరుణమందు దీనికి వినియోగము వీరాదికము
రసము షడ్భాది మూర్త్యవ, వర్ణమారోహ, అలంకారము ప్రసన్నాది, దక్షిణమందు
కల, వార్తికమందు కల, చిత్రమందు కల స్వరపదగీతియందు చచ్చత్పుటాది
తాలము

షడ్భాంశో మధ్యమన్యాయే షడ్జమధ్యమయో కృత || 336

పరిపూర్ణస్వర సోక్తో గౌడ తైశికమధ్యమ .

ప్రతిపదార్థము గౌడతైశికమధ్యమ = గౌడతైశికమధ్యమరాగము, షడ్భాంశ =
షడ్భాంశము, మధ్యమన్యాయ = మధ్యమన్యాయము, షడ్జమధ్యమయో కృత =
షడ్జమధ్యమానతము, పరిపూర్ణస్వర = సంపూర్ణస్వరములుకలది

లాత్పర్యము గౌడతైశికమధ్యమరాగము, మధ్యమన్యాయము
షడ్జమధ్యమానతము సంపూర్ణస్వరములు కలది

అప్యార్థ - గౌడతైశికమధ్యమ షడ్జగ్రామసంబంధ = గౌడ తైశికమధ్యమము
షడ్జగ్రామసంబంధి తము షడ్జమధ్యమజాతే జాతత్వాత్ =
షడ్జమధ్యమజాతిమంది పుట్టుటవలన, షడ్జస్య గ్రహోఽంశశ్చ = షడ్జగ్రహము
అంశమును, మధ్యమోన్యాయే = మధ్యమన్యాయము, నిషాదోత్ర కాకలీ =
ఇందు కాకలీనిషాదము, పూర్ణశ్చాయం = ఇది సంపూర్ణము, భయూనకే చాప్య

వినియోగ = భయావకమందు దీనికి వినియోగము. ఏలాదికో రస = ఏలాదికము రసము పెద్దది మూర్ఖనా = పెద్దది మూర్ఖన, ఆరోహి వర్ణ = ఆరోహివర్ణము ప్రసన్నమధ్యమంకార = అలంకారము ప్రసన్నమధ్యము. దక్షిణ కలా = దక్షిణమందు కల, వార్తిక కలా = వార్తికమందు కల చిత్ర కలా = చిత్రమందు కల, స్వరపదగీతే చచ్చత్పుటాది తాల = స్వరపదగీతియందు చచ్చత్పుటాది తాలము, ఇదాసం గౌడావాం గ్రామవిభాగమూహ = ఇప్పుడు గౌడములకు గ్రామ విభాగమును చెప్పుచున్నాడు

గౌడ శైలికమధ్యమము పెద్దగ్రామ సంబంధితము పెద్దమధ్యమజాతిమంది పుట్టుటవలన పెద్దగ్రహము అంశమును, మధ్యమస్యాసము ఇందు కాళినినిషాదము ఇదిసంపూర్ణము భయావకమందు దీనికి వినియోగము ఏలాదికము రసము పెద్దది మూర్ఖన ఆరోహి వర్ణము అలంకారము ప్రసన్నమధ్యమము దక్షిణమందు కల వార్తికమందు కల చిత్రమందు కల స్వరపదగీతియందు చచ్చత్పుటాదితాలము ఇప్పుడుగౌడములకు గ్రామవిభాగమును చెప్పుచున్నాడు

గౌడసంచమక పక్షే గౌడశైలికమధ్యమ ॥ 337

గౌడశైలికరాగస్థ మధ్యమగ్రామ పంశ్రయ ॥

త్రయో గౌడా సమాఖ్యాతా రాగాన్ వక్ష్యామ్యత పదమ్ ॥ 338

ప్రతిపదార్థము పక్షే = పెద్దగ్రామమందు, గౌడసంచమక = గౌడసంచమము, గౌడ శైలికమధ్యమ = గౌడశైలిక మధ్యమమును, (కలవు), గౌడశైలికరాగ = గౌడ శైలికరాగము మాత్రము, మధ్యమగ్రామ సంశ్రయం = మధ్యమగ్రామమువాత్రయించినది, త్రయ గౌడా సమాఖ్యాతా = గౌడత్రయము చెప్పబడినది, అత పదం = ఇటులేరువార, రాగాన్ వక్ష్యామి = రాగములను చెప్పుదును

తాత్పర్యము పెద్దగ్రామమందు, గౌడసంచమము గౌడశైలికమధ్యమమును (కలవు) గౌడశైలికరాగము మాత్రము మధ్యమగ్రామము వాత్రయించినది గౌడత్రయము చెప్పబడినది ఇటులేరువార రాగములను చెప్పుదును

నమి వేసిరాణాం కథం రాగశ్చ ప్రవర్తతే = ఓయీ ! వేసిరములకిట్లు రాగశబ్దము ప్రవర్తించును?, అస్తోదదేశాత్ = హితుల ఉపదేశమువలన, తదాచారాకళ్యణ = కళ్యాణదట్లు చెప్పెను

ఓయీ ! వేసిరములకిట్లు రాగశబ్దము ప్రవర్తించును? హితుల ఉపదేశమువలన కళ్యాణదట్లు చెప్పెను

“చతుర్థానుపి వర్ణానాం యోగా రాగ. + శోభనా ।

స సర్వో దృశ్యతే యేన తేన రాగా ఇతిహృతా ॥”

ప్రతిపదార్థము చతుర్థానుపి వర్ణానాం = నాల్గవర్ణములకు యోగా(తీ) కలయిక వలన, రాగ శోభనా(?) = కుభప్రదమైన రాగము(?) యేన స సర్వ దృశ్యతే = దేనిచేతను అదిఅంతయు కనబడుచున్నదో తేన = అందుచే, రాగా ఇతి స్మృతా = రాగములనబడుచున్నవి దుర్గళక్తిమతే రాగా ఏన వేసిరా గణ్యంతే = దుర్గళక్తి మతమందు రాగములే వేసిరములుగా లెక్కింపబడుచున్నవి? తథాచారా దుర్గళక్తి = దుర్గళక్తి అట్లేచెప్పెను

తాత్పర్యము నాల్గవర్ణములకు యోగా(తీ) కలయిక వలన కుభప్రదమైన రాగము దేనిచేతను అదిఅంతయు కనబడుచున్నదో అందుచే రాగములనబడుచున్నవి దుర్గళక్తిమతమందు రాగములే వేసిరములుగా లెక్కింపబడుచున్నవి దుర్గళక్తి అట్లేచెప్పెను

“స్వరా సకంఠి యద్వేగాత్ తస్మాత్ వేసిరకా స్మృతా ॥”

ప్రతిపదార్థము యద్వేగాత్ = ఏవేగమువలన స్వరా సకంఠి = స్వరములు నడచుచున్నవో, తస్మాత్ = అందువలన, వేసిరకా స్మృతా = వేసిరములనబడుచున్నవి దుర్గళక్తిమతే వేసిరషాడవ ఏన ముఖ్య = దుర్గళక్తిమతమందు వేసిరషాడవమే ముఖ్యము షాడవత్వేన క్రమాయాతత్వాత్ = షాడవత్వచే క్రమముగా గమనమువలన, కళ్యాణమతే తు ఐక్యరాగ ఏన ముఖ్య = కళ్యాణమతమందు ఐక్యరాగమే ముఖ్యము, లక్ష్మీప్రీతికరత్వాత్ = లక్ష్మీప్రీతియజరదుగుటవలన, తద్వారా = అదివిల్లనగా

తాత్పర్యము ఏవేగమువలన స్వరములు నడచుచున్నవో అందువలన

వేదరములవలదుమిచ్చుచి దుర్గశక్తిమతమందు వేదరషాడబమే ముఖ్యము,
షాడవత్వముగే క్రమముగా గమనమువలన కళ్ళపైమతమందు టక్కరాగమే
ముఖ్యము లక్ష్యపీయకరముగుటవలన అదిపెట్లవగా,

షడ్భాంశన్యాసపరిమళముక్షుగ్రాహగోఽల్యపంచమ ।

కారణం చాస్య నిర్దిష్టే దైవతీషడ్వమధ్యమే ॥

339

ప్రతిపదార్థము టగరాగ = టగరాగము, షడ్భాంశన్యాసపరిమళము =
షడ్భాంశన్యాసపరిమళము, అల్యపంచమ = పంచమము అల్యము
దైవతీషడ్వమధ్యమే అస్య కారణం నిర్దిష్టే = దైవతీషడ్వమధ్యమములు దీనికి
జనకకారణములుగా నిర్దేశింపబడెను

అపార్థ - టక్కరాగ షడ్భగ్రామ పరిమళం = టక్కరాగము షడ్భగ్రామము,
దైవతీ షడ్వమధ్యమపరిమళపుష్పత్వాత్ = దైవతీషడ్వమధ్యముల నుండి
పెట్టుటవలన, షడ్భాంశన్యాసగ్రహణన్యాసశ్చ = షడ్వము దీనికి గ్రహము, అంశము
న్యాసమును, నిషాదపంచమయోరత్రాల్పత్వం = నిషాదపంచమములకు ఇందు
అల్పత, నిషాదగాంధారౌ అత్ర కాకల్యంతరౌ = నిషాదగాంధారములిందు
కాకలి అంతరములు, పూర్ణస్థాయం = ఇది పంపూర్ణము శుద్ధపీఠ అస్య ప్రయోగ
= శుద్ధపీఠమందు దీనికి ప్రయోగము పీఠాద్భుతా రసా = పీఠాద్భుతములు
రసములు, షడ్భాది మూర్తవా = షడ్భాది మూర్తిన, వర్ణ. సంచారి = సంచారి
వర్ణము, ప్రసన్నాంతోఽ అంకార = ప్రసన్నాంతము అలంకారము, దక్షిణే కలా=
దక్షిణమందు కల, వార్తికే కలా = వార్తికమందు కల, చిత్రే కలా = చిత్రమందు
కల, వ్యరవదగీతే చచ్చత్పుటాదితాల = వ్యరవదగీతమందు
చచ్చత్పుటాదితాలము

తాత్పర్యము టగరాగము షడ్భాంశన్యాసపరిమళము, పంచమముఅల్యము
దైవతీషడ్వమధ్యమములు దీనికి జనకకారణములుగా నిర్దేశింపబడెను

టక్కరాగము షడ్భగ్రామము దైవతీషడ్వమధ్యమములనుండి పెట్టుటవలన
షడ్వము దీనికి గ్రహము, అంశము, నాస్యమును, నిషాదపంచమములకు
ఇందు అల్పత నిషాదగాంధారములిందు కాకలి అంతరములు ఇదిపంపూర్ణము,
శుద్ధపీఠమందు దీనికి ప్రయోగము పీఠాద్భుతములు రసములు షడ్భాది
మూర్తిన సంచారివర్ణము ప్రసన్నాంతము అలంకారము దక్షిణమందు కల,

వార్తికమందు కల, చిత్రమందు కల స్వరవదగీతమందు చచ్చత్పుటాదితాలము

అంశశ్చ షడ్వో వ్యాపశ్చ కారణం షడ్వమధ్యమా ।

సోపీరకస్య గాంధారో విషాదశ్చాపీ దుర్బల ।

340

ప్రతిపదార్థము సోపీరకస్య = సోపీరకమునకు, షడ్వ అంశ వ్యాపశ్చ = షడ్వము అంశము, వ్యాపమును షడ్వమధ్యమా కారణం = షడ్వమధ్యమ జనకము, గాంధార విషాదశ్చాపీ దుర్బల = గాంధార విషాదములు అల్పములు

తాత్పర్యము సోపీరకమునకు, షడ్వముఅంశము వ్యాపమును షడ్వమధ్యమ జనకము గాంధారవిషాదములు అల్పములు

అస్వార్థ - సోపీరక షడ్వగ్రామసంబంధ = సోపీరము షడ్వగ్రామసంబంధితుము. షడ్వమధ్యమాజాతే జాతత్వత్ = షడ్వమధ్యమజాతినుండి పుట్టుటవలన, షడ్వోఽస్యగ్రహోఽంశో వ్యాపశ్చ = షడ్వగ్రహము వ్యాపము, అంశమును గాంధార విషాదయోరల్పత్వం = గాంధార విషాదములకు అల్పత, విషాద కాకలీ = కాకలీవిషాదము, మోక్షశ్చాయం = ఇదిసంమోక్షము, గృహమేదివాం సంయుమివాం తాపసావాం చ వ్రవేశాదికే చరితే శాంతిరసేవాన్యవినియోగ = గృహమృలయొక్క, యతులయొక్క, మునులయొక్క వ్రవేశాదికమందు, చరిత్రయందు శాంతరసమందు వినియోగము, వీరాదికో రస = వీరాదిక రసము, షడ్వాది మూర్ఖనా = షడ్వాది మూర్ఖన, ఆరోహే వర్ణ = వర్ణమారోహ, ప్రసన్నాదిరలంకార = అలంకారము ప్రసన్నాది దక్షిణే కలా = దక్షిణమందు కల, వార్తికే కలా = వార్తికమందు కల చిత్రే కలా = చిత్రమందు కల, స్వరవదగీతే చచ్చత్పుటాదితాల = స్వరవదగీతమందు చచ్చత్పుటతాలము

సోపీరము షడ్వగ్రామసంబంధితుము షడ్వమధ్యమజాతినుండి పుట్టుటవలన షడ్వగ్రహము వ్యాపము, అంశమును, గాంధార విషాదములకు అల్పత కాకలీ విషాదము ఇది సంమోక్షము గృహమృలయొక్క, యతులయొక్క, మునులయొక్క, వ్రవేశాదికమందు, చరిత్రయందు శాంతరసమందు వినియోగము వీరాదికరసము షడ్వాది మూర్ఖన, వర్ణమారోహ, అలంకారము ప్రసన్నాది, దక్షిణమందు కల, వార్తికమందు కల, చిత్రమందు కల,

స్వరపదగీతమందు చచ్చుత్పలతాలము

పంచమాంశస్తదంశ్చ పంచమీమధ్యమోద్భవ ।

స్వల్పద్విక్రతుతికశ్చైవ మోచనపంచమ ।

341

ప్రతిపదార్థము మాలవపంచమ = మాలవపంచమము, పంచమాంశ = పంచమాంశము, తదంతశ్చ = పంచమాంతమును, పంచమీమధ్యమోద్భవ = పంచమీ మధ్యమజనితము, స్వల్పద్విక్రతుతిక = అల్పద్విక్రతుతికముగా, త్తేయ = తెలియదగినది

తాల్పర్యము మాలవపంచమము పంచమాంశము పంచమాంతమును పంచమీ మధ్యమజనితములు అల్పద్విక్రతుతికముగా తెలియదగినది

అపార్థ - మాలవపంచమో మధ్యమగ్రామసంబంధ = మధ్యమగ్రామ సంబంధితము, మధ్యమాపంచమీసముత్పన్నత్వాత్ = మధ్యమపంచమీసమండి పుట్టుటవలన, పంచమాంశో గ్రహోన్యవశ్చ = పంచమము అంశము గ్రహము న్యాసమును, నిషాదోద్ర కాశరీ = ఇందు కాశరీ నిషాదము, పూర్ణస్వరశ్చాయం = ఇది సంపూర్ణము, విప్రలంభశృంగారో కంతుకీప్రవేశో చాస్య వినియోగ = విప్రలంభశృంగారమందును, కంచుకీ ప్రవేశమందును దీనికి వినియోగము, పంచమారీ మూర్ధనా = పంచమారీ మూర్ధన, రహి శృంగారహాస్యా = శృంగారహాస్యరసములు, అరోహ్యాది వర్గ = అదివర్గము అరోహి, ప్రసిద్ధాదిరలంకార = అలంకారము ప్రసిద్ధాది, దక్షిణే కలా = దక్షిణమందు కల, వార్తకే కలా = వార్తకమందు కల, చిత్రే కలా = చిత్రమందు కల, స్వరపదగీతే చచ్చుత్పటారీతాల = స్వరపదగీతమందు చచ్చుత్పటారీ తాలము

మాలవపంచమము మధ్యమగ్రామసంబంధితము మధ్యమాపంచమీ సుండి పుట్టుటవలన పంచమము అంశము గ్రహము న్యాసమును, ఇందు కాశరీ నిషాదము ఇది సంపూర్ణము విప్రలంభశృంగారమందూ, కంచుకీప్రవేశమందును దీనికి వినియోగము పంచమారీ మూర్ధన శృంగారహాస్యరసములు అదివర్గము అరోహి అలంకారముప్రసిద్ధాది దక్షిణమందు కల, వార్తకమందు కల, చిత్రమందు కల స్వరపదగీతమందు చచ్చుత్పటారీతాలము

మధ్యమోంశ ప్రధాన్యాన కారణం పెద్దమధ్యమో ।

ద్విత్వతథ్యాం విహితస్తు భవేత్ వేనరషాదట ॥

342

ప్రతిపదార్థము వేనరషాదట = వేనరషాదటము, మధ్యమోంశ మధ్యమోంశము,
తదాన్యాని = మధ్యమన్యానిము, పెద్దమధ్యమకారణం = పెద్దమధ్యమోంశవితము,
ద్విత్వతథ్యాం విహిత భవేత్ = ద్విత్వతథ్యులనే రహితమగును

తాత్పర్యము వేనరషాదటము, మధ్యమోంశము, మధ్యమన్యానిము,
పెద్దమధ్యమోంశవితము ద్విత్వతథ్యులనే రహితమగును

అస్యార్థ - వేనరషాదట పెద్దగ్రామసంబంధ = వేనరషాదటము పెద్దగ్రామికము
పెద్దమధ్యమకారణాత్ = పెద్దమధ్యమమునుండి పుట్టుటవలన, మధ్యమోంశో
గ్రహోన్యాసశ్చ = మధ్యమోంశము గ్రహము న్యాసమును (గాంధారవిషాద
యోరల్పత్వం = గాంధారవిషాదములకు అల్పత) గాంధారవిషాదో కాకల్యంతరం =
గాంధార విషాదములుకాకల్యంతరములు, నిత్యం పూర్ణస్వరస్థాయం = సదా
ఇది పూర్ణస్వరము శాంతరసేదాస్య ప్రయోగ = శాంతరసమందు దీని
వినియోగము, శృంగారహాస్యరసా = శృంగారహాస్యములు రసములు
మధ్యమాది మూర్ధనా = మధ్యమాది మూర్ధన ఆరోహివర్ణ = వర్ణమారోహి,
ప్రసన్నాదిరలంకార = అలంకారము ప్రసన్నాది, దక్షిణీకలా = దక్షిణమందుకలా,
వార్తికీకలా = వార్తికమందుకలా, చిత్రమందుకలా, స్వరపదగీతే
చచ్చత్పుటాదితాల = స్వరపదగీతమందు చచ్చత్పుటాది తాలము

వేనరషాదటము పెద్దమధ్యమము నుండి పుట్టుటవలన మధ్యమోంశము గ్రహము
న్యాసమును (గాంధారవిషాదములకు అల్పత) గాంధార విషాదములు
కాకల్యంతరములు సదా ఇది సప్తస్వరము శాంతరసమందు దీని
వినియోగము శృంగారహాస్యములు రసములు మధ్యమాది మూర్ధన
వర్ణమారోహి అలంకారము ప్రసన్నాది, దక్షిణమందు కల, వార్తికమందు కల,
చిత్రమందు కల, స్వరపదగీతమందు చచ్చత్పుటాదితాలము

స్యాత్ పెద్దమధ్యమకారే పంచమ్యశ్చ నివిర్గత ।

బోట్టరాగశ్చ విజ్ఞేయ పంచమోంశోఽంతమధ్యమ ॥

343

ప్రతిపదార్థము బోట్టరాగ పెద్దమధ్యమకారే, పంచమ్యత = బోట్టరాగము

షడ్వమధ్యమజాతీనుండి జనించినది, పంచమ్యువినిర్గత = పంచమమించే వినిర్గతము, పంచమ అంగ = పంచమాలశము, మధ్యమాలత = మధ్యమాలతముగా, విజ్ఞేయ = తెలియదగినది

తాత్పర్యము బోట్టరాగము షడ్వమధ్యమజాతీనుండిజనించినది పంచమమంచే వినిర్గతము, పంచమాలశము మధ్యమాలతముగా తెలియదగినది

అస్యార్థ - బోట్టరాగ షడ్వగ్రామసంబంధ = బోట్టరాగము షడ్వగ్రామసంబంధితము, షడ్వమధ్యమపంచమీజాత్యో జాతత్వాత్ = షడ్వమధ్యమపంచమీజాతులనుండి పుట్టుటవలన, యద్యపి ఉభయగ్రామసంభూతజాతీద్వయపముత్సన్న = రెండు గ్రామములనుండి పుట్టిన జాతీద్వయమునుండి పుట్టినదయినను, తద్ధాపి పంచమస్య చతు శ్రుతికత్వాత్ షడ్వగ్రామసంబంధ = పంచమమునకు చతు శ్రుతికత్వము వలన షడ్వగ్రామసంబంధము, పంచమో గ్రహోఽంశశ్చ = పంచమగ్రహము అంశమును, మధ్యమోన్యాస = మధ్యమన్యాసము, నిషాదగాంధారమోరల్పార్థం = విషాదగాంధారములకు అల్పత, నిషాదోత్ర కాకలి = ఇందు నిషాదము కాకలి పూర్ణస్వరశ్చాయం = ఇది పూర్ణస్వరము ఉత్పన్నే తాస్య వినియోగ = ఉత్పన్నమందు దీనికే వినియోగము, శాంతాదికో రస = శాంతాదిరసము పంచమాది మూర్చనా = పంచమాది మూర్చన, ఆరోహే వర్ణ = వర్ణమారోహ ప్రసన్నాంతోఽలంకార = అలంకారము ప్రసన్నాంతము దక్షిణీ కలా = దక్షిణమందు కల, వార్తకీ కలా = వార్తకమందు కల, దిత్రే కలా = దిత్రమందు కల, స్వరవదగీతే చచ్చత్పుటాదితాల = స్వరవదగీతమందు చచ్చత్పుటాదితాలము

బోట్టరాగము షడ్వగ్రామసంబంధితము షడ్వమధ్యమపంచమీజాతులనుండి పుట్టుటవలన రెండు గ్రామములనుండి పుట్టిన జాతీద్వయమునుండి పుట్టినదయినను, పంచమమునకు చతు శ్రుతికత్వము వలన షడ్వగ్రామసంబంధము పంచమగ్రహము, అంశమును, మధ్యమన్యాసము నిషాదగాంధారములకు అల్పత ఇందు నిషాదముకాకలి ఇది పూర్ణస్వరము ఉత్పన్నమందు దీనికే వినియోగము శాంతాదిరసము పంచమాది మూర్చన

వర్ణమూలోహి అలంకారము ప్రసన్నాంతము దక్షిణమందు కల, వాత్తికమందు కల, చిత్రమందు కల, స్వరపదగోతమందు చచ్చుత్పటాదితాలము

షడ్భాంశవ్యాససంయుక్తో దైవతర్షభవర్జితః ।

దైవత్యార్షభికాత్మక్తో భిందోఽం ప్రేక్షకే భవేత్ ॥

344

ప్రతిపదార్థము భిందోఽం = భిందోఽంము, షడ్భాంశవ్యాససంయుక్త = షడ్భాంశము వ్యాసముతో కూడినది, దైవతర్షభవర్జిత = దైవతరిషభ వర్జితము, దైవత్యార్షభికాత్మక్త = దైవతీ ఆర్షభిలనేతను వివిధితము, ప్రేక్షకే భవేత్ = ప్రేక్షక ముందగును

తాత్పర్యము భిందోఽంము, షడ్భాంశమువ్యాసముతో కూడినది, దైవతరిషభవర్జితము దైవతీఆర్షభిలనేతను వివిధితము ప్రేక్షకముందగును

అపార్యర్థ - భిందోఽంకో మధ్యమగ్రామసంబంధ = భిందోఽంకము మధ్యమగ్రామసంబంధితము దైవత్యార్షభీయోఽత = దైవత ఆర్షభీయోఽతము, ఉదయగ్రామసంబంధమేవ రాజ్యకాఠిసముత్పన్నత్యాత్ ఉభయగ్రామకత్వమేవ యుక్తం = ఉభయగ్రామసంబంధమేవ రాజ్యకాఠిసముత్పన్నత్యాత్ ఉభయగ్రామకత్వమేవ యోగ్యము, కథం మధ్యమగ్రామాశ్రిత ఇతి = మధ్యమగ్రామాశ్రితము ఎట్లగుచున్నది? దైవతర్షభీసత్యాత్ మధ్యమగ్రామసంబంధ విత = దైవతరిషభ రాహిత్యమువలన మధ్యమగ్రామమునకు సంబంధించినదియే భరితకోహలాదిని అదార్హి ఎడ్మగ్రామదైవతర్షభలోపస్యానిష్ఠత్యాత్ కేచిత్ ఎడ్మగ్రామాశ్రిత ఏవాయమితి మన్యంతే = భరితకోహలాద్యాదామ్యులచే ఎడ్మగ్రామదైవతర్షభలోపమునకు ఇష్టపదకపోవుటవలన కొందరు ఇది ఎడ్మగ్రామాశ్రితమనియే తలచుచున్నారు, అతు ప్రతికవ్య సంరమన్య ఇత్ర ఉపలంభాత్ = అతు ప్రతికవ్యసంరమము ఇక్కడ దొరుకుటవలన దైవతవ్యస అనాశిత్యం తావవిషయమేవ ద్రష్టవ్యం న సర్వత్రేతి = దైవతమునకు నాశరూపత్వము తావవిషయముననే గాని అంతటకాదు అని ఏతచ్చ అయుక్తం = అది సరియైనది కాదు, ఏవం హి సతి గ్రామమూర్ధవాభేదో న స్మరితి = ఇట్లయినచో గ్రామమూర్ధవా భేదముండదు అని, ఎడ్మస్య హ్రోంకో న్యాగు = ఎడ్మము దీనికీ గ్రామము అంశము న్యాసుమును, ఏషాదోత్ర కాశీ = ఇందు

కాకలి నిషాదము, దైవతముపభరహీనం బొడువితం = దైవతరిషభరహితమైన బొడువితము, సంభోగశృంగారలపవ్య వినియోగ = సంభోగశృంగారమందు దీనికి వినియోగము, వీరాదిరస = వీరాది రసము, మూర్ఖునా పడ్డాది = పడ్డాది మూర్ఖున, వర్ణ ఆరోహి = ఆరోహి వర్ణము, ప్రసన్నాదిరలంకార = ఆలంకారము ప్రసన్నాది దక్షిణే కలా = దక్షిణమందు కల, వార్తికేకలా = వార్తికమందు కల, చిత్రేకలా = చిత్రమందు కల, స్వరవదగీతే చచ్చుత్పటాదితాల = స్వరపదగీతమందు చచ్చుత్పటాదితాలము

భిందోలకము మధ్యమగ్రామసంబంధితము దైవతలి అర్జునరహితము ఉభయగ్రామసంబంధ తేషస్వరమను జాతివలన పెట్టుటచే ఉభయ గ్రామసంబంధిత్వమే యోగ్యము మధ్యమగ్రామాశ్రితము ఎట్లగుచున్నది? దైవతరిషభరహితమువలన మధ్యమగ్రామమునకు సంబంధించినదియే భరతకోహలాద్యావార్యులచే పడ్డగ్రామశైవతర్షభలోపమునకు ఇష్టపడకపోవుటవలన కందు ఇది పట్టెగ్రామాశ్రితమనియే తలచుచున్నారు నతం శ్రుతికపంచమము ఇక్కడ పోరు కుటవలన శైవతమునకు నాశరహితము లాన విషయముననే గాని అంతటకాదు- అని, అది సరియైనది కాదు ఇట్లునచో గ్రామమూర్ఖునాధేయమందులని, పడ్డము దీనికి గ్రహము, అంశము, న్యాసమును, ఇందు కాకలి నిషాదము, దైవతరిషభరహితమైన బొడువితము సంభోగశృంగారమందు దీనికి వినియోగము వీరాదిరసము పడ్డాది మూర్ఖున ఆరోహి వర్ణము ఆలంకారము ప్రసన్నాది దక్షిణమందు కల, వార్తికమందు కల, చిత్రమందు కల, స్వరపదగీతయందు చచ్చుత్పటాదితాలము

దైవతాంశస్తవంతశ్చ స్వల్పద్విక్రతుక స్వర ।

దైవతమధ్యమాణాతోఽపింజాతాస్తక శైలిక ॥

345

ప్రతిపదార్థము అట్టశైలిక = అట్టశైలికము, దైవతాంశ = దైవతాంశము తదంతశ్చ = దైవతాంతమును, స్వల్పద్విక్రతుకస్వర = అల్పద్విక్రతుకస్వరము కలది, దైవతమధ్యమాణాతోఽపింజాతా = దైవతమధ్యమాణాంతలమంది ఉద్భవించినది

తాత్పర్యము అట్టకైశికము దైవతాంశము, దైవతాంతమును, అల్పద్విత్రుతిస్వరము కలది దైవతీమధ్యమాజాత్య సంజాతా = దైవతీ మధ్యమాజాతులనుండి ఉద్భవించినది

అస్సార్థ - దైవతీమధ్యమాజాత్య జాతత్వాత్ అట్టకైశిక పక్షగ్రామసంబంధ = దైవతీ మధ్యమాజాతిజనితమగుటవలన అట్టకైశికము పక్షగ్రామికము, నను ఉభయగ్రామసంబంధిన్యో జాత్యో నమిత్పన్న - యం రాగ పక్షగ్రామసంబంధ ఇతి కథం వత్తుం యుక్తం = ఓయీ ! ఉభయగ్రామసంబంధి జాతులనుండి ఈరాగము జనించినది పక్షగ్రామసంబంధియని ఎట్లుగా చెప్పవచ్చును?, అన్య ప్రయోగే చతు శ్రుతిసంబంధ పంచమ ఉపలభ్యతే = దీనిప్రయోగమందు చతు శ్రుతిసంబంధము లభ్యమగుచున్నది, (పంచమే దైవతేన భిగ్రామయోర్భేద కారణో = పంచమమందు దైవతముచే భిన్నగ్రమములకు భేదకారణము?) అత పంచమస్య చతుశ్రుతికత్వాత్ పక్షగ్రామసంబంధ ఏవాయం రాగ = అందువలన పంచమమునకు చతుశ్రుతికత్వమువలన ఈరాగము పక్షగ్రామ సంబంధితమేమగుచున్నది, గ్రహోంశో వ్యాపశ్చ దైవత = దైవతము గ్రహము లంశము న్యావమును, నిషాదగాంధారోవాత్ర కాకల్యంతరో = నిషాదగాంధారములిందు కాకల్యంతరములు పూర్ణస్వరశ్చాయం = ఇది సంపూర్ణస్వరము, కశ్యపమతే నిషాదగాంధారయో లోపాత్ ఆయం ఔదురీత = కశ్యపమతమందు నిషాదగాంధారములలోపమువలన ఇది ఔడవరాగము, ఉద్భుటవాల్యే కామగ్రవై తత్కంఠయకిప్రవేశే చావ్య వినియోగ = ఉద్భుటవాల్కమందు కామగ్రస్తుని కంఠకిప్రవేశమందును దీనికి వినియోగము, దీర్ఘాదిరస = దీర్ఘాదిరసము, మధ్యమారి దైవతా(?) మూర్ఖవా = మధ్యమాది దైవతము(?) మూర్ఖన, ఆరోహే పక్ష = పక్షమారోహ, దక్షిణే కలా వార్తకే కలా చిత్ర కలా, = దక్షిణమందు కల, వార్తకమందు కల, చిత్రమందు కల స్వరపదగీతియందు చచ్చుత్పూచితాలము

దైవతీమధ్యమాజాతిజనితమగుటవలన అట్టకైశికము పక్షగ్రామికము ఓయీ ! ఉభయగ్రామసంబంధిజాతులనుండి ఈరాగము జనించినది పక్షగ్రామ

సంబంధియని ఎట్లుగొనివచ్చును? దీని ప్రయోగమందు చతుః
 ప్రతివంచమును లభ్యమగుచున్నది (వంచమమందుఁజైవతముచే
 నిగ్రామములకు భేదకారణము?) అందువలన వంచమునునకు చతుః
 ప్రతికత్వమువలన ఈరాగము పెద్దగ్రామసంబంధితమే యగుచున్నది
 చైవతము గ్రహము, అంశము, న్యాసమును నిషాదగాంధారములిందు
 కాకల్యంతరములు ఇది సంపూర్ణవర్ణము కళ్యణమతమందు
 విషాదగాంధారముల లోపమువలన ఇది భోదవరాగము ఉచ్చటవాక్యమందు,
 కామగ్రస్తమైన కందుకీప్రవేశమందును దీనిని వినియోగము బీభత్సాదిరసము
 మధ్యపాదీదైవతము(?) మూర్ఛన వర్ణమారోహ దక్షిణమందు కల, వార్తమందు
 కల, విత్తమందు కల, స్వరవిదగీరియందు చర్చత్తుటాదితాలము

శైశవీ జాతిసంభూతి సద్ధాంతవ్యాససంయుత ।

దుర్బలో దైవతేన స్కాల్ లాగో మాలవశైశవీ । 346

సంచమం శేచిదిచ్చంతి హస్త్యాద్వా + + కర్మణి ।

గాంధారం చ తథా చాన్యే తద్విలక్ష్యే న దృశ్యతే ॥ 347

ప్రతిపదార్థము మాలవశైశవీ రాగ = మాలవశైశవీరాగము, శైశవీజాతీసుంభూతి =
 శైశవీజాతీసుండి పుట్టినది సద్ధాంతవ్యాససంయుత = సద్ధాంతము, న్యాసమును
 కల్గియున్నది, దైవతేన దుర్బలం స్కాల్ = దైవతమల్పము వంచమం శేచిల్
 ఇచ్చంతి = వంచమమును కొందరు కోరుచున్నారు హస్త్యాద్వా = హస్త్యాదులు,
 + + కర్మణి = + + కర్మయందు, అన్యే = మరికొందరు, గాంధారం =
 గాంధారమును, తథా ఇచ్చంతి = అట్లే కోరుచున్నారు, తద్వి = అది, లక్ష్యే =
 లక్ష్యమందు, న దృశ్యతే = కనబడలేదు

తాత్పర్యము మాలవశైశవీరాగము శైశవీజాతీసుండి పుట్టినది
 సద్ధాంతమున్యాసమును కల్గియున్నది దైవతమల్పము వంచమమును కొందరు
 కోరుచున్నారు హస్త్యాదులు, కర్మయందు మరికొందరు గాంధారమును అట్లే
 కోరుచున్నారు అది లక్ష్యమందు కనబడలేదు

అస్యార్థ - మాలవశైశవీ మధ్యమగ్రామసంబంధ = మాలవశైశవీము
 మధ్యమగ్రామ సంబంధితము, శైశవీజాతీ జాత్యాత్ = శైశవీజాతీసుండి

ఋషింనుటనలన, షడ్వేదగ్రహోంకౌన్యసశ్చ = షడ్వేదగ్రహము అంశము
న్యాయమును దైవతవ్య అల్పత్వం = దైవతమునకు అల్పత, ప్రయోగో
విషాదోత్పాకలి = ఇందుకాకలివిషాదప్రయోగము పూర్ణస్వరశ్చాయం = ఇది
సంపూర్ణస్వరయుతము, విప్రలంభశృంగారీ నాన్యవినియోగ =
విప్రలంభశృంగారమందు దీని వినియోగము, వీరానికోరస = వీరరసము,
షడ్వాదిమూర్తినా = షడ్వాదిమూర్తిన ఆరోహే వర్ణ = వర్ణమారోహి, అలంకార
ప్రసన్నమధ్యమ = అలంకారము ప్రసన్నమధ్యమము, దక్షిణే కలా = దక్షిణమందు
కల, వార్తకే కలా = వార్తకమందు కల చిత్రేకలా = చిత్రమందు కల, స్వరపదగీతే
చచ్చత్పుటాదితాల = స్వరపదగీతయందు చచ్చత్పుటాదితాలము, ఇదాపి
వేసరాగాం గ్రామవిశేషో దృశ్యతే = ఇప్పుడు వేసరములకు గ్రామవిశేషము
చూడబడుచున్నది

మాలవశైలికము మధ్యమగ్రామసంబంధితము, కైశికీతాతిమండితమిందుటనలన
షడ్వేదగ్రహము అంశమున్యాయమును, దైవతమునకు అల్పత ఇందు కాకలి
విషాదప్రయోగము ఇది సంపూర్ణస్వరయుతము విప్రలంభశృంగారమందు దీని
వినియోగము వీరరసము షడ్వాదిమూర్తిన వర్ణమారోహి అలంకారము
ప్రసన్నమధ్యమము దక్షిణమందు కల, వార్తకమందు కల, చిత్రమందు కల,
స్వరపదగీతయందు చచ్చత్పుటాదితాలము, ఇప్పుడు వేసరములకు
గ్రామవిశేషము చూడబడుచున్నది

ఓక్కరాగశ్చ సోపరస్తథా నై ఓక్కశైలిక ।

బోట్టరాగశ్చ షడ్వాద్యే థవేత్ వేసరపాదభా .

348

హిందోలకస్త పిశ్చేయో మధ్యమగ్రామసంభవ ।

మాలవసంబంధమశ్చైవ మాలవశైలికస్తథా ॥

349

ప్రతిపదార్థము ఓక్కరాగము, సోపరము, ఓక్కశైలికము, బోట్టరాగము,
వేసరపాదము షడ్వాద్యే థవేత్ = షడ్వేదగ్రామముసందగును, హిందోలకము,
మాలవసంబంధము మాలవశైలికము మధ్యమగ్రామసంభవ విశ్లేయం =
మధ్యమగ్రామజనితము (ఁ) గా తెలియవలెను

తాత్పర్యము ఓక్కరాగము, సోపరము, ఓక్కశైలికము, బోట్టరాగము,

వేసరపాదము, పద్మగ్రామమునందగును హిందోలకము, మాలవ పంచము, మాలవక్షత్రికము మధ్యమగ్రామ జమితిము (లు)గా తెలియవలెను

ఇతి వేసరకా ప్రోత్తా నర్వే విశ్రితలక్షణా ।

స్వరాణాం ద్విశ్శతే వేస తేన వేగస్వరా స్పృతాః ॥ 350

కుర్తా భిష్వాశ్చ గౌరవాశ్చ తథా వేగస్వరా పరే ।

కథితా సాంప్రతం నర్వే పప్త సాధారణాంస్తత ॥ 351

ప్రతిపదార్థము ఇతి = ఈవిధముగా, విశ్రితలక్షణా = నిర్ణీతలక్షణములుకల, నర్వే వేసరకా ప్రోత్తా = అన్ని వేసరములు చెప్పబడినవి, స్వరాణాం వేగ ద్విశ్శతే = స్వరములకు వేగము కనబడుచున్నది, తేన వేగస్వరాః స్పృతాః = అందుచే వేగ స్వరములుగా భావించబడినవి, కుర్తా = కుర్తములు, భిష్వా = భిష్వములు, గౌరా = గౌరవాగములు, తథా = అట్లే, వేగస్వరాః = వేసరములు, కథితా = చెప్పబడినవి, సాంప్రతం = ఇప్పుడు, పప్త సాధారణాన్ నర్వే = ఏడు సాధారణములను చెప్పుచున్నాను

తాత్పర్యము ఈవిధముగా నిర్ణీతలక్షణములుకల అన్నివేసరములు చెప్పబడినవి స్వరములకు వేగముకనబడుచున్నది అందుచే వేగస్వరములుగా భావించబడినవి కుర్తములు, భిష్వములు, గౌరవాగములు, అట్లే వేసరములు చెప్పబడినవి ఇప్పుడు ఏడు సాధారణములను చెప్పుచున్నాను

ననుసాధారణానాం కథం సాధారణత్వం = ఓయీ ।

సాధారణములకెట్లు సాధారణత్వము వీర్ధించినది?, ఉచ్యతే = చెప్పబడుచున్నది, పూర్వోక్తానాం పర్వేపాం రాగాణాం యా గీతయ తాభి జాయమానత్వాత్ తేషాం సాధారణత్వం = పూర్వముచెప్పబడిన అన్నిరాగములయొక్క యేగీతులున్నవో వాటిచే జనించబడుట వలన వాటికి సాధారణత్వము, ఏతత్ సాధారణగీత్యా గీయమానత్వాత్ = ఇదిసాధారణ గీతిచే గానముచేయబడుట వలన, తథా రాగా కళ్యం = కళ్యణుడట్లే చెప్పుచున్నాడు -

ఓయీ । సాధారణములకెట్లు సాధారణత్వము వీర్ధించినది? చెప్పబడుచున్నది పూర్వముచెప్పబడిన అన్నిరాగములయొక్క యేగీతులున్నవో

వాటిచే ఇవింపబడుటవలన వాటికి సాధారణత్వము ఇది సాధారణ గీతివే గానముచేయబడుటవలన.

కశ్యపుడట్లే చెప్పుచున్నాడు -

“పంచ సాధారణా ప్రోక్తా సర్వగీతిసమాశ్రయాః ।”

సర్వగీతిసమాశ్రయా = అన్ని గీతులనాశ్రయించిన, సాధారణా పంచ ప్రోక్తా = సాధారణములు పంచవిధములుగా చెప్పబడినవి, నను కాశ్యపమునివా నర్తరాగస్య కీమిత్యాదౌ విద్వేత కృతః ? = ఓయీ ! కాశ్యపమహర్షి చేత నర్తరాగమునకు ఎందువలన మొదట విద్వేతముచేయబడినది?, ఉచ్యతే = చెప్పబడుచున్నది, ఉద్యుటదారిమండలాదౌ వివియజ్యమూనత్యాత్ ముఖ్యత్వమేతి కశ్యపమతే = ఉద్యుటదారిమండలాదులందువినియోగింపబడుట పంచ ముఖ్యత్వమని కశ్యపమతమునందు, దుర్గశక్తిమతే తు పక్షైశ్చిక ఏవముఖ్య = దుర్గశక్తిమతమునందు మాత్రము పక్షైశ్చికయే ముఖ్యము, కుత = ఎందుకు?, వాచుత్వేన త్రిమాయిత్యాత్ = సాదనత్వముచే క్రమాగమనమువలన, తద్యథా = అదిఎట్లునగా-

తాత్పర్యము అన్నిగీతులనాశ్రయించిన సాధారణములు పంచవిధములుగా చెప్పబడినవి ఓయీ ! కాశ్యపమహర్షిచేత నర్తరాగమునకు ఎందువలనమొదట విద్వేతముచేయబడినది ? చెప్పబడుచున్నది ఉద్యుటదారిమండలాదులందు వినియోగింపబడుటవలన ముఖ్యత్వమని కశ్యపమత మునందు, దుర్గశక్తిమతమునందు మాత్రము పక్షైశ్చికయే ముఖ్యము ఎందుకు? వాచుత్వముచే క్రమాగమనమువలన అది ఎట్లునగా -

పంచమాంశో మధ్యమాంత పంచమీమధ్యమోద్భవః ।

నర్తరాగస్త్వ పితౄయ పృల్లద్విప్రతికన్వయః ।

352

శ్రవణద్యాము నర్తరాగ = నర్తరాగము, పంచమాంశ = పంచమాంశము, మధ్యమాంత = మధ్యమాంతము పంచమీమధ్యమోద్భవ = పంచమీమధ్యమము నుండిపుట్టినది, పృల్లద్విప్రతికన్వయః = లబ్ధద్విప్రతికన్వయమువలనగా పితౄయ = తిరియదగినది

తాత్పర్యము నర్తరాగము పంచమాంశము, మధ్యమాంతము, పంచమీమధ్యమము నుండి పుట్టివది అల్పద్విశ్రుతివృద్ధముకలదిగా తెలియదగినది

ఆస్వార్థ - నర్తరాగ మధ్యమగ్రామసంబంధ = నర్తరాగము మధ్యమగ్రామ సంబంధము కలది, పంచమీమధ్యమోద్భవత్వాత్ = పంచమీ మధ్యమోద్భవమువలన, పంచమో గ్రహో¹ంశశ్చ = పంచమగ్రామము అంశమును, మధ్యమో వ్యాస = మధ్యమవ్యాసము, విషాదగాంధారయోరల్పశ్రుం = విషాదగాంధారములకు స్వల్పత, విషాదో²త్ర కాళీ = ఇందు కాళీనిషాదము ఉచ్చటాచారిమండలాదో చాప్య వినియోగా = ఉచ్చటాచారిమండలాదులందు వినియోగము, శృంగారాదిరస = శృంగారీరసము, పంచమాదిమూర్ధవా = పంచమాది మూర్ధన, అలంకార ప్రసన్నమధ్యమ = అలంకారము ప్రసన్నమధ్యమము, పల్ల పంచాది ఇతి కశ్యపమతే = కశ్యపమునిమతము నందు పల్లము పంచాది, దుర్గశక్తిమతే తు అయమేన రాగ పంచమీ ధైవతీజాతివముద్భవము, పద్మగ్రామ సంబంధ ఏవ బోధ్య = పద్మగ్రామసంబంధమనియే తెలియదగిది కుత = ఎందుకు?, పంచమవ్యవతు శ్రుతికత్వాత్, ధైవతస్య త్రిశ్రుతికత్వాత్ పద్మగ్రామసంబంధ = పంచమమునకు చతు శ్రుతివలనను, ధైవతమునకు త్రిశ్రుతివలనను పద్మగ్రామ సంబంధము

నర్తరాగము మధ్యమగ్రామ సంబంధముకలది పంచమీమధ్యమోద్భవమువలన పంచమగ్రామము అంశమును మధ్యమవ్యాసము, విషాదగాంధారములకు స్వల్పత ఇందుకాళీనిషాదము ఉచ్చటాచారిమండలాదులందు వినియోగము శృంగారాది రసము పంచమాదిమూర్ధన, అలంకారము ప్రసన్నమధ్యమము కశ్యపముని మతమునందు పల్లము పంచాది దుర్గశక్తి మతమునందు ఈరాగమే పంచమీధైవతీ జాతివముద్భవము పద్మగ్రామసంబంధమనియే తెలియదగినది ఎందుకు? పంచమమునకు చతు శ్రుతివలనను, ధైవతమునకు త్రిశ్రుతివలనను పద్మగ్రామసంబంధము

స్వాత్ పాక్షీదైవతీజాత్యో వృక్షన్యాసాంశ సంయుతః ।

దుర్బల సంవనో యత్ర శకశ పరికీర్తితః ।

353

ప్రతివత్సరము యత్ర = ఎచట, పాక్షీదైవతీ జాత్యో = పాక్షీదైవతీ జాతులనుండి పుట్టినది వృక్షన్యాసాంశసంయుతః = వృక్షన్యాస అంశయుతము, సంవనము దుర్బల = సంవనమల్పము, స్వాత్ = అగునో, ఏ శక = శకరాగముగ, పరికీర్తితః = నిషాదము కాకలిగాచెప్పబడినది

తాత్పర్యము ఎచట పాక్షీదైవతీజాతులనుండి పుట్టినది వృక్షన్యాస అంశయుతము సంవనమల్పము అగునో అది శకరాగముగ చెప్పబడినది

అస్మాగ్ - శక వృక్షగ్రామసంబంధ = శకము గ్రామికము, పాక్షీదైవతీ నమత్సమృత్వాత్ = పాక్షీదైవతులనుండి పుట్టుటవలన, వృక్షోన్యోన్యోన్యాధ్యక్ష = పెట్టిగ్రహము అంశమున్యాసమును, (సంవనస్సాల్పత్యం = సంవనమునకు అల్పత) నిషాదగాంధారౌ చాత్ర కాకల్యంతరౌ = నిషాదగాంధారములిందు కాకల్యంతరములు, షౌర్ణ్యస్వరశ్చాయం = ఇది షౌర్ణ్యస్వరముకలది, వీరాద్భుతవోన్యో నిర్వహణో వాన్యో వివియోగ = వీరాద్భుతములందు వాన్యనిర్వహణమందు దీని వివియోగము, వీరాదికో రు = వీరాదికము రుము, షడ్ధాది మూర్ధనా = షడ్ధాది మూర్ధన, అరోహి వర్ణ = వర్ణమారోహి ప్రవన్ధుమధ్యో లంకార = ప్రవన్ధుమధ్యమలంకారము, దక్షిణీ కలా = దక్షిణమందు కల వార్తికీ కలా = వార్తికమందు కల, చిత్రే కలా = చిత్రమందు కల స్వరపదగీతే చచ్చత్పుటాదితాల = స్వరపదగీతియందు చచ్చత్పుటాదితాలము

శకము పెట్టిగ్రామికము పాక్షీదైవతులనుండి పుట్టుటవలన వృక్షగ్రహము అంశము న్యాసము (సంవనమునకు అల్పత) నిషాదగాంధారములిందు కాకల్యంతరములు ఇది షౌర్ణ్యస్వరముకలది, వీరాద్భుతములందు వాన్యనిర్వహణమందు దీని వివియోగము వీరాదికము రుము షడ్ధాది మూర్ధన, వర్ణమారోహి ప్రవన్ధుమధ్యమలంకారము దక్షిణమందు కల, వార్తికమందు కల, చిత్రమందు కల స్వరపదగీతియందు చచ్చత్పుటాది తాలము

మధ్యమాసంపదమీజాత్యో దైవత్యాశ్చ నినిష్ఠితః ।

కకుభః పంచమన్యాసో దైవతాంశము నిర్మితః ।

354

ప్రతిపదార్థము కకుభః = కకుభము, మధ్యమాసంపదమీజాత్యో దైవత్యాశ్చ =
మధ్యమాసంపదమీ దైవతీజాతులనుండి, నినిష్ఠితః = జనించినది పంచమన్యాస =
పంచమన్యాసము దైవతాంశ నిర్మితః = దైవతాంశముగా నిర్మితము

తాత్పర్యము కకుభము మధ్యమాసంపదమీ దైవతీజాతులనుండి జనించినది
పంచమన్యాసము, దైవతాంశముగా నిర్మితము

అర్థార్థ - కకుభః పద్మగ్రామపంచదంధ = కకుభము పద్మగ్రామికము,
మధ్యమాసంపదమీదైవతీనిముత్సన్నోనీ పద్మగ్రామ ఏవ = మధ్యమాసంపదమీ
దైవతులనుండి పుట్టినను పద్మగ్రామమే కుత = ఎందుకు? పంచమన్య సతు
శ్రుతికర్త్యాత్ = పంచమమునకు చతు శ్రుతిచలనను, దైవతస్య శ్రుతికర్త్యాచ్చ =
దైవతమునకు శ్రుతికర్తృమువలనను దైవలోస్య అంశో గ్రహాశ్చ = దైవతము
దీనికి అంశము గ్రహమును, పంచమో న్యాస = పంచమన్యాసము
పూర్ణస్వరశ్చాయం = ఇది పూర్ణస్వరము, మధ్యమకరణే అన్య వినియోగ =
మధ్యమకరణమందు దీని వినియోగము, కరుణోఽన్య రస = దీనికి
కరుణయుము దైవతాదిమూర్త్యా = దైవతాది మూర్తవ, ఆరోహో వర్ణ =
వర్ణమారోహి, ప్రసిష్ఠమద్యోలంకార = అలంకారము ప్రసిష్ఠమధ్యము, దక్షిణే
కలా = దక్షిణమందు కల, వార్తీకే కలా = వార్తీకమందు కల, చిత్రే కలా =
చిత్రమందు కల, స్వరపదగీతే చచ్చత్పుటారీతాల = స్వరపదగీతియందు
చచ్చత్పుటారీతాలము

కకుభము పద్మగ్రామికము, మధ్యమాసంపదమీదైవతులనుండి పుట్టినను పద్మగ్రామమే
ఎందుకు? పంచమమునకు చతు శ్రుతిచలనను, దైవతమునకు శ్రుతికర్తృము
వలనను, దైవతము దీనికి అంశము గ్రహమును, పంచమన్యాసము
ఇదిపూర్ణస్వరము మధ్యమకరణమందు దీని వినియోగము దీనికి కరుణయుము
దైవతాది మూర్తవ, వర్ణమారోహి అలంకారము ప్రసిష్ఠమధ్యము దక్షిణమందు
కల, వార్తీకమందు కల, చిత్రమందు కల, స్వరపదగీతియందు
చచ్చత్పుటారీతాలము

షడ్భాంశో మధ్యమన్యాస స్వల్పద్విశ్రుతికస్పరః ।

శుద్ధమధ్యమికాజాతేర్భవేత్ భమ్నాణపంచమ ॥

355

ప్రతిపదార్థము భమ్నాణపంచమ = భమ్నాణ పంచమము, షడ్భాంశ = షడ్భాంశము, మధ్యమన్యాస = మధ్యమన్యాసము, స్వల్పద్విశ్రుతికస్పర = అల్పద్విశ్రుతికస్పరము, శుద్ధమధ్యమికాజాతే భవేత్ = శుద్ధమధ్యమికాజాతమండి ఉద్భవించివది

తాత్పర్యము భమ్నాణపంచమము, షడ్భాంశము, మధ్యమన్యాసము అల్పద్విశ్రుతికస్పరము శుద్ధమధ్యమికాజాతమండి ఉద్భవించివది

అస్మాద్ధ - భమ్నాణపంచమో మధ్యమగ్రామసంబంధ = భమ్నాణపంచమము మధ్యమగ్రామసంబంధితము, శుద్ధమధ్యజాతే ఎముత్పన్నత్వాత్ = శుద్ధమధ్యమాజాతజనితము కనుక, షడ్భ = షడ్భము, గ్రహాంశశ్చ = గ్రహము అంశమును మధ్యమన్యాస = మధ్యమన్యాసము, నిషాదగాంధారయోరల్పత్వం = నిషాదగాంధారములకు అల్పత, నిషాదోత్ర కాకరీ = ఇందు కాకరీనిషాదము, పూర్ణస్వరశ్చాయం = ఇది పూర్ణస్వరము, ఏది గ్రీష్మకాంతిస్వరశ్చేషం వాన్య వినియోగ = మార్గమందు, గ్రీష్మమందు, అరణ్యములందరినీనపుడు దీని వినియోగము, నీరాదిరస = నీరాదిరసము, షడ్భాది మూర్చనా = షడ్భాది మూర్చన, అలోహీ వర్ణ = వర్ణమలోహీ, ప్రవన్తమధ్యమలంకార = ప్రవన్తమధ్యమలంకారము దక్షిణే కలా = దక్షిణమందు కల, వార్తలే కలా = వార్తకమందు కల చిత్రే కలా = చిత్రమందు కల, స్వరపదగీతేచచ్చత్పుటాది తాల. = స్వరపదగీతియందు చచ్చత్పుటాదితాలము

భమ్నాణ పంచమము మధ్యమగ్రామసంబంధితము శుద్ధమధ్యమాజాత అనితము కనుక షడ్భము గ్రహము అంశమును, మధ్యమన్యాసము నిషాదగాంధారములకు అల్పత ఇందు కాకరీ నిషాదము ఇది పూర్ణస్వరము మార్గమందు, గ్రీష్మమందు, అరణ్యములందరినీనపుడును దీని వినియోగము, నీరాదిరసము, షడ్భాదిమూర్చన, వర్ణమలోహీ ప్రవన్తమధ్యమలంకారము దక్షిణమందు కల, వార్తకమందు కల చిత్రమందు కల, స్వరపదగీతియందు చచ్చత్పుటాదితాలము

షడ్మమధ్యమవిషాదాభ్యాం రూపసాధారితో భవేత్ ।

షడ్మాంశో మధ్యమన్యాస పంచమర్షభస్వల్పక ॥

356

ప్రతిపదార్థము రూపసాధారిత = రూపసాధారితము, షడ్మమధ్యమవిషాదాభ్యాం = షడ్మమధ్యమవిషాదములనుండి భవేత్ = జనితమగును షడ్మాంశ = షడ్మాంశము, మధ్యమన్యాస = మధ్యమన్యాసము, పంచమర్షభస్వల్పక = పంచమరిషభాల్పము

తాత్పర్యము రూపసాధారితము, షడ్మమధ్యమవిషాదములనుండి జనితమగును షడ్మాంశము మధ్యమన్యాసము పంచమరిషభాల్పము

లసార్థ - రూపసాధారిత షడ్మగ్రామసంబంధ = రూపసాధారితము షడ్మగ్రామ సంబంధితము, షడ్మమధ్యమవిషాదనికాకాదుత్పన్న త్వాత్ = షడ్మమధ్యమవిషాదముల నుండి పుట్టుటవలన, షడ్మస్వల్పహోంశస్య = షడ్మము దీనికి గ్రహము అంశమును, మధ్యమన్యాస = మధ్యమన్యాస, (పంచమరిషభాల్పత్వం = పంచమరిషభములకు అల్పత్వ), నిషాదోత్ర కాళీ = ఇందు కాళీ నిషాదము, పూర్ణాచ్చాయం = ఇది పంపూర్ణము, వీరకరుణే అస్యప్రయోగ = వీరకరుణమందు దీనికి ప్రయోగము, వీరాదిరస = వీరాదిరసము, షడ్మాది మూర్చనా = షడ్మాదిమూర్చన, ఆరోహీ వర్ణ, = వర్ణమారోహి, అలంకార ప్రసన్నమధ్య = ప్రసన్నమధ్యము అలంకారము, దక్షిణే కలా = దక్షిణమందు కల, వార్తకే కలా = వార్తకమందు కల, చిత్రే కలా = చిత్రమందు కల, స్వరపదగీతే చచ్చత్పుటాదితాలా = స్వరపదగీతమందు చచ్చత్పుటాదితాలము

రూపసాధారితము షడ్మగ్రామసంబంధితము షడ్మమధ్యమవిషాదములనుండి పుట్టుటవలన షడ్మముదీనికి గ్రహము, అంశమును మధ్యమన్యాసము (పంచమరిషభములకు అల్పత్వ) ఇందు కాళీ నిషాదము ఇది పంపూర్ణము వీరకరుణమందు దీనికి ప్రయోగము వీరాదిరసము, షడ్మాది మూర్చన వర్ణమారోహి, ప్రసన్నమధ్యమఅలంకారము దక్షిణమందు కల, వార్తకమందు కల, చిత్రమందు కల, స్వరపదగీతమందు చచ్చత్పుటాదితాలము

గాంధారీరక్తగాంధారీశ్లోధాతో గాంధారపంచమము ।

గాంధారోఽన్య భవేదంశో వ్యాసో గాంధార ఏవ చ ॥ 357

ప్రతివచాద్భవము గాంధార పంచమము = గాంధారపంచమము,
గాంధారీరక్తగాంధారీ జాత = గాంధారీరక్త గాంధారీజనితము, గాంధార
అంశ = గాంధారమంశము గాంధార ఏవ వ్యాస = గాంధారమే వ్యాసము
తాత్పర్యము గాంధారపంచమము, గాంధారీరక్తగాంధారీజనితము,
గాంధారమంశము, గాంధారమే వ్యాసము

ఆస్వార్థ - గాంధార పంచమో మధ్యమగ్రామ సంబంధ = గాంధారపంచమము
మధ్యగ్రామసంబంధితము, గాంధారీ రక్తగాంధారీ సముత్పన్నత్వాత్ = గాంధారీ
రక్తగాంధారులనుండి పుట్టుటవలన యుద్భవదుర్గత్యమితే దైవతీ సముత్పన్నతే =
తదాపి పంచమస్య త్రిప్రతికత్వాత్ ఉభయగ్రామజాతిజాతమే మధ్యమసంబంధ
ఏవ = యుద్గత్యమతమందు ఇది దైవత్ సముత్పన్నమైనను పంచమమునకు
త్రిప్రతికత్వమువలన ఉభయగ్రామజాతిజాతమైనను మధ్యమగ్రామ
సంబంధితమే, గాంధారోఽన్య గ్రహోంశో వ్యాసశ్చ = గాంధారముదీనికి గ్రహము
అంశమువ్యాసమును, ప్రయోక్ష్యప్రేక్షయా గాంధారో దైవతోభవేత్ = ప్రయోక్ష
దృష్టిలో గాంధారము దైవతమగును నిషాదోత్ర కాళీ = ఇందుకాళీ నిషాదము,
పూర్ణశ్చాయం = ఇది సంపూర్ణము ఆద్యుతే అస్య వినయోగ = ఆద్యుతే
హోస్య చాప్య వినయోగ = (ఆద్యుతమునందు) విన్నయమందు హోస్యమందు
దీనికి వినయోగము కరుణో రస = కరుణరసము, గాంధారాచి మూర్ధనా =
గాంధారాచి మూర్ధన, సంచారీ వర్ణః = సంచారివర్ణము, ప్రవర్ణమర్వోఽలంకార =
ప్రసన్నమధ్యమలంకారము, దక్షిణే కలా = దక్షిణమందు కల, వార్తికే కలా =
వార్తికమందు కల చిత్రే కలా = చిత్రమందు కల స్వరవదనీతే
చచ్చత్పుటాదితాలం = స్వయందగీతమందు చచ్చత్పుటాది తాలము

గాంధారపంచమము మధ్యమగ్రామసంబంధితము, గాంధారీరక్తగాంధారులనుండి
పుట్టుటవలన యుద్భవదుర్గత్యమందు ఇది దైవత సముత్పన్నమైనను పంచమమునకు
త్రిప్రతికత్వమువలన ఉభయగ్రామజాతిజాతమైనను మధ్యమగ్రామ
సంబంధితమే గాంధారము దీనికి గ్రహము, అంశము, వ్యాసమును

ప్రయోక్తృదృష్టిలో గాంధారము దైవతమగును ఇందు కాకలీనిషాదము ఇదిసంపూర్ణము (ఉద్యుతమునందు) విష్ణుయమందు హాస్యమందు దీనికి వినియోగము కరుణారసము గాంధారాది మూర్ఖున సంచారివర్ణము ప్రసన్నమధ్యమలంకారము దక్షిణమందు కల, వార్తికమందు కల, చిత్రమందు కల, స్వరపదగీతమందు చచ్చుట్టుటారితాలము

దైవత్వార్థభిజాత్యోర్జాత పంచమషాదట ।

ఋషభాంశసమాయుక్తో మధ్యమో న్యాస ఏవ త ॥

35H

ప్రతిపదార్థము పంచమషాదట = పంచమషాదటము దైవత్వార్థభిజాత్యోర్జాత = దైవతీ ఆర్థభిజాతులనుండి పుట్టినది, ఋషభాంశసమాయుక్త = రిషభాంశయుతము మధ్యమ న్యాస = మధ్యమన్యాసము

తాత్పర్యము పంచమషాదటము, దైవతీఆర్థభిజాతులనుండి పుట్టినది రిషభాంశయుతము మధ్యమన్యాసము

అస్యార్థ - పంచమషాదట పెద్దగ్రామసంబంధ = పంచమషాదటము పెద్దగ్రామికము, ఋషభోఽప్య గ్రహాంశశ్చ = రిషభము దీనికి గ్రహము, అంశమును, మధ్యమో న్యాస = మధ్యమన్యాసము, ప్రయోక్తృపక్షయో క్షుదించోపి నిషాదోత్ర కాకలీ = ప్రయోక్తృదృష్టిలో ఒక్కొక్కచోట అంశమైనను విషాదమిందు కాకలీ, పూర్ణశ్చాయం = ఇది సంపూర్ణము ఉద్యుటచారిమండలాదౌవినియోగ = ఉద్యుటచారిమండలాదులందు వినియోగము, వీరాదిరస = వీరాదిరసము, ఋషభాదిమూర్ఖవా = రిషభాదిమూర్ఖున ప్రసన్నాద్యంతలంకార = ప్రసన్నాద్యంతము అలంకారము, దక్షిణే కలా = దక్షిణమందు కల, వార్తికే కలా = వార్తికమందు కల, చిత్రే కలా = చిత్రమందు కల, స్వరపదగీతేషు చచ్చుట్టుటారితాల = స్వరపదగీతయందు చచ్చుట్టుటారితాలము

పంచమషాదటము పెద్దగ్రామికము రిషభము దీనికి గ్రహము, అంశమును మధ్యమన్యాసము ప్రయోక్తృదృష్టిలో ఒక్కొక్కచోట అంశమైనను నిషాదమిందు కాకలీ ఇది సంపూర్ణము ఉద్యుటచారిమండలాదులందు వినియోగము

వీరాదిరసము రిషభాది మూర్ఖన ప్రసన్నాద్యంతము అలంకారము
దక్షిణమందు కల, వాత్తికమందు కల, చిత్రమందు కల, స్వరపదగీతమందు
చచ్చర్పుటాదితాలము

ఋషభాంశోమధ్యమంత పంపూర్ణస్వరకస్తతా ।

ఆర్షభీమధ్యమాజాత్యో రేవగుప్త ప్రతీర్తిత ॥

359

ప్రతిపదార్థము రేవగుప్త = రేవగుప్తము, ఋషభాంశ = రిషభాంశము,
మధ్యమంత = మధ్యమంతము, పంపూర్ణస్వరక = పంపూర్ణము,
ఆర్షభీమధ్యమాజాత్యో జాత. = ఆర్షభీమధ్యమాజాతిజనితము (ఇదానీం
సాధారణానాం గ్రామవిభాగ ప్రదర్శనతే = ఇప్పుడు సాధారణమునకు గ్రామ
విభాగము చూపుచున్నది-)

రేవగుప్తము పద్మగ్రామసంబంధితము, ఆర్షభీమధ్యమాజాతులనుండి పుట్టినను
పంచమము చతుఃప్రతికమగుటచేత పద్మగ్రామసంబంధితమైనదియే రిషభము
దీనికి గ్రహము, అంశమును, మధ్యమమేన్యాసము ఇందు కాకలినిహితము
ఇది పూర్ణము ఉద్భవించారమందలచుచుండు వినియోగము వీరాదిరసము
రిషభాది మూర్ఖన ఆరోహివర్ణము అలంకారము ప్రసన్నాద్యంతము
దక్షిణమందు కల, వాత్తికమందు కల, చిత్రమందు కల చచ్చర్పుటాదితాలము
(ఇప్పుడు సాధారణమునకు గ్రామవిభాగము చూపుచున్నది)

హర్షాణసంచమే క్షేమో మధ్యమగ్రామసంభవ ।

గాంధారసంచమో వర్త పద్మైశిక ఏవ చ ॥

360

స్యాత్ పాక్షీదైవతీజాత్యోష్ణకృరాగస్త్వ సైంధవ ।

షడ్జాంశన్యాససంయుక్తం పంచమేన తు దుర్భల ॥

361

ప్రతిపదార్థము హర్షాణసంచమ = హర్షాణ సంచమము గాంధారసంచమ
వర్త = గాంధారసంచమము వర్తరాగము మధ్యమగ్రామసంభవః =
మధ్యమగ్రామసంభవము, పద్మైశిక = పద్మైశికము, టక్కురాగ సైంధవ. =
టక్కు సైంధవరాగము పాక్షీదైవతీజాత్యో స్యాత్ = పాక్షీదైవతీ జాతులనుండి
పుట్టినది, షడ్జాంశన్యాస సంయుక్త = షడ్జాంశన్యాసయుగము, పంచమేన దుర్భల =
పంచమోల్కము

తాత్పర్యము హర్షాణసంచమము గాంధారసంచమము నర్తరాగము మధ్యమగ్రామ సంతనము షడ్వైశికము టక్కుపైందవవరాగము, షాడ్వైవరీ జాతులమండి పుట్టివది ఎద్దాంగన్యాసయుతము పంచమాలము

అస్వార్థ - టక్కుపైందవరాగ షడ్వైగ్రామసంబంధం = టక్కుపైందవరాగము షడ్వైగ్రామసంబంధితము. షాడ్వైవరీవరీసముత్పన్నత్వాత్ = షాడ్వైవరీజాతులమండి పుట్టుటవలన. షడ్వై పర్వగ్రహోఽంకో న్యాసశ్చ = షడ్వైము దీనికి గ్రహము అంశము న్యాసము, విషాదగాంధారో వాత్ర కాకల్యంతరో = విషాదగాంధారములు ఇందు కాకలి విషాదములు పంచమస్య అల్పత్వం = పంచమమునకు అల్పత, పూర్ణస్వరశ్చాయం = ఇది సంపూర్ణము శుద్ధవీర అస్య వినియోగ = శుద్ధవీరమందు దీనికి వినియోగము, వీరాదికోఠం = వీరాదికము రసము, షడ్వైదిమూర్ధనా = షడ్వైదిమూర్ధన, అరోహి వర్గ = వర్గమారోహ, ప్రసన్నాంతోలంకార = అలంకారము ప్రసన్నాంతము దక్షిణే కలా = దక్షిణమందు కల, వార్తకే కలా = వార్తకమందు కల, చిత్రే కలా = చిత్రమందు కల, స్వరపదగీతి చచ్చత్పుటారిలాల = స్వరపదగీతియందు చచ్చత్పుటారిలాలము

ఇదాసిం సాధారణానాం గ్రామవిభాగ ప్రదర్శ్యతే = ఇప్పుడు సాధారణములకు గ్రామవిభాగము చూపబడుచున్నది

టక్కుపైందవరాగము షడ్వైగ్రామసంబంధితము షాడ్వైవరీజాతులమండి పుట్టుటవలన షడ్వైము దీనికి గ్రహము అంశము న్యాసము విషాదగాంధారములు ఇందుకాకలివిషాదములు పంచమమునకు అల్పత ఇది సంపూర్ణము శుద్ధవీరమందు దీనికి వినియోగము వీరాదికము రసము షడ్వైదిమూర్ధన వర్గమారోహ అలంకారము ప్రసన్నాంతము దక్షిణమందు కల వార్తకమందు కల, చిత్రమందు కల, స్వరపదగీతియందు చచ్చత్పుటారిలాలము ఇప్పుడు సాధారణములకు గ్రామవిభాగము చూపబడుచున్నది

భమ్మగసంచమో శ్చేమో మధ్యమగ్రామసంభవః ।

గాంధారసంచమో నర్త షడ్వైశిక ఏవ చ ॥

ప్రతిపదార్థము భిన్నాణ పంచమము, గాంధారపంచమము, వర్తము, పల్లవశిఖము, మధ్యమగ్రామసంభవ విశ్లేయ = మధ్యమగ్రామ జనితము(బు)గా తెలియవలెను

తాత్పర్యము భిన్నాణ పంచమము, గాంధారపంచమము, వర్తము, పల్లవశిఖము, మధ్యమ గ్రామజనితము(బు)గా తెలియవలెను

కూకపాదారిలో రాగ శక శకుభ పంచద .

రేవగుప్తస్తు పద్మాశ్యే జ్ఞేయ పంచమపాదము .

363

ప్రతిపదార్థము రూపపాదారితము శకము, శకుభము, రేవగుప్తము, పంచమపాదము పద్మాశ్యే జ్ఞేయ = పద్మగ్రామజనితములని తెలియదగినది

తాత్పర్యము రూపపాదారితము శకము, శకుభము, రేవగుప్తము, పంచమపాదము, పద్మగ్రామజనితములని తెలియదగినది

పత్త పాదారణ ప్రోత్వా గ్రామద్వయశిఖాశయా .

ప్రతిపదార్థము పత్త పాదారణ = ఏడువిధములైన పాదారణరాగములు, గ్రామద్వయ శిఖాశయా ప్రోత్వా = గ్రామద్వయోక్తములులుగ చెప్పబడినవి, నమపూర్వోక్తనాం మూర్ధనా విశేషవిశ్లేశ కస్మాత్ జాయత ఇతి = ఓయీ ! ముందుచెప్పబడిన వాటికి మూర్ధనా విశేషవిశ్లేశము ఎక్కడినుండి వచ్చినదని?, ఉచ్యతే = చెప్పబడుచున్నది, (ఆప్తవచనాత్) మూర్ధనావిశేషో జాయతే = (హితుల వచనమువలన) మూర్ధనా విశేషము కలుగుచున్నది, తిథాదానా కాశ్చపు = కాశ్యపుడల్ల చెప్పుచున్నాడు -

తాత్పర్యము ఏడు విధములైన పాదారణరాగములు గ్రామద్వయోక్తములులు చెప్పబడినవి ఓయీ ! ముందుచెప్పబడినవాటికి మూర్ధనావిశేషవిశ్లేశము ఎక్కడినుండి వచ్చినదని? చెప్పబడుచున్నది (హితులవచనమువలన) మూర్ధనావిశేషము కలుగుచున్నది, కాశ్యపుడల్ల చెప్పుచున్నాడు-

"ఇత్వా జాత్యంశహసంశ్యం నిర్దేశ్యా మూర్ధనా బుధై." .

ప్రతిపదార్థము జాత్యంశహసంశ్యం = జాతి లంఘనముయొక్క అధికత్వము, ఇత్వా = తెలిసికొనబడి, బుధై = పండితులచే, మూర్ధనా నిర్దేశ్యా = మూర్ధన

విద్వేశింపదగినది".

తాత్పర్యము తాతలంశముయొక్క అధికత్యము తెలిసికొనబడి పండితులచే మూర్ఖున విద్వేశింపదగినది

మమ గీతరాగయో కో భేద = మరి గీతరాగములకుగల భేదము ఏమిటి? ఉచ్యతే = చెప్పబడుచున్నది దశలక్షణలక్షితంగీతం రాగశబ్దాభిరీయం = దశ (10) లక్షణములతోను లక్షితమైన గీతము రాగశబ్దార్థము, గీతం చతురంగగోపితం = చతురంగములతో కూడినది గీతము, ద్రువాయోగాత్ పంచవిధం = ద్రువాయోగమువలన పంచవిధము,కుత ఏవ విజ్ఞాయతే? = ఎలా తెలియుటదీనది?, అష్టపదనాత్ = హితవచనమువలన, తథాదాప్యా కాశ్యపు = కాశ్యపుడట్లుచెప్పుచున్నాడు -

మరి, గీతరాగములకుగల భేదమేమి? చెప్పబడుచున్నది దశ (10) లక్షణములతోను లక్షితమైన గీతము రాగశబ్దార్థము, చతురంగములతో కూడినది గీతము ద్రువాయోగమువలన పంచవిధము ఎలాతెలియుటదీనది? హితవచనమువలన కాశ్యపుడట్లుచెప్పుచున్నాడు -

కృచిడంశ కృచిన్వాస పాదబాడుచితే కృచిత్ .
అల్పత్వం చ బహుత్వంచ గ్రహపన్యాససంయుతమ్ ॥
మండ్రతారో తథా జ్ఞాత్వా యోజనీయం సునీషిధి .
గ్రామరాగా ప్రయోక్తవ్యా నిధివత్ దశరూపకే ॥

ప్రతిపదార్థము కృచిత్ అంశ = ఒకచోట అంశము కృచిత్ వ్యాస = ఒకచోట వ్యాసము, కృచిత్ = ఒకచోట పాదల రెండుచిత = పాదనాడునములు, అల్పత్వం = అల్పత, బహుత్వంచ = బహుత్వమును, గ్రహపన్యాససంయుతం = గ్రహఅపన్యాస యుతముగా, మండ్రతారో జ్ఞాత్వా = మండ్రతారములు తెలిసికొనబడి, సునీషిధి = పండితులచే, యోజనీయం = కూర్చదగినది దశరూపకే = దశరూపకమందు, చిద్రివత్ = యథాశాస్త్రముగా గ్రామరాగా ప్రయోక్తవ్యా = గ్రామరాగములు ప్రయోగింపదగినవి

తాత్పర్యము ఒకచోట అంశము, ఒకచోట వ్యాసము, ఒకచోట

పాదవాదులములు, అల్పత, బహుత్వమును, గ్రహ అవిన్యాసయుతముగా, మండ్రతారములు తెలిసికొనబడి పండితులచే కూర్చుడినది దశరూపకమందు యథాశాస్త్రముగా గ్రామరూపములు ప్రయోగింపదగినవి

ప్రవేశజ్ఞేప విష్ణిమప్రాసాదికమథంతరమ్ ।

గానం పంచవిధం యత్ప్రధ్యక్షిరేభి ప్రయోజయేత్ ॥

ప్రతికదార్థము ప్రవేశ, అక్షేప, విష్ణిమ, ప్రాసాదిక, అంతరములు అవి. యత్ పంచవిధం గానం తత్ = ఏ ఐదువిధాలైన గానము కలదో దానిని, ఏభి ర్భాః = ఈరూపములచే, ప్రయోజయేత్ = ప్రయోగించవలయును

తాత్పర్యము ప్రవేశ, అక్షేప, విష్ణిమ, ప్రాసాదిక, అంతరములు - అవి ఏ అయిదువిధాలైన గానము కలదో దానిని ఈరూపములచే ప్రయోగించవలయును

పూర్వరంగే తు తద్దా ప్యాత్ భిన్నా ప్రస్తావనాశ్రయా ।

వేసరాముఖయో కార్యా గర్భే గౌడీ విధీయతే ॥

పాధారితానుమర్శే ప్యాత్ + పాణి ప్యాత్ + పర్వదా ।

ప్రతికదార్థము పూర్వరంగే తద్దా ప్యాత్ = పూర్వరంగమందు తద్దరూపము అగును భిన్నా ప్రస్తావనాశ్రయ = భిన్నప్రభేదము ప్రస్తావనాశ్రయము, వేసరా ముఖయో కార్యా = వేసర ముఖ (సంధులు) ముఖందు చేయదగినది, గర్భే గౌడీ విధీయతే = గర్భ (పంది) యందు గౌడీరూపము విధింపబడును, అవమర్శే పాధారితా ప్యాత్ = అవమర్శమందు పాధారితప్రభేదమగును, +పాణి ప్యాత్ + పర్వదా

తాత్పర్యము పూర్వరంగమందు తద్దరూపము అగును భిన్నప్రభేదము ప్రస్తావనాశ్రయము వేసరముఖ(సంధులు)ముఖందు చేయదగినది గర్భ(పంది) యందు గౌడీరూపము విధింపబడును అవమర్శమందు పాధారిత ప్రభేదమగును

ఇతి సుతంగమునివిరచితబ్రహ్మార్షేశ్యాం

రాగిలక్షణం తృతీయం సమాప్తమ్ ॥

అథ భాషాంతరము ।

గ్రామరాగా మయా సర్వే కథితా లక్షణాన్వితా । 364
 భాషాణాం తు ప్రవక్ష్యామి లక్షణం చ తత శ్శబ్దం ।
 భాషా చతుర్విధా ప్రోక్తా మూలసంకీర్ణదేశజా । 365
 భాషామూలాశ్రయా ప్రోక్తా గ్రామరాగే ష్యవస్థితా ।

ప్రతిపదార్థము మయా = నారేత ఏర్వే గ్రామరాగా కథితా =
 గ్రామరాగములన్నియు చెప్పబడినవి. లక్షణాన్వితా = లక్షణయుతములుగా
 తత = తరువాత. భాషాణాం లక్షణం ప్రవక్ష్యామి = భాషలయొక్క లక్షణమును
 చెప్పుదును. శ్శబ్దం = వినుము. గ్రామరాగే ష్యవస్థితా = గ్రామరాగమందున్నది
 భాషామూలాశ్రయా = భాషామూలాశ్రయములు. మూల, సంకీర్ణ,
 దేశజములు అని భాషా చతుర్విధా ప్రోక్తా = భాషలు నాలుగిదములుగ
 చెప్పబడినవి. కాశ్యప ఉవాచ = కాశ్యపమహర్షి చెప్పుచున్నాడు-

తాత్పర్యము నారేత గ్రామరాగములన్నియు చెప్పబడినవి
 లక్షణయుతములుగా తరువాత భాషలయొక్క లక్షణమును చెప్పుదును.
 వినుము గ్రామరాగమందున్నది భాషామూలాశ్రయములు మూల, సంకీర్ణ,
 దేశజములు అని భాషలు నాలుగిదములుగ చెప్పబడినవి

కాశ్యపమహర్షి చెప్పుచున్నాడు -

కీదృశీ తు భవేద్భాషా సంకీర్ణా దేశజాంతరే ।

భాషామూలానుగా ప్రోక్తా గ్రహాంశవ్యాపసంయుతా ।

కతమా పిదపా తత్ర కతమాదుదితా భవేత్ ।

పూర్ణా తు కతమా క్షేయా పిధారణవృతా తు పి ॥

గ్రామరాగేషు కా మత్ర కీదృశీ గీయతే ఇదై ।

కతమా ప్రాప్యతే భాషా విభాషా కతమా భవేత్ ॥

ప్రతిపదార్థము సంకీర్ణదేశజాంతరే = సంకీర్ణదేశ జాంతరమునందు. భాషా
 కీదృశీ భవేత్ = భాష ఎట్టిదగును?, గ్రహాంశవ్యాపసంయుతా
 భాషామూలానుగా ప్రోక్తా = గ్రహ, అంశ, వ్యాపయితములైన

చాయామూత్రానుగములు చెప్పబడినవి, తత్ర = అందు, పాదభా కతమా = పాదబమెన్నవది?, బొడుబితా కతమా భవేత్ = బొడు బితమెన్నవదియగును, సాధారణకృతా సా పూర్ణా కతమా? = సాధారణకృతమైన యాపూర్ణమెన్నవది?, గ్రామరాగేషు = గ్రామరాగములందు కా = ఏరాగము, కుత్ర = ఎక్కడ కీర్త్యతే = ఎట్టిదిగో, జనై గీయంతే? = జనములచే గానముచేయబడినది?, భాషా కతమా ప్రాప్యతే = ఎట్టి (ఎన్నవ) భాష పొందబడును?, విభాషా కతమా భవేత్ = విభాష ఎట్టిది (ఎన్నవది) యగును?

తాత్పర్యము సంక్షిప్తరీతి జాంతరమునందు భాష ఎట్టిదిగను? గ్రహ- అంశ- న్యూన యుతములైన చాయామూత్రానుగములు చెప్పబడినవి అందు పాదబమెన్నవది? బొడుబితమెన్నవదియగును? సాధారణ కృతమైన అపూర్ణమెన్నవది? గ్రామరాగములందు ఏరాగము ఎక్కడ ఎట్టిది? జనములచే గానముచేయబడినది ఎట్టి (ఎన్నవ) భాష పొందబడును? విభాష ఎట్టిది (ఎన్నవది) యగును?

కతమాంతరభాషా నై కతమా స్యాదనుక్రమాత్ ।

ఏతన్నీ బ్రూహి తత్త్వేన మహత్ కౌతూహలం హి మే ।

ప్రతిపదార్థము అంతరభాషాకతమా = అంతరభాషా ఎన్నవది, అనుక్రమాత్ = క్రమమువలన, కతమా స్యాత్ = ఎన్నవది యగును?, ఏతత్ = దీనిని గూర్చి మే = నాకు, తత్త్వేన = యదార్థముగా బ్రూహి = చెప్పుము, మే = నాకు, మహత్ కౌతూహలం హి = గొప్ప వేడుకగానున్నది గదా!

యాష్టిక ఉపాచి = యాష్టికుడు చెప్పుచున్నాడు -

తాత్పర్యము అంతర భాషా ఎన్నవది? క్రమమువలన ఎన్నవదియగును? దీనిని గూర్చి నాకు యదార్థముగా చెప్పుము నాకు గొప్పవేడుకగానున్నది గదా!

యాష్టికుడు చెప్పుచున్నాడు-

శృణుష్వాకహిలో భూత్వా భాషాంక్షగముత్తమమ్ ।

యత్ పృథివ్యాం ప్రయత్నేన గీయతే గీతవేదిధి ।

ప్రతిపదార్థము గీతవేదిధి = గీతజ్ఞులచే పృథివ్యాం = భూలోకమునందు,

యత్ ప్రయత్నైవ గీయతే = ఏది ప్రయత్నముచేతను గానముచేయుటచున్నదో.
తత్ ఉత్తమం భాషాంక్షణం = ఆ ఉత్తమమైన భాషాంక్షణమును అవహిత
తూత్యా శృణుష్వ = సావరానుడనై వినుము

తాత్పర్యము గీతజ్ఞులచే భూలోకమునందు ఏది ప్రయత్నముచేతను
గానముచేయుటచున్నదో ఆ ఉత్తమమైన భాషాంక్షణమును సావరానుడనై
వినుము

ప్రకాశం న చ లక్ష్మణే యత్నహీనైస్తు గాయతై ।

ప్రగీతాస్తు ప్రసిద్ధంతి సుస్వరాణాం విశేషత ।

ప్రతిపదార్థము యత్నహీనై గాయతై = ప్రయత్నములేని (చేయుచి), గాయతై =
గాయకులచే, ప్రకాశం = స్పష్టతను, న చ లక్ష్మణే = పొందబడవు, (స్పష్టముగా
పిర్తివొందవు) సుస్వరాణాం ప్రగీతాస్తు = సుస్వరములను గానము చేయువాడికి
విశేషత ప్రసిద్ధంతి = విశేషముగా (అధికముగా) పిర్తించుచున్నది

తాత్పర్యము ప్రయత్నములేని (చేయుచి) గాయకులచే స్పష్టతను పొందబడవు,
(స్పష్టముగా పిర్తివొందవు) సుస్వరములనుగానము చేయువాడికి విశేషముగా
(అధికముగా) పిర్తించుచున్నది

అహం తే కథయిష్యామి పర్యం తత్త్వేన లక్షణమ్ ।

పూర్వం గ్రామధ్వయం ప్రోక్తం గ్రామరాగాస్త్రదుర్భవా ।

ప్రతిపదార్థము అహం = నేను, తత్త్వేన = యధార్థముగా, పర్యం లక్షణం
కథయిష్యామి = సమస్తలక్షణమును చెప్పుదును, పూర్వం = ముందు
గ్రామధ్వయం ప్రోక్తం = గ్రామధ్వయము చెప్పబడినది, గ్రామరాగా తదుర్భవా =
గ్రామరాగములు వాటినుండి పుట్టినవి

తాత్పర్యము నేను యధార్థముగా సమస్తలక్షణమును చెప్పుదును ముందు
గ్రామధ్వయము చెప్పబడినది గ్రామరాగములు వాటినుండి పుట్టినవి

గ్రామరాగోర్భవా భాషా భాషాభ్యశ్చ విభాషితా ।

విభాషాభ్యశ్చ సంజాతాస్తథా వాంఛిత భాషితా ।

ప్రతిపదార్థము గ్రామరాగమునుండి భాష జనించినది. భాషార్థ్యశ్చ విభాషితా = భాషలనుండి విభాషలుద్భవించినవి. విభాషార్థ్య అంతరభాషితా సంజాలా = విభాషలనుండి అంతరభాషితములు పుట్టినవి

తాత్పర్యము గ్రామరాగమునుండి భాష జనించినది భాషలనుండి విభాషలుద్భవించినవి విభాషలనుండి అంతరభాషితములు పుట్టినవి

ఓక్కరాగే దశ ద్వే చ కేచిదిచ్ఛంతి శోడశః ।

తతః ఊర్ధ్వం విగద్యంతే చాస్తే మూలవక్షాశకే ॥

ప్రతిపదార్థము ఓక్కరాగే దశ ద్వే = ఓక్కరాగముందు పన్నెండు (12). కేచిత్ = కొందరు, శోడశ = (16) పదహారును, తతః ఊర్ధ్వం = అసైనవి, మూలవక్షాశకే = మూలవక్షాశికయుందు, అస్తే = ఎనిమిది(8), విగద్యంతే = చెప్పుచున్నారు

తాత్పర్యము ఓక్కరాగముందు పన్నెండు (12) కొందరు పదహారును(16) అసైనవి మూలవక్షాశికయుందు ఎనిమిది (8) చెప్పుచున్నారు

కకుళే పద్మ నై శ్రోక్తా పంచ హిందోలకే స్మృతా ।

పంచమే దశ విఖ్యాతా భిన్నపక్షే నవ స్మృతా ॥

ప్రతిపదార్థము కకుళే పద్మ శ్రోక్తా = కకుళమందు (7) ఏడుచెప్పబడినవి, హిందోలకే పంచ స్మృతా = హిందోలకమందు (5) ఐదుచెప్పబడినవి, పంచమే దశ విఖ్యాతా = పంచమమందు (10) పది ప్రసిద్ధములు, భిన్నపక్షే నవ స్మృతా. = భిన్నపక్షమందు (9) తొమ్మిది చెప్పబడినవి

తాత్పర్యము కకుళమందు(7) ఏడు చెప్పబడినవి హిందోలకమందు (5) ఐదు చెప్పబడినవి పంచమమందు (10) పది ప్రసిద్ధములు, భిన్నపక్షమందు (9) తొమ్మిది చెప్పబడినవి

సావీరీ చతస్రస్త్వ చతస్రో భిన్నపంచమే ।

బోట్లరాగే తథాస్యైతా తథా మూలపంచమే ॥

ప్రతిపదార్థము సావీరీ చతస్ర = సావీరీకమందు నాలుగు, భిన్నపంచమే చతస్ర =

భిన్నపంచమమందు నాల్గును, బోట్టరాగే ఏకా = బోట్టరాగమందొకటి, తదా = అట్లే, మాలవపంచమేసి ఏకా = మాలవపంచమందు కూడ ఒకటి

తాత్పర్యము పాపీరకమందు నాల్గు, భిన్నపంచమమందు నాల్గును, బోట్టరాగమందొకటి, అట్లే మాలవపంచమందు కూడ ఒకటి

ఓక్కశైశికజాప్తిన ద్వే చ వేసరషాడదే ।
 భిన్నలానే తథాహ్యేకా వైకా గాంధార పంచమే ॥
 పంచమషాడదే హ్యేకా ఇత్యేతాస్తు సమాసత ।
 భాషా విభాషా కథితాస్త్వధికా సప్తతిభ్యుత్తై ॥

ప్రతిపదార్థము ఓక్కశైశికజా తిస్ర = ఓక్కశైశికరాగములు మూడు(3) వేసరషాడదే ద్వే = వేసరషాడగమమందు రెండును, భిన్నలానే ఏకా = భిన్నలానమందు ఒకటి, గాంధారపంచమే ఏకా = గాంధార పంచమమందు ఒకటి పంచషాడదే ఏకా = పంచమ షాడగమందొకటియు, ఇతి = అని ఏకా = ఇవి, సమాసత = సంగ్రహముగా, భాషా విభాషా = భాషలు, విభాషలు, క్రియాధికా సప్తతి కథితా = 73 దెబ్బదిమూడు చెప్పబడినవి

తాత్పర్యము ఓక్కశైశిక రాగములుమూడు (3) వేసరషాడగమమందు రెండును, భిన్నలానమందు ఒకటి గాంధార పంచమమందు ఒకటి, పంచమషాడమందొకటియు, అని ఇవి సంగ్రహముగా భాషలు, విభాషలు 73 దెబ్బదిమూడు చెప్పబడినవి

భాషాణాం వైవ నామాని లక్షణం చ విబోధత ।
 ప్రథమా త్రవణా శ్లేషా ద్వితీయా త్రవణోద్భవా ॥

ప్రతిపదార్థము భాషాణాం నామాని = భాషల నామములు, లక్షణంచ = లక్షణమును, విబోధత = తెలిసికొనుము, ప్రథమా = మొదటిది, త్రవణా శ్లేషా = త్రవణగ తెలియదగినది, త్రవణోద్భవా ద్వితీయా = త్రవణోద్భవ రెండవది

తాత్పర్యము భాషల నామములు లక్షణమును తెలిసికొనుము మొదటిది త్రవణగ తెలియదగినది త్రవణోద్భవ రెండవది

వేరంజికా తృతీయా తు చేవాటి చ చతుర్థికా ।

మాలవేసరికా తృత ప్రయోక్ష్యా తు పంచమీ ॥

ప్రతిపదార్థము వేరంజికా తృతీయా = మూడవది వేరంజిక, చతుర్థికా చేవాటి =
నాల్గవది చేవాటి, పంచమీ మాలవేసరికా = ఐదవది మాలవేసరిక

తాత్పర్యము మూడవది వేరంజిక నాల్గవది చేవాటి, ఐదవది మాలవేసరిక

షష్ఠీ చ గూర్జరీ క్షేయా సారాష్ఠీ సప్తమీ తథా ।

అష్టమీ సైంధవీ చైవ వేసరి నవమీ తథా ॥

ప్రతిపదార్థము షష్ఠీ గూర్జరీ = ఆరవది గూర్జరి, సప్తమీ సారాష్ఠీ = ఏడవది
సారాష్ఠి, అష్టమీ సైంధవీ = ఎనిమిదవది సైంధవి, నవమీ వేసరి = తొమ్మిదవది
వేసరి, దశమీ పంచమాఖ్యా = పదవది పంచమ

తాత్పర్యము ఆరవది గూర్జరి, ఏడవది సారాష్ఠి, ఎనిమిదవది సైంధవి,
తొమ్మిదవది వేసరి, పదవది పంచమ

పంచమాఖ్యా తు దశమీ రవిచంద్రా తథా భవేత్ ।

అంబాహీరీ తు లలితా ష్టరా కోలాహలీ తత ॥

మధ్యమగ్రామదేశా చ తథా గాంధార పంచమీ ।

ఇత్యేతా ప్రకటా ఖాన్దాక్షుక్కురాగవ్య ద్విదశ ॥

ప్రతిపదార్థము రవిచంద్రా, అంబాహీరీ, లలితా, కోలాహలీ, మధ్యమగ్రామదేశా,
గాంధారపంచమీ, ఇత్యేతా = అని ఇవి, టక్కురాగవ్య షోడశ రాగా ప్రకటా =
టక్కురాగముయొక్క, (16) పదహారు రాగములు పుష్టములైనవి

తాత్పర్యము రవిచంద్ర, అంబాహీరీ, లలిత, కోలాహలీ, మధ్యమగ్రామదేశ,
గాంధార పంచమీ, అని ఇవి టక్కురాగముయొక్క, (16) పదహారు రాగములు
పుష్టములైనవి

కుర్తా తు ప్రథమా క్షేయా చాద్యవేసరికా తత ॥

పార్శ్వపురీ తృతీయా తు మాంగలీ చ చతుర్థికా ॥

పంచమీ సైంధవీ క్షేయా అభీరీ షష్ఠీకా మతా ।

అంజరి గుంజరి వైవమన్వి మాంవన్విశీ ।

ప్రతిపదార్థము మాంవన్విశీకయందు, శుద్ధ అద్యవేసరికా, హర్షస్థూత్రీ, మాంగాలీ, పైంధవీ, అలీరీ, అంజరి, గుంజరి, అని అన్వై = ఎనిమిది విధములు కాంబోజా ప్రథమాక్షేయా మధ్యమగ్రామికా మతా ।

తాత్పర్యము మాంవన్విశీకయందు, శుద్ధ, అద్యవేసరిక హర్షస్థూత్రీ, మాంగాలీ పైంధవీ, అలీరీ, అంజరి, గుంజరి అని ఎనిమిది విధములు

కాంబోజా ప్రథమా క్షేయా మధ్యమగ్రామికా మతా ।

సాలవాహానికా వైవ తదంతే భాగవర్తనీ ।

పంచమీ ముహూరి క్షేయా శక్తి చ శకమిశ్రితా ॥

ప్రయోక్తవ్యా ప్రయత్నన పద్ధమీ భిన్నపంచమీ ।

ఏలాస్తు కకుభే నస్త భాషా క్షేయా మనోహరా ॥

ప్రతిపదార్థము కాంబోజా, మధ్యమగ్రామికా, సాలవాహానికా, భాగవర్తనీ, ముహూరి, శకమిశ్రితా, భిన్నపంచమీ, ప్రయత్నన ప్రయోక్తవ్యా = ప్రయత్నముచే ప్రయోగింపదగినది, ఏలా మనోహరా నస్త భాషా = ఈఅందములైన ఏడు భాషలు, కకుభే క్షేయా = కకుభమందలివని తెలియవలెను

తాత్పర్యము కాంబోజ, మధ్యమగ్రామిక, సాలవాహానిక, భాగవర్తనీ, ముహూరి, శకమిశ్రిత, భిన్నపంచమీ, ప్రయత్నముచే ప్రయోగింపదగినది ఈఅందములైన ఏడు భాషలు కకుభమందలివని తెలియవలెను

ప్రథమా వేసరి క్షేయా ద్వివీయా వైవ మంజరి ।

తత కాక్యా చ ఛేవాటీ చతుర్థి పద్ధమధ్యమా ॥

పంచమీ మధురీ క్షేయా పంచ హిందోలకోద్యవా, ॥

ప్రతిపదార్థము వేసరి, మంజరి, ఛేవాటీ, పద్ధమధ్యమా, మధురీ, పంచ = ఈ ఐదును, హిందోలకోద్యవా క్షేయా = హిందోలక రాగోద్యవములని తెలియదగినవి

తాత్పర్యము వేసరి, మంజరి, ఛేవాటీ, పద్ధమధ్యమా, మధురీ ఈఐదును

హిందోలక తాగోద్భవములని తెలియదగినవి.

అభరీ భావిని చైవ ముంగారి సైంధవి తథా ।

గూర్జరీ దాక్షిణాత్యాచ అంధ్రీత్యున్నోద్భవా పరా ॥

నవమీ త్రావణీ శ్లేయా శైలికీ దశమీ స్పృతా ।

ఏతా భాషాస్తు విశ్లేయా గాయకై పంచమోద్భవా ॥

ప్రతిపదార్థము అభరీ భావిని, ముంగారి, సైంధవి, గూర్జరీ, దాక్షిణాత్యా, అంధ్రీ, అన్నోద్భవా త్రావణీ, శైలికీ ఏతా భాషా = ఈభాషలు, పంచమోద్భవా విశ్లేయా = పంచమజాతిములుగా తెలియవలెను

తాత్పర్యము అభరీ, భావిని, ముంగారి, సైంధవి, గూర్జరీ, దాక్షిణాత్య, అంధ్రీ, అన్నోద్భవ త్రావణీ, శైలికీ, ఈభాషలు పంచమజాతిములుగా తెలియవలెను

విశుద్ధా దక్షిణాత్యా గాంధారి తదనంతరమ్ ।

శ్రీకంఠీ చైవ పారాలీ ముంగాలీ సైంధవి తథా ॥

కాలిందీ చ పులిందీ చ భిన్నపద్ధోద్భవా నవ ।

ప్రతిపదార్థము విశుద్ధా, దక్షిణాత్యా, గాంధారి, శ్రీకంఠీ, పారాలీ, ముంగాలీ, సైంధవి కాలిందీ పులిందీ, ఏతే నవ = ఈతోమ్మిది, భిన్నపద్ధోద్భవా = భిన్నపద్ధజాతిములు

తాత్పర్యము విశుద్ధ దక్షిణాత్య, గాంధారి, శ్రీకంఠి, పారాలి, ముంగాలి, సైంధవి, కాలిందీ పులిందీ ఈతోమ్మిది భిన్నపద్ధజాతిములు

సావీరీ ప్రథమా శ్లేయా ద్వితీయా వేగమధ్యమా ।

సాధారితా తృతీయా య గాంధారి చ చతుర్థితా ।

భాషా సైంధవికీ శ్లేయా శ్లేయా సావీరకోద్భవా ॥

ప్రతిపదార్థము సావీరీ వేగమధ్యమా, సాధారితా, గాంధారి, సైంధవికీ భాషా శ్లేయా = భాషలుగా తెలియదగినవి, సావీరకోద్భవా శ్లేయా = సావీరక జాతిములుగా తెలియదగినవి

తాత్పర్యము సావీరీ, వేగమధ్యమ, సాధారిత, గాంధారి, సైంధవికీ భాషలుగా

తెలియదగినది సావీరక జనితములుగా తెలియదగినవి

శుద్ధా భిన్నా తు వారాహీ తథా దైవత భూషితా ।
వరాహీ చ తత ప్రోక్తా భిన్నసంభవసంభవా ॥

ప్రతిపదార్థము శుద్ధా, భిన్నా, వారాహీ, దైవతభూషితా వరాహీ అవి భిన్నసంభవ
సంభవా ప్రోక్తా = భిన్నసంభవజనితములుగా చెప్పబడినవి

తాత్పర్యము శుద్ధ, భిన్న వారాహీ, దైవతభూషిత, వరాహీ అవి భిన్నసంభవ
జనితములుగా చెప్పబడినవి

మాలవసంభవే జాతా భావిని లోకభావిని ।

మంగల్యాభ్యా తు యా భాషా బోట్టరాగోద్భవా తు సా ॥

ప్రతిపదార్థము మాలవసంభవే = మాలవసంభవమందు, లోకభావిని =
లోకభావినియైన, భావిని జాతా = భావిని జనించినది, మంగల్యాభ్యా భాషా =
మంగలీభాష, బోట్టరాగోద్భవా = బోట్టరాగజనితము

తాత్పర్యము మాలవసంభవమందు, లోకభావినియైన భావిని జనించినది
మంగలీభాష, బోట్టరాగజనితము

ఓక్ష్మతైశికీజా శ్లేయా తృతీయా వేగమధ్యమా ।

మాలవా దిష్ణుబాలికా + + + + + ++ + ॥

ప్రతిపదార్థము తృతీయా వేగమధ్యమా ఓక్ష్మతైశికీజా శ్లేయా = మూడవదైన
వేగమధ్యమ ఓక్ష్మతైశికజనితముగా తెలియువలెను, మాలవా దిష్ణుబాలికా, +
+ + + + + +

తాత్పర్యము మూడవదైన వేగమధ్యమ ఓక్ష్మతైశిక జనితముగా తెలియువలెను

తృతీయా ద్రావిడీ తత్ర భాషా లక్ష్మీతలక్ష్మణా ।

బాహ్యాషాదవదాభ్యా +జాతావేనకషాదభే ॥

ప్రతిపదార్థము తత్ర = అందు, లక్ష్మణాలక్ష్మీతా తృతీయా ద్రావిడీ = మూడవదైన
ద్రావిడీ లక్ష్మణాలక్ష్మీతమైనది, వేనకషాదభే = వేనక షాదజమందు,

బాహ్యషోడనాదాఖ్య తాతా = బాహ్యషోడనాదము జనించినది

తాత్పర్యము అందు మూడవదైన ద్రాపిడిలక్షణలక్షితమైనది వేసక
షోడశమందు బాహ్యషోడనాదము జనించినది

తాదోద్భవా తు నిశ్చేయా భిన్నతాదే వ్యవస్థితా ।

గాంధారపంచమేహ్యేనా భాషా + + + + + ॥

ప్రతిపదార్థము భిన్నతాదే వ్యవస్థితా = భిన్నతానమునందు వ్యవస్థితము,
తాదోద్భవా నిశ్చేయా = తానజనితమని తెలియుచును, గాంధారపంచమే ఏనా
భాషా = గాంధార పంచమమందొక భాష + + + +

తాత్పర్యము భిన్నతానమునందు వ్యవస్థితము తానజనితమని తెలియుచును
గాంధార పంచమమందొక భాష

గాంధారీ + + + + + పంచ + లోక రంజితా ।

రేవగుప్తే శతాక్షిణా ప్రోక్తా షోడశపంచమే ॥

ప్రతిపదార్థము గాంధారీ + + + + + పంచ + లోక రంజితా రేవగుప్తే =
రేవగుప్తయందు, శతాక్ష్యే = శతమందు, షోడశపంచమే = షోడశపంచమమందు
ఏనా ప్రోక్తా = ఒకటి చెప్పబడినది

తాత్పర్యము గాంధారీ + + + + + పంచ + లోక రంజితా, రేవగుప్తయందు,
శతమందు, షోడశపంచమమందు ఒకటి చెప్పబడినది

ఇత్యేతా ప్రకటా భాషా ప్రజాయంతే హ్యవేకక ।

సోదాహరణమేతాసాం లక్షణం చాధునా శృణు ॥

ప్రతిపదార్థము ఇత్యేతా ప్రకటా భాషా = ఈమొదలుగా ప్రకటించిన భాషలు
అనేకక ప్రజాయంతే = అనేకములుగా పుట్టుచున్నవి, అధునా ఏతాసాం లక్షణం
సోదాహరణం శృణు = ఏటి లక్షణము ఇప్పుడు ఉదాహరణపూర్వకముగా
వినుము

తాత్పర్యము ఈమొదలుగా ప్రకటించిన భాషలు, అనేకములుగా పుట్టుచున్నవి
ఏటిలక్షణము ఇప్పుడు ఉదాహరణపూర్వకముగా వినుము

మధ్యమాంశాః షడ్జాతా పంచమేన విచర్షితా ।

లైవతస్య విషాదస్య షడ్జస్యేవ తమోస్తతా ॥

పరస్పరం తు గమనం దృశ్యతే ॥ త్ర పున పున ।

స్వాదియం షాడబా జ్ఞేయా మూలాభ్యా త్రవణా భవేత్ ॥

ప్రతిపదార్థము మూలాభ్యా త్రవణా = మూలాభ్యత్రవణ (త్రివణ)ము, మధ్యమాంశా = మధ్యమాంశము, షడ్జాతా = షడ్జగ్రామసంభవము పంచమేన విచర్షితా = పంచమరహితము, లైవతస్య విషాదస్య = లైవతమునకు విషాదమునకు, షడ్జస్య ఇన = షడ్జమునకునది, తమో = అరెండింటికి, పరస్పరం = అన్యోన్యము, అత్ర = ఇందు పున పున = మాటిమాటికి, గమనం దృశ్యతే = గమనము కనబడును, ఇయం షాడబా జ్ఞేయా = ఇది షాడబముగా నెఱుగవలెను

తాత్పర్యము మూలాభ్యత్రవణ (త్రివణ)ము మధ్యమాంశము, షడ్జగ్రామసంభవము, పంచమరహితము, లైవతమునకు విషాదమునకు, షడ్జమునకునది అరెండింటికి అన్యోన్యము ఇందు మాటిమాటికి గమనము కనబడును ఇది షాడబముగా నెఱుగవలెను

ఉదాహరణం - మాసాసాసాసావిధావిధావిధాసాసా । ధానిసామాగాగామాసాసా తథా (అట్లే) సాసాసాసాగామాధానీదరామారీగారీమరిగాసాసానిధాసాసా । వీధగాసాసావిధవిమావిధాసాసావిధాసాగమాసానీధమీసా । త్రవణా ।

షడ్జాతా మధ్యమాంశా నై గాంధారబహులా పదా ।

పంచమేన విహీనా తు ముహూర్షి షడ్జలైవత ॥

పంకీర్ణయం పదా జ్ఞేయా షాడబా త్రవణోద్భవా ।

ప్రతిపదార్థము త్రవణోద్భవా = త్రవణోద్భవ, షడ్జాతా = షడ్జాతము మధ్యమాంశా = మధ్యమాంశము, పదా గాంధారబహులా = పర్వదా గాంధారబహులము, పంచమేన విహీనా = పంచమరహితము ముహూర్షి షడ్జలైవత, పదా ఇయం పంకీర్ణ = ఇది ఎల్లప్పుడు పంకీర్ణము, షాడబా = షాడవదాగము

తాత్పర్యము త్రవణోద్భవ మధ్యమాంశము సర్వదా గాంధారాంశములము
పంచమరహితము ఇది ఎల్లప్పుడు పంక్తిర్లము పాదవరాగము

ఉదాహరణ - మానీనీసాన . పారీరీగగాగమామ మారూ. గదినివిదా
ధాధామమగారిగా పామాగారి పనినిగాగవినిధాసరిగారిమా గామామానీనిసానా
త్రవణోద్భవా .

వేరంజిక తు నిశ్చేయా గాంధారాంతాల్పపంచమా .

షడ్వ్యాసా తు కర్తవ్యా షడ్వైవతయోస్తథా .

గమనం సంప్రయుజ్యాతు (?) గాంధారర్షభయోస్తథా .

ఏవం భాషా తు నిశ్చేయా పాదబా తు విగద్యతే .

ప్రతిపదార్థము వేరంజిక భాషా = వేరంజిక భాష గాంధారాంశ =
గాంధారాంశము ఆల్పపంచమ = పంచమమల్పము, షడ్వ్యాసా =
షడ్వ్యాసము, షడ్వైవతయో = షడ్వైవతములకు, తథా = అట్లే,
గాంధారర్షభయో = గాంధారరిషభములకు, గమనం సంప్రయుజ్యా =
గమనము ప్రయోగించడమిది పాదబా = పాదము, ఏవం భాషా నిశ్చేయా =
ఇట్లు భాషను తెలియవలెను

తాత్పర్యము వేరంజిక భాష గాంధారాంశము, పంచమమల్పము, షడ్వ్యాసము,
షడ్వైవతములకు అట్లే గాంధారరిషభములకు గమనము ప్రయోగించబడినది
పాదము ఇట్లు భాషను తెలియవలెను

ఉదాహరణ

గానిగాగాధరిమామాగామామాగారిగానసాసావిగారివినిధాధాధవిగారి
మాగారివనీదనీ

సాసాగమామాధాసానంగవిగానిగానిగధరిగరిరిగాదిరిగమమమధ
మమమధరిగపాసాసాపనిగారిగానిధామాధానిధాపనిగారిమమరిపావిధావిసాసా
వేరంజిక .

షడ్వ్యాసంతసమాయుక్తా సంపూర్ణా మధ్యమోస్తథా .

షడ్వమధ్యమంబాదో ద్విత్వతీతాం పరస్పరమ్ .

మూలభాషా తు నిశ్చేయా ఛోదారి గేయవేదిధి .

ప్రతిపద్యము తోహరి = తోహరి, పద్మాద్యంతసమాయుక్తా = పద్మాద్యంత
యంతమును, సంపూర్ణా = సంపూర్ణమును, మధ్యమోజ్వలా =
మధ్యమప్రకాశము, పద్మమధ్యమసంవాద = పద్మమధ్యమములకు సంవాదియు,
ద్విక్రతులకు = ద్విక్రతులకు (గాంధారవిపాదములకు) పరస్పరం =
అన్యోన్యము, మూళభాషా = సంజ్ఞాభాషయు, విజ్ఞేయా = తెలియదగినది

తాత్పర్యము తోహరి, పద్మాద్యంతయంతమును, సంపూర్ణమును,
మధ్యమప్రకాశము పద్మమధ్యమములకు సంవాదియు ద్విక్రతులకు
(గాంధారవిపాదములకు) అన్యోన్యము సంజ్ఞాభాషయు తెలియదగినది

ఉదాహరణం - సాగాగపా । వామవామగామామారాగపాపాపాపామాగపాపా
పాధవీధా మవాపామాపామామామగాపపారిధానిసాసానిధానిగారిగామా
వాగవిసానిగారిని పాపా, నిధావామాగారిగాపా, మావీధవీధాపా, గేవాః ।

పద్మవ్యాసా నిషాదాంశా దుర్భలా సంపదేన తు ।

పద్మగమారసంవాద పద్మమధ్యమోస్తథా ॥

భాషయం పాదభా వజ్జేయా మూలాభ్యా మాలవేనరి ।

ప్రతిపద్యము మూలాభ్యా మాలవేనరి = మూలాభ్యమైన మాలవేనరి, పద్మవ్యాసా =
పద్మవ్యాసము, నిషాదాంశా = నిషాదాంశము, సంపదేన దుర్భలా =
సంపదమాల్యము, పద్మగమారసంవాద = పద్మగాంధారమధ్యమరిషభసంవాదము,
తథా = అట్లే, పద్మమధ్యమయో = పద్మమధ్యమములకు సంవాదము (గమనము)
ఇయం భాషా పాదభా = ఈ భాష పాదము

తాత్పర్యము మూలాభ్యమైన మాలవేనరి, పద్మవ్యాసము, నిషాదాంశము,
సంపదమాల్యము పద్మగాంధారమధ్యమరిషభసంవాదము అట్లే
పద్మమధ్యమములకు సంవాదము (గమనము) ఈ భాష పాదము

ఉదాహరణం - విధానివీధనిసాసాగామాగారిసమామాపాగాపారిసాసాగధరిసా
గామామామాగారాగా సాసాపా, మాలవేనరి

నిషాదర్షభపద్మాంశా సంపూర్ణా పద్మమధ్యమా ।

సంగ+తత్ర విజ్ఞేయా సంపదమర్షభమోస్తథా ॥

దేశభాషాత్ర నిభ్యాతా గూర్జరీ పరమోజ్వలా ।

ప్రతిపదార్థము సంయోజ్యతా = మిక్కిలి ప్రకాశవంతమైన, దేశభాషా విభ్యాతా = దేశభాషగా ప్రసిద్ధమైన గూర్జరీ = గూర్జరీ నిషాదర్షభషణాంతా = నిషాద రిషభషణాంతము సంపూర్ణా = సంపూర్ణము, వడ్డమధ్యమో సంగతి = వడ్డమధ్యమ సంయోగము, అత్ర విక్షేపా = ఇందు తెలియదగినది, తదా = అట్లే, పంచమర్షభయో = పంచమరిషభములకును (సంగతి) తెలియనగును

తాత్పర్యము మిక్కిలి ప్రకాశవంతమైన దేశభాషగా ప్రసిద్ధమైన గూర్జరీ నిషాదరిషభషణాంతము సంపూర్ణము వడ్డమధ్యమసంయోగము ఇందు తెలియదగినది అట్లే పంచమరిషభములకును (సంగతి) తెలియనగును

ఉదాహరణం - నిషాసానిషాసానీదానీనీసానీసాసా సానీనీరిరి పామాగా రిరి నీనీనీ వావావా నిధాని నీగాసా గూర్జరీ

నిషాదాంశ తు వడ్డాంతా సంపూర్ణా నిత్యమేవ హి ।

సారాస్త్రితా తు భాషీయం దేశ్యాభ్యా గీయతే జనై ॥

ప్రతిపదార్థము దేశ్యాభ్యా సారాస్త్రితా ఇయం భాషా = దేశీయ ఈసారాస్త్రిక భాష, నిషాదాంశా = నిషాదాంశము వడ్డాంతా = వడ్డాంతము, నిత్యమేవ సంపూర్ణా = నిత్యముగా సంపూర్ణము

తాత్పర్యము దేశీయ ఈ సారాస్త్రిక భాష నిషాదాంశము వడ్డాంతము నిత్యముగా సంపూర్ణము

ఉదాహరణం - నినిధానిదేసాసానిరిగాపాసాసాగాగా పాథనినినిధామామానినినిని ధాపాసాగా సాసాగాపాపధానిధానిధామామామరిగాపాసాగాపనీసాసాసా సారాస్త్రి (సప్తవమీ మధ్యమా?)

సైంధవీ మధ్యమాంశ తు వడ్డాంతా చైవతోజ్యతా ।

మసంపూర్ణస్యతా హ్యేషా వడ్డచైవతయోజ్యతా ॥

గామారమధ్యమాంశ తు గమకం దృశ్యతే ఘనమ్ ।

దేశభాషా తు దేశ్యాభ్యా సైంధవీ టక్కురాగజా ॥

ప్రతిపదార్థము సైంధవీ = సైంధవి, టక్కురాగజా = టక్కురాగజనితము,

దేశభ్య దేశభాషా = దేశభ్య దేశభాష మధ్యమాంశా = మధ్యమాంశము
 పెద్దాంతా = పెద్దాంతము, దైవతోష్ఠ్యలా = దైవతప్రకాశితము, మసంపూర్ణస్వరా =
 సంపూర్ణము పెద్దదైవతయో = పెద్దదైవతములకు, తదా = అట్లే,
 గామారమధ్యమానం తు = గామారమధ్యమములకు, మనం గమకం దృశ్యతే
 = మనమైన గమకము కనబడుచున్నది

తాత్పర్యము సైంధవి, టక్ష్మరాగజనితము, దేశభ్యదేశభాష మధ్యమాంశము
 పెద్దాంతము, దైవతప్రకాశితము, సంపూర్ణము, పెద్దదైవతములకు అట్లే
 గామారమధ్యమములకు మనమైన గమకము కనబడుచున్నది

ఉదాహరణం - సాసాసాసా సవీవీవీవీ తాదాపరిసాసీధాధరినిధాధా ధానిసా
 గారీమామామా గమాగామాసాధాసారీమామాసారిగామాసాసాధానిపధా
 సామాగారీరీనిరినిధాధాపవీసారిగామామాగామామాగామామా మాసాసా సైంధవి

పెద్దాద్యంత పనూయుక్తా పంచమేన వివర్ణితా ।

దైవతనిషాదయోశ్చ పెద్దదైవతయోత్తథా ॥

పరిస్పరంతు గమనం దృశ్యతే చ క్షణే క్షణే ।

భాషీయం షాడబా శ్లేయా వేసరితా ప్రయోక్తుధి ।

ప్రతిపదార్థము ఇయం భాషా వేసరితా = ఈవేసరితానామక భాష
 పెద్దాద్యప్రసిమాంయుక్తా = పెద్దఆదిఅంతయంతము, పంచమేన వివర్ణితా =
 పంచమయోతము, దైవతనిషాదయో = దైవతనిషాదములకు, పెద్దదైవతయో =
 పెద్దదైవతములకు, పరిస్పరం గమనం = అన్యోన్యగమనము, క్షణే క్షణే దృశ్యతే =
 ప్రతిక్షణమందును కనబడును, ఇయం షాడబా = ఇది షాడవముగా, విశ్లేయా =
 తెలియదగినది

తాత్పర్యము ఈవేసరితానామక భాష, పెద్దఆదిఅంతయంతము
 పంచమయోతము దైవతనిషాదములకు పెద్దదైవతములకు అన్యోన్యగమనము
 ప్రతిక్షణమందును కనబడును ఇది షాడవముగా తెలియదగినది

ఉదాహరణం - సాసా, సదాపి, ధాసాసాసామామాగామాగామా
 సాదామాగారీసాసాసా వేసరితా ।

పంచమాంశా తు షడ్భాంతా సంపూర్ణా తోకరంజితా ।

పంచమర్షభసంవాద షడ్మమర్షమయోత్తమా ॥

భాషేయం పంచమాఖ్యాతు సంపూర్ణా నముదాహృతా ॥

ప్రతిపదార్థము ఇయం భాషా పంచమాఖ్యా సంపూర్ణా = ఈసంపూర్ణ పంచమాఖ్యభాష, పంచమాంశ = పంచమాంశము, షడ్భాంతా = షడ్భాంతము, సంపూర్ణా = సంపూర్ణము తోకరంజితా = ప్రజారంజకము, పంచమర్షభయో సంవాద = పంచమరిషభములకు సంవాదము తదా షడ్మమర్షమయో = అట్లే షడ్మమర్షమ ములకును (సంవాదము)

తాత్పర్యము ఈసంపూర్ణ పంచమాఖ్యభాష, పంచమాంశము, షడ్భాంతము, సంపూర్ణము ప్రజారంజకము పంచమరిషభములకు సంవాదము అట్లే షడ్మమర్షమములకును (సంవాదము)

ఉదాహరణం - పాపాపారిపా - రిపాపాపాపమాపాపామపమాపాపాపారిరీరి ।
నిదాధపాపా, పసామామగిరిగరిరిసపాపసాపగారిసాగారిసారిపాపాపారిరిగరి,
గాధామాగారిరి ధవరిగపాపా పంచమాఖ్యా రర్థి చ ।

మధ్యమంద్రా తు షడ్భాంతా గాంధారాంశాల్పసప్తమా ।

+ ర్షగాంధారయోస్తు+ షడ్మమధ్యమయోత్తమా ॥

పరస్పరం తు గమనం యత్ర తత్ సంప్రయోజయేత్ ।

సా సంకీర్ణారయో జ్ఞేయా భాషానైకవిచారిణా ॥

ఓక్కరాగజా ।

ప్రతిపదార్థము సా రవిచారిణిభాషా = ఆ రవిచారిణి భాష, ఓక్కరాగజా = ఓక్కరాగజనితము, సంకీర్ణారయో జ్ఞేయా = సంకీర్ణదిగాతెలియవలెను, మధ్యమంద్రా = మధ్యమంద్రము షడ్భాంతా = షడ్భాంతము, గాంధారాంశా = గాంధారాంశము, ఆల్పసప్తమా = నిషాదాల్పము, +ర్షగాంధారయో = +ర్షగాంధారములకు తదా = అట్లే షడ్మమధ్యమయో = షడ్మమధ్యములకు, యత్ర పరస్పరం గమనం = ఎక్కడ అన్యోన్యము గమనమో, తత్ సంప్రయోజయేత్ = దానిని ప్రయోగించవలెను

తాత్పర్యము - ఆ రవిచంద్రుల భాష టక్కరాగజనితము పంక్షీర్ణాదిగా తెలియవలెను మధ్యమంద్రము షడ్జాంతము గాంధారాంశము నిషాదాల్పము + ర్జగాంధారుములకు అట్లే షడ్జమధ్యములకు ఏకృడ అన్యోన్యము గమనమో దానిని ప్రయోగించవలెను

ఉదాహరణ - మాగామా . పాపా. మాగామామాగామాపాపాపా. గాగాధానిపాపాగా ధనిపాధాధామారీమాగారీగపాపాపాపామాసారీధాధాదాధా ధమాగరీగాగాధారీపాపాపా. మాగామామాగా. మాపాపామాగాదాదాదా పరీగమరీగమపాపాపామాగారీధాధమ గరిగమధనీ . పాపాగాధానిపాపా. రవిచంద్రా .

మధ్యమంశా తు షడ్జాంతా బాహుగాంధారభైవతా .

అసంపూర్ణస్వరా నిత్యమంబాహారీ ప్రకీర్తితా .

భాషయంతై++ నిత్యం దేశాఖ్య పరిప్రకీర్తితా ॥

ప్రతిపత్తాక్షము ఇయం బాషా అంబాహారీ = ఈ అంబాహారి భాష నిత్యం అసంపూర్ణస్వరా ప్రకీర్తితా = సర్వదా అసంపూర్ణస్వరముగా చెప్పబడినది, కైర్నిత్ = కొందరిచే, దేశాఖ్య నిత్యం ప్రకీర్తితా = దేశాఖ్యము నిత్యమని చెప్పబడినది ఇయం = ఇది, మధ్యమంశా = మధ్యమంశము, షడ్జాంతా = షడ్జాంతము, బాహుగాంధార దైవతా = గాంధార దైవతములకు బాహుళ్యము

తాత్పర్యము - ఈ అంబాహారిభాష సర్వదా అసంపూర్ణస్వరముగా చెప్పబడినది కొందరిచే దేశాఖ్యమునిత్యమని చెప్పబడినది ఇది మధ్యమంశము, షడ్జాంతము, గాంధార దైవతములకు బాహుళ్యము

ఉదాహరణ - పాపాపా నీనీ నిధాధనీ తదాపి ధానిధాదానీ సాగాగారీ సనిషిధా నిధావిగామాగాని పాపాని, పాధావీగాగానిపాపా. పానినీషపీధాధామానీ మధాపనినీ నీపాధానీ మధాధామాగాపానిపానిధా మధాధా పాధానీధానీ సాపా. మామాధాపాపా. మామాగారీమాగాపాపా. మాపామామాగారీమాగాపాపా. మాపానీనిని మానిధాధానిధామాగా. పానీమాధా . పానీనీధా ధనిపాదాధా. ధనిధానీపా. అంబాహారీ

షడ్బాధ్యంతపనూయుక్తా బాహులాద్యమదైవతా ।
 విక్రతుభ్యాం తు గమనం హీనత్వప్రవర్తేతమ్ ॥
 భాషాబొడువితా హ్యేషా సంకీర్ణా లలితా భవేత్ ।

ప్రతిపదార్థము ఏషా లలితా బాషా = ఈలలితా బాషక భాష సంకీర్ణా = సంకీర్ణము బొడువితా = బొడువితము షడ్బాధ్యంతపనూయుక్తా = షడ్బము ఆద్యంతములనుండునది, బాహులాద్యమదైవతా = షడ్బమధ్యమ దైవతములకు బాహుల్యము, విక్రతుభ్యాం గమనం = విక్రతులతో గమనము ఋషితేతమ్ హీనత్వం = రిషభరహితము

తాత్పర్యము ఈలలితాబాషకభాష సంకీర్ణము, బొడువితము, షడ్బము ఆద్యంతముల నుండునది షడ్బమధ్యమదైవతములకు బాహుల్యము విక్రతులతో గమనము రిషభరహితము

ఉదాహరణం - సాగాగాధాగామామాగా ధమధాపిహిసా విధాగాగా సాసాసామాపాధాపి ధాపామాసా సాధాపాధానిధాధాసావిధాగారిగాధపి సరసా లలితా

షడ్బాధ్యంత పనూయుక్తా పంచమేన వివర్జితా ।
 నినిహితా సప్తమేన తు షడ్ధే మధ్యమపంగతా ।
 భాషాబొడువితా+ + సంకీర్ణా టక్కరాగణా ।
 కోలాహలీ తు విభ్యాతా గీయతే గావవేదిధి ॥

ప్రతిపదార్థము టక్కరాగణా = టక్కరాగణనితమైన, సంకీర్ణా = సంకీర్ణమును, బొడువితా = బొడువితమును అయి, కోలాహలీ = కోలాహలీ భాష షడ్బాధ్యంత పనూయుక్తా = షడ్బ ఆద్యంతములు కలదియు, పంచమేన వివర్జితా = పంచమరహితము, సప్తమేన నినిహితా = నినిహితనిహితమును, షడ్బమధ్యమపంగతా = షడ్బమధ్యమపంగతికందై, గీయతే = గావము చేయబడుచున్నది

తాత్పర్యము టక్కరాగణనితమైన సంకీర్ణమును బొడువితమును అయిన కోలాహలీ షడ్బఆద్యంతములు కలదియు పంచమరహితము

నిషాదవిహితమును పెద్దమధ్యమ సంగతికలదై గావము చేయబడుచున్నది

ఉదాహరణం - సామాసామా మామాగాధామాగారిసాసా ధాసాగాగారిసాసా
మాధసాసారిరిరిగామామాగాగారిగాధామారిసాసా ధాసాసామా ధవీమాధవీవీ
ధాపాగరిగాసాసాసామాగారిసాసాగారిమాగారిసాధాధామాగారిసా . కోలాహరీ .

మధ్యమాంశ తు పెద్దాంతా పెద్దమధ్యమసంగతా .

అసంపూర్ణాస్తా నిత్యం మధ్యమగ్రామితామతా ॥

సంకీర్ణయం నదా ధిష్ణుటత్కరాగీ వ్యవస్థితా .

ప్రతిపదార్థము మధ్యమాంశ = మధ్యమాంశము, పెద్దాంతా = పెద్దాంతము,
పెద్దమధ్యమసంగతా = పెద్దమధ్యములకు సంగతి, నిత్యం అసంపూర్ణా స్థితా =
నదా అసంపూర్ణము, మధ్యమగ్రామితా మతా = మధ్యమగ్రామసంబంధితముగా
సమ్మతము, ఇయం నదా సంకీర్ణా = ఇది ఎల్లప్పుడు సంకీర్ణము టత్కరాగీ
వ్యవస్థితా = టత్కరాగమందున్నది

తాత్పర్యము మధ్యమాంశము, పెద్దాంతము, పెద్దమధ్యమములకు సంగతి
నదా అసంపూర్ణము మధ్యమగ్రామసంబంధితముగా సమ్మతము ఇది
ఎల్లప్పుడు సంకీర్ణము టత్కరాగమందున్నది

ఉదాహరణం - మాధానీ గాధానీ సావీధా మామామాధానీమాధానీ
సాసామాధానీ మా ధానీవీ ధాసాగారి గాసాసా గాసాసా వీనీసానీ ధాధా
నిధామామాధాధానిధామాధాధాధానీసాసా అలాపకం మధ్యమదేహి (?)

దైవతాంశ తు పెద్దాంతా గాంధారస్వరభూషితా .

గాంధార సంవహి జ్ఞేయా పెద్దమధ్యమసంయుతా ॥

పూర్ణాచ + + సంకీర్ణ గీయతే పాఠశిష్టై .

ప్రతిపదార్థము గాంధారసంవహి, దైవతాంశ = గాంధారసంవహి దైవతాంశము,
పెద్దాంతా = పెద్దాంతము, గాంధారస్వరభూషితా = గాంధారస్వరాలంకృతము,
పెద్దమధ్యమసంయుతా = పెద్దమధ్యమములకు సంగతి, పూర్ణా = సంపూర్ణము +
+ సంకీర్ణ గీయతే = సంకీర్ణముగా గావము చేయబడుచున్నది

తాత్పర్యము గాంధారసంవహి, దైవతాంశము, పెద్దాంతము, గాంధార

స్వరాలంకృతము, పద్మమధ్యమములకు పంగతి సంఖ్యార్థము సంకీర్ణముగా గానముచేయుటనున్నది

ఉదాహరణం - పధాపాపాధామామా ధాపామామి ధాపామాగారీ । గాగా
ధాపమాగాసా పామాసానీ ధాధా మాధానీసాసా సాగాగపాగాగధరిధామామా
ధారీగాగామాధాపామాగా సానీధానీ సాసాసాసా గాంధారపంచమీకా

ఏతాశ్చ యాష్టికే ప్రోక్తా టక్ష్పరాగస్య జోడశ ।

అత పరం ప్రవక్ష్యామి లక్షణం త నమాసత ।

పంచమాంశ తు పద్మాంతా శుద్ధా మధ్యమభూషితా ।

విభాషా టక్ష్పరాగోక్తా భాషాంతేషు ష గీయతే ॥

ప్రతిపదార్థము ఏతా టక్ష్పరాగస్య జోడశ యాష్టికే ప్రోక్తా = ఈ టక్ష్పరాగజోడశ ప్రతిపదములు యాష్టికునిచే చెప్పబడినవి, అత పరం = ఇటు తరువాత, సమాసత, = సంగ్రహముగా, లక్షణం ప్రవక్ష్యామి = లక్షణమును చెప్పుదును, శుద్ధా = శుద్ధవిభాష, పంచమాంశ = పంచమాంశము, పద్మాంతా = పద్మాంతము, మధ్యమభూషితా = మధ్యమాలంకృతము, టక్ష్పరాగోక్తా ఏషా విభాషా = టక్ష్పరాగజనితమైన ఈవిభాష, భాషాంతములందు గానము చేయుటనున్నది

కాత్పర్యము ఈ టక్ష్పరాగజోడశప్రతిపదములు యాష్టికునిచే చెప్పబడినవి । తుతరువాత సంగ్రహముగా లక్షణమును చెప్పుదును శుద్ధవిభాష పంచమాంశము, పద్మాంతము, మధ్యమాలంకృతము, టక్ష్పరాగజనితమైన ఈవిభాష, భాషాంతములందు గానము చేయుటనున్నది

అదాహరణం - పాపానీపాపానీపారీమధారీధాపాపామాగాగా ।

1) ధ మాలవశైలికే = తరువాత మాలవ శైలికయందు -

పద్మాద్యంతసమాయుక్తా ఐహాలి పద్మమధ్యమా ।

+సంపూర్ణస్వరా శ్లేయా సారానీ దేశసంభవా ॥

భాషేయం ప్రథమా శ్లేయా మధ్యమా మాలవశైలికే ।

1) తపదార్థము ఇయం సారానీ భాషా = ఈసారానీయను భాష,

మధ్యమామాలతైశికే = మధ్యమామాలతైశికయందు, ప్రథమా త్తైయా = మొదటిదిగా తెలియవలెను, షడ్జాద్యంతవిమాయుక్తా = షడ్జాద్యంతయుతము షడ్జమధ్యమే బహులో = షడ్జమధ్యములదికములు ఇయం = ఇది, దేశవింతమా = దేశజనితము, సంపూర్ణస్వరా = సంపూర్ణము

తాత్పర్యము ఈ పాఠాలీయను భాష మధ్యమామాలతైశికయందు మొదటిదిగా తెలియవలెను షడ్జాద్యంతయుతము షడ్జమధ్యములదికములు ఇది దేశజనితము సంపూర్ణము

ఉదాహరణం - సాగాసాగాగారీగిహరిమా. మమమగి గిరిహినీధాధాసాగాగా గారీగారి. సాసాగామానీధాధాసాహరిసాసాగానీధానీ సాసాసాసా శుద్ధా. గమా గాగాగాసాసా. మామాగాగా. సామామామా. మామా మామారీరీ. రిగాగారిసాసారీ. మగసాసామాగారి సానీ సాసా పాఠాలీ.

మధ్యమాంశా తు షడ్జాంతా విభాషా పూర్ణసుప్తరా.
గీయతేర్ష+ సంయుక్తా శుద్ధమాలవైశికే.

ప్రతిపదార్థము శుద్ధమాంశవైశికే = శుద్ధమాంశవైశికమందు, మధ్యమాంశా = మధ్యమాంశము, షడ్జాంతా = షడ్జాంతము, విభాషా = విభాష, పూర్ణసుప్తరా = సంపూర్ణసుప్తరయుతము, ఋషభ+సంయుక్తా గీయతే = రిషభయుతముగా గానముచేయబడును

తాత్పర్యము శుద్ధమాంశవైశికమందు మధ్యమాంశము, షడ్జాంతము విభాష, సంపూర్ణసుప్తరయుతము రిషభయుతముగా గానముచేయబడును

ఉదాహరణం - మామాధాసాగారిసాసా నిధాసాసాధానిమామాధానీసా. రిగామాసా సాధామాగారిగాసాసా శుద్ధా.

మధ్యమాంశా తు షడ్జాంతసంపూర్ణా వాద్యవేసరీ.
దుర్బలా చ నిషీదేన బహులో షడ్జమధ్యమా.
సంకీర్ణేయం యదా త్తేయా భాషా గాంధార్య వేదిధి.

ప్రతిపదార్థము ఇయం సంకీర్ణా అద్యవేసరీ భాషా = ఈసంకీర్ణమైన అద్యవేసరీ

భాషా ఆద్యభేదరీభాష మధ్యమాంశా = మధ్యమాంశము పెద్దాంతపంపూర్ణా = పెద్దాంత (ము) పంపూర్ణము నిషాదేన దుర్యలా = నిషాదాల్పము, పెద్దమధ్యమో బహులో = పెద్దమధ్యములు బహుళములు

తాత్పర్యము ఈ సంకీర్ణమైన ఆద్యభేదరీ భాష మధ్యమాంశము పెద్దాంత(ము) పంపూర్ణము నిషాదాల్పము, పెద్దమధ్యములు బహుళములు

ఉదాహరణం - మామాగామాసాసా, సామాసాపాదాసాధా పాపామామా, గమగమాగ, సాసాసాసా గామాపాపాదపాపాధమ్మసామా గమగమగారీసా దాపాసాగాగధరి మామాగరి సాదాసాసా సారిరిరిగాగారి సాసాపదామమగా సససాస సాసాదాదాపాపా పసాపంచమదాదాపంచసాసాదాదాదాపా పమాగాసా సాపాగారిగారి గాదాపాసా । ఆద్యభేదరీ

షడ్ధాద్యంతసమాయుక్తా మధ్యమర్చభవంగతా ।

ద్విశ్రుతిభ్యాం తు రూధా తు కాకల్యంతరసంకర ।

సాధారణపురా హ్యేషా దేశాభ్యా హర్షపూరితా ।

ప్రతిపద్యము ఏషా హర్షపూరితా = ఈహర్షపురి, దేశాభ్యా = దేశ్యము, సాధారణకృతా = సాధారణజనితము, షడ్ధాద్యంతసమాయుక్తా = షడ్ధాద్యంతయుతము, మధ్యమర్చభవంగతా = మధ్యమరిపెథి పంగతము, ద్విశ్రుతిభ్యాం రూధా = ద్విశ్రుతులతో రూధము కాకల్యంతరసంకర = కాకరీనిషాదంతరగాంతరసంకీర్ణము

తాత్పర్యము ఈహర్షపురి దేశ్యము సాధారణజనితము షడ్ధాద్యంతయుతము మధ్యమరిపెథిపంగతము ద్విశ్రుతులతో రూధము కాకరీనిషాద అంతర గాంతరసంకీర్ణము

ఉదాహరణం - సానీధానీసాపామాపా, మాగాధామా గాపాసాగా గధానీ సాపాదాసా నీధాపాపాగమగామపానీధాపాసా, పామాగాధామాగాపాసా పామాపాపాపరిసా పాపామాగా గపాపానిధా సరినీపామాగానిధాపాపాసరిపరి సాపారిధాపాపా మూగారిపాపా సాపామాగారిపాగగ, సరిమాగారిపానీపసా హర్షపూరి ।

ఉదాహరణం - సారీ : మామా : మాదాపాపాపాగా పామాగారీ పామాగారీ
సనీ సాధాసారీ మరీమా : మామాదాపాపా పాధమాపాధాపామాగారీసనీపాపా
పైంధనీ

షడ్జమధ్యంతసమాయుక్తా సంపూర్ణభేదసంభవా :

+ + + షడ్జ సంవాదో ద్విక్రతుతిచాల్పయాపిణో :

పాధారణకృతా హేషా ఆభీరి గీయతే జనై :

ప్రతిపదార్థము షడ్జమధ్యంతసమాయుక్తా = షడ్జమధ్యంతములందు కలది.
సంపూర్ణభేద సంభవా = సంపూర్ణ(ము) దేశజనితము, + + + షడ్జ సంవాద =
+ + + షడ్జసంవాదము, ద్విక్రతుతిచాల్పయాపిణో = ద్విక్రతుతి (గాంధార
నిషాదములు) చల్పములు, పాధారణకృతా = పాధారణ కృతమైన, హేషా ఆభీరి =
ఈ ఆభీరి, జనై గీయతే = జనులచే గానము చేయబడుచున్నది

లాత్పర్యము షడ్జమధ్యంతములందు కలది సంపూర్ణ (ము) దేశజనితము
షడ్జసంవాదము ద్విక్రతుతి (గాంధార నిషాదములు) చల్పములు,
పాధారణకృతమైన, ఈ ఆభీరి జనులచే గానము చేయబడుచున్నది

ఉదాహరణం - పాపారీరీ: హాసారీరీ: పాపారీపారీ: హాసానీపాసారీ :
పారీపారీపాసానీ సరీరీగారీగారీ : సనిసాపా: గారీరీ : గామాగరీ : గపామగరీ:
సనిసాపా: సనీపాపా:దారీ గగమాపా: సమాగరీ: సనీపాపా : ధనీహానీ: పాధవిపా:
రిరిగామా: గామాగరీ: గాపామాపా: మూగరీరీ: హాపారిపారీ: పాసానీపారీ:
రీరీపాసాసానిరీరిగారీ: రిగాగరీ: సని: హాపాగారీ: గామగరీ: హావి: గారీరీ:
మాగాగరీ: హాపా:గారీ: సనీసాసాసనీ: హాపా: రిగగమాపా: సమాగరీ: గాపామాపా:
మసమా: మూగరీ: మహాగరీ: సనిసాపా: ఆభీరీ

సనిసాపా: సధనిసాపా: సనిధానిధానిసారీరీ: గామాగమారీ:

జంఘనీ పంచమాంశా తు షడ్జాంతా దైవతోత్పన్నా :

షడ్జవిషాదపంచవాదో మధ్యమర్వభయోస్తథా ||

సంక్షేప్తా పాదవా శ్లేయా సర్వదోషస్య రంజితా :

ప్రతిపదార్థము ఖండనీ, పంచమాంశ = ఖండనీ పంచమాంశము, షడ్భాంతా = షడ్భాంతము, చైవతోజీయతా = చైవతరహితము షడ్జనిషాదసంవాద = షడ్జనిషాదములకు సంవాదత్వము తథా = అట్లే మధ్యమర్షభయో = మధ్యమరిషభములకును, సంకీర్ణ = సంకీర్ణము షాదబా = షాదవము, పర్వలోకస్య రంజికా శ్చేయో = పర్వలోక రంజకమైనదిగా తెలియవలెను

తాత్పర్యము ఖండనీ, పంచమాంశము, షడ్భాంతము, చైవతరహితము, షడ్జనిషాదములకు సంవాదత్వము అట్లే మధ్యమరిషభములకును సంకీర్ణము షాదవము, పర్వలోకరంజకమైనదిగా తెలియవలెను

ఉదాహరణం - పానీమరీసరి । సాసాసరిరి । సని రిరీ పనిసని రి పాపాపాని సరిపని సగససా సనిరీసనీరీ మాగారిగమా నీపాపానీమనీపాపామగ పాపా ని నిమనిసరిపగసాసా ఖండనీ

విషాదాంశాతు షడ్భాంతా గూర్జరీదేశసంభవా ।

విషాదర్షభసంయోగో మధ్యమర్షభయోస్తథా ।

సంపూర్ణా చైవ విశ్లేయా షాదబా గేయవేదితి ।

ప్రతిపదార్థము షాదబా, విషాదాంశా = విషాదాంశము, షడ్భాంతా = షడ్భాంతము, గూర్జరీదేశసంభవా = గూర్జరీదేశోద్భవము, విషాదర్షభసంయోగ = విషాదరిషభములకు సంగతి, తథా = అట్లే, మధ్యమర్షభయో = మధ్యమరిషభములకును సంగతి సంపూర్ణా విశ్లేయా = సంపూర్ణముగా తెలియదగినది

తాత్పర్యము షాదబా, విషాదాంశము, షడ్భాంతము, గూర్జరీదేశోద్భవము, విషాదరిషభములకు సంగతి అట్లే మధ్యమరిషభములకును సంగతి, సంపూర్ణముగా తెలియదగినది

ఉదాహరణం - విధానీ । రిగానిధా విసాపాదని ధాగ రి సాగరీ సానిధానీ గధాపారీ గారీమాగారీ సనిధాధానిధాసరిగారీ పనీసాసా విధాసానీగరీ మగరి మగారి పాపాగారీమామా రిధావిధానిధాపరి గరిసానీ సాపానీధాసరిరి । నిధాపాసా ధనీసాగా గారిమగరీమగరి మాపాగరి మగరిసనీ ధాధావిధాసరిగరి

పనిపాపా, ఏతా యాప్తికేన ప్రయుక్తా = ఇవి యాప్తికునిచే ప్రయోగింపబడినవి,
అథ కకుభే = తరువాత కకుభమందు .

దైవతాద్యంతసంయుక్తా కాంబోజా పూర్ణసుప్తరా .

షడ్భైవతసంవాద సంధమర్ష భయోస్తథా ॥

ఏషా భాషా తు దేశాభ్యా ప్రథమా కకుభోద్భవా .

ప్రతిపదార్థము కాంబోజ, కకుభోద్భవా = కకుభజనితము ఏషా దేశాభ్యా
భాషా = ఇది వేశ్యభాష, దైవతాద్యంత సంయుక్తా = దైవత ఆది,
అంతయుతము పూర్ణసుప్తరా = పూర్వస్వరయుతము, షడ్భైవతసంవాద =
షడ్భైవతములకు సంవాదత్వము, తథా = అట్లే, పంచమర్షభయో =
పంచరిషభములకును సంవాదము

తాత్పర్యము కాంబోజ, కకుభజనితము, ఇది దేశభాష దైవత ఆది,
అంతయుతము పూర్వస్వరయుతము, షడ్భైవతములకు సంవాదత్వము అట్లే
పంచమరిషభములకును సంవాదము

ఉదాహరణం - తాపాగాగా మాగారీషా పానిపాపా ధాపాపా, ధామాపారిగా
మాగారీషా, పనిధాధాపాపామధానిరిపనిధాధా .

మధ్యమాంశా దైవతాంతా పూర్వమధ్యమగ్రామితా .

పరిస్పరం తు ధృశ్యేత పహితా పృషభదైవతా ॥

ఏషా భాషా చ సంకీర్ణా రమ్యా కకుభసంభవా .

ప్రతిపదార్థము పూర్వమధ్యమగ్రామితా, మధ్యమాంశా = పూర్వమధ్యమగ్రామిక
మధ్యమాంశము, దైవతాంతా = దైవతాంతము, పరిస్పరం = అన్యోన్యము,
ఋషభదైవతా పహితా దృశ్యేత = రిషభదైవతములు సంగతములుగా
కనబడును, ఏషా భాషా సంకీర్ణా = ఈ భాష సంకీర్ణము, కకుభసంభవా =
కకుభజనితము, రమ్యా = సుందరమైనది

తాత్పర్యము పూర్వమధ్యమగ్రామితా, మధ్యమాంశము దైవతాంతము,
అన్యోన్యము రిషభదైవతములు సంగతములుగా కనబడును ఈ భాష
సంకీర్ణము, కకుభజనితము సుందరమైనది

ఉదాహరణం - మామా గరిధా సోతసోమా నిగరి నవిసోనిధా సోధాసోధనిరిసో
ధనిరిరి మాపాపమాగా రిరిరిరి గామ గామ ధాధామాపామాగారిసో పాధా
ధధధ మధ్యమగ్రామికా :

ఋషభాంతా దైవతాంతా విశ్వేయా సోతవాహినీ ।
సరస్వరం తు దృశ్యంతే మధ్యమర్థపంగతో ।
సప్తమం కించిదిచ్చంతి కేచిత్ తేనైవ దుర్బలమ్ ।

ప్రతిపదార్థము సోతవాహినీ, ఋషభాంతా = రిషభాంతము, దైవతాంతా =
దైవతాంతము, సరస్వరం = అన్యోన్యము, మధ్యమర్థ పంగతో దృశ్యన్తే =
మధ్యమరిపథ పంగతములుగా కనబడుచున్నవి, సప్తమం కించిత్ ఇచ్చంతి =
సప్తమము (విషాదము) ను కొంచెము (అల్పము) గాకోరుచున్నారు, కేచిత్ =
కొందరు, తేనైవ = దానిచేతనే, దుర్బలం ఇచ్చంతి = అల్పతనిష్టపడుచున్నారు

తాత్పర్యము సోతవాహినీ, రిషభాంతము దైవతాంతము, అన్యోన్యము
మధ్యమరిపథ పంగతములుగా కనబడుచున్నవి సప్తమము (విషాదము) ను
కొంచెము (అల్పము) గా కోరుచున్నారు కొందరు దానిచేతనే
అల్పతనిష్టపడుచున్నారు

ఉదాహరణం - గధరిరిమా । మామానిమాధాదధాదమమమ మరిమమారి
మామపపామపపాపాపమరిమరిమామాపది పాపపపపాపి ధాధాది సోసోసోసో
రిమనిధాధాధాధాసోధపాదామపాపా మరిమామాసారిమాపాపామాసానిధాధా
సోతవాహినీ ।

మధ్యమాంతా విషాదాంతా ఋషభేణ తు దుర్బలా ।
పంగతిర్దృశ్యంతే యత్ర ద్విశ్రుత్యో పంచమస్య చ ।
భాషీయం పాదబా శ్చేయా కతుభే భోగవర్తనీ ॥

ప్రతిపదార్థము ఇయం భోగవర్తనీ భాషా = ఈ భోగవర్తనీ భాష, కతుభే =
కతుభమందు జనితము, పాదబా = పాదపము, ద్విశ్రుత్యో = గాంధార
విషాదములకు, పంచమస్య చ = పంచమమునకు, పంగతి దృశ్యంతే =
పంగతిగాము కనబడుచున్నది, మధ్యమాంతా = మధ్యమాంతము, విషాదాంతా =
విషాదాంతము, ఋషభేణ దుర్బలా = రిషభాల్పము

తాత్పర్యము ఈ భోగవర్తని భావి, కకుభమందు జనితము పాదవము,
గాంధార నిషాదములకు పంచమమునకు సంయోగము కనబడుచున్నది
మధ్యమాంశము విషాదాంతము రిషభాల్పము

ఉదాహరణం - నిసి గగమా, పామూపమా, ధాధా పనిపని దపదాధుమాపాపా
గగగగ, మనరాధాసి, సపపప మాగసానిధాధాధా భోగవర్తని .

పంచమాంశ తేన బహులా + మధుకరీ శుభా .

పరస్పరం తు పంచాదో గాంధారే పంచమస్య చ ॥

వైవత + నిషాద + సంయోగో దృశ్యతే యత .

ఏషా పూర్ణా చ సంకీర్ణా భాషా కకుభసంభవా ॥

ప్రతిపదార్థము మధుకరీ శుభా = మధుకరి మంగళప్రదమైనది, పంచమాంశా =
పంచమాంశము, తేన బహులా = పంచమాధిక్యము, గాంధారే =
గాంధారమందు పంచమస్య = పంచమమునకు పరస్పరం సంవాద =
అవ్యోహ్యము సంవాదము, వైవత నిషాదసంయోగ దృశ్యతే = వైవతనిషాదసంగతి
కనబడుచున్నది, ఏషా భాషా = ఈ భాష, పూర్ణా = సంపూర్ణము సంకీర్ణా చ =
సంకీర్ణమును, కకుభసంభవా = కకుభోద్భవము

తాత్పర్యము మధుకరీ, మంగళప్రదమైనది పంచమాంశము పంచమాధిక్యము
గాంధారమందు, పంచమమునకు అవ్యోహ్యము సంవాదము, వైవతనిషాద సంగతి
కనబడుచున్నది ఈ భాష సంపూర్ణము సంకీర్ణమును, కకుభోద్భవము

ఉదాహరణం- నినినినిపధపాదనిసాసనిపని, సపదానిధాదపాదనిసాసాగరిమగరి
సపమ గరిసానినిపధపాసాసాగా పాపాపాపా మధాధామా ఏసాసాధాధా
మధుకరీ.

నిషాదాంశ తు సెర్ధాంతా + + + + + + + .

నిషాదపంచమాంశం తు సంవాద స్వాత్మ వైవతే .

మలాపర్యంశా భాయా భాయా శశనిమిశ్రితా .

ప్రతిపద్యము ఈవిమిశ్రితా = ఈవిమిశ్రిత తాయా = తాయ, మజావత్సంశ
జా = మజావత్సంశోద్భవము, విషాదాంశా = విషాదాంశము, పద్మాంతా =
పద్మాంతము ఋషభరహితము, దైవతే = దైవతముందు, విషాద
పంచమావాం సంవాద = విషాద పంచముములకు సంవాదత్వము

తాత్పర్యము ఈవిమిశ్రిత తాయ, మజావత్సంశోద్భవము విషాదాంశము
పద్మాంతము ఋషభరహితము దైవతముందు విషాద పంచముములకు
సంవాదత్వము

ఉదాహరణం - నీసాని గద మూగారినినిని సాధాదానిదాగమా మామ
సాసానినిసా సాధాదామనీదాదా మనీదాసామాదానీసాసాసానీసాసాసానిగా
రిసానీసానీ సా నిదాదామాసానీమూగారిని . ఈవిమిశ్రితా .

దైవతాంశా మధ్యమాంశా విశ్లేయా భిష్టపంచమీ .

విషాద కాళి భూయో దైవతేన విమిశ్రిత .

సంయోగో దృశ్యతే యత్ర కాకల్యా దైవతస్య చ .

పంచమస్య భ సంవాదో యత్రైవ సంప్రయోజయేత్ .

సాధారణకృతా హ్యేషా పూర్ణా భాషా చ కాళి .

ప్రతిపద్యము భిష్టపంచమీ, దైవతాంశా మధ్యమాంశా = భిష్టపంచమి దైవత
మధ్యమాంశములు కలది, భూయ = అధికముగా, విషాద కాళి = విషాదము
కాళి దైవతేన విమిశ్రిత = దైవతముతో సంగతియుగును, కాకల్యా = కాళిదే
దైవతస్య = దైవతమునకు, యత్ర సంయోగ దృశ్యతే = ఎక్కడ సంయోగము
కనబడునో, యత్ర = ఎక్కడ, పంచమస్య భయో సంవాద సంప్రయోజయేత్ =
పంచమరిషభ ములకు సంవాదము ప్రయోగింపబడునో, తత్ర = అక్కడ,
విషా = ఈ భిష్టపంచమి, సాధారణకృతా భాషా = సాధారణకృతమైన భాష,
పూర్ణా = పూర్ణము, కాళి చ = కాళియును

తాత్పర్యము భిష్టపంచమి దైవతమధ్యమాంశములు కలది అధికముగా
విషాదము కాళి దైవతముతో సంగతియుగును కాళిదే దైవతమునకు ఎక్కడ
సంయోగము కనబడునో ఎక్కడ పంచమరిషభములకు సంవాదము

(ప్రయోగింపబడునో, అక్కడ ఈ దిష్టాపించమి పాదారణకృతమైన చాయ
పూర్ణము కాకరి

ఉదాహరణం - భవిదాదావిదాపాపామరి పాపాపపమాదాదాపాపా నని
సాననిసిపిపాదీ దాదా పరిమాపాపా పమదాదామానీదాపాపాపరిదాపాపాపా
దాదానవిదా : భిష్టాపంచమి :

ఏలా భాషాస్వముద్ధిష్టా అథ భిందోలకే + + :

షడ్భాంశన్యాసపంచముక్తా వైవతేన చ దుర్బలా ::

షడ్భాగంధార పంచాంశ్చైత్ర యోజ్య ప్రయోజ్ఞుభి :

ప్రతిపద్యము ఏలా భాషా సముద్ధిష్టా = ఈ భాషలుద్ధేశింపబడినవి, అద =
తరువాత భిందోలకే = భిందోలకమందు షడ్భాంశన్యాసపంచముక్తా =
షడ్భాంశన్యాసయంతము, వైవతేన దుర్బలా = వైవతాల్యము,
షడ్భాగంధారపంచార = షడ్భాగంధారగమనము, త్రిత్ర = ఆ భిందోలకమునందు,
యోజ్య = కూర్చదగినది

తాత్పర్యము ఈ భాషలుద్ధేశింపబడినవి తరువాత భిందోలకమందు
షడ్భాంశన్యాసయంతము వైవతాల్యము షడ్భాగంధారగమనము ఆ
భిందోలకమునందు కూర్చదగినది

ఉదాహరణం - పాపాగాపాపవిపాని : మాదామాగాపమాపాపాపా : సమగా
సపమరిగాపానిదిమాపాగాపాపా ప్రవిపాపవిపాగా

గాంధారస్య ప్రయోగేణ భాషేయం తస్య వైసరి :

పంచమంశా ఋషభహీనా షడ్భాంతా పాదబా భవేత్ :

షడ్భాపంచమపంచాలో ద్విప్రచీనాం తవైవ చ :

భాషాభిందోలకే హేషా కథితా ప్రథమమంజరి :

ప్రతిపద్యము ఇయం భాషా = ఈ భాష గాంధారస్య ప్రయోగేణ = గాంధార
ప్రయోగముచే తస్య = దానికి వైసరి = మేనర సంబంధి, పంచమంశా =
పంచమంశము, ఋషభహీనా = రిషభరహితము, షడ్భాంతా = షడ్భాంతము,

ఉదాహరణం - మాపాపాధాదామోఢవినిపాననిధసామపాథవి
పనిపాపాపాపిపాపరిగముగాకీపాపెరాపాపాధవిధాపాపారిగముగపాపా
మదు(జ)రీ.

ఇతి హిందూభాషా సమాప్తా

అతః పరం ప్రవక్ష్యామి పంచమశ్లోకవే ఛాష్టా ।
సంచమోఽథ తదంతా పః నిర్యోగశ్చామంతా పతా ॥

పదస్మరణం తు స్యశ్చేత్య పక్షాన్వయతరంగతి ।
 పూర్ణపంచమతా హేమోద్భాతాభిరీయజుంభతా ।
 ఏహా భాషా తు విజ్ఞేయా ప్రథమో పంచమోభూతా ॥

ప్రతిపదార్థము అత సరం = ఇటు తరువాత, పంచమషాడదే భాషా
ప్రవక్ష్యామి = పంచమ షాడదమందు భాషలను చెప్పుదును, అధీరీ,
పంచమాంశా = అధీరీ పంచమాంశము, తదంతా = పంచమాంతము, సదా
విహితబహులా = సర్వదా విహితబహులము, పరస్పరం = అన్యోన్యము,
షష్ఠదైవతసంగతి ద్యుత్యేత = షష్ఠదైవతసంయోగము కనబడుచున్నది, ఏషా =
ఇది, రేశసంతవా = రేశ్యజము, పూర్ణపంచమశా = పూర్ణ పంచమోద్భవము,
ప్రథమా పంచమోద్భవా విశ్లేయా = ప్రథమ పంచమజనితముగా తెలియదగినది
తాత్పర్యము ఇటుతరువాత పంచమ షాడదమందు భాషలను చెప్పుదును
అధీరీ, పంచమాంశము, పంచమాంతము, సర్వదా విహితబహులము
అన్యోన్యము షష్ఠదైవత సంయోగము కనబడుచున్నది ఇది రేశ్యజము పూర్ణ
పంచమోద్భవము ప్రథమ పంచమజనితముగా తెలియదగినది

ఉదాహరణం - పొద్దుమాడనివాచిపొకపొద్దునివాచునాధానిసోపనివని
పథానిసోవిధాపోధరిమానాధానిసిధాసోపామమగుడనిపొసోపనివిస్తోపొ
పనిగర్భనుమూగనిపపపపనిప్రాధానమాపరిమాధానికుస్తోపొ. అంతే.

భావిచీ పంచమస్తాపా గాంధారాంశాల్పవైవతా ।
మధ్యమపంచమయోరగ్రత గమనం ద్విశ్వతే ఘనమ్ ॥

భాషా తు భాషి శ్చేయా పూర్ణా గాంధర్వవేదిధి ।

ప్రతిపదార్థము భాషి భాషా = భాషిని పూర్ణా = సంపూర్ణము, పంచమన్యాసా = పంచమన్యాసము, గాంధారాంశా = గాంధారాంశము, అల్పదైవతా = దైవతము అల్పము, యత్ర = ఎక్కడ మధ్యమపంచమయో = మధ్యమపంచమములకు, మనం = మనమైన, (గొప్పదైన) గమనం దృశ్యతే = గమనము కనబడునో, సా భాషి శ్చేయా = అలాటి భాషినిగా తెలియదగినది

తాత్పర్యము భాషిని సంపూర్ణము పంచమ న్యాసము, గాంధారాంశము దైవతముఅల్పము ఎక్కడ మధ్యమపంచమములకు మనమైన (గొప్పదైన) గమనము కనబడునో, అ భాష భాషినిగా తెలియదగినది

ఉదాహరణం - గామాపాగమపానిధా । గమపామగాగారీగీపీధాపాపాపాపా మామాగామాపాపాపాపాపాపాపాధారీపగగమాపామాగారీపాపా, భాషిని ।

మాంగాలీ పంచమాంతా చ దైవతాంశా ప్రకీర్తితా ।

షడ్భద్రైవతసంభాదో మధ్యమర్ష భయోత్పథా ॥

సంకీర్ణా చ మలా నిత్యం శ్చేయా వైదేశికుంభవా ।

ఏషా భాషా చ గీతశ్చై ఉక్తా పంచమసంభవా ।

ప్రతిపదార్థము మాంగాలీ, పంచమాంతా = మాంగాలీ పంచమాంతము, దైవతాంశా = దైవతాంశము, షడ్భద్రైవతయో సంభాద = షడ్భద్రైవతములకు సంభాదము, అథా = అట్లే, మధ్యమర్ష భయో = మధ్యమరిషభములకును సంభాదము, నిత్యం సంకీర్ణా = సదా సంకీర్ణము, వైదేశికుంభవా = విదేశికునితము, ఏషా భాషా = ఈ భాష, పంచమ పంభవా ఉక్తా = పంచమసంభవముగా చెప్పబడినది

తాత్పర్యము మాంగాలీ, పంచమాంతము, దైవతాంశము, షడ్భద్రైవతములకు సంభాదము అట్లే మధ్యమరిషభములకును సంభాదము సదా సంకీర్ణము విదేశికునితము ఈ భాష పంచమసంభవముగా చెప్పబడినది

ఉదాహరణం - పాపాపానధాపారిరిధాపారిరిధాపాదాపాదాపాదాపాపారి మారిమామామధ మధపాపాపాధామపాపామపాపానిధపారిరిమాగరిపా

సారిమారిమామమధ మవపాపాపామాపావమపాపావిధవసారిరిగారిమారీసా
ధాసాపాధమాపాపాపా పామః పమామాపాపా మాంగారీ ।

పంచమాంశా తదంతా చ సంపూర్ణా పంచమోజ్జ్వలా ।

సైంధవీ పద్మ సంభూతాం విభాషాం సైంధవీం విదు ॥

పద్మపంచమపంచాదో దృశ్యతే చ ముహుర్ముహుః ।

ప్రతిపదార్థము సైంధవీ, పంచమాంశా = పంచమాంశము తదంతాచ =
పంచమాంతమును, సంపూర్ణా = సంపూర్ణము, పంచమోజ్జ్వలా =
పంచమోజ్జ్వలము, పద్మసంభూతాం = పద్మ జనితముగను విభాషాం విదు =
విభాషగను తెలిసికొనుచున్నారు, ముహుర్ముహుః = మాటిమాటికి,
పద్మపంచమపంచాద, దృశ్యతే = పద్మపంచమపంచాదము కనబడుచున్నది

తాత్పర్యము సైంధవీ, పంచమాంశము, పంచమాంతమును సంపూర్ణము
పంచమోజ్జ్వలము పద్మజనితముగను విభాషగను తెలియచరిచు మాటిమాటికి
పద్మపంచమ పంచాదము కనబడుచున్నది

ఉదాహరణం - పాపాధపారిగాగరిమారి, సపానిధాసనిధాధామసరిగా
గాగరిపాధపాపాధాపాధపారిగాగరిసపారిగాగరిసాధాసామాపాపాధాపాధా
పామామాపాధాధాసారిరిసాధాపామాపాపా సైంధవీ ।

గూర్జరీ పంచమాంతా చ గాంధారాంశామధ్యమా ।

పద్మమధ్యమపంచాద సంపూర్ణా నిత్యమేవ హి ॥

విభాషీయం సమాఖ్యాతా సంపూర్ణా పంచమోద్భవా ।

ప్రతిపదార్థము గూర్జరీ, పంచమాంతా = గూర్జరీ పంచమాంతము, గాంధారాంశా =
గాంధారాంశము, అల్పమధ్యమా = మధ్యమము అల్పము, పద్మమధ్యమపంచాద =
పద్మమధ్యమములకు పంచాదత్వము, నిత్యమేవ సంపూర్ణా = సదా సంపూర్ణము,
ఇయం విభాషా = ఇది విభాష, పంచమోద్భవా = పంచమజనితము

తాత్పర్యము గూర్జరీ, పంచమాంతము, గాంధారాంశము, మధ్యమము అల్పము
పద్మమధ్యమములకు పంచాదత్వము సదా సంపూర్ణము ఇది విభాష
పంచమజనితము

ఉదాహరణం - గరిమామామధానిధాపాపాధాధానీధా మామామాధాగా
రీరీపరిగరిమా ధామాపాధపధవిధాధపరిరీపారిమాగారి మామామాధానీధరి
పదానీధాపాపానీధా మామామధమధ మగారిరీమామారిపాపాగారిమామా
పాధానీపనిపవిధామపాపా . గూర్చి.

పంచమాద్యస్తపంయుక్తా దాక్షిణాత్యా మనోరమా .

సంపూర్ణ రా+ +హ్యేషా జాలా పంచమే .

విభాషీయం పదా వ్యేయా దేశాభ్యా పంచమోద్భవా ॥

ప్రతిపదార్థము దాక్షిణాత్యా, మనోరమా = అందమైనది,
పంచమాద్యస్తపంయుక్తా = పంచమారి అంతమును, ఏషా సంపూర్ణరాగా =
ఇది సంపూర్ణ రాగము, గాంధార పంచమే జాలా = గాంధారపంచమజాతము,
ఇయం పదా విభాషా వ్యేయా = ఇది పర్వదా విభాష, దేశాభ్యా పంచమోద్భవా=
దేశాభ్యము, పంచమ జనితము

తాత్పర్యము దాక్షిణాత్య అందమైనది పంచమారి అంతమును ఇది సంపూర్ణ
రాగము గాంధార పంచమే జాతము ఇది పర్వదా విభాష, దేశాభ్యము పంచమ
జనితము

ఉదాహరణం - పాపానీరీ . విరిగారిగరిమామరినివిరి, దాపాపాపాపిరి
రిగరిగరిమగరిరి, ధవిధధవిధాధవిధాపాపా విరిరిగా రిగా ధామాగారిరిపావిరి
గామాగారి నిధాపాపా . దాక్షిణాత్యా .

ఋషభాంగా పంచమాంతా విశ్లేయా పద్మదుర్బలా .

నిషేచకాకరియాపా కర్తవ్యా సా తు నిత్యశః .

సాధారణశ్చతా హ్యేషా విభాషా గీతవేదిధి .

అమూలీ విక్రమ తోకే కిష్కరాణాం చ వల్లభా .

ప్రతిపదార్థము అమూలీ = అందాలీ, ఋషభాంగా = రిషభాంగము,
పంచమాంతా = పంచమాంతము, పద్మదుర్బలా = పద్మాభ్యము సాధారణశ్చతా=
సాధారణశ్చతము, ఏషా విభాషా = ఇది విభాష, కిష్కరాణాం వల్లభా =
కిష్కరులకు ప్రിയమైనది తోకే విక్రమ = తోకమందు ప్రసిద్ధమైనది

తాత్పర్యము అంధాలో రిషభాంగము, పంచమంతము, సద్బ్రాహ్మము, సాదారణకృతము ఇది విభాష కీర్తనరులకు ప్రయమైనది లోకమందు ప్రసిద్ధమైనది

ఉదాహరణం - రీమాపాపాధాధాధాపాధాధాసాసాసాసాధానిని సాపాసాపాసాపా మరీమరీరిధాధాపదపసాధాసాసాధపపపాపాధాపాసా సూరిరిసాధాపాధాపా సామనధమమూరిరిధాధపపాపా మూమాధపపాప మమరిరిమపాపాధపాపాపదపద సాసారిగరిధపాపాపా అంధాలో .

మధ్యమంశాల్పముషభా పంచమన్యాపసంయుతా ।

మధ్యమశ్చైవతపంచవాచస్తుల్యం స్యాత్ పంచమన్య తు ॥

సంపూర్ణపాదతా వేయం భాషా తానోద్భవా భవేత్ ।

ప్రతిపదార్థము తానోద్భవా, సంపూర్ణపాదతా = తానోద్భవ సంపూర్ణపాదము మధ్యమంశా = మధ్యమంశము, అల్పముషభా = రిషభాల్పము, పంచమన్యాప సంయుతా = పంచమన్యాప సహితము, మధ్యమశ్చైవతపంచవార = మధ్యమశ్చైవతములకు పంచవారము పంచమన్య తుల్యం స్యాత్ = పంచమమునకు సమానమగును

తాత్పర్యము తానోద్భవ, సంపూర్ణపాదము, మధ్యమంశము, రిషభాల్పము, పంచమన్యాపసహితము, మధ్యమశ్చైవతములకు పంచవారము పంచమమునకు సమానమగును

ఉదాహరణం - మూమూమగా పారిరినిసాగరి సానివిగాగాగసానిపాపాపా సానిపాపాపావిపావినిధానినిపాగరిసాసాసావినిపాధానిపాపాధానినిగసాసాసాసాగాపానీధామూపాపా

త్రాపణీ పంచమన్యాసా పంచమర్షధ దుర్బలా ।

ద్విక్రతురీవాం తు రూపేణ గమనం తత్ ప్రయోక్తుధి ॥

షడ్మధ్యమ బాహుల్యం పంచమర్షధయోస్తథా ।

పాధారణ కృతాహేషా త్రాపణీ వేదపంథవా ॥

ప్రతిపదార్థము త్రాపణీ, పంచమన్యాసా = త్రాపణీ పంచమన్యాసము, పంచమర్షధదుర్బలా = పంచమరిగధఅల్పము ద్విక్రతురీవాం రూపేణ గమనం =

షడ్గాంధారసంచారా సంవమస్య ప్రయోక్తుధి =

ఏషా ఏశుర్ధా నిజ్జేయా షడ్గహితాదుబాధనేత్ .

ప్రతిపద్యము సంవమే = సంవమమందు, ఏకాదశి = పదకొండు
వార్షికవిర్తిష్టా = వార్షికవిర్తిష్టము, అత సరం = ఇటు తరువాత, భిన్నపద్ధతే
భాషా ప్రవర్ణ్యమి = భిన్నపద్ధమందు భాషనుచెప్పుచున్నాను, ధైవతాంశి =
ధైవతాంశము తదంతా = ధైవతాంతము సంవమర్వభవర్తితా =
సంవమరిషభరహితము సంవమస్య = సంవమమునకు, షడ్గాంధారసంచారా =
షడ్గాంధారగమనము కలది, ఏషా ఏశుర్ధా = ఈ ఏశుర్ధదాక్షిణాత్యము షడ్గహితా
దొడుబాధనేత్ = షడ్గరహిత దొడుబితమగును

తాత్పర్యము సంవమమందు పదకొండు వార్షిక విర్తిష్టము ఇటుతరువాత
భిన్నపద్ధమందు భాషను చెప్పుచున్నాను ధైవతాంశము ధైవతాంతము
సంచరిషభరహితము సంవమమునకు షడ్గాంధారగమనము కలది ఈ
ఏశుర్ధదాక్షిణాత్యము షడ్గరహిత దొడుబితమగును

ఉదాహరణం - భాద్రపాషాగధరిగారిపాగని రీపాపాదాపాపిసీసీపీ . భాద్రపాదా
పాపాపా దాపాదాపిపీదాపాపాగాదారి భాద్రపాదాపిపీ భాద్ర . దాక్షిణాత్య

ధైవతాద్యంతసంయుక్తా గాంధారస్వరభూషితా .

గాంధారో ధైవతశ్చాత్ర గమనం దృశ్యతే ఘనమ్ .

భాషాహో + తు సంకీర్ణా సముదాహృతా .

ప్రతిపద్యము గాంధారి, ధైవతాద్యంత సంయుక్తా = గాంధారిధైవతము
అద్యంతములుగా కలదియు, గాంధారస్వరభూషితా =
గాంధారస్వరాలంకృతమును, గాంధార ధైవతశ్చ = గాంధారము ధైవతమును,
అత్ర = ఇందు, ఘనం = ఘనముగా, గమనం దృశ్యతే = గమనమగుపడును,
భాషాహో + తు సంకీర్ణా సముదాహృతా = ఈ గాంధారి భాష సంకీర్ణమని
ఉదహరింపబడుచున్నది

తాత్పర్యము గాంధారి, ధైవతము అద్యంతములుగా కలదియు, గాంధార
స్వరాలంకృతమును గాంధారము ధైవతమును ఇందు ఘనముగా

గమవమగువడును ఈ గాంధారి భాషి పెంత్రిమవి ఉదహరింపబడుచున్నది
ఉదాహరణం - భాద్రాగంగాగారిరిగమగా మారారిరిరిరిగామాపాపా .
మాపామాపామాపానగారిరిగాగారాపాధాగాగారిపాపాసా నిపాపానిగామాపా
సాపానీగారిమాగమాగామామాపాపా వినినిని మధాధాధా గాంధారి .

దైవతాద్యంత సంయుక్తా పాదబా పంచమా హితా .

మధ్యమధ్యభవంతాదో ద్విక్రతుతీవాం చ గీయతే ॥

విభాషా దైవ శ్రీకంఠే ప్రయోగే లలితాస్తుతే .

ప్రతిపదార్థము శ్రీకంఠే = శ్రీకంఠము లలితాస్తుతే = లలితాస్తుతియందు,
ప్రయోగే = ప్రయోగమునందు, విభాషా = విభాష, దైవతాద్యంతసంయుక్తా =
దైవతాది అంతములతో కూడినది, పాదబా = పాదబంధము, పంచమా హితా =
పంచమ హితము (పంచమనిహితము), ద్విక్రతుతీవాం = ద్విక్రతులులకు,
మధ్యమధ్యభవంతాద = మధ్యమధ్యభవములకు సంపాదము, గీయతే =
గావముచేయుటచున్నది

తాత్పర్యము శ్రీకంఠము లలితాస్తుతియందు ప్రయోగమునందు విభాష
దైవతాది అంతములతో కూడినది పాదబంధము పంచమ హితము
(పంచమనిహితము) ద్విక్రతులులకు మధ్యమధ్యభవములకు సంపాదము
గావముచేయుటచున్నది

ఉదాహరణం - భానిమాగాగాధారిమాగాగాధారి మాగదిగారిరిగా రిరిగామాగారిగా
ధారిరిరినిపానినిరాధా . శ్రీకంఠే ॥

మధ్యమాంశా దైవతాంతా ఋషభేణ తు దుభ్యతా .

మధ్యమధ్యభవంతాదనుగమనం దృశ్యతే పంచమే ॥

ఏషా విభాషా పీఠానీ రమ్యా చాతిమనోహరా .

గీయతే నాగలోకేన గజశైర్యధురన్వరా ॥

ప్రతిపదార్థము పీఠానీ ఏషా = పీఠానీ ఇది, విభాషా = విభాష, రమ్యా =
అందమైనది, అతిమనోహరా = మిక్కిలి మనోరంజకమైనది, గజశైర్యధురన్వరా =

గమకములతో మధురమైన స్వరములు కలచై, నాగలోకమనే గీయలే = నాగలోకమునే గానము చేయుటనున్నది, ఏషా = ఇది, మధ్యమాంశా = మధ్యమాంశము ధైవతాంతా = ధైవతాంతము, ఋషభేణ దుర్బలా = రిషభాల్పము, మధ్యమర్థత పంచ(మాసాం) మగమనం = మధ్యమరిషభ పంచమముల గమనము, మనం దృశ్యతే = మనముగా కనబడును

తాత్పర్యము పోలాళి ఇది విభాషి, అందమైనది మిశ్రీతి మనోరంజకమైనది గమకములతో మధురమైన స్వరములు కలచై, నాగలోకమునే గానముచేయుటనున్నది ఇది మధ్యమాంశము ధైవతాంతము, రిషభాల్పము మధ్యమరిషభపంచమముల గమనము మనముగా కనబడును

ఉదాహరణం - పాపాదానినిసాసామానిదాపాదాదాదాదావిసారిరిమా గారిసారిమాగాసారిసారిమాసారిగారికాసాసాసావినినిని ధాదామాపామాపాపాపా వినిరిరిసావిదాపాదా దానినిదానినిరిరినిరిరి మాగారిపావిరిసానిసానినిదాదాగమా పాదానినిసానిసానిదాదా . పోలాళి .

ధైవతవిషాదపంచాద సప్తగ్లా లోకరంజకా .

ధైవతవిషాదపంచాద పద్ధగాంధారయోస్తథా ॥

పంచాలదేవపంథులా పంచాలి దివ్యరూపిణీ .

ఏషా భాషా రసాచ + ధైవతస్యా ఏవల్లభా ॥

ప్రతిపద్యము పంచాలి, పంచాలదేవపంథులా = పంచాలి పంచాలదేవమందు పుట్టినది, దివ్యరూపిణీ = దివ్యపురుషముగలది, ఏషా భాషా = ఈభాష, రసాచ = రస (యుత) మును, ధైవతస్యాపి వెల్లభా = ధైవతమునకును ప్రయుపైనది, స్వరకోటితై గాయతై = స్వరకోటితులైన గాయకులచే, ప్రయోగే = ప్రయోగమందు, శ్లక్ష మోక్ష్యశ్చ = విశ్లేషితము సూక్ష్మమునుఅయినది, ధైవతార్యంత సంయుక్తా = ధైవతము అర్హంతములందున్నది, పంచగ్లా = పంచగ్లాము, లోక రంజకా = లోకమును సంతోషియించునది, ధైవతవిషాద పంచాద = ధైవతవిషాదములను సంచారత్వము, తదా = అట్లే పద్ధగాంధారయో = పద్ధగాంధారములకును సంచారము

తాత్పర్యము వంశావళివంగాలదేకమందు పుట్టివది దివ్యవ్యూహముగలది ఈర్వాచి రస (యుత) మును దైవతమువకును (స్థియమైనది) స్వరగోరితులైన గాయకులచే ప్రయోగమందు విశేషితము సూక్ష్మమును అయినది దైవతము ఆద్యంతములందువ్పది సంపూర్ణము లోకమును సంతోషపరచునది దైవతనిషాదములకు సంవాదత్వము అట్లే పద్మగాంధారములకును సంవాదము ఉదాహరణం - ధారీసారిగాగాధారీసారిమానీసావీనీసాసాసారిధామా సాధాధారీసామాదానిదాదా . వంశావళి .

మధ్యమంశా దైవతాంతా పంచమర్తధరుల్పలా .

షడ్మధ్యమ సంవాద షడ్మగాంధారమోస్తథా ॥

సింధువిషయసంభూతా దేశాభ్యాం సైంధవీం విదు .

ప్రతిపదాక్షము సైంధవీం = సైంధవిని. సింధువిషయసంభూతా = సింధుమండల (ప్రాంత) మందు జనించినది గమక. దేశాభ్యాం విదు = దేశ్యముగను తెలియుదురు ఏషా = ఇది మధ్యమంశా = మధ్యమంశము, దైవతాంతా = దైవతాంతము, పంచమర్తధరుల్పలా = పంచమ రిషబాల్యములు, షడ్మధ్యమ సంవాద = షడ్మధ్యమములకు సంవాదము, తథా = అట్లే షడ్మగాంధారమో = షడ్మగాంధారములకు, సంవాద = సంవాదము

తాత్పర్యము సైంధవీని సింధుమండల (ప్రాంత) మందు జనించినదిగను, దేశ్యముగను తెలియుదురు ఇది మధ్యమంశము, దైవతాంతము పంచమరిషబాల్యములు షడ్మధ్యమములకు సంవాదము అట్లే షడ్మగాంధారములకు సంవాదము

ఉదాహరణం - నీ . మారానీధానీసాగాసామాసాసాగామాగామాసానిసాని ధామాసామామాసామాధామానిసాసాసాసాగారిధానిధాధామాధానిధాధాధాధా సైంధవీ .

గాంధారంశా తు కాలిందీ దైవతాంతా చతు స్వరా .

పంచమర్తధహీతా చ నిషాదేవ చ దుర్బలా ॥

ఏషా ప్యాంతరభాషా వై కాలింగే సా యగీయతే .

ప్యాన్యా మనోహరా హ్యేషా పంచమాదమగీయతే ॥

ప్రతిపదార్థము కాలింది, గాంధారాంశ = కాలింది గాంధారాంశము,
 దైవతాండా = దైవతాంతము, చతు స్వరా = నాల్గుస్వరములు కలది,
 పంచమర్షభూషా = పంచమరిషభరూపము, విషాదేన రుద్ధులా =
 విషాదాల్పము, ఏషా అంతరభాషా = ఇది అంతర భాష, కాలింగే గీయతే =
 కాలింగమందు గానముచేయబడును, ఏషా హృద్వా మనోహరా చ = తమ్యము
 హృదయంగమమును పంచమాత్ అనుగీయతే = పంచమమునునుండి
 అనునదింది గానముచేయబడును

తాత్పర్యము కాలింది, గాంధారంశము, దైవతాంశము, వాల్మీకీయములు కలది పంచమవిషభరహితము, విహితాల్పము ఇది అంతర భాష, కాలింగమందు గావముచేయుటకును రమ్యము హృదయంగమమును పంచమమునుండి అనువదించి గావముచేయుటకును

**ఉదాహరణం - గాసామామగాసాపిసాసాధామాసాధామాసీమామాసాసా
సాసాధామాధాసాసాచీగూడ । క్షారింబీ ।**

పద్మాంబా వైష్ణవ్యాసా హీనా గాంధారపంచమౌ ।

పల్ల + + + + + + + + ప్రపంచయోగ్గళా ||

విషా హ్లాంతరథాషా నై పురిందేవ తు గీయతే ।

పురిపట్టి ఈ విభాగా వర్ణించుచున్నది.

ప్రతిపదార్థము ఏదీ అంతర భాగి = ఇది అంతరభాగి, పురించిన గీయలే = పురించుచేత గావముచేయుటయున్నది, పురిందకే విభాగా = పురించుమందు ప్రసిద్ధము, పద్ధబొడులితా = విద్ధాదులితము పద్ధాంతా = పద్ధాంతము, దైవతన్యాసా = దైవతన్యాసము, గాంధార పంచమో హీనా = గాంధార పంచమరహితములు, పక్ష + + + + + దైవతయో = పక్ష దైవతములకు

తాత్పర్యము ఇది అంతరభాషి పులిందునినే గావమునేయనిదనుచున్నది. పులిందమందు ప్రసిద్ధము పిడ్డాదుభితము పిడ్డాంతము చైవతవ్యావము గాందార పంచమరహితములు పిడ్ధైవతములకు

ఉదాహరణం - పీపీసీ, డిఎన్ఐ, సిఐ, డిఎన్ఐ, వాచ్‌మెన్‌ల సీసీసీ

వచ్చుకొనే = శీఘ్రమైన లేదు, ఏదీ జాపా = ఈ జాప, మోసంచేసినా విజ్ఞానా =
నేనె వంచనమేగా తెలియబడవలెను

తాత్పర్యము వేగవంతమో మధ్యమంశము పెద్దాంతము సంపూర్ణము
మధ్యమప్రకాశితము, మధ్యమ వంతమములకు శీఘ్రత లేదు ఈభాష వేగ
వంతముగా తెలియబడవలెను

**ఉదాహరణం - పాపూమామరాసాసానమామాసి , రాసాసానియసానిసా
విధానిసాసానినిసా నిసాసారగారిసా సాసాసాగాసానిసాసాథానినిసాసా
వేగముభ్యుమా**

పద్మాంగ మధ్యమన్వపా క్షేమా సాధారిలా ఈ సా

విష్ణువాణ్ణా తు స్వహంతా గాంధారి పూర్వ సుమిత్రా ।

భూమ్యా పోషితం హ్యుమ్యా నీయతే మమగతే సదా ||

ప్రతిపదార్థము పద్మాంశ = పద్మాంశము, మధ్యమన్యాసా = మధ్యమన్యాసము
సా సాధారితా త్తేయా = అది సాధారితముగా తెలియుదవలెను, గాంధారీ
భాషా సోపీతకే = గాంధారభాష సోపీతకమందలిది, విషాదాంశ =
విషాదాంశము, పద్మాంశ = పద్మాంతము, పూర్ణమన్యరా = సుస్వరపంపూర్ణము
తాత్ప్రర్యము పద్మాంశము మధ్యమన్యాసము అది సాధారితముగా
తెలియుదవలెను గాంధారభాష సోపీతకమందలిది విషాదాంశము పద్మాంతము
సుహర పంపూర్ణము

ఉదాహరణం - వీనిగాగా పోమామూవిసామూగానీ . ధాసోపోసో గాంధారీ .

2008 年 12 月 31 日

అంత పెరిగి విస్తరించడం వ్యతిరేకం -

ఇటుతరువాత భీష్మపంచమమందిరి డీవి బాచిలు చెప్పబడుచున్నవి

దైవతాంశా తదంతా చ నాంపూర్ణా శుద్ధభివృద్ధే ।

జనలరక్షణసంఘం పద్మమధ్యమయోగ్తా ।

భిన్నపంచమతా హ్యేషా శుద్ధభిన్నా ప్రకీర్తితా ।

లోకస్య రంజకం దృష్ట్వా కిన్నరైర్లీయతే పదా ॥

ప్రతిపదార్థము శుద్ధభిన్నతే = శుద్ధభిన్నకమందు, దైవతాంశా = దైవతాంశము, తదంతా = దైవతాంతము, సంపూర్ణా = సంపూర్ణస్వరము, దైవతవైభవసంపాద = దైవతరిషభములకు సంపాదత్వము, తదా = అట్లే పక్షమధ్యమములకు = పక్షమధ్యమములకు సంపాదము, ఏషా శుద్ధభిన్నా = ఇది శుద్ధభిన్నవామకలాప, భిన్నపంచమతా = భిన్నపంచమోత్పన్నము, లోకస్య రంజకం దృష్ట్వా = లోకరంజకత్వమును చూచి, కిన్నరై సదా గీయతే = కిన్నరులచేత సర్వదా గానము చేయబడును

తాత్పర్యము శుద్ధభిన్నకమందు దైవతాంశము దైవతాంతము సంపూర్ణస్వరము దైవతరిషభములకు సంపాదత్వము అట్లే పక్షమధ్యమములకు సంపాదము, ఇది శుద్ధభిన్న వామకలాప, భిన్నపంచమోత్పన్నము లోకరంజకత్వమును చూచి కిన్నరులచేత సర్వదా గానముచేయబడును

ఉదాహరణం - దానిధానిపపదానిధానిపాగానవిగానిధాపాపానినిమపామూ పాపమాధాదాపాదావాదాపాదాదా । శుద్ధభిన్నా

మధ్యమాంశా దైవతాంతా ఋషభేణతు దుర్బలా ।

షడ్జవైభవసంపాదో ద్విశ్రుతీనాం ప దైవతమ్ ॥

భాషా తు షాడభా హ్యేషా బహువైభవమధ్యమా ।

పరాతే చేతి విఖ్యాతా గీతా విద్యాధరై కీం ॥

ప్రతిపదార్థము పరాతే మధ్యమాంశా = పరాతి మధ్యమాంశము, దైవతాంతా = దైవతాంతము ఋషభేణ దుర్బలా = రిషభాల్పము, పదైవతం = దైవతయుతమైన, ద్విశ్రుతీనాం = గాంధార నిషాదములకు, షడ్జ దైవతసంపాద = షడ్జదైవతములకు సంపాదత్వము, ఏషా భాషా షాడభా = ఈభాష షాడవము, బహువైభవమధ్యమా = దైవతమధ్యమములకు బహుత్వము, ఏషా = ఇది, విద్యాధరై గీతా విఖ్యాతా = విద్యాధరులచే గానము చేయబడునదిగా ప్రసిద్ధము

తాత్పర్యము పరాతేవ మధ్యమాంశము దైవతాంతము, రిషభాల్పము

దైవతయుతమైన గాంధార విషాదములకు పక్షదైవతములకు సంహారత్వము
ఈ భాష పాదనము దైవతమధ్యములకు బహుత్వము ఇది విద్యాధరులచే
గానముచేయబడునదిగా ప్రసిద్ధము

ఉదాహరణం - మాధానధానిధానిపానిమాగాసాసాగామాగాసాధానిధా .
ధాధాధాసాధానియాపామాగాసాసాగామా . (పదాలీ)

మండ్రోఽత్ర ఋషభ కార్యో + + + ముహుర్ముహుః ।
స్ఫురితం తత్ర కర్తవ్యం ద్రుతం మధ్యవిలంబితమ్ ॥
తారమండ్రగతిం కుర్యాత్ తథాలోహలోహణమ్ ।
తథా భాషా చ విశ్లేయా భిన్నపంచమసంభవా ॥

ప్రతిపదార్థము దైవతభూషిత, ఏది భాషా = ఈ భాష భిన్నపంచమసంభవా
విశ్లేయా = భిన్నపంచమనితముగా తెలియవలెను, ముహుర్ముహుః = పున
పున , ఋషభ = రిషభము, అత్ర = ఇందు మండ్ర కార్య = మండ్రము
చేయవలెను, తత్ర = అందు, మధ్యవిలంబితం ద్రుతం = మధ్యవిలంబిత
ద్రుతము, స్ఫురితం కర్తవ్యం = స్ఫురితము చేయవలెను, తారమండ్రగతిం
కుర్యాత్ = తారమండ్రగమనము చేయవలెను, తదా = అట్లే, అలోహలోహణం
కుర్యాత్ = అలోహలోహణము చేయవలెను

తాత్పర్యము దైవతభూషిత ఈభాష భిన్నపంచమనితముగా తెలియవలెను
పున పున రిషభము ఇందు మండ్రము చేయవలెను అందు
మధ్యవిలంబితద్రుతము స్ఫురితము చేయవలెను తార మండ్రగమనము
చేయవలెను అట్లే అలోహలోహణము చేయవలెను

ఉదాహరణం - ధాధావిధా సాసావిధాధాని ధాధాధాసామాగారిరి
రిగామసాసాధాగారిరి ధమాధాసాసాధాసామరిగా మాపీధాసాధాధామా
సాధాసానిరిగరిసారిధారి ధారిధారి హాధాధాధాని . సాసారిగాగా
మసామామధాధాధాసాసానిదైవతధా . దైవత భూషితా

విభాన పంచమాంశా తు దైవతాంతా మసోహరా ।
మసంపూర్ణస్యహ ప్యేషా సంచారో దైవతస్థితః ॥
ఏది భాషా తు విశ్లేయా కీర్తనై ర్గమితే నదా ।

ప్రతిపదార్థము విశాలా, పంచమూలం = విశాల పంచమూలము, దైవతాంతము = దైవతాంతము, మనోహరా = రమ్యమైనది, మనంపూర్ణస్వరా = సంపూర్ణము, ఏషా = ఇది, తత = తరువాత, దైవత పంచార = దైవతగమనముకలదిగా, విశ్వయా = తెలియవలెను, కిన్నరై సదా గీయతే = కిన్నరులచే పర్వదా గానముచేయుటగును

తాత్పర్యము విశాలా, పంచమూలము దైవతాంతము, రమ్యమైనది సంపూర్ణము ఇది తరువాత దైవతగమనముకలదిగా తెలియవలెను కిన్నరులచే పర్వదా గానముచేయుటగును

ఉదాహరణం - పాదాపాపాదానీగాపాపిదాధా పాదాధా నిపాపాపీదాపామగా నివివిరి గామామాగా మనుధావీదాని పారిగారి పాపావిదారిగపాస నిపా విధానిసిదా పదధధపాపామాగారిదిరిమమద్యమగమిపాపాపాపా విధధధధపామాధాని పాపాపారిరిరి మమమ వమపాపాదానీ పాపీదాపాదాధాపానిసిది . పాపామదాపాదానిదా విశాలా ఏతా యస్థితప్రోక్ష భిష్టుపంచమభాషా = ఈభిష్టుపంచమభాషలు యాస్థితప్రోక్షములు, ఉభ పోట్టరాగే = తరువాత పోట్టరాగమందు -

పంచమూల మధ్యమూలా సంపూర్ణ మధ్యమోక్షులా ।

దైవతవిషాదపంచారో దృశ్యతే బహుం సదా ॥

ఏషా బంగాలభాషా తు పోట్టరాగే ప్రగీయతే ।

సర్వేషాం మంగలావాం చ గాయత్రిగీయతే సదా ॥

మంగల్యా చ ప్రకర్తౌ చ తేవాసా మంగలా స్మృతా ।

ప్రతిపదార్థము మంగలా, పంచమూలం = మంగళ పంచమూలము, మధ్యమాస్తా = మధ్యమాంతము, సంపూర్ణా = సంపూర్ణము, మధ్యమోక్షులా = మధ్యమ ప్రకాశితము, సదా = ఎల్లప్పుడు, బహుం = అధికముగా, దైవతవిషాదపంచార దృశ్యతే = దైవతవిషాదగమనము కనబడుచున్నది, ఏషా బంగాలభాషా = ఈ బంగాల భాష, పోట్టరాగే ప్రగీయతే = పోట్టరాగమందు గానముచేయుటగుచున్నది, సర్వేషాం మంగలావాం = అన్ని శుభములకు, గాయత్రి గీయతే = గాయకులచే పాడబడును, మంగల్యాప్రకర్తౌ = శుభముచేత

యోగ్యమైవది, దేవ = అందుచే, ఆపో = ఇది, మంగలా స్మృతా = మంగళమని తలవబడినది

తాత్పర్యము మంగళ పంచనూతము, మధ్యమాంతము సంపూర్ణము మధ్యమ ప్రకాశితము ఎల్లప్పుడు అధికముగా దైవతవీరీంద్రగమనము కనబడుచున్నది ఈ బంగారభాష పోల్చడాగమందు గానముచేయబడుచున్నది అస్మిజ్జగములకు గాయకులచే పాడబడును శుభముచేత యోగ్యమైవది అందుచే ఇది మంగళమని తలవబడినది

ఉదాహరణం - పాదాపాదా, మాదాపామాగారిరిగమపాదాపాగా పానిదాపాపామా మాంగళి ।

అద ఐక్యతైశే = తరువాత ఐక్యతైశికయందు

దైవతాద్యంతపంయుక్తా జ్ఞేయా మాలవపంచమి ।

షడ్జఙ్ఘుషభసంవాదో బహుదైవ తయోస్తథా :

సంపూర్ణా మస్వరా హ్యేషా దేవభాషా మనోహరా ।

ప్రతిపదార్థము మాలవపంచమి, దైవతాద్యంత పంయుక్తా = మాలవపంచమి దైవతమాద్యంతములందు కలది, షడ్జఙ్ఘుషభసంవాద = షడ్జరిషభములకు సంవాదత్వము, తయో = ఆషడ్జరిషభములకు, బహుదా = బహుత్వము, సంపూర్ణా = సంపూర్ణము, మస్వరా = మిస్వరయుతము, ఏషా మనోహరా దేశ భాషా = ఇది అందమైన దేశభాష

తాత్పర్యము మాలవపంచమి, దైవతమాద్యంతములందు కలది షడ్జరిషభములకు సంవాదత్వము ఆషడ్జరిషభములకు బహుత్వము సంపూర్ణము మిస్వరయుతము ఇది అందమైన దేశభాష

ఉదాహరణం - దైవత । దాపాదైవతదాదాధారిమామాదా పామదాదా పామాగరిమాదాపాదా । మాళవా

షడ్జఙ్ఘా దైవతన్యాపా విజ్ఞేయా ధిస్వలాతితా ।

దైవతవిషాదవాచాన్యా దృశ్యతే చ సరస్వరమ్ ॥

కించిత్ దృష్టం చ దృష్టం చ ధిస్వపంచపసంజ్ఞితా ।

ఏషాయ ఇతి తోక భాషా సంకీర్ణ శోభనా ॥

ప్రతిపదార్థము దిష్టంబిలా, షడ్భాంశ = భిష్టంబిత షడ్భాంశము, దైవతవ్యాసా= దైవతవ్యాసము, పరస్పరం = ఒకదానికొకటి, దైవతవిషాదబాహుల్యా దృశ్యతే= దైవతవిషాదబాహుళత కనబడును, కించిత్ దృష్టం = కొంత కనిపించును, న దృష్టం చ = కనబడదు కూడ భిష్టసంచయ సంక్షేతా = భిష్టసంచయత్వము, తోకే = తోకమునందు, ఏషా = ఇది, సంక్షేగ్లకోభవా కథితా = సంక్షేగ్లకోభితమని చెప్పబడుచున్నది

తాత్పర్యము భిష్టంబిలా, షడ్భాంశము, దైవతవ్యాసము ఒకదానికొకటి దైవతవిషాద బాహుళత కనబడును కొంత కనిపించును, కనబడదు కూడ, భిష్టసంచయత్వము తోకమునందు ఇది సంక్షేగ్ల కోభితమని చెప్పబడుచున్నది ఉదాహరణం - పాపాపాగాపాదాపీపాపాదా నీమధానిధాదాదాని దామాదానిమదాపాదా దాదా . భిష్టంబిలా .

గాంధారాంశా దైవతాంతా ద్రావిడీ సంప్రతీప్తితా .

ద్విక్రతుతీవాం చ గమనం పద్ధద్దైవతయోస్తథా .

ద్రావిడవిషమే హ్యేషా దేవాభ్యా మనువోపరా .

ప్రతిపదార్థము ద్రావిడీ, గాంధారాంశా = ద్రావిడీ గాంధారాంశము, దైవతాంతా= దైవతాంతము, ద్విక్రతుతీవాం గమనం = ద్విక్రతులకు గమనము, తథా = అట్లే, పద్ధద్దైవతయో = పద్ధద్దైవతములకును గమనము, ఏషా = ఇది ద్రావిడ విషమే = ద్రావిడ దేవమున, దేవాభ్యా = దేవ ఆనుసరుగినినదై, మనువోపరా= మిక్కిలి అందమైనది

తాత్పర్యము ద్రావిడీ, గాంధారాంశము, దైవతాంతము ద్విక్రతులకు గమనము అట్లే పద్ధద్దైవతములకును గమనము ఇది ద్రావిడదేశ్యము మిక్కిలి అందమైనది ఉదాహరణం - దానిమధాని దాదాదానిదామదాపాదాదాదాపామాదా దాగామాదాదాపాగాపానిధాదాపామాగా మమని, ద్రావిడీ . ఏత్యాప్త్యైకకలాపాస్త్రస = ఈ టక్క కైకకళాపలు మూడు అధినేత పాదభే= తరువాత వేసరపాదబసుండు -

చేయంగినది పంచమరహిత పాదబిము పర్వదా సంకీర్ణము భంజకము చేయదగినదిగా దృశ్యము

ఉదాహరణం - సాసావిమామాసారిమాధామామారిగారివిగాసావిధామామా నాదాభ్యాం .

భావేపరషాదబే = భావేపరషాదబిమందు,

పంచమాంశా తదంతా చ భిన్నతానే ప్రకీర్తితా .

ఋషభేణ విహీనా య కర్తవ్యా సాధారణా (ఉదా?) .

సాధారణకృతా హ్యేషా భాషా తానోచ్చనా మతా .

ప్రతిపదార్థము భిన్నతానే = భిన్నతానమందు, పంచమాంశా = పంచమాంశము, తదంతా = పంచమాంతము, ఋషభేణ విహీనా = రిషభరహితము, ఏషా సాధారణకృతా = ఇది సాధారణ కృతము, తానోచ్చనా మతా = తానజనితముగా పమ్మతము

తాత్పర్యము భిన్నతానమందు పంచమాంశము పంచమాంతము రిషభరహితము ఇది సాధారణకృతము తానజనితముగా పమ్మతము

ఉదాహరణం - సాసాగమమాదాసాసారీసావిసావి మగమామాసాధామ సామారీ సానీసానిధా సామపా మామాదానీరిరిసా గారిఋషభా రిరిషణా . రేవగుప్తా

ఋషభాంశా మధ్యమాంశా శకభాషా ప్రకీర్తితా .

పంచపూర్ణస్వరా హ్యేషా బహుగాంధార పంచమా .

భైరవతర్కభ బాహుల్యం దృశ్యతే చ ముహుర్ముహు .

శకరాగే య పంచమా తా షా పంచమషాదబే .

ప్రతిపదార్థము శకభాషా, ఋషభాంశా మధ్యమాంశా = శకభాష రిషభమధ్యమములంశములుగలిగి, ఏషా పంచపూర్ణస్వరా = ఇది పంచపూర్ణము ముస్వరరహితము, బహుగాంధార పంచమా = గాంధారపంచమబహుళము, ముహుర్ముహు = మోటిమాటికీ, (తదనుగా) భైరవతర్కభబాహుల్యం దృశ్యతే = భైరవతరిషభ బహుళత కనబడును, పంచమషాదబే = పంచమషాదబిమందు, శకరాగే పంచమా = శకరాగము పచ్చితమైనది

తాత్పర్యము శకభాష రిషభమద్యమములంశములుగలది సంపూర్ణము సుస్వరసహితము గాంధారపంచమజహుళము మాటిమాటికి (తరచుగా) ధైవతరిషభజహుళత కనబడును పంచమషాడజమందు శకరాగము పవిత్రమైనది

ఉదాహరణం - రిరిసావిని పానినిరిరి; శకభాషా పంచమషాడజే = పంచమ షాడజమందు శకభాష ॥

ఇత్యేతా ప్రకటా లోకే భాషా బహుమతా స్మృతా ।

యథా యథా ప్రయుజిత తస్య సా తు విచక్రితా ॥

తథా సర్వవ్రయత్నేన నీయతే లక్షణాచ్చితా ।

శ్రోతవ్యా గాయతైర్నిత్యం పరిహసార్థ శాశి(?) ॥

యత్కించిదాహ్వాయే ++సమస్తం వాశయేత్ + తత్ ।

సర్వ + వ్రామరాగేషు భాషాణాముపలభ్యతే ॥

ప్రతిపదార్థము లోకే = లోకమునందు, ఇత్యేతా భాషా = ఈ భాషలు బహుమతా ప్రకటా స్మృతా = సమ్మతములుగా ప్రకటించి బడినవి, యథా యథా ప్రయుజిత = ఏయేవిధముగా ప్రయోగించబడునో, తస్య సా విచక్రితా = దానికది మారును, (మార్చబడును) తథా = అట్లే, సర్వవ్రయత్నేన = అన్నివిధములైన వ్రయత్నములచేతను, లక్షణాచ్చితా నీయతే = లక్షణయుతముగా గానముచేయబడుచున్నది, పరిహసార్థశాశి = పరిహసా అర్థమునందు వేర్పరులైన, గాయతై = గాయకులచే, నిత్యం = ఎల్లప్పుడు, శ్రోతవ్యా = వివదగినవి, యత్ కించిత్ ఆహ్వాయేత్ = యో కొంచెమాహ్వానించినను, తత్ = అది, సమస్తం = సర్వలభిధములను, వాశయేత్ = నశించితియును, సర్వ + వ్రామరాగేషు = సమస్త+వ్రామరాగములందు, భాషాణాం = భాషలకు, ఉపలభ్యతే = పొందబడుచున్నది

తాత్పర్యము లోకమునందు ఈ భాషలు సమ్మతములుగా ప్రకటించబడినవి ఏయే విధముగా ప్రయోగించబడునో దానికది మారును (మార్చబడును) అట్లే అన్నివిధములైన వ్రయత్నములచేతను లక్షణయుతముగా గానము

చేయుటయునున్నది పెరిచాపార్థమునందు నేర్పరులైన గాయకులచే ఎల్లప్పుడు
విసదగినవి యీ కొంచెమాచ్యవించినను అది సర్వజనులముందును వశించి
జేయును సమస్త+ వ్రాసా రోగములందు భాషలకు పొందబడుచున్నది

~ ~ ~

సర్వాగమసంహితాయాం యాస్తిక ప్రముఖ్య భాషా (ధ్యా?)

అక్షణాధ్యాయః చతుర్థః.

అత ప్రవక్ష్యామి శార్వలమతే భాషాలక్షణం = ఇటు తరువాత
శార్వలమతమందు భాషాలక్షణమును చెప్పుచున్నాను -

పంచమాంశ తు షడ్భాంతా భాషాభాషే ప్రయోజయేత్ ।

దేవాలవర్తనీ పూర్ణా భాషా వైషామమక్రమాత్ ॥

ప్రతిపదార్థము దేవాలవర్తనీ పంచమాంశ = దేవాలవర్తనీ పంచమాంశము,
షడ్భాంతా = షడ్భాంతము, పూర్ణా = సంపూర్ణము, ఏషాం అనుక్రమాత్ =
నీటిని అనుక్రమముగా భాషాభాషే ప్రయోజయేత్ = భాషాభాషయందు
ప్రయోగించవలెను

తాత్పర్యము దేవాలవర్తనీ పంచమాంశము, షడ్భాంతము సంపూర్ణము నీటిని
అనుక్రమముగా భాషాభాషయందు ప్రయోగించవలెను

ఉదాహరణం - పాపావీపాపా నీపారీరీదాపాపామామామాదాపాపాపాపాపానీపారీ
రీరినిదమాగా పాదాపాపానీదానీదా । దేవాలవర్తనీ ॥

మధ్యమాంశ తు షడ్భాంతా పారాదీ దేవసంభదా ।

సంపూర్ణా గీయతే ఏత్యం భాషా వై అక్ష్మరాగజా ॥

ప్రతిపదార్థము పారాదీ, మధ్యమాంశ = పారాదీ మధ్యమాంశము, షడ్భాంతా=
షడ్భాంతము, దేవసంభదా= దేశ్యము సంపూర్ణా ఏత్యం గీయతే = సంపూర్ణముగా
గానము చేయుటయు, ఏషా అక్ష్మరాగజా = ఇది అక్ష్మరాగసంభవము

తాత్పర్యము పారాదీ, మధ్యమాంశము, షడ్భాంతము దేశ్యము సంపూర్ణముగా
గానము చేయుటయు ఇది అక్ష్మరాగసంభవము

ఉదాహరణం - మామామామాగారిరిరిపారిమారిగారిగరిపాపావిధామా
ధామామాధావిపానిగాగాగానిధానిపాపామాపిగమాపిధాపినిధాని
ధాపామమామామాగామా గారిరి । గాపానిపా పారాల్లి ॥

దైవతాంశ తు పద్మాంతా పంచమర్కభవద్ధితా ।

శకభాషా త్యాకులితా త్రావణీ కామినీషు చ ।

ప్రతిపదార్థము త్రావణీ, దైవతాంశా = త్రావణీ దైవతాంశము, పద్మాంతా =
పద్మాంతము, పంచమర్కభవద్ధితా = పంచమ రిషభరహితము, కామినీషు =
కామినులందు శకభాషా = శకభాష, టాకులితా = టాకులితము

తాత్పర్యము త్రావణీ దైవతాంశము, పద్మాంతము, పంచమరిషభరహితము,
కామినులందు శకభాష టాకులితము

ఉదాహరణం - ధామగాధామాగమామాగధానిపాపా గాగామధామాగపాపా
మాగా పాగా వామామాధమాగపాపాపా త్రావణీ ॥

మధ్యమాంశ తు పద్మాంతా మావవలితికా పిపా ।

విభాషా టక్కురాగస్యైషా గీయతే మూర్ధలాంతా (?) ॥

ప్రతిపదార్థము మావవలితికా = తావలలితిక, మధ్యమాంశా =
మధ్యమాంశము, పద్మాంతా = పద్మాంతము, విపా = పంచమరిహితము విపా
టక్కురాగస్య విభాషా = ఇది టక్కురాగమునకు విభాష, మూర్ధలాంతా =
గ్రామీణప్రియము

తాత్పర్యము తావలలితిక మధ్యమాంశము పద్మాంతము పంచమరిహితము
ఇది టక్కురాగమునకు విభాష, గ్రామీణప్రియము

ఉదాహరణం - మాపాధాపామాపాపధానిధాపాపా మామాగరిపా
ధామాధాధామాధాధా మాధానీ పాపా రిరిధారిరిమాగామారిపాపా
పారాధవిపాపా తావలలితికా ॥

పాథావణా తు పద్మాంశాంతా దోహ్య పంచమస్కరా తుభా ।

పంచమర్కభహీనం తు దేకాభ్యా టక్కురాగణా ।

ప్రతిపదార్థము దోహ్య పాధారణ = దోహ్య పాధారణము, పెద్దాంశంలా = పెద్దాంశము అంతమును, పంచమస్వరా = పంచమస్వరయుతము, కుట్రా = మంగళప్రదము పంచమర్షభహీనం = పంచమరిషభరహితము దేశాఖ్య = దేశాఖ్యము, టక్కరాగజా = టక్కరాగజనితము

తాత్పర్యము దోహ్య పాధారణము, పెద్దాంశము, అంతమును పంచమస్వరయుతము మంగళప్రదము పంచమరిషభ రహితము దేశాఖ్యము టక్కరాగజనితము

ఉదాహరణం - గాసాసీధధాసీసాసీసాధాసా మామాధాసా సామాగామా ధాధామాగా సూసీసాసా దోహ్య :

నిషాదాంశా య పద్దేవ విహీనా పంచమస్వరా ।

టక్కరాగే య శార్వరీ + + ఋషభదుర్బలా శ్చైయా ॥

ప్రతిపదార్థము శార్వరీ, నిషాదాంశా = శార్వరీ నిషాదాంశము, పద్దేవ విహీనా = పెద్దరహితము, పంచమస్వరా = పంచమ స్వరసహితము, టక్కరాగే = టక్కరాగము, ఋషభదుర్బలా = రిషభఅల్పము

తాత్పర్యము శార్వరీ నిషాదాంశము, పెద్దరహితము, పంచమస్వరసహితము టక్కరాగము రిషభఅల్పము

ఉదాహరణం - సీనిసి సారీరిమారీరీసానిదాసానిసారిరిమదామారిధానిరిసా శార్వరీ ।

పెద్దాద్యంతపరమాయుక్తా అలప్యే దేశసంభవా ।

సంపూర్ణా టక్కరాగజా యా స్వపాణిని గీయతే ॥ (?)

ప్రతిపదార్థము అలప్యే, పెద్దాద్యంత పరమాయుక్తా = అలప్యే పెద్ద అద్యంతములు గలది దేశ సంభవా = దేశ్యము, సంపూర్ణా = సంపూర్ణము, టక్కరాగజా = టక్కరాగభవము, యా స్వపాణిని గీయతే (?) = ఏది స్వపాణియందు గానముచేయుటచునో (?), సా = అది, అలప్యే = అలప్యే

తాత్పర్యము అలప్యే పెద్దఅద్యంతములు గలది దేశ్యము సంపూర్ణము టక్కరాగభవము ఏది స్వపాణియందు గానముచేయుటచునో అది అలప్యే

ఉదాహరణం - సాసాసాసా ధసాసాసాసారీమామాసానిదాసాసా నీదా
సాసామామా మాసాధాసా సాధాగారి సారీసానిదానిసాసా అలస్య .

టక్కిరాగే శార్కామతే భాషామహస్తి .

~ ~ ~

భిన్నవలితా రవిచంద్రా భిన్నసారాలీ ద్రావిడీ హింజరీ పార్శ్వతీ
హిందోలీ భాషా .

గాంధారాంశా తు షష్ఠంతా షాడబా దైవతవర్ణితా .

హిందోలే భిన్నవలితా గీయతే విద్రుమైర్జితై .

శ్రుతిపదార్థము భిన్నవలితా, గాంధారాంశా = భిన్నవలిత గాంధారాంశము,
షడ్ధాంతా = షడ్ధాంతము, షాడబా = షాడబము, దైవతవర్ణితా =
దైవతరహితము, హిందోలే = హిందోలముందు భిన్నవలితా విద్రుమై జన్మై =
అటవికజనులచే, గీయతే = గానము చేయుటయు

తాత్పర్యము భిన్నవలిత గాంధారాంశము, షడ్ధాంతము, షాడబము,
దైవతరహితము హిందోలముందు అటవికజనులచే గానముచేయుటయు

ఉదాహరణం - గాగారివనివిధావనీపాపావనీ సాపాగాపాని .
సాసాసానీసాగామాపాసానీ పామాసారిపానినినీసీమాగాసానీనీనీనీ
సామాగాసానిసాసా . భిన్నవలితా

నిషాదాంశా తు + + + షష్టస్వరా దైవతాస్త్రితా .

రవిచంద్రా తు ++++++క్రమాత్ .

శ్రుతిపదార్థము రవిచంద్రా, నిషాదాంశా = రవిచంద్ర నిషాదాంశము,
దైవతాస్త్రితా షష్టస్వరా = దైవతరహితషష్టస్వరము కంది, + + + +++++
క్రమాత్ = క్రమముగా

తాత్పర్యము రవిచంద్ర, నిషాదాంశము దైవతరహితషష్టస్వరము కంది
క్రమముగా

ఉదాహరణం - నినిసాసామాగారీ । సాగారీసాసాసామా
గానినినిసాసానిసాసానిసాసా పనినినిసాసానిగాగా పనునుమారీమాసాదాసాసా
పనునుసారీనుసానిసారినిసాసా రనిచంద్రా ।

మధ్యమాంశ తు షడ్భాంతా పంచూర్ణా ప్రేక్షణై స్మృతా ।

భాషా సా భిష్ణుసారానీ గీయతే మన్వరా పదా ॥

ప్రతిపదార్థము భిష్ణుసారానీ, మధ్యమాంశా = భిష్ణుసారానీ మధ్యమాంశము,
షడ్భాంతా = షడ్భాంతము, పంచూర్ణా = పంచూర్ణము అని, ప్రేక్షణై = ప్రేక్షకులచే,
స్మృతా = తలచబడినది, ఏషా మన్వరా పదా గీయతే = మన్వరయుతముగా
ఇది ఎల్లప్పుడు గానముచేయబడును

తాత్పర్యము భిష్ణుసారానీ, మధ్యమాంశము, షడ్భాంతము పంచూర్ణము అని
ప్రేక్షకులచే తలచబడినది సంస్వరయతుతముగా ఇది ఎల్లప్పుడు
గానముచేయబడును

ఉదాహరణం - మామాకుధ్యమామామామాసామాసానిసాసాగమగానిసా
దాదాగామా మనిరిసానినిసామాగరిసామాగరిసానిసా । భిష్ణుసారానీ ।

పంచమాంశ తు షడ్భాంతా పూర్ణా ద్రావిడదేశజా ।

గీయతే నిత్యమేనైషా పరిష్టవ్యః గీయతే (?) ॥

ప్రతిపదార్థము ద్రావిడదేశజా = ద్రావిడీ, పంచమాంశా = పంచమాంశము,
షడ్భాంతా = షడ్భాంతము నిత్యమేనై ఏషా గీయతే = ఇది నిత్యము
గానముచేయబడును

తాత్పర్యము ద్రావిడీ, పంచమాంశము షడ్భాంతము ఇది నిత్యము గానము
చేయబడును

ఉదాహరణం- సానినిదాసాసాగరిమాగరిసానిరినిసాసానిసాగరిమానిరి
సాసాసాని రిమదాసాసానినినిదాసాసా ద్రావిడీ ।

గాంధారాంశ తు షడ్భాంతా పూర్ణా ద్రావిడదేశజా ।

గీయతే నిత్యమేనైషా ఏభాషా పింఠి తుభా ॥

షట్పర్వరా నిర్దాడహీనా ఉమాదే వ్యాచగీయతే ।

ప్రతిపదార్థము పింజరీ, కుళా = పింజరీ మంగళకరమైనది, విత్త్యమేవ ఏషా
విభాషాగీయతే = సదా విభాషగా గానముచేయుటదును, విషాదహీనా =
నిషాదరహితమైన, పెద్దస్వరా = పెద్దస్వరములు కలది (షాదజము), ఉమాచేవ్యా
ద గీయతే = శివప్రియచే గానముచేయుటదును ఏషా = ఇది గాంధారాంశా=
గాంధారాంశము పెద్దాంతా = పెద్దాంతము, పూర్ణా = సంపూర్ణము,
ద్రావిడదేశజా = ద్రావిడదేశ్యము

తాత్పర్యము పింజరీ మంగళకరమైనది సదా విభాషగా గానముచేయుటదును
నిషాదరహితమైన పెద్దస్వరములు కలది (షాదజము) శివప్రియచే
గానముచేయుటదును ఇది గాంధారాంశము, పెద్దాంతము, సంపూర్ణము
ద్రావిడదేశ్యము

ఉదాహరణం - గాగాగారిసాధాసాసారిగాగామాగారిసా । ధాపాపాధాపగాపాధా
సరరిగాపా, మాగరిసామానిసాధరీసాసారి ధాసారిగాగామామాగరిసారిరిసా
రీసాపా, ధాపపా, పారీమాపా ధాపాపారి గామారిసా పింజరీ

పెద్దాంశవ్యాససంయుక్తా పూర్ణా సర్వతదేశజా ।

గీయతే త్రపవీరాణాం భాషాహిందోలకే కుళా ॥

ప్రతిపదార్థము సర్వతదేశజా = సర్వత దేశోద్భవమైన పార్వతి,
పెద్దాంశవ్యాససంయుక్తా = పెద్దాంశవ్యాససహితము, పూర్ణా = సంపూర్ణము,
కుళా = కుళప్రదమైనది, హిందోలకే భాషా = హిందోలకమందలి భాష,
త్రపవీరాణాం గీయతే = త్రప (లక్ష్మీతులైన) పీరుల(చే) గానయోగ్యమైనది

తాత్పర్యము సర్వతదేశోద్భవమైన పార్వతి పెద్దాంశవ్యాససహితము సంపూర్ణము
కుళప్రదమైనది హిందోలకమందలి భాష (త్రప(లక్ష్మీతులైన) పీరుల (చే)
గానయోగ్యమైనది

ఉదాహరణం - సాసానిమ, సామాసావిధావిధాసామాసా రీసాసానివిమారిమాగని
సానినిసాగాపానిసాసానినిసా మాసావిమా, ధావిధాసామామారిమామా
సానిసామాగా రిసా మాగరిసావీసాసాసా పార్వతి ॥

ఇతి శార్దూలమితే హిందోలక భాషా సమాప్తా ।

✽ ✽ ✽

ప్రతిపదార్థము వేగవతి, పంచమాంశ = పంచమాంశము సంపూర్ణ = సంపూర్ణము, + + ++++++, భాషాకరణే = భాషాకరణమందు, ఏవం = అట్లే ఉద్ధారే = ఉద్ధారమందును, గీయతే = గానము చేయుదును

తాత్పర్యము వేగవతి, పంచమాంశము సంపూర్ణము భాషాకరణమందు అట్లే ఉద్ధారమందును గానము చేయుదును

ఉదాహరణం - హిహినిధాధానిధాగాహిహిహినిధాధానినిహిధామా, గాగాదామాహిహిధాని హిహిగారీ, నిధాహిహి వేగవతి.

పంచమార్తం తు సంపూర్ణ మూలభాషా తు పంచమా.

ప్రగల్భమవసే గీతే భాషామాలవపంచమే ||

ప్రతిపదార్థము పంచమా, మూలభాషా = పంచమ ప్రధాన భాష పంచమార్తం = పంచమార్తము, సంపూర్ణ = సంపూర్ణము, మాలవపంచమే భాషా = మాలవపంచమమందలి భాష ప్రగల్భమవసే గీతే = ప్రగల్భమావసరికీతమందు యోగ్యము

తాత్పర్యము పంచమ, ప్రధానభాష పంచమార్తము సంపూర్ణము మాలవ పంచమమందలి భాష ప్రగల్భమావసరికీతమందు యోగ్యము

ఉదాహరణం - హిహిహిమామారిరిగానిధాధా, ధాధరినిగారిమాగ రినిధాహిహిహిధా హిమామాహిధానిరిమాగామారిహిహినిహిధాహిహి పంచమా ||

మధ్యమాంశా పంచమాంతా భావనాస్థా ధ్రువేశజా.

అంధ్రీ తు విశ్రుతా లోకే వ్యాధా దుష్టేషు గీయతే.

ప్రతిపదార్థము అంధ్రీ, మధ్యమాంశా = అంధ్రీ మధ్యమాంశము, పంచమాంతా = పంచమాంతము, భావనాస్థా = భావనయందున్నది, ధ్రువేశజా = ధ్రువేశజనితము, లోకే విశ్రుతా = లోకప్రసిద్ధము, దుష్టేషు = దుష్టుల (దుష్టముల) విషయమై, వ్యాధా గీయంతే = కీరాతులు పాడుదురు

తాత్పర్యము అంధ్రీ, మధ్యమాంశము, పంచమాంతము, భావనయందున్నది

ధ్రువేశ్వరనితము లోకవ్రహ్మము దుష్టుల (దుష్టముల) విషయమై కీరతులు పొందుదురు

ఉదాహరణం - సామసామాసానిధాధానిసాసానివమారిసానిధాసామా ।
సామాధానిధాసాసాసాసానిగారిసానిసానిసానిసానిధామామానిధాసాసా । అంధ్రీ

గాంధారాంశా య గాంధారీ సంపూర్ణా పంచమానుగా ।

విభాషా చ సామవా గీయతే (?) మాలవ పంచమే ॥

ప్రతిపదార్థము గాంధారీ గాంధారాంశా = గాంధారి గాంధారాంశము, సంపూర్ణా = సంపూర్ణము పంచమానుగా = పంచమువనునరించునది, మాలవపంచమే = మాలవపంచమమందు, సామవా గీయతే = అమనిరించి గానముచేయుటకును, విభాషా = విభాష

తాత్పర్యము గాంధారిశ్చ గాంధారాంశము సంపూర్ణము పంచమువనునరించునది మాలవ పంచమమందు అనునరించి గానముచేయుటకును విభాష.

ఉదాహరణం - గాగానినిధాధానిరిగిగామాగారినిసాసా ధాధాసాధాని సాగాసానిధాసాసా గాంధారీ ।

ఇతి తాత్పర్యమితే పంచమభాషా సమాప్తా

~ ~ ~

త్రావణీ షడ్జభాషా చ మాలవీ గూర్జరీ తథా ।

బాహ్యాషాడట కౌళ్యా గాంధారీ పరపందితా ॥

అలితా విషాదవత్సాచ ప్పర గాంధారవర్జితా ।

దేశాభ్యా త్రావణీ వైవ వీరముపచ (?) గీయతే ॥

ప్రతిపదార్థము త్రావణీ, షడ్జభాషా, మాలవీ, గూర్జరీ, బాహ్యాషాడటా, కౌళి, గాంధారీ, పరపందితా, అలితా, విషాదవతి ।

త్రావణీ, గాంధారవర్జితా = త్రావణీ గాంధారహితము, దేశాభ్యా = దేశ్యము, వైవ ఉపమే చ గీయతే = వైవ ఉపమయందు గానముచేయుటకును?

తాత్పర్యము (ప్రావణి, పట్టణాన్ని మాలి, గూర్జరి, బాహ్యపాదలు, కౌపరి, గాంధారి, పరపందిత, లలిత, విష్ణావనరి, గాంధారరహితము దేశ్యము నీద ఉపయోగం గానముచేయుట)

ఉదాహరణం - రిరిరాధాద్దీసిరాధా , మధానిరిరాధానివి సావినిరాధాని థామాధా
నిరిరాధామరాధానిరిరినిగామాగాధామారీసా నిరానిరానిరా మూమధానినిరిరాధా
(అవునా) :

దైవతాత్మకత ప్రకటించుతూ మూలభాషి తు దుర్భలమ్.

దేవతారాధనే గీతా వ్యక్తమే యం వ్యవస్థితమ్ ॥

ప్రతిపదార్థము పెట్టలాసా, దైవతార్థంతపంయుల్ల = పెట్టలాపి దైవతము
అర్థంతములందు కలది, మూలభాషా తు దుర్బలం = పెద్దల్పము, పెద్దొప్పులా =
సాదనము, దేవతారాదనే గీతా = దేవతారాదనమందు గానముచేయబడినది

తాత్పర్యము పక్షభాషి భైవతము అధ్యంతములందు కలది పక్షాల్పము
ప్రాడవము దేవతారాధనమందు గావము చేయుటచేనది

ఉదాహరణం - పానీధాధా పానీధాధా పమానిధా మాగాగామా నిధాధా
గామాగామా గమాధాధా గరిపానిధా పమామా పామాధాని ధాధా పద్ధాని
మాని, గుర్తరిలకు లక్షణోదాహరణములగుచేసెదరు

పరిభ్రష్టమాలతా శైవలాలతా స్వామినా మునిష్యాన్వితా

గియిలే యుగ్గాలే యూ పోక్యాతా బాహ్యోదేవూ ।

ప్రతిపదార్థము బాహ్యసౌదబా, మధ్యమాంశా = బాహ్యసౌద మధ్యమాంశము,
 ధైవతాంతా = ధైవతాంతము, పీడలా = పీడలము ఋచుల్యాప్తితా =
 రిషిభవహితము, యజ్ఞకాలే సా గీయతే = యజ్ఞకాలమందు
 గావమునేయజ్ఞధను

తాత్పర్యము బాహ్యస్థావర, మధ్యమాంశము, దైవతాంతము, స్థావరము, దివిభవహితము, యజ్ఞకాలమందు గావముచేయుటను

ఉదాహరణ - మోదా : మానసిపామపా థాథా. మోదామోగా గాగాగమో
మమవిధ, మోపాపాని థాథాథా బాబ్బాబ్బిదబా .

విషాదాంశా దైవతాంతా షాడవా పక్షపక్షితా ।

కోసలదేశమంధూలా ప్రతిహరేషు నీయతే ॥

ప్రతిపదార్థము కోసలదేశమంధూలా = కోసలదేశమందున్నట్టివ కొనరీ,
విషాదాంశా = విషాదాంశము దైవతాంతా = దైవతాంతము, పక్షపక్షితా =
పక్షరహితమైన, షాడవా = షాడవము ప్రతిహరేషు నీయతే = ప్రతిహరులందు
గావము చేయబడును

తాత్పర్యము కోసలదేశమందున్నట్టివ కొనరీ విషాదాంశము దైవతాంతము
పక్షరహితమైన షాడవము ప్రతిహరులందు గావముచేయబడును

ఉదాహరణం - వివిధా పామామూ మాగమూ పాపాపాపాపా. మాగమానిదాదా
కొనరీ.

గాంధారాంశా మధ్యమాంతా గాంధారీ మధ్యమాశ్రితా ।

ఏకాంతవాసిధీతా మూలభాషా తు పద్మా ॥

ప్రతిపదార్థము గాంధారీ, గాంధారాంశా = గాంధారీ గాంధారాంశము,
మధ్యమాంతా = మధ్యమాంతము, మధ్యమాశ్రితా = మధ్యమము
వాక్రయించునది, ఏకాంతవాసిధీ గీతా = ఏకాంతవాసము చేయువారిచే గావము
చేయబడినది మూలభాషా పద్మా = పక్ష మూలభాష

తాత్పర్యము గాంధారీ, గాంధారాంశము మధ్యమాంతము మధ్యమము
వాక్రయించునది ఏకాంతవాసము చేయువారిచే గావము చేయబడినది పక్ష
మూలభాష

ఉదాహరణం - గామాపాపీపాపా. విధాదామామామాగామాధా విపారీ.
పాపామామా ధాపీపారీ. గారీపాపీ. ధామామా గాంధారీ.

దైవతాద్యంతపక్షపక్షితానా షాడవస్వతా ।

+ +వరితగా ఏషా నీయతే దృఢమావస్థై ॥

ప్రతిపదార్థము స్వరవరితా, దైవతాద్యంతపక్షపక్షితానా = స్వరవరిత దైవతము
అద్యంతములు కలదియు, పక్షరహితమైనవామును షాడవస్వతా = షాడవ

స్వరమును విపా = ఇది, దృఢమానస్మై గీయతే = దృఢమనస్కులచే గానముచేయబడును

తాత్పర్యము స్వరవలీత, దైవతము అద్యంతములు కలరియు, షడ్జరివల్లరహితమును, పాదవస్వరమును, ఇది దృఢమనస్కులచే గానముచేయబడును

ఉదాహరణం - ధాదామాపా, గాగామాదానిపానిధాదాపాపాగామాదానిపానిపాపాగామాపాపాదాదా మధాపామామాగధగానుధానిపాపా, విపావిగాగామాపానిధాదాపామామా గాదా పామాదానిసపాదాపామాదాదా స్వరవలీతా

దైవతాద్యంత లలితా షడ్జపంచమ వర్ణితా ।

పంచస్వరా తం గీయతే ప్రకృష్టా పా మతా క్రమాత్ ॥

ప్రతిపదార్థము లలితా, దైవతాద్యంత లలితా = లలిత దైవతము అద్యంతము లలితమైనది, షడ్జపంచమవర్ణితా = షడ్జపంచమరహితము, ప్రకృష్టా = విశిష్టమైనది, పా = అది, క్రమాత్ = వరుసగా, పంచస్వరా గీయతే = పంచస్వరముగా (కొడబము) గానము చేయబడుచున్నది

తాత్పర్యము లలిత, దైవతము అద్యంతము లలితమైనది షడ్జపంచమ రహితము విశిష్టమైనది అది వరుసగా పంచస్వరముగా (కొడబము) గానముచేయబడుచున్నది

ఉదాహరణం - ధాపాదాగాపానిపామాని । మానిధామాగా గామాదాని, ధామామాగా రినిధాదా లలితా

నిపాదవల్లరహితా (?) దైవతాద్యంతరా ++ ।

+ ++ మ్యా+ ఛాషా చ గీతాన్యేన వివర్ణితా ।

ప్రతిపదార్థము నిపాదవల్లరహితా, దైవతాద్యంతరా + దైవతాద్యంతరా (?) గీతాన్యేన వివర్ణితా = మరియొక గీతముచే విడువబడినది

తాత్పర్యము నిపాదవల్లరహిత దైవతము అద్యంతము మరియొక గీతముచే విడువబడినది

ఉదాహరణం - ధామాగాపా, పాపాపాపా, గమామాపానిధానాధానా
పామాధాగాగా, పనిధాధాపాపా, ధాపాగమాపనిధాధానీనరిసామాపానిధా
పామామాగాపనధానిధాధా, నిషాదవరీ .

దైవతాద్యంతపంయుక్తా పాదతా తుంబురు స్మృతా .

ఋషభేణ విహీనా తు గీయతే బ్రహ్మచారిణి .

ప్రతిపదార్థము తుంబురు, దైవతాద్యంత పంయుక్తా = తుంబురు దైవత
ఆద్యంతయుతము, పాదతా = పాదవము ఋషభేణ విహీనా =
రిషభరహితము బ్రహ్మచారిణి గీయతే = బ్రహ్మచారిణులచే
గానముచేయుటచున్నది

తాత్పర్యము తుంబురు దైవత ఆద్యంత యుతము పాదవము రిషభరహితము
బ్రహ్మచారులచే గానముచేయుటచున్నది

ఉదాహరణం - ధానిసాగామాధాపామాగరిననిధాధా, తుంబురు .

గాంధారలలితా మౌర్ధా మధ్యమాంశాల్యదైవతా .

గీయతే పితృకార్యేషు షడ్వైవతమక్రమాత్ .

ప్రతిపదార్థము గాంధారలలితా, మౌర్ధా = గాంధారలలిత పంపూర్ణము,
మధ్యమాంశా = మధ్యమాంశము, అల్పశైవతా = శైవతాల్పము,
షడ్వైవతమక్రమాత్ = షడ్వైవతక్రమమువలన, పితృకార్యేషు గీయతే =
పితృకార్యములందు గానముచేయుటచున్నది

తాత్పర్యము గాంధారలలిత పంపూర్ణము మధ్యమాంశము, దైవతాల్పము
షడ్వైవత క్రమమువలన పితృకార్యములందు గానము చేయుటచున్నది

ఉదాహరణం - మాధాపా పాపాపామగపాపాకారిసానిధాధాపాపారిగామాగారిరి
పాగిరీపారీ, పాధా, గాంధారలలితా ధాధాధాపా గరిరిధాపధావివిరిగాపసా
ధాధారిరిగ ధాపధారిపాగిరినిధాపాధాపా .

కలింగా దైవతాంతరభాషా దైవతమధ్యమా తుభా .

మూలభాషా తిప్పిషడ్వై గీయతే వారదతుంబురూ (?) .

ప్రతిపదార్థము కలింగ = కలింగదేశ్యమైన, మధ్యమా, దైవతాంతరభాషా =
దైవతాంతరభాష, దైవతమధ్యమా = దైవతమధ్యమముకలది తుభా =
మంగళప్రదమైనది మూలభాషా = ప్రధానభాష, భిన్నపక్షే = భిన్నపక్షమందు,
నారదతుంబురూ = నారదతుంబురులు, గీయతే = గానముచేయుదురు

తాత్పర్యము కలింగదేశ్యమైన మధ్యమ దైవతాంతర భాష దైవతమధ్యమము
కలది మంగళప్రదమైనది ప్రధానభాష, భిన్నపక్షమందు నారదతుంబురులు
గానముచేయుదురు

ఉదాహరణం - దాపాపినిపానిదానిగామాపాపారిపాపాధావిని, ధానీగారి
గాసాగాసాసాసాసాసాసాసాసా గమసానిగాగమసాగాసాధామాగామామా ।
మధ్యమా

పంచమాంశ తు పార్వత్యా దైవతాంతా చ దేశజా ।

హృష్టా క్షత పరిషది గీయతే పూర్ణపక్షసముద్భవా ॥ (9)

ప్రతిపదార్థము పార్వత్యా = పార్వతినే, పంచమాంశా = పంచమాంశము,
దైవతాంతా = దైవతాంతము, దేశజా = దేశ్యము, హృష్టా = సంతృప్తము,
పూర్ణ పక్షసముద్భవా = పూర్ణపక్షసనితము క్షతపరిషది గీయతే =క్షత్రీయ
పరిషత్తునందు (రాజపరిషత్తునందు) గానము చేయుటచున్నది

తాత్పర్యము పార్వతినే పంచమాంశము, దైవతాంతము దేశ్యము సంతృప్తము
పూర్ణపక్షసనితము, క్షత్రీయపరిషత్తునందు (రాజపరిషత్తునందు) గానము
చేయుటచున్నది

ఉదాహరణం - పాపా పాగామారిరినిరిమధాపాపాపాపాపారిమా ।
పాగారిరినిరిదాపాపాదా । పార్వతీ ।

ఇతి శార్దూలమతే భాషా షోడశ సమాప్తా

॥ ॥ ॥

అక్షరక్షణ సంయుక్తా ప్రస్తావనా పరిచ్ఛేదా ।

ఉక్తా భాషా సమీచీదా విభాషాభివ్యభాషితా ॥

ప్రతిపదార్థము లక్ష్యలక్షణసంయుక్తా = లక్ష్యలక్షణములతో కూడినట్టియు,
ప్రస్తారేణ సమన్వితా = ప్రస్తారములతో కూడినట్టియు, విభాషాభివిభాషితా =
విభాషించి వలంకరించబడినట్టియు, సమీచినా భాషా ఉక్తా = యోగ్యములైన
భాషలు చెప్పబడినవి

తాత్పర్యము లక్ష్య-లక్షణములతో కూడినట్టియు, ప్రస్తారములతో
కూడినట్టియు, విభాషించి అలంకరించబడినట్టియు యోగ్యములైన భాషలు
చెప్పబడినవి

ఇతి భాషాలక్షణం సమాప్తమ్

:- :- :-

బంధూకాభాం త్రివేద్రామస్మృతకరకలాశేఖరాం రక్తవస్త్రా-
పీనోత్పుంగప్రవృత్తప్రసభదనమితాం యౌవనవారంభరూఢామ్ ।
సర్వాలంకారభూషాం పరసేవనిలయాం వీజసంక్రాంతమూర్తిం
దేవీం పాశాంకుశాభ్యామభయవరకరాం విశ్వయోనిం సమామి ॥

ప్రతిపదార్థము బంధూకాభాం = మంకెనపూవుకాంతికలదియు, త్రివేద్రాం =
మూడుకన్దులుకలదియు, అమృతకరకలాశేఖరాం = చంద్రకళ శిరస్సునందు
కలదియు, రక్తవస్త్రాం = ఎఱ్ఱని పువ్వుములుకలదియు, పీన ఉత్పుంగప్రవృత్త
ప్రసభదనమితాం = బలసేన, ఎత్తైన వర్తులములైన కుచభారముచే వంగినట్టియు,
యౌవనవారంభరూఢాం = యౌవన అరంభముచే రూఢమైనట్టియు,
(విత్యయౌవ్యనియు) సర్వాలంకారభూషాం = సమస్త అలంకారములచేతను
అలంకరించబడినట్టియు, పరసేవనిలయాం = పద్మానిలయు, వీజ సంక్రాంత
మూర్తిం = వీజముచే సంక్రమించిన మూర్తికలదియు, పాశాంకుశాభ్యాం =
పాశ, అంకుశములచే, అభయవరకరాం = అభయమిచ్చు శ్రేష్ఠమైన
చేయుకలదియు, విశ్వయోనిం = జగజ్జననిట్లైన దేవీం సమామి = ఉనూదేవిని
సమస్కరించుచున్నాను

తాత్పర్యము మంకెనపూవుకాంతికలదియు, మూడుకన్దులుకలదియు,
చంద్రకళ శిరస్సునందు కలదియు, ఎఱ్ఱని పువ్వుములుకలదియు బలసేన, ఎత్తైన
వర్తులములచే కుచభారముచే వంగినట్టియు, (విత్యయౌవ్యనియు) సమస్త

అలంకారములచేతను అలంకరింపబడినట్టియు, పద్యాలయయు, వీజముచే సంక్రమించిన మూర్తికలదియు, పాశ అంకుశములచే ఆదయమిచ్చు శ్రేష్ఠమైన చేయికలదియు అగణనవిద్యున ఉమాదేవిని నమస్కరించుచున్నాను

అత సరం ప్రవక్ష్యామి దేశీరాగకదంబకమ్ ।

రితభాసుంధ్రసుధ్యా (?) + + + + + + + + 368

ప్రతిపదార్థము అత సరం = ఇటుతరువాత దేశీరాగకదంబకం ప్రవక్ష్యామి = దేశీరాగసముదాయమును చెప్పుదును

తాత్పర్యము ఇటుతరువాత దేశీరాగసముదాయమును చెప్పుదును

మధ్యమాంశగ్రహవ్యాసా రిమంద్రా తారతత్పరా ।

కచ్చేర్లీగరిహీనా చ విష్ణ్వూ పరిభూరిజా । 369

గాంధారగ్రహవ్యాసా చ షడ్జాంశా తారవర్జితా ।

సమంద్రా సప్తరా చైవ పరిహీనాసితా భవేత్ ॥ 370

షడ్జాంశా + గ్రహవ్యాసా భమంద్రా తారతత్పరా ।

సమప్తరా చ సంపూర్ణా మాంగాలీ గీయతే ఇదై ॥ 371

ప్రతిపదార్థము కచ్చేర్లీ మధ్యమాంశగ్రహవ్యాసా = కచ్చేర్లీ మధ్యమము అంశము గ్రహముగను కల్గియున్నదియు, రిమంద్రా = రిమభమంద్రము, తారతత్పరా = తారతత్పరము; గరిహీనా = గమనరహితము, పరిభూరిజా విష్ణ్వూ = పంచమరిపభటపాళముమగా తెలియుదగినది ఏకా, గాంధార గ్రహవ్యాసా = ఏక గాంధార గ్రహము వ్యాసమును, షడ్జాంశా = షడ్జమంద్రము, సప్తరా = సప్తస్వరము, (స్వరయుతము) పరిహీనా = పంచమరిపభట హీనమును, భవేత్ = అగును

మాంగాలీ, షడ్జాంశా = షడ్జమము, +గ్రహవ్యాసా = గ్రహవ్యాసము, రిమంద్రా = చైవతమంద్రము, తారతత్పర = తారతత్పరము, సమప్తరా = సమప్తరము, సంపూర్ణా = సంపూర్ణమును, ఇదై గీయతే = జనులచే గానముచేయబడును

తాత్పర్యము కచ్చేర్లీ మధ్యమము అంశము గ్రహముగను కల్గియున్నదియు,

రిషభమండ్రము తారతత్పరము, గమవరహితము, వంచమరిషభ
బహుళమునుగా తెలియదగినది ఏకా గాంధారగ్రహము వ్యాసమును
షడ్భాంశము తారరహితము షడ్మండ్రము షడ్వస్వరము (స్వరయుతము)
వంచమరిషభహితమును అగును

మాంగారీ షడ్భాంశము గ్రహవ్యాసము దైవతమండ్రము, తారతత్పరము,
సమస్వరము, సంపూర్ణమును జనులచే గౌరవముచేయబడును

పంచమంశ గ్రహవ్యాసా గమండ్రా షడ్వతారకా ।

రిహీనా చ భగవ్యల్పా క్షేయా హమ్మూణీకా బుధై ॥ 372

షడ్భాంశా దైవతవ్యాసా గపహీనా పురిందికా ।

షడ్వైవతసంవాదా దైవతర్షభయోస్తథా ॥ 373

గాంధారసింధుషడ్వ్యాసగ్రహో ధాంశధారితా ।

+ + + + + మండ్రమధ్యమా ॥ 374

సమస్వరా చ సంపూర్ణా కర్ణాటీ నామతో భవేత్ ॥ 375

ప్రతిషదార్థము హమ్మూణీకా, పంచమంశగ్రహవ్యాసా = హమ్మూణీక
పంచమము అంశము గ్రహము వ్యాసము, గమండ్రా = గాంధారమండ్రము,
షడ్వతారకా = షడ్వతారము రిహీనా = రిషభరహితము, భగవ్యల్పా =
దైవతగాంధారాలము, పురిందికా = పురిందిక, షడ్భాంశా = షడ్భాంశము,
దైవతవ్యాసా = దైవతవ్యాసము గపహీనా = గాంధారపంచమరహితము,
షడ్వైవతసంవాదా = షడ్వైవతములకు సంవాదత్వము, తథా = అట్లే,
దైవతర్షభయో = దైవతరిషభములకు సంవాదము

గాంధారసింధు, షడ్వ్యాసగ్రహో = షడ్వ్యాస గ్రహమును, ధాంశధారితా =
దైవతాంశము, మండ్రమధ్యమా = మధ్యమ మండ్రము సమస్వరా =
సమస్వరము కలది, సంపూర్ణమును, నామతో కర్ణాటీ భవేత్ = పేరుచే
కర్ణాటీయగును

తాత్పర్యము హమ్మూణీక, పంచమము అంశము, గ్రహము, వ్యాసము, గాంధార
మండ్రము, షడ్వతారము, రిషభరహితము, దైవతగాంధారాలము మిగిలిన

షడ్భాంశము, దైవతత్వాప్రము గాంధారపంచమరహితము, షడ్దైవతములకు సంవాదత్వము, అట్లే దైవతరిషభములకు సంవాదము గాంధారసింధు షడ్భన్యాసము గ్రహమును, దైవతాంశము మధ్యమమంద్రము పమస్వరముకలది సంపూర్ణము పేరుచే కర్ణాటాయుగును

ఇతి సుతంగమునిపితపితబ్రహ్మేశ్వరం భాషాలక్షణాధ్యాయో నామ

పంచమ పాదము ॥

:- :- :-

దేశికార ప్రబంధోయం చ(?) పారషక్రా త్రివిధతా ।

అసంఖ్యాతాస్త కథితా ప జ్ఞాయంతే ల్పబుద్ధిధి ॥ 376 ॥

ప్రతిపదార్థము అయం దేశికారప్రబంధ = ఈ దేశికారప్రబంధము, పారషక్రా త్రివిధతా = ఈశ్వరముఖములనుండి బయలుదేరినవి (పుట్టినవి) అసంఖ్యాతా కథితా = లెక్కకుమిక్కిలిగా చెప్పబడినవి, అల్పబుద్ధిధి = అల్పబుద్ధులచే (పామరులచే), ప జ్ఞాయంతే = తెలియబడవు

తాత్పర్యము ఈ దేశికారప్రబంధము ఈశ్వరముఖములనుండి బయలుదేరినవి (పుట్టినవి) లెక్కకు మిక్కిలిగా చెప్పబడినవి అల్పబుద్ధులచే (పామరులచే) తెలియబడవు

ప్రబంధ -

తేషాం సుధ్యాత్ పముద్భుత్య యుక్తలక్షణలక్ష్మితాన్ ।

శ్రీమతంగముని ప్రాచా మునీసుద్దిశ్య తద్యథా ॥

377

ప్రతిపదార్థము తేషాం సుధ్యాత్ = వాటిమధ్యనుండి, యుక్తలక్షణలక్ష్మితాన్ పముద్భుత్య = యోగ్యమైన లక్ష్యలక్షణయుతములైన వానిని తీసి, శ్రీమతంగముని = శ్రీమతంగమహర్షి, మునీన్ ఉద్దిశ్య = మహర్షులనుద్దేశించి, ప్రాచా = చెప్పెను, తద్యథా = అదిఎట్లునగా -

తాత్పర్యము వాటిమధ్యనుండి యోగ్యమైన లక్ష్యలక్షణయుతములైన వానినితీసి శ్రీమతంగమహర్షి మహర్షులనుద్దేశించి చెప్పెను అదిఎట్లునగా -

అద్య ప్రబంధ కందాభ్య వృత్తా వాసు ద్విధీయః ।
గద్యరూపస్థురీయ స్కాత్ దండక స్వాచ్ఛతుర్థక ॥ 378

పంచమో వర్ణక భృతః ప్లవ అర్వాసిధాయక ।
పప్లవీ కర్పితా గాథా తతో ద్విపథకోఽప్లవ ॥ 379

వర్ణవీం పవమీం ప్రాహరద్వితా దశమీ భవేత్ ।
ఏకాదశమయే స్థితే (?) గదితా సా చతుష్పదీ ॥ 380

దోషకో ద్వాదశః ప్రోక్త తోటక స్కాత్ త్రయోదశ ।
తతశ్చతుర్థశో క్షేయో పస్త్యాభ్యస్తు ప్రబంధక ॥ 381

తత శ్రౌచ పదస్తూర్థ్యం హంసపాత్ షోడశ స్పృహ ।
పస్తదశ ప్రబంధస్తు శుకపారితపంజక ॥ 382

అష్టాదశశ్శాలీలా ఏకోవోదశ లీలక ।
ఏకతితమ సింహాలీల శరధరీలైకనింశతి ॥ 383

ప్రతిపదార్థము అద్య కందాభ్య = మొదటిది కందము వృత్తా గద్యరూపము, దండకము, వర్ణకము, అర్వాసిధాయకము, కర్పితాగాథా, ద్విపథకము, వర్ణవీ, అర్థితా, చతుష్పదీ, దోదకము, తోటకము, పప్లవ, శ్రౌచపదము, హంసపాదము, శుకపారితము, అశ్మలీలా, లీలకము, సింహాలీలా, శరధరీలా

తాత్పర్యము (1) కందము, (2) వృత్తా, (3) గద్యరూపము, (4) దండకము, (5) - వర్ణకము, (6) అర్వాసిధాయకము, (7) కర్పితాగాథా, (8) ద్విపథకము, (9) వర్ణవీ, (10) అర్థితా, (11) చతుష్పదీ, (12) దోదకము, (13) తోటకము, (14) పప్లవ, (15) శ్రౌచపదము, (16) హంసపాదము, (17) శుకపారితము, (18) అశ్మలీలా, (19) లీలకము, (20) సింహాలీలా, (21) శరధరీలా

ద్వానింశతి తమ స్కార్త శుకమందురితీహయ ।
త్రయోపింశో విద్విత స్కాత్ చతుర్వింశస్త్యభంగక ॥ 384

పంచవింశతిమస్తానే చతురంగ ఉదాహృత ।
ఇయవర్ణక పంజ్జశ్చ తత పతతతో భవేత్ ॥ 385

పద్మవింశతితీర్థా సా స్వాదంతవారిణికా మతా .

త్యాగ్రంశతిమస్తావే + త్రిపదీ పట్నదీ కృదిన్ || 386

27 తరువాత 32 చెప్పబడినది అనగా 28 నుండి 31 వరకు బుధమైనది

ప్రతిపదార్థము 22 శుకమంచు, 23 వివిధ్రము, 24 త్రిభంగకము, 25
చతురంగము, 26 అయవద్దన, 27 లంకదారిణి, 32 త్రిపదీ, కృచిత్ =
ఒక్కొక్కనోట, ఏటాదీ భవేత్ = ఏటాదియును అగును

తాత్పర్యము 23 ఏదేమిటములు, 24 త్రిభంగము, 25 చతురంగము, 26
జయవర్ణన, 27 అంకచారి, 32 త్రివిధ ఒక్కొక్కచోట ముగియును అగును

త్రయోవ్రహ్మసం ప్రోక్షం తద్భంధకరణం పునః ।

పరుషోత్తమ పాటకరణం కేమలదాహ్యతమ్ ॥ 387

పంచలింగత్రయ ప్రోక్ష శైవాట ఇతి చదివె

షట్ త్రింశద్దశపంచజన్మ దీప్తదీప్తి సతాం మతా ॥ 398

వస్త్రలీలశత్రుహ యో తు ముచీనా వర్షో మతా .

అష్టశింశ్రుమా తేలా బహిర్భేద ప్రవిక్షరా ॥ 389

ప్రతిపదార్థము 33 బంధకరణము, 34 పాటకరణం, 35 కైవాటము 36 ద్విపది
37 వర్ణ, 38 బహుభేదవిస్తారా = అనేక భేదములచే

తాత్పర్యము 33 బంధకరణము, 34 పాటకరణం, 35 శ్రీవాటము, 36 ద్విపది,
37 వదనీ, 38 అనేకభేదములచే

చక్కారినోదై కోనా (?) మతోద్ఘోషదీప్తికా

పెద్దారినొత్తలో నేయూ తలోఁ బ యెనియున్నది ॥ 390

பிதாரித் தவீர் தீயித் துயிதா (?) நைதாரிதா .

విలేషామధిక భూత ప్రబంధో మాతృకాప్రాయం || 391

ప్రతిపక్షము ఏర్పడమైన, ఏలా = ఏలాగబడము 39 యోగబడము.
40 దునికుటనీ, 41దేంకి, 42 ఏకలాంతిక, 43మాతకా

తాత్పర్యము విస్తారమైన విలాసబంధము 39 యోంబదము, 40 ధ్వనికుట్టవీ,
41 భంక, 42 ఏకతాలికా, 43 మాతృకా

చతుర్విరధి + + + చత్వారింశత్తమ పునః ।

ప్రబంధోయం స్వరార్థ స్యాత్ క్లేయో సాగీతవేదిధి ॥ 392

చత్వారింశత్తమం ప్రోక్షం శరణం పచధిర్యుతమ్ ।

చత్వారింశద్యుత పద్మిశ్చసా పల్లస్వర పృత ॥ 393

ప్రతిపదార్థము 44 స్వరార్థము, 45 శరణం, 46 పల్లస్వరము, 47 ముక్తావలీ

తాత్పర్యము 44 స్వరార్థము, 45 శరణం, 46 పల్లస్వరము, 47 ముక్తావలీ

చత్వారింశత్ పస్తయుతా క్లేయో ముక్తావలీతి యా ।

ప్రతాపపక్షవ శ్చాక్షరచత్వారింశత్ ప్రకీర్తిత ॥ 394

ప్రతిపదార్థము 48 ప్రతాపపక్షవ ప్రబంధము

తాత్పర్యము 48 ప్రతాపపక్షవ ప్రబంధము

పంచధా మునివా త్యాదా చత్వారింశత్ సుసంయుతా ।

ఏతేషాం లక్షణం చచ్చిసమాసాత్ విదుషాత్తమమ్ ॥ 395

ప్రతిపదార్థము సుసంయుతా = సుసంబంధితములైన, చత్వారింశత్ = 40,

పంచధా త్యాదా = 5 విధములుగా చెప్పబడినది

తాత్పర్యము సుసంబంధితములైన 40, 5 విధములుగా చెప్పబడినది

యథోక్షం చాత్రవియుమై + + + + + ।

రాగైర్యదాపదుత్తైస్తు గాతవ్యాగీతకోవిధై ॥ 396

ప్రతిపదార్థము అత్ర = ఇందు, యథోక్షం = చెప్పబడిన రీతిగా, వియుమై = వియమములచే, యథానత్ = యథాశాస్త్రముగా, ఉత్తై రాగై = చెప్పబడిన రాగములతో, గీతకోవిధి గాతవ్యా = గీతజ్ఞులచే గానయోగ్యము

తాత్పర్యము ఇందు చెప్పబడిన రీతిగా వియమములచే యథాశాస్త్రముగా చెప్పబడిన రాగములతో గీతజ్ఞులచే గానయోగ్యము

తాలకువ్యాది తును పాదైర్విరుత్తైర్న సమన్వితః ।

స కంద ఇతి కర్ణాటభాషాదిపదమిశ్రితః ॥ 397

కందాది ప్రబంధా లక్ష్యత ప్రసిద్ధాదీనః ।

అర్యాయా ద్విపరీ పృతే గాధాయా జేఽభే తథా ।

తోటకేన చ తాలస్య వియమో వాస్తీ కదాచనః । 398

ప్రతిపద్యము యు = ఏది తాలకువ్యాది = తాలాదికూన్యమును, పాదై = పాటలచేతను, విరుత్తై = విరుదములచేతను సమన్వితః = కూడియుండునో కర్ణాట భాషాదిపదమిశ్రితః = కర్ణాటభాషాదిపదమిశ్రితమో, స = అది కంద ఇతి = కంద ప్రబంధమగును కందాదిప్రబంధా = కందముమొదలగు ప్రబంధములు, లక్ష్యత = లక్ష్యములను బట్టి ప్రసిద్ధా దీనః = ప్రసిద్ధములే, అర్యాయా = అర్యకు, ద్విపరీ = ద్విపర్యయండు, పృతే = పృత్తియందును, గాధాయా = గాధకు జేఽభే = జేధకమందు తోటకేన = తోటకముచేతను తాలస్య వియమ వాస్తీ = తాలవియమములేదు

తాత్పర్యము ఏది తాలాదికూన్యమును పాటలచేతను, విరుదములచేతను కూడియుండునో కర్ణాటభాషాది పదమిశ్రితమో అది కందప్రబంధమగును కందము మొదలగు ప్రబంధములు లక్ష్యములను బట్టి ప్రసిద్ధములే అర్యకు ద్విపర్యయండు, పృత్తియందును, గాధకు జేధకమందు తోటకముచేతను, తాలవియమములేదు

ముఖ్యతా తేషు నిర్దిష్టా ముచిత్యుండసా సుమమ్ ।

అంత స్వర+విన్యాస ++++++++ ॥ 399

++++++++ క్షోప్త తదపి సమ్మతః ।

వ్రాతోయస్య భవేత్ తాతోవర్ణసీయస్య సంజ్ఞయా ॥ 400

ప్రతిపద్యము + + + + + క్షోంతి, తదపి = అదికూడ, సమ్మతః = అంగీకృతము, సంజ్ఞయా = సంజ్ఞచేతను, యస్య = దేనికి, వర్ణసీయస్య = వర్ణమునకు వ్రాత తాల తవేత్ = వ్రాతతాలమగునో

తాత్పర్యము క్షోంతి, అదికూడ అంగీకృతము, సంజ్ఞచేతను దేనికి వర్ణమునకు వ్రాతతాలమగునో

గీయతే యత్ తద్వైతానాంకర్తవ్యం గీతవిశారదా ।

తాంయుక్తం స్వరోపితం మధ్యేపాటవిరాజితం ॥ 401

ప్రతిపదార్థము తాంయుక్తం = తాంయుతమును, స్వరోపితం = స్వరూపితమును, మధ్యే = మధ్యన, పాటవిరాజితం = పాటకోభితమును అయి, యత్ గీయతే = ఏది గానముచేయుటకునో, తత్ = దానిని, అత్ర = ఇక్కడ, గీతవిశారదా గర్భం ఆహు = గీతజ్ఞులు గర్భమందురు

తాత్పర్యము తాంయుతమును స్వరూపితమును మధ్యన పాటకోభితమును అయి ఏది గానముచేయుటకునో దానిని ఇక్కడ గీతజ్ఞులు గర్భమందురు

పున పదసమాయుక్తం గానం+దండకో బుధై ।

విభూత్యాగ + సౌభాగ్యవిరుధై సమలంకృత ॥ 402

ప్రతిపదార్థము పున పదసమాయుక్తం = పున పదయుతమైన, గానం = గానము, దండక = దండకము, విభూత్యాగ+ సౌభాగ్యవిరుధై సమలంకృత = విభూత్యాగ, +సౌభాగ్యమును, విరుదములచేతను భూషితమైనది

తాత్పర్యము పున పదయుతమైన గానము దండకము విభూత్యాగ, + సౌభాగ్యమును విరుదములచేతను భూషితమైనది

తాలేనాపి చ యుక్త స్యాత్ వర్ణ కర్ణాటభాషయా ।

స్వరావాసనమాయుక్తా తాలేన చ సమన్వితా ॥ 403 ॥

ప్రతిపదార్థము తాలేనాపి = తాంయుతము, కర్ణాటభాషయా = కర్ణాట భాషచేతను, వర్ణ యుక్త స్యాత్ = వర్ణము సంయుక్తమగును స్వరావాసనమాయుక్తా = స్వరపాటములతో కూడినదియు, తాలేన చ సమన్వితా = తాంయుతమును

తాత్పర్యము తాంయుతము కర్ణాటభాషచేతను వర్ణము సంయుక్తమగును స్వరపాటములతో కూడినదియు తాంయుతమును,

కయావిభాషాయా యుక్తా విరుధై సాతుపాటరీ ।

ప్రతిపదార్థము కయా విభాషాయా యుక్తా = ఏదో ఒక విభాషితో

కూడినదియు, ఏరుదై యురా = ఏరుదములతో కూడినదియు, సా = అది, పాటరీ

తాత్పర్యము ఏదో ఒక విభాషతో కూడినదియు ఏరుదములతో కూడినదియు అది పాటరీ

యత్ర స్మిత్ స్వరవిన్యాస ప్రతిపాదాంతముజ్జ్వల || 404

తాలేన చ సమాయుక్త అర్థితా నామ సో భవేత్ ।

ప్రతిపదార్థము యత్ర = ఎక్కడ, స్వరవిన్యాస = స్వరవిన్యాసము ప్రతిపాదాంతం ఉజ్జ్వల = ప్రతిపాదాంతమును ప్రకాశమును, తాలేన చ సమాయుక్త = తాలయుతమును, స్మిత్ = అగునో, స, అర్థితానామ భవేత్ = అది అర్థితానామ ప్రబంధమగును

తాత్పర్యము ఎక్కడ స్వరవిన్యాసము ప్రతిపాదాంతమును ప్రకాశమును తాలయుతమును అగునో అది అర్థితానామ ప్రబంధమగును

పరూప్రతిపదార్థంతు గీతం తాలయుతం భవేత్ || 405

తాతేంతై స్వాసంయుక్తై స్వాచతుష్పటికా భవేత్ ।

ప్రతిపదార్థము పరూప్రతిపదార్థం = పరూప్రతిపదార్థము, గీతం = గీతము, తాలయుతం భవేత్ = తాలయుతమైనచో, తాతేంతై = తాతేంతములచేతను స్వాసంయుక్తై = స్వ ఆసంయుతములైనట్టియు, సా = అది, చతుష్పటికా భవేత్ = చతుష్పటికయగును

తాత్పర్యము పరూప్రతిపదార్థమైన గీతము తాలయుతమైనచో, తాతేంతములచేతను, స్వ ఆసంయుతములైనట్టియు అది చతుష్పటికయగును

అర్థం గీత్యా పదార్థంతు తతాపరి తతస్యరా || 406

+ + + శ్రుతేన్యాభ్య (?) శేషం భవేత్ తతో పరి ।

దేగీగేపి వస్తు ప్యాన్యాటేఽ ఓ ప్రయుజ్యతే || 407

ప్రతిపదార్థము అర్థం గీత్యా = అర్థమును పొడ, తతాపరి = తరువాత,

పదార్థం = పదార్థమును, తతస్త్వరా = తరువాతస్వరము, తేన్వాత్రి = తేన్వములును, తత వరీ = తరువాత వరీ, శేషం భవేత్ = శేషముగును, దేశీగీతేషు = దేశీగీతమందును వస్తు స్యాత్ = వస్తువగును, నాటకే అపి ప్రయుజ్యతే = నాటకమందు కూడా ప్రయోగించి బడును

తాత్పర్యము అర్థమును పొది తరువాత పదార్థమును, తరువాతస్వరము లేన్వములును తరువాత వరీ శేషముగును దేశీగీతమందును, వస్తువగును నాటకమందు కూడా ప్రయోగించి బడును

గీతేతు ప్రతితాతేత పదస్వర సమాయుతః ।

మత క్రౌంచపదోనామ స తుగాంధర్వవేదీనామ్ ॥ 408

ప్రతిపదార్థము గీతే = గీతమందు, ప్రతితాతేన = ప్రతితాలముచేతను, పదస్వర సమాయుతః = పదస్వరములమును అయినది, అతః = ఈ కారణముగ, గాంధర్వవేదీనాం = సంగీతజ్ఞులకు, క్రౌంచపదోనామ = క్రౌంచపదప్రబంధమగును

తాత్పర్యము గీతమందు ప్రతితాలముచేతను పదస్వరములమును అయినది సంగీతజ్ఞులకు క్రౌంచ పదప్రబంధమగును

సంస్కృతం పదమేకం తు ద్వితీయం దేవసంయుతమ్ ।

సప్రాసం గీయతే యత్ర గీతం హంసపదం విదు ॥ 409

ప్రతిపదార్థము యత్ర = ఎక్కడ, ఏకం పాదం సంస్కృతం = ఒకపాదము సంస్కృతమును, ద్వితీయం దేవసంయుతం = రెండవది దేశ్యమును, సప్రాసం గీయతే = ప్రాసయుతముగా గానముచేయబడునో, తం = దానిని, హంసపదం విదు = హంస పదముగా తెలియుదురు

తాత్పర్యము ఎక్కడ ఒకపాదము సంస్కృతమును రెండవది దేశ్యమును ప్రాసయుతముగా గానముచేయబడునో దానిని హంసపదముగా తెలియుదురు

యస్మై తాండ్యయోగేనపదపాటవిరాజితః ।

ప్రశ్నోత్తరసమాయుక్త సదోక్త ఘటపాఠిత ॥ 410

ప్రతిపదార్థము య = ఏది, తాలద్యయోపేత = తాలద్యయముతో కూడినదియు, వదసాటవిరాజిత = వదసాటలచే ప్రకాశితమో, ప్రశ్నోత్తరసమాయుక్త = ప్రశ్నోత్తరములతో కూడియుండునో, స = అది, సదా = ఎల్లప్పుడు, ఖక సారిత ఉక్త = ఖకసారితముగా చెప్పబడినది

తాత్పర్యము ఏది తాలద్యయముతో కూడినదియు వదసాటలచే ప్రకాశితమో ప్రశ్నోత్తరములతో కూడియుండునో అది ఎల్లప్పుడు ఖకసారితముగా చెప్పబడినది

+ +కర్ణాట భాషాయామథవా మిశ్రితా యుది ।

సంవాదకపదోపేత స భవేత్ ఖకశారిక ॥ 411

అర్థం యుత్ర సప్తైర్గీత్యా యత్యాశ్చురగిరిలయా ।

గీయతే విరుదములతో పాదులతో సా ప్పుతా ॥ 412

ప్రతిపదార్థము అథవా = లేక + +కర్ణాట భాషాయాం = + + కర్ణాటభాషయందు, మిశ్రితా యుది = కలపినయొడల, సంవాదకపదోపేత = సంవాదకపదయుతమును అయినచో స = అది ఖకశారిక భవేత్ = ఖకశారిక మగును, అర్థం = సగము, సప్తై = స్వరములచే, గీత్యా = పాడి, విరుదై = విరుదములతో, అర్థం గీయతే = సగము పాడబడునో, యత్యాశ్చురగిరిలయాం = తురగిరిలాయుతినేతను కూడినదగునో సా = అది పాయలీలా ఇతి స్మృతా = పాయలీల యని భావించబడుచున్నది

తాత్పర్యము లేక + +కర్ణాట భాషాయందు కలపినయొడల సంవాదకపదయుతమును అయినచో అది ఖకశారిక మగును సగము స్వరములచే పాడి విరుదములతో సగము పాడబడునో తురగిరిలాయుతినేతను కూడినదగునో, అది పాయలీలయని భావించ బడుచున్నది

గజలీలాకృతం సర్వం తాలోపి గజలీలక ।

క్రియతే యుత్ర సా శ్లేయా గజలీలేతి వాచుత ॥

ప్రతిపదార్థము సర్వం గజలీలాకృతం = సమస్తము గజలీలాకృతమును, తాలోపి = తాలము కూడా గజలీలక = గజలీలకము, సా = అది వాచుత గజలీలా శ్లేయా = పేరు చేతను గజలీలగా తెలియదగినది

తాత్పర్యము సమస్తము గజలీలాకృతమును తాలముతూదా గజలీలకము
అది పేరునేతను గజలీలగాతిలియదగినది

ఛందసా పింహలీలేతి స్వరాతేన తపించుత .
గీయతే యస్మై నిరుద్ధై స భవేత్ సింహలీలక . 414

స్వరపాటైర్నిబద్ధం చ భవేత్ యత్ర పదాష్టకమ్ .
మత శరభలీలో సా రాగతాలాష్టకాస్యత ॥ 415

అథ రాగ సగముకస్తా తేన తు సమస్యత .
స్వరపాటైర్నిబద్ధై వానాదేశాదిభాషయా . 416
గీయతే య స ఉద్దిష్ట శుకచంద్రునస్త్రియ .

ప్రతిపదార్థము సింహలీలేతి ఛందసా = సింహలీలా ఛందస్సు చేత, స్వరాంతే =
స్వరములంతమందు, నతపించుత = నతయుతమును, (వగజాతగజములు)
య = ఏది, నిరుద్ధై, = నిరుతములచేతను, గీయతే = గానముచేయుటకునో,
స సింహలీలక = అది సింహలీల

యత్ర = ఎక్కడ, స్వరపాటై నిబద్ధం = స్వరపాటబద్ధమో, పదాష్టకం = 8
పదములుకలదో రాగతాలాష్టకాస్యత స = రాగతాలాష్టకయుతమైనది,
శరభలీల మత = శరభలీలగానంగీకృతము, అథ = మొదట, రాగ. = రాగము,
సగముక = గమకయుతమును, తాతేన సమస్యత = తాలముకలదియు,
నానాదేశాదిభాషయా = అనేకదేశాదిభాషవే, స్వరపాటైర్నిబద్ధ = స్వరపాటములు
పాడబడునో, స = అది, జనస్త్రియ = జనరంజకమైన, శుకచంద్రున = ఉద్దిష్టము
శుకచంద్రునగా నిర్దిష్టము

తాత్పర్యము సింహలీలా ఛందస్సు చేత స్వరములంతమందు నతయుతమును
(వగజాతగజములు) ఏది నిరుతములచేతను గానముచేయుటకునో
అదిసింహలీల ఎక్కడ స్వరపాటబద్ధమో 8 పదములుకలదో
రాగతాలాష్టకయుతమైనది శరభలీలగానంగీకృతము మొదట రాగము
గమకయుతమును తాలముకలదియు అనేకదేశాదిభాషవే స్వరపాటములు
పాడబడునో అది జనరంజకమైన శుకచంద్రునగా నిర్దిష్టము

అనేకదేశభాషాది పాదైర్పరుదతేనై ॥

417

విత్రిత స్వరతాదైశ్చ విచిత్ర ఇతి కీర్తిత ।

ప్రతిపదార్థము అనేకదేశభాషాది = అనేక దేశభాషలచేతను, పాదై = పాదములచేతను, విరుదదేనై = విరుదతనములచేతను, స్వరతాదైశ్చ = స్వరాలములచేతను, విత్రిత = చిత్రించబడినది విచిత్ర ఇతికీర్తిత = విచిత్రమని పేర్కొనబడినది

తాత్పర్యము అనేక దేశభాషలచేతను, పాదములచేతను, విరుదతనములచేతను, స్వరాలములచేతను చిత్రించబడినది విచిత్రమని పేర్కొనబడినది

పదై స్వరైస్తథా పాదైర్వృత్తయపదేన చ ॥

418

తాలత్రయవిమిశ్రేణ త్రిభంగిరధిరీయతే ।

ప్రతిపదార్థము పదై = పదములచేతను, స్వరై = స్వరములచేతను, పాదై = పాదములచేతను వృత్తత్రయపదేన చ = వృత్తత్రయపదముచేతను, తాలత్రయ విమిశ్రేణ = తాలత్రయమిశ్రణచేతను, త్రిభంగి అధిరీయతే = త్రిభంగి చెప్పబడుచున్నది

తాత్పర్యము పదములచేతను, స్వరములచేతను, పాదములచేతను, వృత్తత్రయపదముచేతను, తాలత్రయమిశ్రణ చేతను, త్రిభంగి చెప్పబడుచున్నది

రాగతాలచతుష్కేణ యత్ర భాషా చతుష్టయమ్ ॥

419

గీయతే గీతచతురై చతురంగ స ఉచ్యతే ।

ప్రతిపదార్థము యత్ర = ఎక్కడ, భాషాచతుష్టయమ్ = భాషాచతుష్టయము, రాగతాలచతుష్కేణ = రాగతాలచతుష్టయముతో, గీయతే = గానముచేయబడునో, స చతురంగ ఉచ్యతే = అది చతురంగమనబడును

తాత్పర్యము ఎక్కడ భాషాచతుష్టయము, రాగతాలచతుష్టయముతో గానముచేయబడునో అది చతురంగమనబడును

జయమాలాపదైర్ముక్త + +స్తు విజయో జయ ॥

420

జయార్థం గీయతే యత్ర శ్లేషోఽ సా జయవర్ణన ।

ప్రతిపదార్థము జయమాతాపదై యుక్త = జయమాతాపదయుతమై విజయం
జయ = జయముకొనుట పాదబదునో, అసా = ఇది, జయపర్వన శ్లేయ =
జయపర్వనముగా తెలియవలెను

తాత్పర్యము జయమాతాపదయుతమై జయముకొనుట పాదబదునో ఇది
జయపర్వనముగా తెలియవలెను

అదితాలేన సంయుక్తం యుత్ర ఖండచతుష్టయమ్ ॥ 421

పదపాదార్థకం స ప్యాత్ సింహాచిత్రాంతసంజ్ఞకః ।

ప్రతిపదార్థము యుత్ర = ఎక్కడ అదితాలేన సంయుక్తం = అదితాలములో
కూడియుండునో, ఖండచతుష్టయం = ఖండచతుష్టయమో, పదపాదార్థకం =
పదపాదార్థకమగునో, స = అది, సింహాచిత్రాంతసంజ్ఞకః ప్యాత్ =
సింహాచిత్రాంతనామకమగును

తాత్పర్యము ఎక్కడ అదితాలములో కూడియుండునో ఖండచతుష్టయమో,
పదపాదార్థకమగునో అది సింహా చిత్రాంతనామకమగును

ఏకం పాదం పురో గీర్వా గీయంతే చ స్వరాస్తత ॥ 422

ఝంపాదితాలసంయుక్త స భవేత్ కలహంపకః ।

ప్రతిపదార్థము ఏకం పాదం = ఒక పాదమును పురో గీర్వా = ముందుపాదీ,
తత = తరువాత, స్వరా గీయంతే = స్వరములు పాదబదును, ఝంపాది
తాలసంయుక్త = ఝంపాది తాలయుతమగు, స = అది, కలహంపకః భవేత్ =
కలహంపకమగును

తాత్పర్యము ఒక పాదమును ముందుపాదీ తరువాత స్వరములు పాదబదును
ఝంపాదితాలయుతమగు అది కలహంపకమగును

యత్రార్థం తేంతకోపితద్విపరీతవత్ భవేద్దల ॥ 423

పదమంత్యం గృహీత్వా రు యమకస్థితిభాషితః ।

అపృత్త్వా గీయంతే యో సా చక్రచాల ప్రకీర్తిత ॥ 424

ప్రతిపదార్థము యత్ర = ఎక్కడ, అర్థం = సగము, తేంతకోపిత =

లేంతయుతముగనో, అల = అలము, ద్విపదివల్ భవేత్ = ద్విపదివలె నగును, అంత్యం పెదం గృహీత్యా = అంత పెదమును గ్రహించి, యమకస్థితీభూషిత = యమక స్థిత్యలంకృతమును, అవృత్త్యా య గీయతే = అవృత్తిచేసేది గానముచేయుటగనో, అది చక్రవాల ప్రకీర్తిత = అది చక్రవాలముగా చెప్పబడుచున్నది

తాత్పర్యము ఏకృద సగము లేంతయుతముగనో అలము ద్విపదివలె నగును అంతపెదమును గ్రహించి యమకస్థిత్యలంకృతమును అవృత్తిచేసేది గానముచేయుటగనో అది చక్రవాలముగా చెప్పబడుచున్నది

తాలేన యేన కేనాపి విరుల్లై కేవలైసె .

యద్యదాపి తథా భూతా యా వృత్త్యా గీయతే ద్విధా ॥ 425

తాలేన కరణస్యైవ స్వరై సమురజాక్షరై .

గంధర్వైర్గీయతే యత్తు తత్ బంధకరణం పున ॥ 426

ప్రతిపదార్థము యేన కేనాపి తాలేన = ఏదోఒక తాలముచేతను, కేవలై విరుల్లై అపి = కేవలము విరుతములచేతను, యద్యదాపి = ఏదెప్పుడైనను (ఏదిఏల్లయినను) తథాభూతా = అటువంటిది, యా వృత్త్యా = ఏది వృత్తిచేత ద్విధా గీయతే = రెండు విధములుగా గానముచేయుటగనో, కరణస్యైవ = కరణముయొక్క, తాలేన = తాలముచేతను సమురజాక్షరై స్వరై = మురజాక్షరసహిత స్వరములచేతను, యత్ = ఏది, గంధర్వై గీయతే = గంధర్వులచేత గానముచేయుటగనో, తత్ = అది, బంధకరణం = బంధకరణము, పున = మరల .

తాత్పర్యము ఏదోఒక తాలముచేతను కేవలము విరుతములచేతను ఏదెప్పుడైనను (ఏదిఏల్లయినను) అటువంటిది ఏది వృత్తిచేత రెండు విధములుగా గానముచేయుటగనో, కరణముయొక్క తాలముచేతను మురజాక్షరసహితస్వరములచేతను ఏది గంధర్వులచేత గానముచేయుటగనో అది బంధకరణము మరల .

పాదాభ్యం కరణం ప్రోక్తం పాస్తపాట స్వధాస్యతమ్ .

అక్షరైర్గీయతే సమ్యక్ పాస్తరేప హి కేవలై ॥

427

కైవాట ఇతి వ క్షేయో గంధర్వప్రాసంయుతః ।

యా స్క్యాత్ కరణతాలేన ద్విపదీవృత్తపంగతా ॥ 428

సా భవేత్ ద్విపదీ వామ ప్రోక్తా వస్తువిచక్షణైః ।

ప్రతిపదార్థము హస్తపాట స్వరాస్వితం = హస్తపాటస్వరములతో కూడినది, పాదాఙ్ముం కరణం ప్రోక్తం = పాదకరణమునబడినది, కేవలై పాటై ఏవ = కేవలపాటములగు అక్షరై = అక్షరములచేత, తాలసంయుత గంధర్వై సమ్మ్యక్ గేయతే = తాలయుతముగా గంధర్వులచే బాగుగ పాడబడునో, స కైవాట ఇతిక్షేయ = అది కైవాటకరణమని చెప్పబడునది, కరణతాలేన = కరణతాలముచేత, ద్విపదీవృత్త పంగతా = ద్విపదీవృత్తముతో కూడియున్నది, యా స్క్యాత్ = ఏది అగునో, సా ద్విపదీ వామప్రోక్తా = అది ద్విపదిగా చెప్పబడినది తాత్పర్యము హస్తపాటస్వరములతో కూడినది పాదకరణమునబడినది కేవల పాటములగు అక్షరములచేత తాలయుతముగా గంధర్వులచే బాగుగ పాడబడునో అది కైవాటకరణమని చెప్పబడునది కరణతాలముచేత ద్విపదీవృత్తముతో కూడియున్నది ఏదిఅగునో అది ద్విపదిగా చెప్పబడినది

గ్రహస్యధిమతోఽయత్ర వ్యాసశ్శాంశేన కేవలమ్ ॥ 429

వర్ణనీయస్య గాయస్త్ర తస్మాద్దామప్రప్రవేశ్యతే । (?)

ప్రతిపదార్థము యత్ర = ఎక్కడ, శాంశేన = శాంశముచేత కేవల = కేవలముగా, వ్యాస = వ్యాసమో తత్ర = అక్కడ, గ్రహ = గ్రహము, వర్ణనీయస్య గాయ = వర్ణనీయమునకు గాయకునియొక్క, వామప్రప్రవేశ్యతే (?)

తాత్పర్యము ఎక్కడ శాంశముచేత కేవలముగా వ్యాసమో అక్కడ గ్రహము వర్ణనీయమును గాయకునియొక్క

కంకాల ప్రతితాలశ్చ ద్రుతమత కుటుక్కుకమ్ ॥ 430

విచోయ గేయతే యా తు స్వరై సా వర్తనీమతా ।

ప్రతిపదార్థము కంకాల = కంకాలము, ప్రతితాలశ్చ = ప్రతితాలమును ద్రుతమత = ద్రుత(మత)మును, కుటుక్కుకం = కుటుక్కుకమును, విచోయ = విడిచి, యా = ఏది, స్వరై = స్వరములచే, గేయతే = గానము చేయబడునో, సా = అది, వర్తనీ మతా = వర్తనగా సమ్మతము

తాత్పర్యము కంఠాలము ప్రతితాలమును యత్ర (మఠ) మును
కుటుక్కుమును విడిచి విడి స్వరములచే గానముచేయుటకునో అది వర్తనిగా
నమ్మెము

ఆద్యంపాదద్వయం యత్ర స్వాదమప్రాసవర్ణితమ్ ॥ 431

అనుప్రాసాప్స్తుతీయే పి చతుర్థే వాఙ్గీయతే ।

త+ + + + + సానుప్రాసశ్చ పంచమ ॥ 432

ప్రతిపదాక్షము యత్ర = ఎక్కడ ఆద్యం పాదద్వయం = మొదటి
పాదద్వయము, అనుప్రాసవర్ణితం స్వాత్ = అనుప్రాసరహితముగానగును,
త్వనీయే చతుర్థే లపి = మూడవ, నాల్గవ పాదమందు గాని, అనుప్రాసా =
అనుప్రాసలు, గీయతే = పొడబడును, త+ + + +, సానుప్రాసశ్చ పంచమ =
అనుప్రాససహితపంచమము

తాత్పర్యము ఎక్కడ మొదటిపాదద్వయము అనుప్రాసరహితముగానగును
మూడవ, నాల్గవ దానియందుకూడా అనుప్రాసలు వాల్గవ పాదమందుగాని
పొడబడును అనుప్రాససహితపంచమము

చతస్రే గీతయో యత్ర సాదే సాదే భవంతి చ ।

గీత్వా తదీయసాదాక్షమనుప్రాసా విధీయతే ॥ 433

త్యాగసౌభాగ్యసౌందర్యశైర్యదైర్యాదివర్ణనా ।

యస్యాం భవతి గీతజ్ఞాప్తాయేతాం సంప్రచక్షతే ॥ 434

ప్రతిపదాక్షము యత్ర = ఎక్కడ, చతస్ర గీతయ = నాల్గ గీతులు,
సాదేసాదే = ప్రతిపాదమందును, భవంతి = అగుచున్నవో, తదీయ సాదాక్షం =
దాని సాదాక్షము, గీత్వా = గానముచేయుటచే, అనుప్రాస విధీయతే = అనుప్రాస
విధింపబడునో, త్యాగ సౌభాగ్యసౌందర్య శైర్యదైర్యాదివర్ణనా = త్యాగము
సౌభాగ్యము, సౌందర్యము, శైర్యము, దైర్యము మొదలగునవి వర్ణించుట,
యస్యాం భవతి = ఎందు అగునో, తాం ఏలాం సంప్రచక్షతే = దానిని ఏలా
చెప్పుచున్నాడు

తాత్పర్యము ఎక్కువ నాల్గగీతులు ప్రతిపాదమందును అగుచున్నచో దాని పాదార్థము గానముచేయబడి అనుప్రాస విధించబడుచో త్యాగము, సౌభాగ్యము, సౌందర్యము, శౌర్యము వైర్యము మొదలగునవి వర్ణించుట ఎందులకునో దానిని ఏలగా చెప్పుచున్నారు

స + + పహితవ్యా గీతశ్చ గీతపశ్చుషు ।

మట్టనాథ ద్విరీయేన కంకాలేన తద్దైవ చ ॥ 435

సంయుక్తా ప్రతితాలేన కర్తవ్యతా మనీషిభి ।

వర్ణనీయస్య గాయత్రి సా తునామాంకితా భవేత్ ॥ 436

ప్రతిపదార్థము ద్విరీయేన అథ మట్టన = ద్విరీయతాలముచేతను మరియు, మట్టతాలముచేతను, తద్దైవ = అట్లే కంకాలేన = కంకాలముచేతను, ప్రతితాలేన సంయుక్తా = ప్రతితాలముతోను కలసివదై, ఏలా కర్తవ్యా = ఏలాప్రబంధము చేయదగినది, వర్ణనీయస్య = వర్ణమునకు, గాయత్రి = గాయకునకు, సా = అది, నామాంకితా భవేత్ = నామచిహ్నముగను

తాత్పర్యము ద్విరీయతాలముచేతను మరియు, మట్టతాలముచేతను అట్లే కంకాలముచేతను ప్రతితాలముతోను కలసివదై ఏలాప్రబంధముచేయదగినది వర్ణమునకు, గాయకునకు అది నామచిహ్నముగను

వర్ణనీయసమాయుక్తా మతే కేషాంచదివ్యతే ।

రమ్యగీతగుణై ర్యుక్తా ఛందోగణపమన్వితా ॥ 437

అలంకారసోపేతా కర్తవ్యతా మనీషిభి ।

అదౌ నాదవరీ ప్రోక్తా తతో హంసవరీ మతా ॥ 438

వందావరీ త్వరీయా చ తుర్యా భద్రావరీ స్మృతా ।

ఋగ్వేదాదినమమృతా విచిత్రధ్వనిరంజితా ॥ 439

ఇత్యేతా గణమార్గేణ బుధైరుక్తా చతుర్విధా ।

ప్రతిపదార్థము కేషాంచితే మతే = కొందరిమతమందు, వర్ణనీయసమాయుక్తా = వర్ణనీయ పహితముగా ఇవ్యతే = ఇష్టమగుచున్నది, రమ్యగీత గుణై యుక్తా =

అందములైన గీతగుణసహితమును, ఛందోగణపమన్వితా = ఛందోగణములతో కూడినదియు, అలంకారకళోపితా = అలంకారములు, రసములతో కూడినదియు అగు, ఏలా = ఏలాప్రబంధము, కర్తవ్యా = చేయదగినది, అలా నాదవతి హంసవతి, నందావతి, భద్రావతి, ఋగ్వేదాదిసముద్యూతా = నాదవతి, హంసవతి, నందావతి, భద్రావతి ఋగ్వేదాదులనుండి పుట్టినది విచిత్రధ్వనిరంజితా = విచిత్రమైన ధ్వనిచే రంజితము, ఇతి = ఈవిధముగా, ఏలా గణమాల్లోక = ఏల గణ (సముదాయ)మార్గముచే, చతుర్విధా ఉక్తా = నాల్గవిధములుగా చెప్పబడినది

తాత్పర్యము కొందరి మతమందు వర్ణనీయసహితముగా ఇష్టమగుచున్నది అందములైన గీతగుణసహితమును ఛందోగణములతో కూడినదియు అలంకారములు, రసములతో కూడినదియు, ఏలాప్రబంధము చేయదగినది నాదవతి, హంసవతి, నందావతి, భద్రావతి ఋగ్వేదాదులనుండి పుట్టినది విచిత్రమైన ధ్వనిచే రంజితము ఈవిధముగా ఏల గణ (సముదాయ) మార్గముచే నాల్గవిధములుగా చెప్పబడినది

ఏలా నాదవతి రమ్యా వర్ణాలంకారకళోపితా ॥ 440

గీయతే మట్టతాలేన నాదయుక్తా పదేపదే ।

అక్కరాగో భవేత్తత సప్రేక్షానుమరంజక ॥ 441

శ్వేతో వర్ణశ్చ విశ్లేయ శృంగార కథితో రస ।

శైశవే పృత్తిరాభ్యాతా సాంబాధీ రీరిరిష్యతే ॥ 442

భారతీ దేవతా తస్య బ్రాహ్మణానాం కులం తథా ।

యత్ర చంద్రగణా సంచ స్వర్ణజైనేన సంయుతా ॥ 443

ఏలా నాదవతి నామ సా స్మృతా పూర్వసూరిధి ।

ప్రతిపదార్థము నాదవతి ఏలా = నాదవతి ఏలాప్రబేదము, రమ్యా = మందరమైనది, వర్ణాలంకారకళోపితా = వర్ణాలంకారమండితము, మట్టతాలేన = మట్టతాలముతో, నాదయుక్తా = నాదయుతముగా, పదే పదే గీయతే = మోటిమోటికీ గావము చేయబడును, యత్ర అక్కరాగ భవేత్ = అక్కర

టక్కులాగమగును, పర్వేషాం అనురంజక = అందరికిని రంజింపజేయునదగును,
 శ్వేతవర్ణ = తెల్లని రంగుకలది, శృంగార, రస, కలిత = శృంగారరసము
 చెప్పబడినది, కైశికీ వృత్తి అభ్యాతా = కైశికీ వృత్తి చెప్పబడినది, పాంచాలీ
 రీతి ఇష్యతే = పాంచాలీరీతి నమ్మనము తస్యా = అనాదవతికి,
 భారతీదేవతా = పరస్వతి దేవత, యత్ర = ఎక్కడ, బ్రాహ్మణానాం కులం =
 బ్రాహ్మణకులము, చంద్రగణా పంచ = చంద్రగణములైదు, విశేష స్వర్గణ
 సంయుతా = ఒక స్వర్గణము దేవతతో కూడినదియు అగునో పా = అది,
 నాదవతీదేవతా = నాదవతీనామక ఏలావ్రభేదముగా, పూర్వసూచి, స్మృతా =
 పూర్వపు పండితులచే భావించబడినది

తాత్పర్యము నాదవతి ఏలావ్రభేదము మందరమైనది వర్ణాలంకారమండితము
 మట్టితాంముతో నాదయుతముగా మోటిమోటికి గానముచేయుబడును
 టక్కులాగమగును అందరికిని రంజింపజేయునదగును తెల్లనిరంగుకలది
 శృంగారరసము చెప్పబడినది కైశికీ వృత్తి చెప్పబడినది పాంచాలీరీతి వమ్మతము
 అనాదవతికిపరస్వతీదేవత ఎక్కడ బ్రాహ్మణకులము చంద్రగణములైదు,
 ఒకస్వర్గణము దేవతతో కూడినదియు అగునో అది నాదవతీనామక
 ఏలావ్రభేదముగా పూర్వపు పండితులచే భావించబడినది

పాంచస్యేన గతిం కా సా నాదేన చ వచేన చ ॥ 444

నమం ప్రవక్తతే యస్మాత్ తతో పాంచవతి స్మృతా ।

తాతో ద్వితీయకస్త్రుత్ర హిందోలేన తు గీయతే ॥ 445

రక్తే నర్ణ సమాభ్యాత చండికా దేవతా భవత్ ।

సృత్రిరావభటి ప్రాక్తా లాటియా రీతిరిష్యతే ॥ 446

క్షిత్రియాణాం కులం చైవ రసో లాద్ర ప్రకీర్తిత ।

యత్రాసంగణా పంచ సప్తే వాయుగణస్తతా ॥ 447

ఏలా పాంచవతిపాంచ పా స్మృతా గీతపాల్కా ।

అఘుధి గమైర్ముక్తా లాగా మోంపకైశికీ ॥ 448

ప్రతిపదార్థము నాదేన = నాదముచేతను, పదేన = పదముచేతను హంసస్వేన = హంసకు సమానమైన, గతిం = గమనము, యస్మాత్ ప్రవర్తతే = ప్రవర్తించునో తత = అందువలన సా = అది. హంసవతి స్మృతా = హంసవతిగా భావించబడినది, త్రిత = అందు, తాల ద్వితీయక = ద్వితీయతాలము హిందోలేన గీయతే = హిందోలముచే గానముచేయుటను, వర్ణ రత్న = రంగు ఎఱుపు, చండికా దేవతా = దేవత చండిక ఆరభతీ వృత్తి = ఆరభతీ వృత్తి, లాటీయా రీతి = లాటీరీతి, క్షత్రియాణాం కులం = క్షత్రియకులము, రస రౌద్ర = రౌద్రరసము యత్ర = ఎందు, అనలగణా సంస = అగ్నిగణము లైదు, తథా వష్ట వాయుగణ = అట్లే ఆరవది వాయుగణమో, గీతపాఠ్యై = గాంధర్వవిదులచే, సా హంసవతి ఏలా స్మృతా = అది హంసవతి ప్రభేదముగా తలచబడినది, మాలవకైశికే = మాలవకైశికయందు లఘుగమకసహితమైన లఘుగమకసహితమైన, రాగా = రాగముకలది

తాత్పర్యము నాదముచేతను, పదముచేతను, హంసకు సమానమైన గమనము ప్రవర్తించునో అందువలన అది హంసవతిగా భావించబడినది అందు ద్వితీయతాలము హిందోలముచే గానముచేయుటను రంగు ఎఱుపు దేవత చండి ఆరభతీవృత్తి లాటీ రీతి క్షత్రియకులము, రౌద్రరసము ఎందు అగ్నిగణములైదు, ఆరవది వాయుగణమో అది గాంధర్వవిదులచే హంసవతి ప్రభేదముగా తలచబడినది మాలవకైశికయందు లఘుగమకసహితమైన రాగముకలది

ఏలా సంధావతి నామ ప్రతితాతేన గీయతే ।

ఇంద్రాణీ దేవతావృత్తి సాత్వతీ తత్ర కీర్తితా । 449

గాడీ యాశక్యతే రీతి సీతో వర్ణ స్మృతో జుతై ।

రసో నీర సమాఖ్యాత వైశ్యానాం కులసంభవ । 450

నాదావర్యామివ సర్వం కర్తవ్యం రాగభూర్వకమ్ ।

యత్రాంబరగణా సంస మార్తాండగణ సంయుతా । 451

ఏలా సంధావతి సా య నిశ్చేయా గీతవేదితి ।

ప్రతిపదార్థము నందావతి ఏలా = ఏలాప్రభేదమైన నందావతి, ప్రతిలాతేన
గీయతే = ప్రతితాలముచే గానముచేయబడును, ఇంద్రాణి దేవతా = దేవత
ఇంద్రాణి (శరీరేని), వృత్తి సాత్వతీ = సాత్వతీవృత్తి గాఢీయా రీతి = గాఢీరీతి,
పీత వర్ణ = పసుపురంగు, దప వీర = వీరరసము, నైశ్యజాతిజము =
నైశ్యజాతిజము, నాదావతియమివ = నాదావతియందునతి, సర్వం రాగపూర్వకం =
రాగయుతముగా, కర్తవ్యం = చేయదగినది, యత్ర = ఎక్కడ, మార్తాంధ
గణసంయుతా = మూర్ఖగణయుతములైన, అంబరగణా నింప =
ఆకాశగణములైదు, సమాఖ్యాతా = చెప్పబడినవో, సా = అది, ఏలా నందావతి =
ఏలానందావతిగా, విశ్లేయా = తెలియదగినది

తాత్పర్యము ఏలాప్రభేదమైననందావతి ప్రతితాలముచే గానముచేయబడును
దేవత ఇంద్రాణి (శరీరేని) సాత్వతీవృత్తి గాఢీరీతి పసుపురంగు వీరరసము
నైశ్యజాతిజము నాదావతియందునతి రాగయుతముగా చేయదగినది ఎక్కడ
మూర్ఖగణయుతములైన ఆకాశగణములైదు చెప్పబడినవో అది ఏలానందావతిగా
తెలియదగినది

విశ్లేకపదసంయుక్తా మూర్ఖవా ధృనిసంకుతా ॥ 452

కంజాలతాలసంబంధా కరుభేన ప్రగీయతే ।

ఏలా భద్రావతి నామ శూద్రజాతిపముద్భవా ॥ 453

బృష్టవర్ణా చ విశ్లేయా నైర్వర్తరీరిశోధితా ।

భారతీపుత్రియుక్తా చ భీభర్షదపథాషితా ॥ 454

వారాహీదేవతోపేతా కథితా గీతకోవిదై ।

యత్రభూమిగణా పంచషష్ఠో జలగణస్తథా ॥ 455

భద్రావరీరి విభ్యాతా సా వృతా పుటపుంగవై ।

త్రినదం పాదసంఖ్యానమూర్ఖవాలిందుసంకులమ్ ॥ 456

యతోన్మితం గమకం జుర్యాదేతదేలామ లక్షణమ్ ।

తతశ్చ వర్ణమూచయ నామ వవ్యత్ (?) ప్రవేశయేత్ ॥ 457

అలితా దససంయుక్తా స్వధిధావమత పరమ్ ।

ప్రతిపదార్థము ఏకైకవిధసంయుక్తా = ఒక్కొక్కపదసహితమును, మూర్ధనా
 ధ్వనిసంకులా = మూర్ధనా ధ్వనులచే వ్యాకులమైనదియు, కంకాలతాల
 సంబంధా = కంకాలతాలసంబంధితమును, కకుభేన ప్రగీయతే = కకుభముచే
 గావముచేయబడునో, ఏలా భద్రావతి (సా) = ఏలాప్రబంధప్రభేదమైన
 (అ)భద్రావతి, పూద్రజాతిసముద్యవా = పూద్రజాతిజము, కృష్ణవల్లా =
 నల్లనిరంగుళలది, వైదర్భీరీతికోలితా = వైదర్భీరీతిచే ప్రకాశించునది,
 భారతీవృత్తియుక్తా = భారతీవృత్తియుతము, రీభత్సరవభాషితా =
 రీభత్సరముచే నలంకృతము, వారాహ దేవతా = దేవత వారాహ, యత్ర =
 ఎక్కడ, భూగణితా = భూగణములైదు, పృథ్వీజలగణ = అరవది జలగణము,
 సా భద్రావతి = అది భద్రావతి, త్రివదం = త్రివదమును,
 పాదసంఖ్యాసమూర్ధనాబిందుసంకులం = పాదసంఖ్యా, మూర్ధన,
 బిందుసమ్మర్మమైన, గమకం కుర్యాత్ = గమకమును చేయవలెను, తత్ ఏలాను
 లక్షణం = అది ఏల యందు లక్షణము, తతశ్చ = తరువాత, వర్ణమామస్య
 నామ = వర్ణనీయముయొక్క నామము, సమ్యక్ ప్రవేశయేత్ = సమీచినముగా
 ప్రవేశింపవలెను, అత పెరం = అటుతరువాత, ప్త ఆధీదానం = తన నామము,
 రససంయుక్తా లలితా = రసయుతమైన లలిత (ము)

తాత్పర్యము ఒక్కొక్క పదసహితమును మూర్ధనా ధ్వనులచే
 వ్యాకులమైనదియు, కంకాలతాలసంబంధితమును కకుభముచే
 గావముచేయబడును ఏలాప్రబంధప్రభేదమైన భద్రావతి, పూద్రజాతిజము,
 నల్లనిరంగుళలది వైదర్భీరీతిచే ప్రకాశించునది భారతీవృత్తియుతము
 రీభత్సరముచే నలంకృతము దేవత వారాహ ఎక్కడ భూగణములైదు, అరవది
 జలగణము అది భద్రావతి త్రివదమును పాదసంఖ్యా, మూర్ధన,
 బిందుసమ్మర్మమైన, గమకమును చేయవలెను అది ఏలయందు లక్షణము
 తరువాత వర్ణనీయముయొక్క నామము సమీచినముగా ప్రవేశింపవలెను
 అటుతరువాత తననామము రసయుతమైన లలిత (ము)

ఇతి గణైలాచతుష్టయమ్

త్పరీయపాదవత్ పాదశ్చయన్తో యది వర్తతే । 458

ఏలా సంకరరామేతి మతంగమునిభాషితమ్ ।

పంచమీద్వితయం సంకరవాప్సి ఏలా + + + 459

ప్రతిపదార్థము త్పరీయపాదవత్ = త్పరీయపాదమువలె, వత్తుర్త పాద
యది వర్తతే = నాల్గవ పాదము వృద్ధిపొందినచో ఏలాసంకరతాం ఏతి ఇతి =
ఏలాసంకరత్వమును పొందునని మతంగముని భాషితం = మతంగమువారి
భాషణము పంచమీద్వితయం = పంచమీద్వయము, సంకరవాప్సి ఏలా =
సంకరవాచక ఏలా + + +

తాత్పర్యము త్పరీయపాదమువలె నాల్గవపాదము వృద్ధిపొందినచో
ఏలాసంకరత్వమును పొందునని మతంగమువారి భాషణము పంచమీద్వయము
సంకరవాచక ఏలా

రతిలేఖ కామలేఖ బాలలేఖ తత్తైవచ ।

కత్యతే చంద్రలేఖ చ మాత్రైలామహా వల్లభ । 460

ప్రతిపదార్థము రతిలేఖ, కామలేఖ బాలలేఖ, చంద్రలేఖ, ఇతి = అని
మాత్రైలాం = మాత్రా ఏలను, వల్లభ అహ = వల్లభాచార్యుడు చెప్పెను

తాత్పర్యము రతిలేఖ కామలేఖ బాలలేఖ చంద్రలేఖ అని మాత్రాఏలను
వల్లభాచార్యుడు చెప్పెను

యస్మానుంఘ్రీర్వయే మాత్రా రుద్రసంభాష్టరీయకే ।

రుద్రహస్తసమ్ప్రసృత రత్నాభ్యా గిణిమ్మితా ॥ 461

భవంతీతి యవప్రజ్ఞై భానుసన్యాత్పాధి చ ।

కథితా గీతాస్తజ్జై రతిలేఖేతి వాసుక ॥ 462

ప్రతిపదార్థము యస్మాను = దేవియందు, అంఘ్రీర్వయే = పాదద్వయమందు,
రుద్రసంభా మాత్రా = రుద్రసంభా (11) మాత్రలును, త్పరీయకే =
పూదవపాదమువలె, రుద్రహస్తసమ్ప్రసృత రత్నాభ్యా = రుద్రహస్తలకుల్యములైన (22)
మాత్రలును, రత్నాభ్యాగిణిమ్మితా = రతివాచక గీతయుతములునై, భవంతీ

ఇతి = అగుచున్నవని, యత = ఎందునుండి ధాతుసన్మాత్వకాబిశ్చ = ధాతుసన్మాత్వకలచేతను, కామత రతిలేఖేతి కదిలా = రతిలేఖయని చెప్పబడినది

తాత్పర్యము దేనియందు పాదద్యయమందు రుద్రసంఖ్య (11) మాత్రలును మూడవపాదమున రుద్రహస్తలతుల్యములైన (22) మాత్రలును రతినామక గణయుతములునై అగుచున్నవని ఎందునుండి ధాతుసన్మాత్వకలచేతను రతిలేఖయని చెప్పబడినది

ద్విగుణీతరుద్రా ప్రథమే మూత్రా యుజి సంభవంతి తా ఏక ।

వింశతిర్విషమే⁽⁹⁾ చరమే యస్యా పా కామలేఖేతి ॥ 463

ద్విగుణీతకలా యది స్యు మూత్రా పాదద్యయేషి విశిష్టమ్ ।

బాణగణోపేతం యస్యాం పా బాణలేఖేతి ॥ 464

ప్రతిపదార్థము ప్రథమే ద్విగుణీతరుద్రా మూత్రా = మొదటిపాదమున 22 మాత్రలు, యుజి తా ఏక సంభవంతి = రెండవ పాదమందు వాటిలో ఒకటి (11) మాత్రలును, విషమే వింశతి = మూడవ పాదమందు ఇరువది అగునో, సా కామలేఖ ఇతి స్వ్యాత్ = కామలేఖయగును, పాదద్యయే అపి = రెండు పాదములందును విశిష్టం = ప్రత్యేకముగా, మూత్రా = మాత్రలు, ద్విగుణీతకలా స్యు యది = కళలు రెండు రెట్లయినచో, బాణగణోపేతం = బాణగణసహితమును, యస్యాం = దేనియందగునో, సా బాణలేఖ ఇతిస్వ్యాత్ = అది బాణలేఖయగును

తాత్పర్యము మొదటిపాదమున 22 మాత్రలు, రెండవపాదమందు వాటిలో ఒకటి (11) మాత్రలును, మూడవపాదమందు ఇరువది (20) అగునో అది కామలేఖయగును రెండుపాదములందును ప్రత్యేకముగా మాత్రలు కళలు రెండురెట్లయినచో బాణగణ సహితమును దేనియందగునో అది బాణలేఖయగును

చత్వారింశత్ త్ర్యధికమూత్రా సంఖ్యాంక్రమయ్యగ్నేషు ।

ఏకోనా పా విషమే యస్యాం పా చంద్రలేఖేతి ॥ 465

ప్రతిపదార్థము అంధ్రీయముగ్మము = పాదధ్వయమందు, చత్వారింశత్
 త్ర్యంశికమాత్రా సంఖ్యా = 43మాత్రలు, విషమే = విషమపాదమందు, ఏకోవా =
 ఒకటి తక్కువగను (42), యస్యాం = దేనియందుండునో, పా = అది,
 చంద్రలేఖా ఇతి = చంద్రలేఖయని

తాత్పర్యము పాదధ్వయమందు 43 మాత్రలు, విషమపాదమందు
 ఒకటితక్కువగను (42) దేనియందుండునో అది చంద్రలేఖయని

ఇతి మూర్త్యైలాచతుష్టయమ్

॥ ४६६ ॥

తైవాత్ర లాలనియమో రసనియమో రాగనియమస్తు ।

భవతి + +వర్ణనియమో వర్ణైలా కథ్యతే తస్మాత్ ॥ 466

ప్రతిపదార్థము అత్ర = ఇందు, లాలనియమ న = లాలనియమములేదు,
 రసనియమ న = రసనియమములేదు, రాగనియమ న = రాగనియమములేదు
 వర్ణనియమ భవతి = వర్ణనియమముకలదు, తస్మాత్ = అందువలన,
 వర్ణైలకథ్యతే = వర్ణైలయని చెప్పబడుచున్నది

తాత్పర్యము ఇందు లాలనియమములేదు రసనియమములేదు
 రాగనియమములేదు వర్ణనియమముకలదు అందువలన వర్ణైలయని
 చెప్పబడుచున్నది

మదనవతీ శశిలేఖా ప్రభావతీ మాలతీ చ తథా ।

హేమవతీ కుసుమవతీ వర్ణనిబంధాభవన్తి సర్వైలా ॥ 467

ప్రతిపదార్థము మదనవతీ, శశిలేఖా, ప్రభావతీ, మాలతీ, హేమవతీ, కుసుమవతీ,
 వర్ణనిబంధా = వర్ణనిబంధములు, నిన్తి ఏలా = ఏడు ఏలలు

తాత్పర్యము మదనవతీ, శశిలేఖా, ప్రభావతీ, మాలతీ, హేమవతీ, కుసుమవతీ,
 వర్ణనిబంధములు ఏడుఏలలు

ఏకాదశాదివర్ణై సప్తకణాంశై క్రమేణ సర్వైలా ।

గీయంతే గంధర్వై అరింపపైర్జగతి సర్వాదై ॥ 468

ప్రతిపదాశ్చము ఏకాదశాదివృత్తైః = ఏకాదశాదివృత్తములచేత, వృత్త దశాంతైః = వృత్తదశాంతములైన, (11-17) క్రమేణ = క్రమముగా ఏతా వృత్త = ఈఏడును ఏవ్యాదైః = నాదయుతములైన, లలితవృత్తైః = మృదువదములచే జగతి = లోకమువందు, గంధర్వైః గీయంతే = గంధర్వులచే గానముచేయుటకుచున్నవి తాత్పర్యము ఏకాదశాది వృత్తములచేత వృత్తదశాంతములైన (11-17) క్రమముగా ఈ ఏడును నాదయుతములైన మృదువదములచే లోకమువందు గంధర్వులచే గానము చేయుటకుచున్నవి

అలలితనామోపేతా మదనవతీ లఘుగణేన శశిలేఖా :

గురుగణబహులా ప్రభావతీ భవతి రమ్యతరా ॥ 469 ॥

ప్రతిపదాశ్చము అలలితనామోపేతా = అలలితమైన నామసహితము, మదనవతీ, లఘుగణేన = మదనవతి లఘుగణముచే, శశిలేఖా , గురుగణబహులా = గురుగణములతో అధిష్టైనది ప్రభావతీ రమ్యతరా దవతి = ప్రభావతీ రమ్యతర (మిక్కిలి అందమైనది)నుగుచున్నది

తాత్పర్యము అలలితమైన నామసహితము మదనవతి, లఘుగణముచే శశిలేఖ, గురుగణములతో వదిక్కిమైనది ప్రభావతి, రమ్యతర (మిక్కిలిఅందమైనది) నుగుచున్నది

ఏతా గురులఘురచితా మధురత్వనిశోధితా తత్తానరసా :

బహుగమకాలంకారా రమణీయా నూలతీ భవతి ॥ 470 ॥

ప్రతిపదాశ్చము మాలతీ ఏతా, గురులఘురచితా = మాలతీఏల గురులఘువులచే నిర్మితము, మధురత్వని శోధితా = మధురమైన ద్వివిశోధితమును, నరసా = రసయుతమును బహుగమకాలంకారా = అనేక గమకములతోను అలంకారములతోను కూడియున్నదియు, రమణీయా భవతి = రమ్యమైనదగుచున్నది

తాత్పర్యము మాలతీ ఏతా, గురులఘువులచే నిర్మితము, మధురమైన ద్వివిశోధితమును రసయుతమును, అనేక గమకములతోను, అలంకారములతోను కూడియున్నదియు రమ్యమైనదగుచున్నది

గాతవ్యా గాంధార్వీశ్చరీతా లలితేన వర్ణనియమేన ।

ప్రథమమివ చరణయుగళం పియమకసహితముమూర్చనాయుక్తమ్॥

ప్రతిపదాత్మము ప్రథమమివ చరణయుగళం = మొదటిదానివలె
చరణద్వయమును పయమకం = యమకసహితమును, అద = తరువాత,
బిందుమూర్చనాయుక్తం = బిందుమూర్చనాసహితముగను, లలితేన
వర్ణనియమేన = లలితమైన వర్ణనియమముతో, లలితా, గాంధార్వీ గాతవ్యా =
లలిత గంధర్వులచే గానముచేయదగినది

తాత్పర్యము మొదటిదానివలె చరణద్వయమును యమకసహితమును
తరువాత బిందుమూర్చనా సహితముగను లలితమైన వర్ణనియమముతో లలిత
గంధర్వులచే గానము చేయదగినది

లలితపదం విరుతాం కథం (?) తథాచ యతిసంస్థితం గమకమ్ ।

చరణయుగ్మత్రయమేవం నామ తతో భవతి వర్ణనియమ్యః । 472

ప్రతిపదాత్మము లలితపదం = లలితపదము, విరుతాం కథం = విరుతములకు
ఎట్లు, తథాచ = అట్లే, గమకం యతిసంస్థితం = యతియందున్న గమకమును,
చరణయుగ్మత్రయం ఏతం నామ = చరణద్వయముత్రయము కూడవిట్లే తరువాత=
తరువాత, వర్ణనియమ్య భవతి = వర్ణమునకగుచున్నది

తాత్పర్యము లలితపదము విరుతములకు ఎట్లు అట్లే యతియందున్న
గమకమును చరణద్వయము, త్రయము కూడానిట్లే తరువాత
వర్ణమునకగుచున్నది

అఘవర్ణపదవిబద్ధం తత్ పునరపి గీయతే గీత్యా ।

గాత్రజననామధేయం వీరవిలాపాదివర్ణనాపూర్వమ్ ॥ 473

యప్యం వర్తై లా సా కథితా ప్రమతో మతంగేన ।

ప్రతాపిత్రాపాదైర్వాదివర్ణనా గుణగౌరవమ్ ॥ 474

ప్రమతో భృశ్యతే యప్యం వర్తై లా సా ప్రకీర్తితా ।

మట్టద్విలీయకం కాలప్రతిలాతేన గీయతే । 475

ప్రతిపదార్థము లఘువర్ణపదవిబద్ధం గీత్వా = లఘువర్ణపదవిబద్ధమును పాడబడి, తత్ = అది, పునరపి = మరల, గాయకులసేరుగా = గాయకులసేరుగా వీరలలాసారి వర్ణనాపూర్వం = వీరము, విలాసము, మొదలగు వానివర్ణనాపూర్వకముగా, యస్యాం గాయతే = దేవియందు గానము చేయుటకునో, సా = అది, క్రమత = వరుసగా, మతంగేవ = మతంగమునిచే, వర్ణవిలా కథితా = వర్ణించెప్పబడినది, యస్యాం = దేవియందు, ప్రతాప ఉత్సాహ దైర్యఆది వర్ణనాగుణగోరవం, క్రమశ = క్రమముగా, దృశ్యతే = కనబడునో, సా వర్ణైలా ప్రకీర్తితా = అది వర్ణవిలాగా చెప్పబడుచున్నది, మట్టద్వితీయకం కాలప్రతితాలేవ = మట్టద్వితీయ, కాల, ప్రతితాలముచే, గీయతే = గానము చేయుటకుచున్నది

తాత్పర్యము లఘువర్ణపదవిబద్ధము పాడబడి అది మరల గాయకులసేరుగా వీరము, విలాసముమొదలగు వానివర్ణనాపూర్వకముగా దేవియందు గానముచేయుటకునో అది వరుసగా మతంగమునిచే వర్ణించెప్పబడినది దేవియందు ప్రతాప ఉత్సాహదైర్యఆది వర్ణనాగుణగోరవం క్రమముగా కనబడునో అది వర్ణవిలా చెప్పబడుచున్నది మట్టద్వితీయ, కాల, ప్రతితాలముచే గానము చేయుటకుచున్నది

ప్రకారేక్షిత కథితా యోవాధునా మృతమ్ ।

కథ్యతే తు సమరసేన వర్ణైలానస్తకం పున ॥ 476 ॥

రమణీ చంద్రికా లక్ష్మీ పద్మినీ రంజనీ రథా ।

మాలతీ మోహినీ చేతివర్ణైలా నస్తకం తథా ॥ 477 ॥

ప్రతిపదార్థము యేన ఏకేన ప్రకారేణ = యే ఒకవిధముగా, కథితా = చెప్పబడినదో, పున = మరల, స్పృశం = స్పృష్టముగా, అరువా = ఇప్పుడు, సమరసం = సామరస్యముగా, (సమరసముతో) వర్ణవిలానస్తకం కథ్యతే = వర్ణవిలా నస్తకముచెప్పబడుచున్నది, రమణీ, చంద్రిక, లక్ష్మీపద్మినీ, రంజనీ, మాలతీ, మోహినీ, ఇతి = అని, వర్ణైలా నస్తకం = విలావర్ణనస్తకము

తాత్పర్యము యే ఒకవిధముగా చెప్పబడినదో మరల స్పృష్టముగా ఇప్పుడు సామరస్యముగా (సమరసముతో) వర్ణవిలానస్తకముచెప్పబడుచున్నది రమణీ, చంద్రిక, లక్ష్మీ, పద్మినీ, రంజనీ, మాలతీ, మోహినీ అని విలావర్ణనస్తకము

సమా యుత్ర యతి పాదే ప్రథమే ద్వినిద్విలీయకే (?) ।

పాదే పాదేన నాధ్యాధ్యా పట్నదీ రమణీతి పా ॥ 478

ప్రతిపదార్థము ప్రథమేపాదే, ద్విలీయకే చ = మొదటిపాదమందు రెండవపాదమందు యుత్రయతి సమా = ఎక్కడ యతి సమావేశా, పాదే పాదే చ = ప్రతిపాదమందును, న అచిఅధ్యా = అది సంవస్తుముకాదో, (దృఢము), పట్నదీ = పట్నదీ, రమణీ పా = అది రమణీ వస్త్రా

తాత్పర్యము మొదటిపాదమందు, రెండవపాదమందును, ఎక్కడ యతి సమావేశా ప్రతిపాదమందును అది సంవస్తుము కాదో (దృఢము) పట్నదీ అది రమణీవస్త్రా

స్రోతోగతాసమా వైస యుత్ర పాదర్వమే భవేత్ ।

లిందుభిర్లమైక్యైశ్చ చంద్రిణీతి ప్రకీర్తితా ॥ 479

ప్రతిపదార్థము యుత్రపాదర్వమే = దేని పాదర్వంద్వమందు, స్రోతోగతా సమా చ భవేత్ = స్రోతోగతము, సమమును అగునో లిందులి = లిందువులతోను గమ్యై యుక్తా = గమకములతోను కూడియుండునో, పా చంద్రిణీతి ప్రకీర్తితా = అది చంద్రిణీ (చంద్రిక)యని చెప్పబడును

తాత్పర్యము దేనిపాదర్వంద్వమందు స్రోతోగతము, సమమును అగునో లిందువులతోను, గమకములతోను కూడియుండునో అది చంద్రిణీ (చంద్రిక)యని చెప్పబడును

గోవుచ్చా చ సమాస్రోతా యుత్ర పాద్రవమేపిచ ।

మూర్ఖవా నావపహితా సైతా లక్ష్మీరితిస్పృతా ॥ 480

అద్యేపాదే ద్విలీయేన త్విలీయేన చతుర్థకే ।

వక్ష్యన్యసెసమాయుక్తా సర్విష్యేతా నికవ్యతే ॥ 481

ప్రథమే చ సమా స్రోతా ద్విలీయేన త్విలీయకే ।

గోవుచ్చా గమకాధ్యా చ రంజితా నామ సా భవేత్ ॥ 482

లఘుభిర్గురుభిర్వస్త్రై యా తు ప్రాస్తైద్వినిర్మితా ।

యదిష్టతా (?) చతుష్పాదా పా వైతా మాలరీ మతా ॥ 483

ప్రతిపదార్థము యత్ర పాదత్రయే అపి = ఎక్కడ పాదత్రయమందుకూడ, గోవుచ్చా, సమా, ప్రోతా, మూర్ధనానాదసహితా = గోవుచ్చా, సమా, ప్రోత మూర్ధనానాదసహితముగానగునో, సా ఏలా లక్ష్మీ స్మృతా = ఆ ఏలలక్ష్మీయనబడును, ఆద్యే ద్వితియే తృతియే చతుర్థతే చ పాదే = ఒకటవ, రెండవ, మూడవ, నాల్గవ పాదములందును, వర్ణధ్వని సమాయుక్తా = వర్ణధ్వని యుతమైనది, పద్మినీ ఏలా నిగద్యతే = పద్మినీ ఏలగా చెప్పబడుచున్నది, ప్రథమే = ప్రథమపాదమున, సమా, ప్రోతా, ద్వితియే తృతియతే = సమా, ప్రోత రెండు మూడు పాదములందు, గోవుచ్చా, గమకాధ్యా చ = గోవుచ్చము గమక సమ్మర్థియు నగునో, సా = అది, రంజనీ యేత్ = రంజనీ యగును, లఘులి = లఘువులచేతను, గురులి = గురువులచేతను, ప్రాప్తై వర్ణై = ప్రాప్తవర్ణములచేతను, పినిర్మితా = సృష్టించబడినది, చతుష్పాదా = నాల్గుపాదములు కల్గినది అయిన, సాఏలా మాలతీ మతా = ఆఏల మాలతిగానిష్ఠము

తాత్పర్యము ఎక్కడ పాదత్రయమందుకూడ, గోవుచ్చా, సమా, ప్రోతా మూర్ధనానాదసహితముగా నగునో, ఆ ఏలలక్ష్మీ యనబడును ఒకటి రెండు, మూడు, నాల్గుపాదములందును వర్ణధ్వని యుతమైనది పద్మినీఏలగా చెప్పబడుచున్నది ప్రథమపాదమున, సమా ప్రోతా, రెండుమూడు పాదములందు గోవుచ్చా గమక సమ్మర్థియునగునో అది రంజనీయగును లఘువులచేతను, గురువులచేతను, ప్రాప్తవర్ణములచేతను సృష్టించబడినది నాల్గు పాదములుకల్గినది అయిన ఆ ఏల మాలతిగానిష్ఠము

పంచపాదసమాయుక్తా మూర్ధనా గమకాన్వితా ।
మోహినీ నామసా క్షేయా వర్ణితా పద్మమే శుభా ॥ 484

లోకదుష్టంశాస్త్ర శాస్త్ర + + + పంచ వర్ణయేత్ ।
+ గోదుష్టం తథా గ్రామ్యం గతక్రమమపార్థకమ్ ॥ 485

పదం కావ్యమసిందిగ్ధం కలా వాఙ్మంది భక్తకమ్ ।
ప్రకారేణ తలశ్చైతా వర్ణే తాలచయస్థయమ్ ॥ 486

ప్రతిపదార్థము పెంచపాదములయొక్క = (5) ఐదుపాదములతో కూడినదియు, మూర్ఖునా గమకావ్యతా = మూర్ఖునా గమకములతో కూడినదియు, కుటా = మంగళకరమైన, పా వర్ణవిలా పప్తమీ మోహినీ శ్లేయా = అపిదవ వర్ణవిల మోహినిగా గమనించ వలయును, లోకదుష్టం = లోకమునకు దుష్టమైన, శాస్త్రశాస్త్రే + + +, పెంచ = ఐదు, పెర్నియేత్ = విడువవలెను, + గోదుష్టం = గోదుష్టము, గ్రామ్యం = గ్రామ్యము, గతక్రమం = గతక్రమము, అపార్థకం = అపార్థకము, పెదంకావ్యమనంద్రిగం = ఒకానొక అనంద్రిగవాక్యము, కలాచ అభ్యుచి భక్తకం = సమ్యక్భక్తముకానికలయు, ప్రకారేణ = పద్ధతిగా, తతః = తరువాత, వర్ణ = వర్ణమందు, తాలచతుష్టయం ఉక్తా = తాలచతుష్టయముక్తమైనది

తాత్పర్యము (5) ఐదుపాదములతో కూడినదియు, మూర్ఖునా గమకములతో కూడినదియు, మంగళకరమైన అపిదవ వర్ణవిల మోహినిగా గమనించవలయును లోకమునకు దుష్టమైన ఐదు విడువ వలెను గోదుష్టము గ్రామ్యము గతక్రమము అపార్థకము ఒకానొక అనంద్రిగ వాక్యము సమ్యక్భక్తముకాని- కలయు పద్ధతిగా తరువాత పద్ధమందు తాలచతుష్టయముక్తమైనది

లాటకర్ణాటగౌడాప్రదనదానాం స్వభాషయా ।

స్పృథక్ పృథక్ భవంత్యేలా మార్గయుక్తా మనోహరా ॥ 487

ప్రతిపదార్థము లాట కర్ణాట, గౌడ అంధ్ర, ద్రవిడుల స్వభాషయా = తమ భాషనే, స్పృథక్ పృథక్ = వేరువేరుగా మనోహరా ఏలా = అందములైన ఏలలు, మార్గయుక్తా భవంతి = మార్గయుతములగుచున్నది

తాత్పర్యము లాట, కర్ణాట, గౌడ, అంధ్ర ద్రవిడుల తమభాషనే వేరువేరుగా అందములైన ఏలలు మార్గయుతములగుచున్నది

అతః ప్రాసనమాయుక్తా మిచ్ఛాదిప్రాసవర్జితా ।

రస్యైర్వాస్తేశ్చ పంయుక్తా లాటైలా పరికిర్తితా ॥ 488

ప్రతిపదార్థము అతః = అందువలన, ప్రాసనమాయుక్తా = ప్రాసయుతమును,

మధ్యాది ప్రాసవర్జితా = మధ్యాది ప్రాసరహితమును, రస్రై భాస్రై వసయుక్తా = రసభావనహితమును అయినది. లాటైలా వరికీర్తితా = లాట ఏలగా చెప్పబడుచున్నది

తాత్పర్యము అందువలన ప్రాసయుతమును మధ్యాదిప్రాసరహితమును రసభావనహితమును అయినది లాట ఏలగా చెప్పబడుచున్నది

ప్రాస్రైక్మవోహస్రైస్రై అదిమధ్యాంతగోచరై ।

ఏలా కర్ణాటకా ప్రోత్తా లలితధ్వనిసంయుతా ।

489

ప్రతిపదార్థము అదిమధ్యాంత గోచరై = అదిమధ్యంతములందు కవబడు, మనోహరై = రమ్యములైన, దీస్రై. = అపురూపములైన, ప్రాస్రై = ప్రాసలనుకల్గియున్నదియు, లలితధ్వనిసంయుతా = మృదువైన శబ్దముతో కూడియున్నది, కర్ణాటకా ఏలా ప్రోత్తా = కర్ణాటకగా చెప్పబడినది

తాత్పర్యము అది, మధ్య, అంతములందు కవబడు రమ్యములైన అపురూపములైన ప్రాసలను కల్గియున్నదియు, మృదువైన శబ్దముతో కూడియున్నది కర్ణాటకగా చెప్పబడినది

సర్వత్ర ప్రాసవహితా గమకైశ్చ వివర్జితా ।

నాదబిందురసోపేతా ఏలా సా గౌడదేశజా ।

490

ప్రతిపదార్థము సర్వత్ర ప్రాసవహితా = అంతట ప్రాసకలదియు, గమకై వివర్జితా = గమకవివర్జితము, నాదబిందు రసోపేతా = నాదబిందు రసహితమును అయినది, గౌడదేశజా ఏలా = గౌడదేశజనిత ఏల

తాత్పర్యము అంతట ప్రాసకలదియు గమకవివర్జితము నాదబిందు రసహితమును అయినది గౌడదేశజనిత ఏల

అనేక గమకాకీర్ణం అనేక ధ్వనిమిశ్రితామ్ ।

అనేక రాగసంకీర్ణం ఏలామాంధ్రం ఏదుర్భుతా ।

491

ప్రతిపదార్థము అనేక గమకాకీర్ణం = అధికములైన గమకసహితమైనదియు, అనేక ధ్వనిమిశ్రితామ్ = అనేక శబ్దములతో కూడినదియు, అనేక రాగసంకీర్ణం =

అనేక రాగములతో మిశ్రితమైనట్టి తాం = దానిని ఆంధ్రీం ఏలాం ఏయా = ఆంధ్రీఏలముగా తెలియుదురు

తాత్పర్యము ఆధికములైన గమకసహితమైనదియు, అనేక శబ్దములతో కూడినదియు అనేక రాగములతో మిశ్రితమైనట్టి దానిని ఆంధ్రీఏలముగా తెలియుదురు

భావాభినయతాలాధ్యా విచిత్రధ్వనిరంజితా ।

ప్రాసహీనా రసస్థా చ ఏలా ద్రవిదదేశితా ॥ 492

ప్రతిపదార్థము భావాభినయతాలాధ్యా = భావము, అభినయము, తాలములచే సంపన్నమును, విచిత్రధ్వనిరంజితా = విచిత్రములైన ధ్వనులచే రంజితమును, ప్రాసహీనా = ప్రాసలేనిదియు, రసస్థా = రసముండునదియు అయిన, ఏలా = ఏల, ద్రవిదదేశితా = ద్రవిదదేశోద్భవము

తాత్పర్యము భావము, అభినయము, తాలములచే సంపన్నమును విచిత్రములైన ధ్వనులచే రంజితమును, ప్రాసలేనిదియును, రసముండునదియుఅయిన ఏల ద్రవిదదేశోద్భవము

ఇతి దేశాత్మలాపంచశమ్

— — —

గజైలా య చతుర్థాస్త్ర పంచమి సంకరాత్మికా ।

మాత్రైలా చ చతుర్థేనై కథితా గీతకోపితై ॥ 493

చతుర్థాపిఠేదేవ వర్జితా పరిగీయతే ।

సంచధా దేశభేదేన తేనైలా పముడిరితా ॥ 494

ఏకత్ర మిరితాస్త్రైలా అస్థావింశతిసంఖ్యయా ।

విజ్ఞాతా గీతకాస్త్రైస్త్వై స్వస్వలక్షణసంయుతా ॥ 495

ప్రతిపదార్థము గజైలా, చతుర్థా ఉక్తా = గజైల వాల్గువిధములుగా చెప్పబడినది, పంచమి సంకరాత్మికా = పంచమి సంకరము, మాత్రైలా, చతుర్థేనై = మాత్రైలా వాల్గువిధములుగా చెప్పబడినది, వర్జితా చతుర్థా పిఠేదేవ పరిగీయతే = వర్జిత

పద్మాల్ప విధములుగా చెప్పబడినది దేక్షితా దేశభేదేన సంపదా పముదీరితా = దేశభేదముచే దేక్షితలు బదువిధములు, ఏకత్ర మిరితా ఏతా = ఒకచోట కలసిన ఈచిలులు, అష్టావింశతి సంఖ్యయో స్వస్వరక్షణ సంయుతా ఏక్షితా = తమతమరక్షణములతో కలసివస్తే (28) ఇరువది ఎనిమిదిగా తెలియబడుచున్నవి తాత్పర్యము గదైలా, వాల్పవిధములుగా చెప్పబడినది బదవది సంకరము మూత్రైలా నాల్పవిధములుగా చెప్పబడినది వర్జిత వద్మాల్ప దేక్షితలు బదువిధములు ఒకచోట కలసిన ఈచిలులు తమ తమ రక్షణములతో కలసివస్తే (28) ఇరువది ఎనిమిదిగా తెలియబడుచున్నవి

అపృత్వా యత్ర పాదార్థం గీత్వా తదనుగీయతే ।
అర్థం ద్విరీయపాదస్య ప్రాసన్న ప్యాత్ ద్యయోరసి ॥ 496

ఏవమేవ ద్విరీయోపి అన్య పాద ప్రగీయతే ।
ఏవం త్విరీయపాదశ్చ పాదో యశ్చ చతుర్థక ॥ 497

ప్రత్యేకం పర్వపాదానాం అంతే సా యత్రగీయతే ।
స తుఘ్నాంబజకో నామ గీతశ్చైరధిధీయతే ॥ 498

ప్రతిపదార్థము యత్ర = ఎక్కడ, అపృత్వా = అపృత్తిచేత, పాదార్థం గీత్వా = పాదార్థమును పాడి, తదను = తరువాత ద్విరీయపాదస్య అర్థం గీయతే = రెండవ పాదార్థము పాడబడునో, ద్యయోరసి = రెండింటికి కూడ, ప్రాస ప్యాత్ = ప్రాస ఉండునో, ఏవమేవ = ఇట్లే, ద్విరీయోపి = రెండవదికూడ, అన్య పాద ప్రగీయతే = దీని పాదము గానము చేయబడునో, ఏవం = ఇట్లే, త్విరీయపాదశ్చ = మూడవపాదమును, యశ్చ చతుర్థక = వాల్పపాదమును, ప్రత్యేకం = ప్రత్యేకముగా పర్వపాదానాం అంతే = అన్నిపాదములవినర, యత్ర = ఎక్కడ, గీయతే = గానముచేయబడునో స = అది, ఘ్నాంబజ నామ అధిధీయతే = ఘ్నాంబజముగా ఉక్తమైనది

తాత్పర్యము ఎక్కడ అపృత్తిచేత పాదార్థమును పాడి తరువాత రెండవ పాదార్థము పాడబడునో, రెండింటికి కూడ ప్రాస ఉండునో, ఇట్లే రెండవది కూడ దీనిపాదముగానముచేయబడునో, ఇట్లే మూడవపాదమును

నాల్గవపాదమును వ్రత్యేకముగా అన్నిపాదములచివరికి ఎక్కడ
గానముచేయబడునో అది ఋణబాదముగా ఉక్తమైనది

కంకాలో నామ తారశ్చ నైవ ఋణబాదకో భవేత్ ।

అన్యే తు దేశీపంబంధాస్తా తా నర్వే భవంతి హి ॥

499

ప్రతిపదార్థము కంకాలో నామ తాల = కంకాలమనుతాళము, తారశ్చ =
తారమును, నైవ ఋణబాదక భవేత్ = ఋణబాదకము (వండు) ఉండదు,
అన్యే దేశీపంబంధా తా నర్వే భవంతి హి = మిగిలిన దేశీపంబంధములైన
తాళము లన్నియు అగుచున్నవిగా

తాత్పర్యము కంకాలమనుతాళము, తారమును ఋణబాదకము (వండు)
ఉండదు మిగిలిన దేశీపంబంధములైన తాలములన్నియు అగుచున్నవిగా

తానా+లంకృతా భేదా ఋణబాదీన్య భవంతి హి ।

మూత్రా సమా ధ్వనిశ్చాత్ర విరామోనంతరం కృచిత్ ॥

500

అస్త్యైవ యది తాతోసా తదా సా ధ్వనికుట్టనీ ।

స్వేచ్ఛయా గృహ్యతే యత్ర నాతోఽక్షరసమన్విత ॥

501

ప్రతిపదార్థము తానా+లంకృతా భేదా = తానములచే నలంకృతమైన
భేదములు ఋణబాదే = ఋణబాదమందు, అన్య = దీనికి, భవంతి =
అగుచున్నవి, మూత్రా సమా = మూత్రాలు సమానములు, ఇత్ర = ఇందు, కృచిత్ =
ఒక్కొక్కచోట, విరామ = విరామము అనంతరం ధ్వనిశ్చ = తరువాత
ధ్వనియు లస్త్యైవ = దీనికి, అసా తాల యది = ఈతాలమైన యెడల, తదా
సా = అప్పుడది, ధ్వనికుట్టనీ నాతోఽక్షరసమన్విత = ధ్వనికుట్టని
అక్షరసహితవాదము, స్వేచ్ఛయా గృహ్యతే = యధేచ్ఛగా గ్రహించబడుచున్నది
తాత్పర్యము తానములచే నలంకృతమైన భేదములు ఋణబాదమందు దీనికి
అగుచున్నవి మూత్రాలు సమానములు ఇందు ఒక్కొక్కచోట విరామము
తరువాత ధ్వనియు దీనికి ఈతాలమైన యెడల అప్పుడది ధ్వనికుట్టని
అక్షరసహితవాదము యధేచ్ఛగా గ్రహించబడుచున్నది

తాలశూన్యస్తతస్తాలో దేంగికా సా ప్రకీర్తితా ।

నికంతరమునుప్రాసో యులిర్కత్ర ద్రుతే ద్రుతే ॥

502 ॥

శ్రీయతే గీతతత్వజ్ఞై సా స్మృతా త్వేకతాలికా ॥

ప్రతిపదార్థము తాలశూన్య = తాలశూన్యమును, తత = తరువాత, తాల = తాలముండునో, సా = అది, దేంగికా ప్రకీర్తితా = దేంగికయని చెప్పబడెను, నికంతరం = సదా, అనుప్రాస = అనుప్రాసయు, ద్రుతేద్రుతే = ద్రుతద్రుతమందును, యత్ర = ఎక్కడ, యతి = యతి, శ్రీయతే = చేయబడుచున్నదో, సా = అది, ఏకతాలికా స్మృతా = ఏకతాలికయని భావించబడినది

తాత్పర్యము తాలశూన్యమును, తరువాత తాలముండునో అది దేంగికయని చెప్పబడును సదా అనుప్రాసయు, ద్రుతద్రుతమందును, ఎక్కడ యతి చేయబడుచున్నదో అది ఏకతాలికయని భావించబడినది

అదాయ గీయతే యస్మాత్ ఏకైకం మాతృకాక్షరమ్ ॥

503

ఇష్టేవాగ్దేవ సంయోజ్య మాతృకా సా ప్రకీర్తితా ।

ప్రతిపదార్థము యస్మాత్ = దేనినుండి, ఏకైకం మాతృకాక్షరం అదాయ = ఒక్కొక్కమాతృకాక్షరమును గ్రహించి, ఇష్టేవాగ్దేవ సంయోజ్య = ఇష్టార్థముతో కలిపి, గీయతే = పాడబడునో, సామాతృకా ప్రకీర్తితా = అది మాతృకయని చెప్పబడుచున్నది

తాత్పర్యము దేనినుండి ఒక్కొక్కమాతృకాక్షరమును గ్రహించి ఇష్టార్థముతో కలిపి పాడబడునో అది మాతృకయని చెప్పబడుచున్నది

నికంతరం స్మృతీవ యత్ర విందద్యయం భవేత్ ॥

505

తదత్ర కారణం ప్రోక్షం యత్యా తు కారణాభ్యయా ।

నిబంధో పాస్తపాదైర్య సంయజ్ఞైస్తేనైః పున ॥

506

స్మృతి, పదైశ్చ పాదైశ్చ తేనతైశ్చ సమన్విత ॥

గీయతే తాలయుక్తో య స పల్లావకక స్మృత ॥

507

ప్రతిపదార్థము కారణాభ్యాసా యత్నా = కారణాభ్యాసమునచేసే, నిరంతరం =
 నిరంతరము, స్వరై ఏన = స్వరములచేతనే, యత్ర = ఎక్కడ, ఖండద్వయం
 భవేత్ = ఖండద్వయమగునో, అత్ర = ఇక్కడ తత్ = అది, కారణం ప్రోక్షం =
 కారణముగా ఉక్తమైనది, య = ఏది, హస్తపాత్రి నిబంధ = హస్తపాత్ర
 (ము)లతో నిబంధితమో, పున, = మరల, తేనకై సంయుక్తై =
 తేనకయుతములైన స్వరై = స్వరములతోను పరై = పదములతోను, పాత్రి =
 పాత్ర(ము)లతోను, తేంతకై త నమన్విత = తేంతకములతోను
 కూడియుండునో, తాలయక్త గీయతే = తాలవసౌతముగా
 గానముచేయుటమనో, ప, వర్ణసంక స్పృత = అది వర్ణసంకమని తలవలెను
 తాత్పర్యము కారణాభ్యాసమునచే సర్వదా వ్యవహరించేతనే ఎక్కడ
 ఖండద్వయమగునో ఇక్కడ అది కారణముగా ఉక్తమైనది ఏది హస్తపాత్ర(ము)లతో
 నిబంధితమో మరల తేనకయుతములైన, వ్యవహరించును, పదములతోను,
 పాత్ర(ము)లతోను, తేంతకములతోను కూడియుండునో, తాలవసౌతముగా
 గానము చేయుటమనో అది వర్ణసంకమని తలవలెను

దేశికారపదై రప్యై సామప్రాప్తై ప్రగీయతే ।

వాచానువర్ణనీయస్య సా ముక్తావలీసంక్షేపా ॥

508

ప్రతిపదార్థము వర్ణనీయస్య = వర్ణింపదగినదానికి, దేశికారపదై, =
 దేశికారపదములచేతను, రప్యై = సుందరములైన, సామప్రాప్తై = అనుప్రాప్తి
 సహితములుగా, యా ప్రగీయతే = ఏది గానముచేయుటమనో, సా = అది

తాత్పర్యము వర్ణింపదగినదానికి దేశికారపదములచేతను సుందరములైన
 అనుప్రాప్తిసహితములుగా ఏదిగానముచేయుటమనో అది

ప్రతాపవర్ణనో నామ ప్రబంధ పరికీర్తిత ।

అష్టాధిరధికా రమ్యాశ్చత్వారింశదితి స్ఫుటమ్ ॥

510

ప్రతిపదార్థము ప్రతాపవర్ణనో నామప్రబంధ పరికీర్తితః = ప్రతాపవర్ణనమను
 ప్రబంధముగా విగదితము, అష్టాధి అధికా చత్వారింశత్ రమ్యా = 48
 అందములైన ప్రబంధములు ఇతి = అని స్ఫుటం = స్పష్టములైనవి

తాత్పర్యము ప్రబంధవర్ణనమును ప్రబంధముగావిగదితము 48 అందములైన ప్రబంధములు అని వృష్టములైనవి

విజుధానాం వివోదాయు ప్రబంధా కథితా మయా ।

ఇదానీం కథంయిష్యామి నాద్యన్య నిర్ణయో యథా ॥ 511

ప్రతిపదార్థము విజుధానాం వివోదాయు = పండితుల ఆనందముకొరకు, మయా = నాచేత ప్రబంధా కథితా = ప్రబంధములు చెప్పబడినవి ఇదానీం = ఇప్పుడు, నాద్యన్య నిర్ణయ = నాద్యమునకు సంబంధించి నిర్ణయము, కథంయిష్యామి = చెప్పుదును, యథా = ఎట్లునగా -

తాత్పర్యము పండితుల ఆనందముకొరకు నాచేతన ప్రబంధములు చెప్పబడినవి ఇప్పుడు నాద్యమునకు సంబంధించి నిర్ణయము చెప్పుదునుఎట్లునగా -

ఇతి మతంగమునివిరచితబృహద్దేశ్యాం

ప్రబంధాధ్యాయః పద్మ

కులం భూయాత్

ప్రథమశ్చ ద్వితీయశ్చ తృతీయశ్చ చతుర్థః ।

మండ్ర కుష్ఠో హ్యతిష్ఠరా వితాన్ కుర్వంతి సామగా ॥

య సామగానాం ప్రథమ ప వేణో మధ్యమస్వర ।

యో ద్వితీయ సగాంధార తృతీయస్త్రుషభస్త్విత ॥

చతుర్థ పద్మ ఇత్యాహ సంవమో జైవతో భవత్ ।

పద్మో విషాదో విశ్లేయ సప్తమ సంవమ స్త్విత ॥

అంగుస్తస్యోత్తమే రుప్త (?) అంగుస్తే ప్రథమస్వర ।

ప్రచోన్యా తు గాంధార ఋషభస్తదనంతరమ్ ॥

అనామికాయా పద్మస్తు కవిష్టాయాస్తు జైవత ।

తస్మాదభస్తాదవ్యోస్తు (?) విషాదం తత్ర విర్భవత్ ॥

విరావాసంగో మూర్ఖకాంత ఉపలబ్ధ ।

తాత్పర్యము ప్రథమము, ద్వితీయము, తృతీయము, చతుర్థము, మండ్రము
 షుష్ఠము, అలిప్యరము, ఈప్యరములను సామగములుగాచేయుచున్నవి
 సామగములలో ఏది ప్రథమమో అది వేలున్నయుళ్ళు మధ్యనుప్యరము ఏది
 రెండవదో అది గాంధారము మూడవది రిషభము నాల్గవది షష్ఠము ఐదవది
 ఛైవరము ఆరవది నిషాదము, ఏడవది వంచమము అంగుష్ఠమందు
 మొదటిప్యరము చూపుడుద్రేలు (ప్రదేశిని)చే గాంధారము, తరువాదిలి
 రిషభము అనామికచే షష్ఠము కనిష్ఠికచే ఛైవరము దానికంటే శ్రీందుదిగాని
 మరియుకలిగాని అక్కడ నిషాదమును విస్తేశంపకలను ఇంతమాత్రమైన
 విషయమే మాతృకాంతము లభ్యమైనది

∴ ∴ ∴

12			
	12		
13		12	
13	13		12
	13	13	
12		13	13
	12		13
12		12	
	12		12
12		12	
12	12		12
	12	12	
12		12	12
12	12		12
	12	12	
12		12	12
12	12		12
		12	
12			12
	12		
		12	
			12

పట్టిక అమరిక C

		12		12		
					12	
12						
12						
					12	
			12			

పట్టిక అమరిక B

	12			12		
12						12
12						12

పట్టిక అమెండిక్స్ D

గవి
దరివ
సమ

		n^2		పద
			నిగని ³ గ డ ¹ రి	

పట్టిక అమెండిక్స్ E

					పరి గధ
					ని

పట్టిక అమెండ్మెంట్ K

	13	౧	౦	12	12	13	13	
	13	13	౧	౦	12	12	13	
	13	13	13	౧	౦	12	12	
	12	13	13	13	౧	౦	12	
	12	12	13	13	13	౧	౦	
	౦	12	12	13	13	13	౧	
	౧	౦	12	12	13	12	13	

పట్టిక అమెండ్మెంట్ J

12	12	13	13	13	13	౧	౦
౦	13	12	13	13	13	13	౧
౧	౦	12	12	13	13	13	13
13	౧	౦	12	12	13	13	13
13	13	౧	౦	12	12	13	13
13	13	13	౧	౦	12	12	13
13	13	13	13	౧	౦	12	12
13	13	13	13	13	౧	౦	12